

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXII

Ravne na Koroškem, 25. november 1982

Št. 4

Republiki
za
rojstni dan
naše
iskrene
čestitke

Svetneči
Gašper tudi
že na
televiziji

10. kongres zveze sindikatov Slovenije, kongres iskanja poti za urejevanje položaja delavskega razreda in delavcev

10. kongres slovenskih sindikatov je potekal od 11. do 13. oktobra 1982 v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Udeležilo se ga je 761 delegatov, 212 gostov, njegovo delo pa je spremljalo 166 novinarjev iz 56 jugoslovanskih uredništev.

Jamstvo in dokaz za to, da je na kongresu prevladovala misel in beseda delavcev, je v štiriinšestdeset odstotkih delegatov iz neposredne proizvodnje.

Uvodno poročilo je prebral predsednik slovenskih sindikatov Marjan Orožn, delegate in goste pa sta pozdravila predsednik CK ZKS Andrej Marinč in član predsedstva sveta ZSJ Dušan Bogdanov-Senko. Začetno intonacijo kongresu pa je dal z udarno zapeto internacionalo moški pevski zbor Vres s Prevalj.

Prvi dan so bili izvoljeni organi kongresa: 21-člansko predsedstvo, sekretariat kongresa, verifikacijska komisija, kandidacijska in volilna komisija, komisija za statut in pritožbe ter komisija za »naloge ZSS v boju za nadaljnji družbenoekonomski razvoj na socialističnih samoupravnih temeljih«.

Na koncu prvega plenarnega dela je predsedstvo predlagalo pet kongresnih komisij, v katerih so delegati in gostje delali naslednji dan.

Komisije so obravnavale naslednje teme: Zveza sindikatov Slovenije pri uresničevanju politike gospodarske stabilizacije — na socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih temeljih;

Zveza sindikatov Slovenije v boju za odločilno vlogo delavcev v političnem sistemu socialističnega samoupravljanja;

Zveza sindikatov Slovenije pri uveljavljanju politike združevanja dela in sredstev na socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih temeljih;

Zveza sindikatov Slovenije pri uresničevanju socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih načel pridobivanja in razporejanja dohodka in čistega dohodka ter delitve sredstev za osebne dohodke po delu in rezultatih dela;

Politična, organizacijska ter kadrovska krepitev in statut Zveze sindikatov Slovenije.

V vseh komisijah so delegati veliko razpravljali o vseh vprašanih. V razpravi sta sodelovala tudi delegata železarne Ravne Jože Trokšar, ki je razpravljal o obveščanju delavcev, kot enem od temeljnih pogojev za kvalitetno samoupravno odločanje, ter Bernard Zver — o uresničevanju družbenega stališča o nagrajevanju po delu in rezultatih dela v železarni Ravne.

Delegati so živo predstavili razmere v svojih okoljih, težave, s katerimi se srečujejo pri uresničevanju družbenih usmeritev ter nakazali možne rešitve.

Večina razpravljalcev je potrdila pravilnost usmeritev resolucije 10. kongresa Zveze sindikatov Slovenije.

V sredo, dne 13. oktobra, so se delegati in gostje znova sešli na plenarnem zasedanju, kjer so obravnavali in sprejeli poročila komisij, poročila RS ZSS o delu ZSS med obema kongresoma, poročilo nadzornega odbora ZSS, resolucijo 10. kongresa ZSS, ob koncu pa so izvolili še vodstvo Zveze sindikatov Slovenije v prihodnjih štirih letih.

Delovanje Zveze sindikatov Slovenije med 9. in 10. kongresom se je odražalo v nenehni aktivnosti za nadaljnji razvoj socialističnega samoupravljanja, to je v uresničevanju ustave, zakona o združenem delu, idejnopolitičnih usmeritev Zveze komunistov ter vsebinskih-programskih usmeritev, sprejetih na 8. kongresu ZSJ, 9. kongresu ZSS in 3. kongresu samoupravljalcev Jugoslavije.

Kongres je potrdil tudi to, da smo trdno odločeni nadaljevati socialistično revolucijo po Titovi poti ter v duhu ustvarjalne dediščine Edvarda Kardelja.

Bernard Zver

Uresničevanje družbenega stališča o nagrajevanju po delu in rezultatih dela v železarni Ravne

Železarna Ravne je delovna organizacija v sestavljeni organizaciji združenega dela Slovenske železarne. V njej je samoupravno organiziranih 15 TOZD osnovnih dejavnosti (od teh so štiri dislocirane; Bratstvo Varvarin, RO Prevalje, Armature Muta, Kovinarstvo Ljubno), 4 TOZD spremljajočih dejavnosti, 5 TOZD skupnih dejavnosti, 3 delovne skupnosti skupnih služb in posebna finančna služba.

V teh TOZD in delovnih skupnostih združuje delo blizu 5600 delavcev. Glavna dejavnost delovne organizacije je proizvodnja plemenitih jekel v kovani, valjani in liti izvedbi. Letno proizvedemo okrog 215.000 ton jekla. Sami predelamo okrog 13 % jekla v končne izdelke. V letu 1981 smo ustvarili 11,2 milijarde dinarjev prihodka, 2,5 milijarde dinarjev dohodka, oziroma 1,6 milijarde dinarjev čistega dohodka. Razmerje med dohodkom na delavca v najuspešnejši in najmanj uspešni TOZD osnovnih dejavnosti je bilo 1:3,7. Razmerje povprečnih OD za isto obdobje pa je bilo 1:1,36.

TOZD v naši delovni organizaciji imajo različen proizvodni asortiment, različno organizacijo dela in različne pogoje pridobivanja dohodka. Zato so tudi osnove pridobivanja sredstev za osebne dohodke različne. Na podlagi dosedanjih spoznanj lahko trdimo, da so urejeni dohodkovni odnosi znotraj delovne organizacije in širše, dobra podlaga za uveljavitev načela nagrajevanja po delu in rezultatih dela.

V železarni Ravne smo po sprejetju zakona o združenem delu vpeljali svobodno menjavo dela, odnose skupnega dohodka ter v štirih temeljnih organizacijah odnose skupnega prihodka. Le te nenehno dograjujemo, še posebej po letu 1980, ko smo sprejeli usmeritve nadaljnega razvoja samoupravnih družbenoekonomskih odnosov. Začrtali smo ureditev in dograditev odnosov pri pridobivanju celotnega prihodka (svobodna menjava dela, interne cene, izvozne premije, združevanje sredstev), razporejanju dohodka in ČD, osebnih do-

hodkov (AOD, OP, deležev OD, PPD, minulega dela), pri planiranju, delovnih razmerjih, uresničevanju samoupravljanja ter statusnih vprašanih in izdelavi samoupravnih splošnih aktov. Usmeritve so s oblikovale vse družbenopolitične organizacije, strokovne službe, PO železarne Ravne in zunanji sodelavci. Po sprejetju usmeritev nadaljnega razvoja samoupravnih družbenoekonomskih odnosov na zborih delavcev smo jih dopolnili s konkretnimi termini in nosilci za izvedbo oziroma uresničitve posameznih nalog. Usmeritve uresničujemo, pri tem pa se srečujemo s problemi, na katere bi želel opozoriti.

Pri uveljavljanju sistema skupnega prihodka z OZD izven delovne organizacije, s katerimi trajno poslovno sodelujemo, nismo dovolj uspešni. Sprejeli smo že nekaj samoupravnih sporazumov, vendar smo v praksi ohranili ikupoprodajne odnose. Vzroki za takšno stanje pa so predvsem v različnih sistemih ugotavljanja skupnega prihodka in v modelih informacijskih sistemov.

Veliko smo storili tudi za uveljavljanje odnosov skupnega dohodka. Ugotavljamo, da smo doslej naredili precej za združevanje sredstev naših TOZD za investicije v železarni Ravne, premalo pa za združevanje sredstev drugih OZD pri nas.

Veliko več kot doslej moramo storiti, da se bodo delavci zavestno odločali o investicijskih naložbah v lastni TOZD in v drugih TOZD in OZD, kar bomo dosegli z dograditvijo sistema OD, predvsem deleža sredstev za OD iz minulega dela.

Posebno pozornost smo namenili tudi pridobivanju celotnega prihodka na podlagi svobodne menjave dela. Pri tem ugotavljamo, da imamo svobodno menjavo dela znotraj delovne organizacije dokaj dobro izpeljano, medtem ko je svobodna menjava dela navzven v veliki meri omejena na proračunske odnose. Velik problem pri uresničevanju tega področja predstavljajo nedodelana merila, na podlagi katerih bi lahko ugotavljali uspešnost posameznega

subjekta v procesu izdelave določenega proizvoda.

Razporejanje dohodka in čistega dohodka na ravni TOZD predstavlja pri nedograjenih dohodkovnih odnosih zaradi različnih pogojev pridobivanja dohodka poseben problem. Zato uveljavljamo del osebnega dohodka, ki je rezultat poslovne uspešnosti TOZD ali delovne skupnosti, še vedno od povprečne rasti poslovne uspešnosti delovne organizacije, ki pa je od TOZD do TOZD različna in odvisna od poslovne uspešnosti TOZD oziroma delovne skupnosti.

Prav tako združujemo sredstva za investicije, skupno porabo, izobraževanje, raziskovalno dejavnost na ravni delovne organizacije.

Od vsega navedenega smo po sprejetju ZZD dosegli najvidnejši napredek pri razporejanju sredstev za osebne dohodke.

Osebnih dohodkov delavca železarne Ravne je odvisen od več elementov. To so:

— sestavljenost del in nalog, ki jih delavec opravlja

— pogoji dela in razporeditev delovnega časa

— količina, kvaliteta in gospodarnost pri opravljenih delih

— doseženi rezultati DO, TOZD oz. delovne skupnosti (poslovna uspešnost TOZD oz. delovne skupnosti)

— rezultati minulega dela in rezultati inovacij, racionalizacij in drugih tehničnih izboljšav.

Po sprejetju družbenega stališča o stimulativnejšem nagrajevanju proizvodnih in kreativnih del smo začeli analizirati naš sistem nagrajevanja ter ga dopolnjevati.

Tako smo po dveh letih intenzivnega dela dogradili naš sistem nagrajevanja tako, da smo začeli bolj nagrajevati najtežja fizična in deficitarna dela ter dela v najtežjih delovnih razmerah, prav tako pa smo bolj ovrednotili delo delovodij in delavcev na kreativnih delih. Dopolnili smo tudi postopek odločanja o osebnih dohodkih, da bi zagotovili večjo disciplino in red.

Pri uresničevanju družbenega stališča o višjem nagrajevanju proizvodnih in kreativnih del pa imamo naslednje probleme.

Dosledno nagrajevanje po delu in rezultatih dela se prične že pri pridobivanju in razporejanju dohodka, kar pomeni, da je od delavca posledica le-tega.

Da bi lahko dosledno uveljavili načelo delitve po delu v odvisnosti od rasti dohodka, uveljavljamo republiški letni dogovor o usmerjanju razporejanja dohodka. Pri tem bi želel opozoriti, da bi moral ta dogovor veljati za vso Jugoslavijo in biti uporaben za daljše, vsaj srednjeročno obdobje. Če bi ostali letni dogovori, jih ne bi smeli tako hitro spreminjati in jih sprejemati ponavadi v letu, za katerega veljajo. Sprejeti bi jih morali že v predhodnem letu. Faze odločanja in sprejemanja dogovorov v OZD namreč niso tako enostavne in zahtevajo precej časa, poleg tega pa ponavadi sploh niso dorečene. Zato bi morali sprejemati dogovore na delegatski osnovi. Le tako bi si Zveza sindikatov Slovenije in drugi udeleženci dogovora zagotovili mnenje baze pred sprejetjem.

Dosedanje ugotovitve kažejo tudi na to, da ta dogovor preveč izhaja iz rasti dohod-

Letos mineva 90 let od rojstva tovariša Tita, zato se mi zdi prav, da se spomnimo njegovega dela in srečanj, ki jih je imel z delavci. Ta slika nam prikazuje, kako nas je lepega sončnega avgustovskega dne leta 1958 prvič obiskal. Pokazali smo mu železarno, živo se je zanimal za naše delo in uspehe. Po ogledu železarne se je pred lesenim upravnim poslopjem zbrala velika množica krajanov — mladih in starih. V spremstvu je bil tudi Edvard Kardelj, ki je bil prav tako srečen in vesel med delavci in krajanom Raven. Navzoča sta bila še Miha Marinko in Franc Leskošek-Luka. Bil je pravi praznik. Zato ni naključje, da smo na istem mestu, kjer sta se srečala s krajanom Tito in Kardelj, postavili spomenik revolucije, ter tako zaznamovali kraj srečanja. Žal njiju ni več med nami. Letos sem s tovariši obiskal grob tovariša Tita. Kakor je on obiskoval delavce po vsej domovini, tako državljani obiskujemo njegov grob. Tita in Kardelja se bom spominjal, dokler bom živ. (Edvard Klep)

ka in ne upošteva količine dohodka. Zaradi tega lahko izplačajo večje OD tiste OZD, ki z ustvarjenim dohodkom ne pokrijejo vseh obveznosti iz dohodka.

V dogovoru bi pri oblikovanju sredstev za OD in skupno porabo morali upoštevati tudi delovne razmere (večizmensko delo, fizični napor) in pogoje pridobivanja dohodka (visoko oziroma nizko akumulativna OZD). Nadalje bi bilo v dogovoru treba sistemsko upoštevati gibanje produktivnosti dela proti gibanju realnih OD v temeljnih organizacijah ter predvideti ustrezno korekcijo. V dogovoru je premalo poudarjena soodvisnost med sredstvi za OD in skupno porabo ter sredstvi za razširjeno reprodukcijo. Posamezna OZD ima lahko visoka sredstva za skupno porabo na zaposlenega in nižji OD na zaposlenega v primerjavi z drugimi. Ali je logično, da znižujemo nekoliko višja sredstva za skupno porabo kljub nizkemu OD in mogoče visokemu ustvarjenemu dohodku?

Dogovor o uresničevanju družbene usmeritve razporejanja dohodka tudi premalo natančno opredeljuje razporejanje sredstev za OD in skupno porabo v OZD, ki pridobivajo dohodek na osnovi svobodne menjave dela in imajo sredstva za OD omejena z rastjo sredstev za OD delavcev v temeljnih organizacijah, ne glede na uresničevanje programov dela. To pomeni, da rast sredstev za OD ni odvisna od rezultatov njihovega dela. Slabost dogovora

je tudi ta, da premalo opredeljuje ostale deleže čistega dohodka (razen OD) v odvisnosti od ustvarjenega dohodka. Dogovor tudi ne govori o splošni in skupni porabi kot prispevku iz dohodka.

O samoupravnem sporazumevanju med dejavnostmi menimo, da je z uveljavitvijo dogovora o uresničevanju družbene usmeritve razporejanja dohodka izgubilo pomen in da bi bilo dobro, če bi povzemali pozitivne učinke sporazumov dejavnosti. Ugotavljamo namreč, da je bil panožni sporazum črne in barvne metalurgije za naše razmere veliko bolj uporaben, saj je upošteval količino doseženega čistega dohodka in ne samo rast dohodka, kot jo upošteva veljavni dogovor.

K vsem naštetim slabostim lahko prištejemo tudi neizdelan sistem ugotavljanja dohodka, ki je rezultat izjemnih ugodnosti. Glede na to, da ni natančno določeno, kolikšen del izjemnega dohodka lahko namenimo za razširitev materialne osnove dela v lastni OZD, občini, republiki ali širše, je malo OZD, ki bi izjemni dohodek tudi ugotavljale. Več smo pričakovali od zakona o razširjeni reprodukciji in minulem delu, vendar smo ugotovili, da tudi ta ne daje vseh odgovorov za dejansko uporabo.

Počasnejšemu uveljavljanju nagrajevanja po delu in rezultatih dela botrujejo tudi neenotne osnove sistemov delitve sredstev za OD. Menimo, da bi na ravni SR

Slovenije morali imeti vsaj skupna metodološka izhodišča za ugotavljanje sestavin zahtevnosti del in nalog, delovne uspešnosti posameznih delavcev ali skupine delavcev ter vrednotenje dela v posebnih delovnih razmerah.

Ugotovili smo, da so strokovne podlage za uresničitev družbenega dogovora o delitvi sredstev za osebni dohodek in skupno porabo nastale izven združenega dela in da prav zaradi tega niso popolnoma uporabne za praktično dograjevanje sistemov vrednotenja dela.

Še vedno so neuskklajene tudi višine osebnih prejemkov iz sklada skupne porabe ter iz materialnih stroškov. Menimo, da ni dovolj, da v Delavski enotnosti vsake

četrt leta objavljamo povprečno višino stroškov, temveč bi morali določiti razpore višin osebnih prejemkov, višina osebnih prejemkov pa naj bi bila odvisna od ustvarjenega dohodka.

Da bi dosledno uveljavili stimulatívnejše nagrajevanje proizvodnega in kreativnega dela, bi morali odpraviti našete pomanjkljivosti, uveljaviti pa pozitivne izkušnje iz posameznih delovnih okolij.

Sedaj se namreč dogaja, da vsaka OZD po svoje išče rešitve in s tem porablja precejšnja družbena sredstva, ni pa učinkovitega izmenjavanja pozitivnih izkušenj med posameznimi OZD v okviru SOZD, dejavnosti in širše.

Jože Trokšar

Obveščanje delavcev - eden od temeljnih pogojev za kvalitetno samoupravno odločanje

Po določilih zakona o združenem delu je obveščanost delavcev eden od bistvenih pogojev za samoupravno odločanje pa tudi za uveljavitev odgovornosti nosilcev samoupravnih, javnih in drugih družbenih funkcij. Motnje v samoupravnih odnosih nastanejo, če ni zagotovljeno redno, pravočasno, resnično in popolno obveščanje o vprašanih in odnosih, ki so pomembni za uresničevanje samoupravnih pravic in dolžnosti.

Delavci železarne Ravne posvečamo obveščanju posebno skrb, saj se zavedamo pomembnosti tega družbeno občutljivega področja. Dosegli smo že pomembne uspehe, — zlasti si prizadevamo za vzpostavitev celovitega in zaokroženega sistema obveščanja za odločanje. Kljub napredku pa ugotavljamo še vrsto možnosti za boljše delovanje tega sistema, ki smo ga doslej razvijali glede na specifične potrebe in možnosti naše delovne organizacije in ga bomo, glede na dosedanje izkušnje, v prihodnje še dopolnjevali, pri tem pa upoštevati tudi izkušnje drugih.

V železarni Ravne uporabljamo vrsto sredstev obveščanja:

1. Osnovne informacije za odločanje

Gradiva za organe samoupravljanja — v njih objavljamo povzetke gradiv za odločanje na delavskih svetih in drugih organih samoupravljanja, enkrat mesečno pa v njih objavljamo tudi rezultate poslovanja, zbrane po tozdi in delovnih skupnostih.

Poročevalec — v njem objavljamo osnutke, predloge, obrazložitve in druga gradiva za odločanje v organih samoupravljanja in na zborih delavcev ter za razprave v samoupravnih delovnih in sindikalnih skupinah.

2. Informacije za obveščanje vseh delavcev

Informativni fužinar — izdajamo ga enkrat mesečno v nakladi 5500 izvodov. Vsebuje informacije o vseh pomembnejših

dogajanjih v železarni in tudi širše (krajne skupnosti, sozd, kulturno življenje v občini, športnorekreativna dejavnost itd.).

Novice — so priloga Informativnega fužinarja. Izdajamo jih po potrebi, najmanj dvakrat mesečno. Vsebujejo kratke novice o najpomembnejših sprotih dogodkih ter opozorila o bližajočih se dejavnostih tako v delovni organizaciji kot v občini.

Poleg navedenih naj omenim še interne biltene, v katerih objavljamo predvsem rezultate poslovanja z različnih vidikov. Izdajamo jih mesečno.

Za obveščanje delavcev uporabljamo še oglasne deske, ki jih urejajo tozdi sami v sodelovanju z oddelkom za informiranje. Ta oddelek pa hkrati skrbi tudi za delovanje razglasne postaje.

Informacij je v glavnem dovolj, vendar pa jih ne znamo v zadostni meri uporabiti. Še vedno so posamezne informacije prezahtevne, preobširne, manjka povzetkov in kvalitetnih obrazložitve. Tudi delavci, ki obrazložitve podajajo na zborih delavcev oziroma sejah organov samoupravljanja, se velikokrat prestrokovno izražajo. Strokovne službe sicer v smislu izboljšanja delovanja samoupravnega sistema zadržujemo, da pripravljajo poljudnejše informacije, sprejemljivejše za širši krog delavcev, ob gradivu pa pripravljajo za večino delavcev razumljive povzetke in obrazložitve. Izpolnjevanje te naloge je od službe do službe še vedno zelo različno, odvisno pač od strokovne usposobljenosti in delavnosti posameznikov. Ugotavljamo, da je treba čim prej standardizirati informacije, tako da bodo strokovne službe prikazovale to, kar je pomembno za odločanje, ne pa tistega, kar posamezna služba hoče. Informacije morajo biti takšne, da bodo delavcu resnično pomagale h kvalitetnemu odločanju. Za to bi si morali prizadevati v celotni družbi, ne pa samo v posamezni organizaciji združenega dela ali občini.

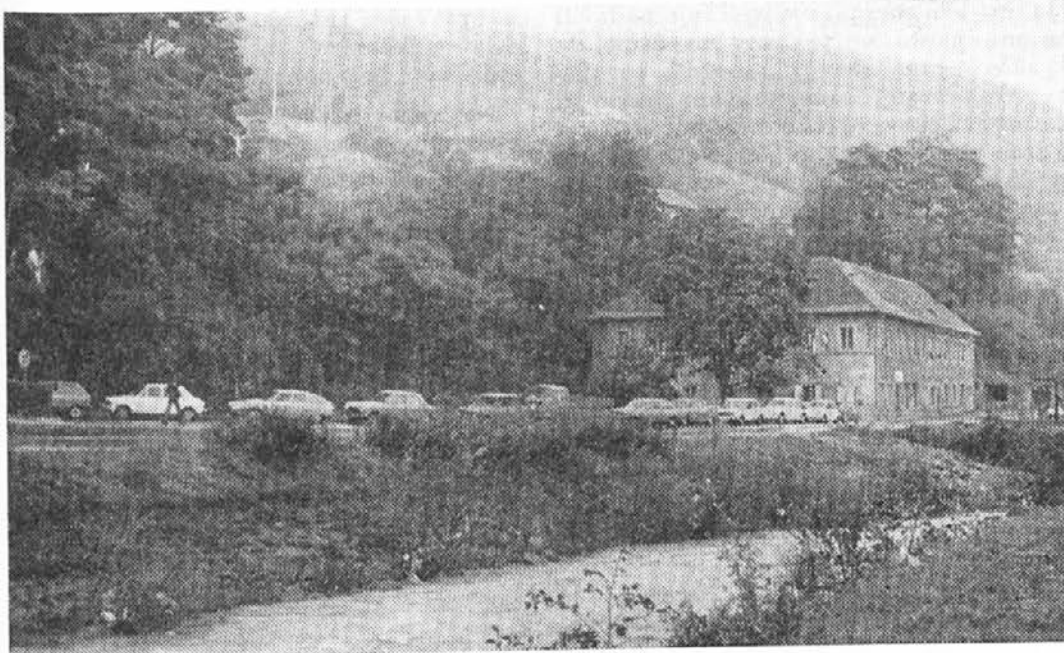
Izboljšanje na tem področju naj bi torej pripomoglo k boljšemu in kvalitetnejšemu odločanju. Zaenkrat ugotavljamo, da je informiranje delavcev še vedno slabo, največ zaradi slabe organiziranosti v tozdi in delovnih skupnostih, po drugi strani pa so temu krivi subjektivni dejavniki. Nekateri namreč še vedno nočejo ali ne morejo dojeti bistva samoupravnega socialističnega sistema, in zavestno ali pa ne delujejo proti hitrejšemu razvoju informiranja. Nekateri pisne informacije ostajajo v predalih tistih, ki bi jih morali posredovati delavcem. Pri tem se niti ne zavedajo, da s tem povzročajo škodo tako svoji organizaciji združenega dela kot širši družbeni skupnosti. To sicer ne velja za skupno dogovorjene akcije, velja pa prav gotovo za razne poslovne informacije. Še vedno na primer v opisih del in nalog vseh vodstvenih delavcev nimamo določeno, da spada v okvir njihovih delovnih nalog tudi odgovornost za obveščanje delavcev ter hkrati skrb za nadaljnji razvoj samoupravnih družbenoekonomskih odnosov.

Odločanje še vedno ni na tako visoki ravni, kot bi lahko bilo, če bi vsak član naše družbene skupnosti odigral svojo vlogo. Tako tudi delegati raznih organov samoupravljanja ne iščejo mnenj in predlogov v bazi, ampak še vedno v veliki meri odločajo nepovezani z okoljem, ki jih je delegiralo. Prav zaradi te krhke povezanosti delegatov z bazo in zaradi slabega poznavanja pravic in dolžnosti, pa tudi zato, da bi izboljšali delovanje samoupravnega delegatskega sistema, smo v železarni začeli sistematično izobraževati delavce. Na preslabo povezovanje delegatov z bazo vpliva tudi še ne dovolj kvalitetno obveščanje delegatov in baze.

Rešitev iščemo tudi v preoblikovanju samoupravnih delovnih in sindikalnih skupin. Samoupravne delovne skupine obstajajo v železarni sicer že veliko let, kljub temu pa do sedaj pri tem za nas najpomembnejšem načinu vsestranskega obveščanja še nismo dosegli posebnih uspehov. Letos smo skrčili skupine na osnovno delovno sredino; število delavcev se tako giblje praviloma med 15 in 30. Menimo, da delavci v svojem okolju najlaže izpovejo in uveljavljajo interese, rešujejo vprašanja in probleme, ki jih najbolj zanimajo in ki so v zvezi z njihovim osnovnim položajem, ki izhaja iz vsakodnevnega dela. Delavec naj v delovni skupini stalno razpravlja o zadevah, ki ga težijo: organizacija in metode dela, medsebojni delovni in drugi odnosi ipd. Šele nato bo delovna skupina razpravljala o tistih, sicer pomembnih vprašanjih, ki prihajajo na dnevni red od strokovnih služb in drugih dejavnikov.

Samoupravni vidik delovnih skupin vidimo v tem, da jih občasno na sestankih združujemo kot delne zbore delavcev, kadar gre za razprave o samoupravnih splošnih aktih in podobnih zadevah. Zaradi narave dela in preštevilnosti celotnih zborov delavcev namreč ni mogoče sklicevati. Na ta način se laže uveljavlja vpliv delavcev delovnih skupin na celovitost informiranja in na odločitve, čeprav ne moremo reči, da smo dosegli že zavirljivo raven. Praviloma pri nas vodi samoupravne delovne skupine ni delavec, ki vodi delovni proces.

Po daljših razpravah, in potem, ko se tudi drugi sindikalni forumi niso jasno

Ko so bile še vrste?!

opredelili do oblike organiziranosti sindikalne skupine, smo se v železarni odločili, da bodo sindikalne oziroma delovne skupine identične. V tem smislu smo jasno opredelili funkcijo, ki jo uresničujejo delavci, kadar gre za sindikalni vidik, ko se razpravlja o vprašanih sindikata, oziroma ko neko drugo aktivnost sindikat vodi.

Iz vsake skupine je najmanj en delegat v delavskem svetu in po en poverjenik v izvršnem odboru sindikata, lahko jih je tudi več. Poti sindikalnega povezovanja in delovanja smo prav tako na novo zastavili v okviru tozdov in delovnih skupnosti ter povezovanja sindikalnih organizacij iz teh okolij v konferenco sindikata železarn Ravne.

V začetku vsakega meseca se v okviru delovne organizacije dogovarjamo s službami, predstavniki družbenopolitičnih organizacij, poslovnimi organi in centrom za samoupravljanje in informiranje o programu samoupravnih aktivnosti v tem mesecu. S tem programom tozde in delovne skupnosti nenehno vzpodbujamo k sistematičnemu organiziranju in izvedbi samoupravnih aktivnosti. Po drugi strani pa je v tem določena slabost, saj nekateri posamezno dejavnost izpeljejo samo zato, ker je tako dogovorjeno, ne da bi se poglobili v bistvo zadeve, jo kvalitetno organizirali in s tem dosegli želene učinke. Ob sestavi programa samoupravnih aktivnosti pa prav tako pogrešamo pobud iz tozdov in delovnih skupnosti. V nekaterih tozdih na osnovi programa samoupravnih aktivnosti, ki velja za celotno delovno organizacijo, pripravljajo svoje programe samoupravnih aktivnosti, v katere pa vključujejo delovanje vseh organov samoupravljanja in delegacij.

Ena bistvenih sestavin samoupravnega sistema je prav gotovo odločanje o delitvi in razporejanju dohodka in čistega dohodka, vendar pa imajo delavci prav za kvalitetno razpravo in odločanje o tem najmanj časa. Prav zaradi časovne omejenosti se razlagalci največkrat ne morejo kvalitetno pripraviti za razlago. Posledica tega je premalo aktiven odnos delavcev, prav gotovo pa tudi strokovne službe na tem področju

še niso naredile vsega. Imamo sicer mesečne prikaze poslovanja po tozdih in delovnih skupnostih, vendar pa o tem le redkokdaj delavci razpravljajo na zborih oziroma v delovnih skupinah. Prikazujejo tudi tedenske in celo dnevne realizacije planov. Poskusno smo za en dan nazaj začeli obveščati delavce v tozdu Valjarna. Zbrali smo kazalce, ki jih edino lahko sprotno točno ugotavljamo, in to: dnevno proizvodnjo, izkoriščenost agregatov, doseganje norme in prisotnost na delu. Uspešnost takega prikazovanja bomo lahko šele ugotovili, saj smo s tem komaj začeli.

V železarni smo nemalokrat opozarjali na to, da hočejo delavci večkrat, ne samo ob periodičnih in zaključnih računih, razpravljati o rezultatih poslovanja. Z večkratno razpravo o rezultatih poslovanja bomo odkrivali probleme, ki tarejo delavce v posameznih delih proizvodnega procesa. Tako bodo tudi predlogi za rešitev marsikaterega problema prihajali iz baze, ne pa od drugih struktur, kot se to sedaj pogostokrat dogaja. Časovno omejenost v nekaterih tozdih sicer že zmanjšujejo z grafičnimi prikazi poslovanja. Le-ti kvalitetneje približajo delavcem celotno situacijo. Menimo, da je skrajni čas, da se nekateri togi zakonski predpisi spremenijo in postanejo sprejemljivejši za delavce v združenem delu.

Eden velikih napredkov delavcev železarne je prav gotovo ta, da smo z uvedbo sistema za razporejanje in delitev osebnih dohodkov dosegli, da smo se sposobni ob razpravah o periodičnih in zaključnem računu organizirano pogovarjati o osebnih dohodkih in njihovih poračunih za preteklo trimesečje.

Veliko nedorečenega je pri obveščanju v zvezi z investicijsko politiko. Delavci sicer odločajo o načrtih naložb, slabše pa so obveščeni o realizaciji in ekonomskih učinkih le-teh. Pri večini naložb prav tako prihaja do velikih prekoračitev, o katerih pa odločajo le delavski sveti. Ker so delegati, kot že omenjeno, slabo povezani z bazo, je velika večina delavcev o tem preslabo obveščena. Delavski svet sicer po sprejemu na zborih delavcev prevzame vso odgovor-

nost za izvedbo investicije, vendar pa delavci pogrešamo sprotno obveščanje o izvajanju investicije.

Kot delovna organizacija smo vključeni v sestavljeno organizacijo Slovenske železarne, vendar ugotavljamo, da smo delavci o delu sozda zelo slabo obveščeni, saj objavljamo v internih glasilih železarne le kratke informacije o sestajanju organov samoupravljanja, o poslovanju pa le redko. Zagotoviti je treba več informacij o dogajanjih v širših oblikah združevanja dela in sredstev, saj moramo biti delavci, če hočemo prizadevanja za stabilizacijo gospodarstva uspešno izvesti do konca, obveščeni o vseh dogajanjih.

Kot sem že omenil, bi bilo treba odgovornost za obveščanje opredeliti tudi v opisih del in nalog posameznih delavcev, temu primerno bi bilo treba zaostriti odgovornost za izvajanje teh nalog. O posameznih zadevah se prevečkrat pogovarjamo v ožjih krogih, širša verifikacija na tej ravni dogovorjenih usmeritev in stališč pa je pozneje izredno težka, saj delavci večkrat ne soglašajo z mnenjem ožjega kroga ljudi. Katerakoli struktura, ki izgubi zaupanje, ga potem le s težavo zopet dobi. Zato mora že pri pripravljanju predlogov sodelovati kar največ delavcev, predloge pa moramo dati pred sprejemanjem v razpravo samoupravnim delovnim skupinam in tako zagotoviti resnično mnenje delavcev.

Navedeno prav gotovo velja tudi za obveščanje delegatov interesnih in družbenopolitičnih skupnosti. Kljub temu, da so za delovanje delegacij zadolženi izvršni odbori osnovnih organizacij sindikata in da smo za te delegate organizirali izobraževanje, pa v nekaterih tozdih ne delujejo tako, kot bi morale in kot si želimo. Prav tako kot druge samoupravne dejavnosti tudi te organiziramo enotno za delovno organizacijo. Po poteku akcije v tozdih in delovnih skupnostih, ko se sestane na ravni delovne organizacije konferenca delegacij, pa ugotavljamo, da so nastali ali kratki stiki pri obveščanju ali v miselnosti, da delegacije niso sestavni del samoupravnega mehanizma in da so manj pomembne kot samoupravni organi. Nekateri delegacije se namreč niti ne sestanejo. Da pa smo dosegli pri obveščanju tudi na tem področju znaten napredek, nam lahko pove že to, da strokovne službe pripravljajo kvalitetnejša gradiva, ki vsebujejo kratke in dobre obrazložitve, da se predstavniki interesnih in družbenopolitičnih skupnosti odzivajo na naše želje po dodatnih informacijah. Na večjo zavzetost naših delegatov pa kaže tudi vse več pripomb ob gradivu za skupščine in vse več delegatskih vprašanj.

Tako kot nismo popolnoma zadovoljni s sistemom obveščanja v železarni, nismo zadovoljni z obveščanjem v sred. javnega obveščanja. N popolne informacije, ki jih objavljajo v zadnjem času, begajo ljudi, povzročajo slabo politično situacijo v organizacijah združenega dela in otežujejo delovanje med ljudmi. Ugotavljamo zapostavljanje podeželja, za našo delovno organizacijo pa lahko rečemo, da novinarji v njej iščejo predvsem napake in jih obešajo na veliki zvon, torej ne prikazujejo naših pozitivnih dosežkov, ki pa v železarni prevladujejo. Da bi zagotovili objektivnejše informiranje širše javnosti, smo začeli z organiziranjem tiskovnih konferenc, vendar

ugotavljamo, da se le-teh ne udeležujejo vsi vabljeni. Zato so podatki o železarni večkrat neobjektivni.

V tej razpravi govorim samo o enem vidiku uresničevanja samoupravljanja. Delavci železarne pa menimo, da bi bilo prav, če bi četrto konferenco sindikata organizirali prav na temo: »Obveščanje v naši samoupravni socialistični družbi.«

V železarni Ravne smo po letu dni trajajoči javni razpravi pripravili dokončne predloge temeljnih samoupravnih splošnih aktov. Z doslednim uresničevanjem le-teh bomo dosegli še večji napredek v razvoju samoupravnih družbenoekonomskih odnosov. V statutih delovne organizacije kot tozdov in delovnih skupnosti dajemo osrednjo pozornost uresničevanju samoupravlja-

nja. Pri tem smo prav obveščanje postavili na prvo mesto, saj se dobro zavedamo, da je obveščeno eden od osnovnih pogojev za uresničevanje samoupravnih pravic in dolžnosti delavcev, prav tako smo konkretizirali vloge, naloge in pomen posameznih strokovnih služb. Zaostrili smo odgovornost poslovnih organov in vodstvenih delavcev za poslovanje, uresničevanje in nadaljnji razvoj samoupravnih družbenoekonomskih odnosov. Med prvimi verjetno uvajamo, poleg poslovnih organov, tudi reelekcijo vodstvene strukture in ji hkrati dajemo posebno pooblastila in odgovornosti. To uvajamo predvsem zaradi tega, ker menimo, da ne moremo in ne smemo imeti vodstvenega kadra, ki bi bil zadolžen samo za organizacijo delovnega procesa, odgovarjal pa ne bi za delovanje sa-

moupravnega sistema. Vsako leto bomo te delavce ocenjevali in tako sproti ugotavljali, kako izvajajo zaupane naloge.

Na osnovi sprejetih temeljnih samoupravnih splošnih aktov bomo v bližnji prihodnosti sprejemali nekatere izvedbene akte, med drugim dopolnjen pravilnik o obveščanju. O pravilniku smo že razpravljali in nakažem naj, da v njem podrobneje določimo načine zagotavljanja javnosti informacij, načine dostopa do njih, odgovornost na tem področju, določimo sredstva in metode obveščanja, pristojnosti in odgovornosti strokovnih služb in poslovnih delavcev ter drugo. Torej: ustvarjamo si pogoje in opredeljujemo načine za izboljšanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov. Upam, da bomo uspeli.

Jože Šegel, dipl. inž.

Razvoj računalniško podprtih informacijskih sistemov v gospodarstvu koroške krajine

Uvajanje in uporaba računalnikov v koroški krajini še ni bilo raziskano. Prva raziskovalna naloga iz širšega raziskovalnega projekta obravnava stanje in smeri razvoja uporabe računalnikov v gospodarstvu. Naročniki raziskave so Raziskovalna skupnost Slovenije in občinske raziskovalne skupnosti koroške krajine, izvajalec pa Ekonomski center Maribor.

Raziskava je analizirala stanje in potrebe združenega dela in prikazala objektivno stanje — očitno zaostajanje v razvoju uporabe računalnika. V razvitem svetu pomeni računalnik orodje za racionalnejšo proizvodnjo, večjo produktivnost in boljšo kakovost izdelkov. Stanje aparature in programske opreme ter strukture in število zaposlenih v službah AOP je zaskrbljujoče. Posamezne OZD se glede razvitosti uporabe računalnika med sabo močno razlikujejo. Na eni strani so OZD, ki računalnika še ne uporabljajo in na drugi strani železarna Ravne, ki ima v jugoslovanskem merilu že dobro razvito uporabo računalnikov.

Izhodiščne misli

Kvalitetna, pravočasna informacija na pravem mestu je prvi pogoj za pravilno odločanje in ukrepanje. Brez računalništva, ki omogoča sodobno in hitro obdelavo podatkov, si težko predstavljamo učinkovit družbeni informacijski sistem, ki je v gospodarstvu še posebej pomemben. Od njegovega razvoja je odvisno, ali smo sposobni posodobiti in preusmeriti proizvodnjo tako, da bo lažje obvladovala gospodarsko krizo, povečala prilagodljivost in konkurenčnost naših izdelkov na mednarodnem trgu. Združitev naših, sicer ne velikih razvojnih možnosti programske opreme nam lahko omogoči večjo gospodarsko neodvisnost, večjo prilagodljivost sodobnim proizvodnim tokovom in večjo usposobljenost za rentabilno proizvodnjo. To pomeni,

da se bomo naslonili na lastno znanje in moči, sicer bomo dolgoročno zaostajali, in to ne samo v računalništvu.

Ocena uporabe računalnika za avtomatsko obdelavo podatkov v gospodarske namene je odvisna od tega, če računalnik poleg tradicionalnih računovodskih in komercialnih aplikacij obdeluje tudi podatke za razvoj, konstrukcijo, kontrolo kakovosti, materialno poslovanje in krmiljenje proizvodnje ter procesov.

Posamezne skupine obdelav v poslovnih in proizvodnih dejavnostih so med seboj funkcionalno povezane, zato morajo biti usklajene. Išče se integralna rešitev, ki je osnovana na centralni banki podatkov. Obseg in kompleksnost integralnih IS (informacijskih sistemov) zahteva velika vlaganja in dobro premišljene računalniške rešitve. Tudi male OZD imajo podobne poslovne in proizvodne funkcije kot velika podjetja, le da je količina in število izdelkov manjše. Vendar si zaradi manjših investicijskih možnosti ne morejo privoščiti enake stopnje uporabe računalnika kot večja podjetja. Zato bi morali za takšna podjetja najti skrajno racionalne rešitve.

Raziskava je imela namen, da na osnovi stanja v gospodarstvu in uporabe računalnikov v koroški krajini ter na osnovi znanih računalniških aparaturnih in programskih rešitev pokaže možnosti skupnega in usklajenega, predvsem pa pospešenega razvoja uporabe računalnika v gospodarstvu dravograjske, radeljske, slovenjgraške in ravenske občine. Raziskava ima aplikativni značaj, obravnava problematiko prenosa znanja in uvajanja računalništva na poslovnem, procesnem in samoupravnem področju.

Že pri analizi stanja in kasneje pri predlogih za nadaljnji razvoj so avtorji raziskave trčili ob problem objektivnega obravnavanja stanja računalništva v koroški krajini zaradi železarne Ravne, ki po razvitosti uporabe računalnika v primerjavi z

drugimi OZD izrazito izstopa. Ta razlika v razvoju ne sme postati breme sodelovanju in prenosu znanja, temveč je to izredna priložnost za hitrejše premagovanje težav in vzpodbuda za hitrejši razvoj uporabe računalništva v ostalih OZD. Kolikor je bilo mogoče, so se avtorji želeli izogniti obravnavanju uporabe računalnika v železarni, kajti takšna obravnava bi morala potekati iz povsem drugačnega vidika. Vendar bi bilo nespametno preiti dobre in poučne izkušnje uporabe računalnika v železarni, saj so pogosto opazne v jugoslovanskem merilu.

Nekateri podatki o gospodarstvu koroške krajine

Jugoslovanski del Koroške obsega območje občin Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec in meri 1.041 km², kar je 5,1 % slovenskega prostora. Na tem območju živi 70 tisoč prebivalcev, to je 3,7 % prebivalstva SR Slovenije.

Sredi leta 1982 je bilo zaposlenih okoli 27.000 delavcev, to je 3,3 % zaposlenih v SR Sloveniji — stopnja zaposlenosti je torej 37 %.

Koroška ustvari 3,3 % narodnega dohodka Slovenije in zaostaja za republiškim povprečjem za 12 %. Najbolj je razvita občina Ravne na Koroškem, najmanj pa občina Radlje ob Dravi. Več kot polovico družbenega proizvoda ustvari industrija.

O organizacijski členovitosti koroškega gospodarstva povedo nekaj naslednji podatki:

V gospodarskih dejavnostih deluje 144 tozdov oziroma enovitih organizacij združenega dela, od teh je 51 vključenih v sestavljene organizacije, ki imajo sedež izven Koroške; 18 tozdov je vključenih v delovne organizacije s sedežem izven Koroške; 54 tozdov izhaja iz delovnih organizacij, ki imajo sedež v Koroški (in niso vključeni v poslovne sisteme SOZD); 51 je enovitih delovnih organizacij.

Še ta značilnost: dohodek na delavca raste s stopnjo organiziranosti; najnižji je v enovitih DO, najvišji pa v tozdih, ki so vključeni v poslovne sisteme sestavljenih organizacij združenega dela.

Namen analize stanja in način izvedbe

S kratko analizo trenutnega stanja smo imeli namen dobiti odgovore na naslednja vprašanja:

- stanje strojne opreme
- stanje programske opreme
- pregled že vpeljanih obdelav
- razpoložljivi strokovni kader
- stopnja organiziranosti
- stopnja pripravljenosti za razvoj računalniško podprtih IS.

Analizirali smo 144 tozdov iz delovnih organizacij s področja gospodarstva iz vseh štirih koroških občin. Podatke smo zbrali po metodi intervjuja. Na osnovi nekaterih že znanih podatkov smo nekaj organizacij združenega dela obiskali, za večino pa smo podatke zbrali po telefonu.

Za tako metodo smo se odločili zaradi tega, ker smo že vnaprej ocenili, da je v koroški krajini veliko tozdov, ki še nimajo služb za AOP in bi metoda ankete po pošti ne dala zadovoljivih rezultatov.

Splošne ugotovitve analize stanja

Značilno je, da se službe za AOP oblikujejo na ravni delovnih organizacij ali sozda in menimo, da je tako tudi prav.

Glede na način, kako se tozdi vključujejo v avtomatsko obdelavo, smo jih razdelili v tri vrste:

- a) tozdi, ki so vključeni v delovne organizacije s sedežem v regiji (teh je 97),
- b) tozdi, ki so vključeni v delovne organizacije s sedežem izven regije (26),
- c) enovite delovne organizacije brez trdnjših povezav v večje poslovne sisteme (21).

Večje delovne organizacije, ki imajo sedež v regiji in imajo več tozdov (železarna Ravne, Lesna Slovenj Gradec, Rudnik Mežica, Kograd Dravograd), že imajo več ali manj oblikovane službe za AOP in že razpolagajo s šolanimi kadri. Več kot 90 % vse aparturne računalniške opreme je v teh delovnih organizacijah, od tega pa je velika večina skoncentrirana celo v eni delovni organizaciji, in sicer v železarni Ravne.

Tozdi, ki so povezani v organizacije združenega dela s sedežem izven regije, kjer je običajno v okviru delovne skupnosti tudi organizirana služba za AOP, imajo že relativno veliko računalniških obdelav. Tu gre praviloma za večje poslovne sisteme, kot so NAMA, GRADIS, TIMA, VIATOR, LEK in še nekateri. V teh tozdih, razen zajemalne, skoraj ni druge aparturne opreme in nobenega strokovnega kadra za razvoj AOP.

Najmanj so računalniške obdelave razvite v enovitih delovnih organizacijah. Le nekaj jih ima manjše poslovne računalnike, nobena pa nima strokovnega kadra z znanjem AOP.

Pri sestavljanju vprašalnika si nismo prizadevali, da bi ugotovili, v kaki meri sežejo organizacijske povezave naših delovnih organizacij v druge regije, oziroma, koliko je takšnih računalniških obdelav v računalniških centrih koroške krajine, ki so namenjene tozdom izven regije. Nekaj takšnih obdelav obstaja, vendar pa jih je

neprimerno manj, kakor tistih, ki jih opravljajo za naše tozde v računalniških centrih zunaj regije.

Stanje aparturne opreme

Čeprav nimamo novejših podatkov za druge slovenske regije, lahko na osnovi rezultatov ankete, ki je bila izdelana za Slovenijo leta 1977, in naših rezultatov zaključimo, da je poslovno računalništvo v koroški krajini nerazvito(!). V celi regiji je en sam poslovni računalnik, ki bi ga lahko uvrstili po mednarodni klasifikaciji med srednje računalnike, pa še ta ima relativno skromno terminalsko opremo. Vsi ostali poslovni računalniki imajo do 16 kilobytov notranjega spomina, so brez tračnih enot in diskov, samo z disketami ali kasetami, so mini ali mikro računalniki.

Za vodenje procesov sta v krajini dva večja procesna računalnika z diskovnimi in tračno enoto ter z nad 30 priključnimi terminali. Poleg tega pa je po tozdih še nekaj manjših procesnih računalniških sistemov ter NC in CNC strojev. Vse to uvršča koroško krajino na področju računalniško vodenih procesov med razvitejše.

V koroški krajini je 26 centralnih procesorjev. Na njih je priključenih 55 terminalov (stanje velja za julij 1981).

Večina opreme je bila kupljena v zadnjih petih letih, največji poslovni računalnik, ki predstavlja skoraj 50 % vrednosti vse aparturne opreme v krajini, pa je bil kupljen v letu 1981. V povprečju torej oprema ni zastarela. Najbolj zastarela je zajemalna oprema (luknjači). Čeprav je bila tudi večina malih poslovnih računalnikov kupljena v zadnjih 3 do 5 letih, pa za njih velja ugotovitev, da so tehnološko zastareli. V večini primerov jih namreč ni možno priključiti na večje računalniške sisteme.

Približno polovico opreme — glede na vrednost — je dobavila firma IBM (veliki poslovni računalnik, zajemalna oprema), procesno računalniško opremo pa firma DIGITAL. Pri malih poslovnih računalnikih so najpogostejše znamke IME, KOPA, dalje MAEL, OLIVETI in drugi. Izkoriščenost opreme je relativno dobra, saj delajo večji sistemi najmanj na dve izmeni, procesni računalniki pa so vključeni v neprekinjen štiriizmenski proizvodni proces.

V regiji skorajda ni rezervne instalacije za aparturno opremo. Večji računalniški sistemi so v krajih takorekoč unikatni, manjši poslovni računalniki pa so v veliki meri nekompatibilni in ker se na njih obdeluje podobna problematika, imajo konice v istem časovnem obdobju ter tako ni rezervnih kapacitet.

Stanje programske opreme

Tozdi, ki imajo obdelave na sedežih matične organizacije izven krajine, praviloma nimajo svoje programske opreme in uporabljajo skupno programsko opremo. Delovne organizacije, ki že imajo oblikovane službe za AOP, imajo izdelanih že precej lastnih programov. Za poslovne računalnike so ti programi pisani večinoma v programskem jeziku PL/I, le Lesna Slovenj Gradec, ki je s terminalom vezana na republiški računalniški center, ima programe pisane tudi v COBOL. Programi za procesne računalnike so pretežno v FOR-

TRANU, za numerično krmiljenje strojev pa se uporablja EXAPT.

Programi za večje sisteme so večinoma uvoženi. Za male poslovne računalnike so programi v celoti kupljeni, vendar večinoma od zastopništev, ki imajo sedež v Zagrebu ali Beogradu.

Delovne organizacije, ki imajo že oblikovane svoje službe za AOP, imajo tudi najbolj celovito izdelane obdelave na računalniku. Kljub temu pa tudi v teh delovnih organizacijah prevladujejo obdelave za potrebe računovodstva, npr. obdelava materiala, saldakonti, glavna knjiga itd. Zaslediti je napore za sistemski pristop z izgradnjo banke podatkov, vendar je še veliko parcialnih obdelav, in sicer v »batch« obliki.

Pri tem velja kot izjemo omeniti le največjo delovno organizacijo železarno Ravne. Ta ima poleg obdelav za računovodske in druge statistično — administrativne potrebe vsaj polovico obdelav za krmiljenje proizvodnje, spremljanje kvalitete proizvodnje in vodenje proizvodnih procesov. Pri tem so vpeljane v vsakdanjo uporabo razne matematično statistične metode. Precej obdelav je tudi organiziranih na interaktivni način z uporabo terminalov.

Ocenjujemo, da bo največji omejitveni faktor pri nadaljnjem razvoju računalniških obdelav v koroški krajini razpoložljivi strokovni kader. Zbrani rezultati kažejo, da so razlike glede strokovnega kadra zelo velike. V času ankete je bilo v krajini 60 strokovnjakov za računalništvo, ki imajo vsaj srednjo šolo in v tečajih pridobljeno znanje za kreativno delo na področju računalniško podprtih IS.

Pri izgrajevanju računalniško podprtih informacijskih sistemov v delovni organizaciji je pomembna vloga sistemskih analitikov (načrtovalcev, projektantov, organizatorjev). Ti morajo biti sposobni obstoječe ad hoc prilagodljive manualne sisteme prenesti na računalnik, kjer so zaradi systemskega pristopa nekateri pogoji za nenadna prilagajanja bolj togi.

S prehodom na računalniško obdelavo je treba v celoti preobraziti notranje odnose v više organiziran sodobni poslovni sistem. Računalniška rešitev ne more biti samo kopija dosedanjih ročnih operacij. Za reševanje tako postavljenih zahtev so potrebni predvsem dobri sistemski analitiki. Teh profilov nam naše šole do sedaj skorajda niso dajale. V tečajih, ki jih organizirajo dobavitelji aparturne opreme, je kolikor toliko na nivoju programiranja, tečaji za organiziranje so pa na zelo nizki ravni, predvsem pa izhajajo iz pogojev visoko organizirane kapitalistične družbe in so težko prilagodljivi za naše razmere. Stanje računalniških strokovnjakov v koroški krajini nam daje zelo skromno sliko. Premalo jih interdisciplinarno dopolnilno izobražujemo, da bi zmogli preobraziti informacijske sisteme v naših delovnih organizacijah.

Za uspešno uvajanje računalniških obdelav je zelo pomembna tudi splošna organiziranost v temeljni ali delovni organizaciji:

- oblikovna primopredajna dokumentacija,
- šifranti za materiale, izdelke, delovna mesta, skladišča itd.,

- tehnološki normativi o porabi vložka in časa,
- sestavnice izdelkov,
- metode planiranja in terminiranja,
- uporaba operacijskih raziskav.

Za našo analizo za vsa ta vprašanja nismo dobili zadovoljivih odgovorov, zato lahko dajemo le naslednje približne ugotovitve:

- v večini proizvodnih delovnih organizacij je zadovoljivo oblikovana in vpekljana primopredajna dokumentacija,

- v večini primerov tudi razpolagajo s tehnološkimi normativi,
- metode planiranja in terminiranja so na relativno nizki stopnji, kar bo zahtevalo veliko organizacijskega napora za učinkovito vključevanje računalnika na to področje,
- uporaba operacijskih raziskav je le izjemna, največja je v železarni Ravne, in to predvsem v proizvodnji.

Pregled stanja po elementih analize in primerjavo s trendi razvoja v razvitem svetu podajata tabeli 1 in 2.

Tabela 1:

Elementi	Stanje pri nas
Aparaturna oprema	zelo malo, pomanjkljiva, raznolika in nekompatibilna
Nabava nove opreme (od odločitve do instalacije nove opreme)	2—3 leta, v tem času že zastari
Programska oprema	neustrezna, začetniška, parcialne rešitve
Kadrovski potenciali	premalo, neustrezni, neorganizirani
Organizacija proizvodnje in poslovanja	slaba
Znanje o računalniku	
• uporabnikov	zelo slabo
• izvajalcev	pomanjkljivo
Družbena podpora hitrejšemu razvoju	ni podpore
Pregled vodstva OZD nad uvajanjem računalnikov	pomanjkljiv
Spoznanje potreb	relativno slabo

Tabela 2:

Trendi v razvitem svetu	Pri nas
Hitra rast	prepočasna rast in zastoj
Gradnja integralnega informacijskega sistema	slaba — konflikti, pomanjkljiv koncept
Profesionalni odnos	redkost, izjema*
• metodičnost	improvizacija*
• produktivnost	slaba, ni vzpodbude*
• sistematični pristop	individualni pristop*
Informatika —	monopolizem*
industrija	subjektivizem
prihodnosti	opazni zelo skromni začetki

* razen izjem

Poleg računalniške opreme so za razvoj uporabe računalnika, kot je bilo že omenjeno, življenjskega pomena kadrovski potenciali. Če se omejimo samo na število zaposlenih v službah AOP in vzamemo, da je primeren delež zaposlenih 1% vidimo, da jih je v koroški krajini skoraj petkrat premalo in da bi bilo potrebno postopoma zaposliti še skoraj okoli 200 delavcev za AOP. To seveda ni edino merilo, saj je vsaj tako pomembna pripravljenost in neposredna uporaba pri končnih uporabnikih in nakup ustrezne računalniške opreme.

Eno od meril rasti uporabe računalnika je podatek o instaliranih video terminalih na 100 delovnih mest. Slika 1 kaže trend rasti za zahodno Nemčijo. Za gospodarstvo koroške krajine (razen železarne Ravne) pa moramo žal ugotoviti, da je dejansko število skoraj nič.

Za razvitim svetom zaostajamo predvsem zaradi naslednjih razlogov:

- Čas od odločitve o nakupu domače ali tuje opreme do instalacije opreme je izredno dolg in traja pogosto 2 do 3 leta.

- V tem času oprema tehnološko zastari.
- Iz različnih razlogov včasih ni mogoče kupiti najprimernejše opreme.

- Otežen uvoz, slaba organiziranost in skromna proizvodnja domačih proizvajalcev aparature opreme.

- Pomanjkanje standardov in možnosti prenašanja programov med delovnimi organizacijami.

- Skromne izkušnje domačih proizvajalcev in institucij za nudenje »know — how« pomoči.

Posledica takšnega stanja so slabi, pretežno »ročni« informacijski sistemi in

- neokretnost v poslovanju,
- nepovezanost poslovnih funkcij,
- neuskaljeno delovanje,
- nekvalitetne odločitve,
- visoki poslovni stroški,
- vse je izjema,
- »management by surprise« (vodenje na osnovi presenečenj).

Namen uporabe računalnika

Namen uporabe računalnika je soroden vsem drugim razvojnim tendencam — to

je rentabilnejša proizvodnja, ki se kaže v znižanju materialnih in energetskih stroškov ter povečanju produktivnosti ob večji kakovosti in enakomernosti izdelkov. Pravilno odločanje in ukrepanje na poslovnem, operativnem in procesnem področju je odvisno od kvalitetnih informacij, ki morajo biti pravočasne in v pravih rokah.

Prenos znanja s področja računalniško podprtih informacijskih sistemov

V našem primeru razumemo pod prenosom znanja vse aktivnosti pri uvajanju računalniško podprtih informacijskih sistemov v poslovni proces z uporabo znanja, ki so si ga pridobili lastni kadri, znanja, ki ga posredujejo posredovalci, ali kupljenega znanja v različnih oblikah. Kadar gradimo računalniško podprt informacijski sistem z uporabo znanja, ki ga imajo lastni kadri, govorimo o razvoju z lastnimi kadri. Pri uvedbi skoraj vedno sodelujejo svetovalci, predvsem svetovalci firm, ki proizvajajo in prodajajo računalniško opremo. Možna pa je tudi vključitev že razvitih programov, ki jih vgradimo v poslovni sistem z večjimi ali manjšimi spremembami ali pa brez sprememb.

V poslovni sistem se lahko vključimo z lastnim kadrom, z lastnim kadrom ob pomoči svetovalca ali pa izključno s tujimi strokovnjaki. V praksi uporabljamo običajno vse oblike prenosa znanja, ker pride mo na tak način najhitreje do pozitivnih rezultatov.

Glede na to, koliko sodelujejo pri prenosu znanja pri uvajanju računalniško podprtih informacijskih sistemov lastni kadri in koliko tuji, razlikujemo naslednje glavne načine prenosa znanja:

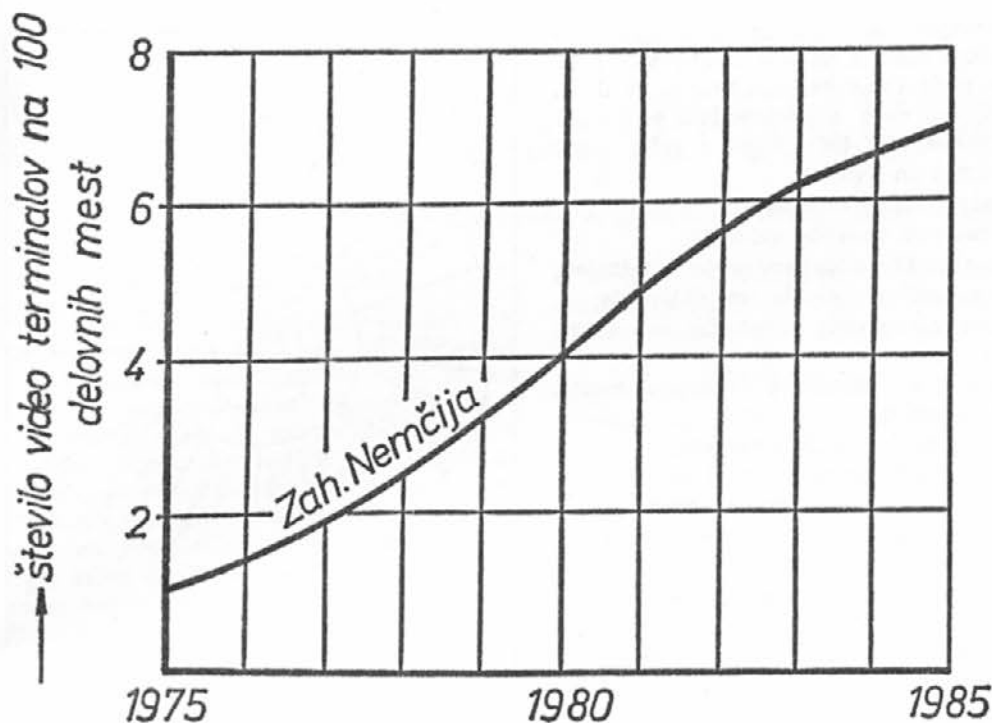
- razvoj z lastnimi kadri ob pomoči svetovalcev,
- prenos gotovih rešitev z lastnimi kadri ob pomoči svetovalca,
- prenos gotovih rešitev s tujimi strokovnjaki ob pomoči lastnih kadrov,
- prenos gotovih rešitev s tujimi strokovnjaki (na ključ).

Za kakšen način se bomo odločili, je odvisno od velikosti organizacije združenega dela, usposobljenosti kadrov, stanja računalniške opreme pa tudi od konkretnega računalniškega programa oziroma naloge, ki jo želimo vpeljati v poslovni proces.

Kadar uvajamo računalniško podprt informacijski sistem v delovni organizaciji, ki ima večje število med seboj proizvodno in dohodkovno močno povezanih temeljnih organizacij, se bomo v končni fazi vedno odločili za lastne kadre in lasten razvoj. Ne glede na to pa se bomo vsaj v začetku posluževali tudi drugih načinov prenosa znanja. Za prenos gotovih rešitev s tujimi strokovnjaki se bo odločila tudi OZD, ki ima sicer svoje strokovnjake, in to v primeru uvedbe določenih rešitev, ki so druge že dobro preizkušene, sami pa bi za to porabili veliko kadrov. Manjše OZD, ki se odločajo za posamične obdelave in formacij z računalnikom, bodo hitreje in ceneje prišle do rešitev, če se bodo odločile za prenos gotovih rešitev s tujimi strokovnjaki.

Organizacija računalniško podprtega informacijskega sistema v katerikoli organizaciji (TOZD, DO) in na kateremkoli področju (obračun OD, terminiranje, materialno poslovanje itd.) povzroči, v primerjavi

Slika 1 : Rast uporabe video terminalov na 100 delovnih mest v zahodni Nemčiji

z dotedanjim sistemom, veliko sprememb. Običajno nastanejo spremembe v več službah in v različnih sektorjih hkrati. Pri tako velikih spremembah, zlasti če nastajajo na različnih področjih, mora poslovodni organ delovne organizacije, predvsem tam, kjer je več temeljnih organizacij združenih v delovno organizacijo in so na ravni delovne organizacije organizirane tudi skupne službe, uvesti nadzor. Poslovodni organ bo za nadzor uvajanja računalniško podprtega informacijskega sistema imenoval posebno strokovno komisijo. Ta se običajno imenuje komisija za avtomatsko obdelavo podatkov ali kratko komisija za AOP. V manjših OZD, ki nimajo dovolj strokovnjakov, lahko imenujemo v komisijo tudi zunanje sodelavce.

Organizacijske priprave na uvajanje računalniško podprtega sistema obdelave informacij v OZD

Ko smo v OZD postavili nadzorni organ (komisijo AOP) za uvajanje računalniško podprtega sistema obdelave in službo, ki bo to delo opravljala oziroma sodelovala pri uvajanju, je s tem postavljena šele osnova, ki omogoča začetek dela. Najvažnejša in najodgovornejša naloga, ki mora biti opravljena takoj na začetku, je izdelava »Koncepta računalniško podprtega sistema obdelave informacij v OZD«. S konceptom mora biti predviden razvoj računalniško podprtega informacijskega sistema, ki omogoča optimalne rešitve in zadovoljuje potrebe OZD. Koncept mora upoštevati možnosti postopne graditve sistema s tem, da

je dolgoročno aktualen in da dovoljuje uporabo oziroma zamenjavo hitro razvijajoče se opreme.

S konceptom so nakazani že tudi glavni projekti, vrstni red uvajanja v prakso, potrebni kadri, oprema, roki izdelave, finančna sredstva itd.

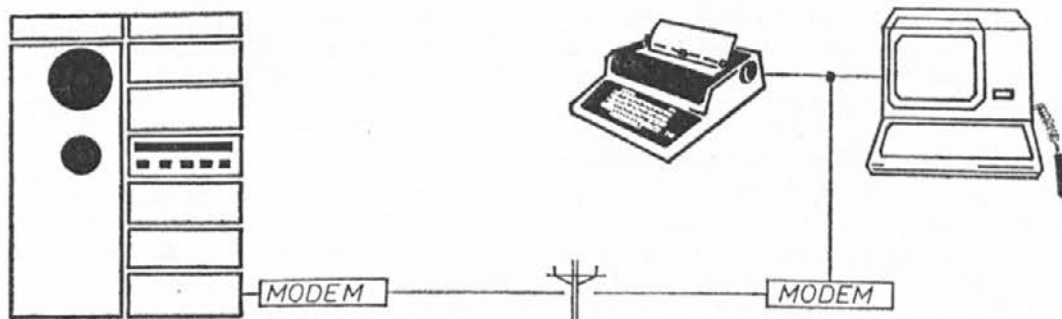
Napačne odločitve, ki jih predvidimo s konceptom, kasneje težko spreminjamo, oziroma je sprememba zelo draga. Kasneje se bomo izognili mnogim problemom, če bomo koncept razvoja računalniško podprtega sistema obdelave funkcij naročili pri strokovnjakih, ki imajo izkušnje in nimajo posebnih interesov, ki bi vplivali na vsebino koncepta. Skladno s sprejetim konceptom pričnemo šolati strokovnjake in se pripravljati za pridobitev opreme, takoj začnemo tudi z drugimi organizacijskimi deli, ki bodo za avtomatsko obdelavo nujne. Tako delo je vzpostavitev sistema šifriranja vseh elementov poslovnega procesa: materiala, izdelkov, skupin izdelkov, kup-Posebno zahtevne so klasifikacijske šifre cev, dobaviteljev, različne šifre za statistično spremljanje poslovnega procesa itd. Drugo, nič manjše področje, so tehnološki predpisi, delovna dokumentacija, organizacijske poti reševanja posameznih zadev. Vsa ta in še druga dela zahtevajo veliko časa pa tudi znanja, opravljena pa morajo biti pred začetkom avtomatske obdelave. Če je to delo kvalitetno opravljeno, bo tudi oprema za računalniško obdelavo hitreje in bolj učinkovito izkoriščena, hitreje bomo prišli do rezultatov, kar je za uporabnika zelo pomembno. Tudi tovrstne organizacijske priprave bomo izvršili s najnižjimi stroški, če bomo vsaj za svetovanje dobili izkušene strokovnjake.

Ena od značilnosti gospodarstva koroške krajine je veliko število malih OZD. Vedeti moramo, da je angažiranje lastnih kadrov in morebitno formiranje lastne službe AOP odvisno od velikosti OZD. Za manjše OZD, ki imajo le enega ali dva tozda, ni vedno gospodarno formiranje službe AOP. Racionalneje je angažirati službe AOP v večjih delovnih organizacijah ali specializirane institucije. V tem primeru je treba uvesti posamezno aplikacijo na ključ ter računati z določenimi razvojnimi in vzdrževalnimi stroški. Komisija za AOP se tudi v takšnem primeru imenuje, poleg poslovodnih delavcev pa vključuje tudi zunanje sodelavce.

Izbor in nakup opreme je pogosto glavno delo uvajalcev AOP. Zanimarjajo se nove možnosti postopnega vlaganja v aparaturno opremo. Kot primer naj služi model »REMOTE TELEPROCESSING« (slika 2), ki pomeni v začetku le nakup nekaj terminalov ter data modemov in telefonsko priključitev na »gostiteljski« računalnik. Odvisno od velikosti podjetja je to dolgoročna ali kratkoročna rešitev, v vsakem primeru pa imajo mladi, na novo organizirani kadri, veliko priložnost za pridobivanje izkušenj za kasnejše odločanje pri nakupu večjega obsega aparaturne opreme. Začetni investicijski riziko po tej poti je zelo majhen.

Pomen centralne baze podatkov

Osnova za usklajen razvoj računalniško podprtega poslovnega informacijskega sistema je primerno organizirana baza podatkov. V svetu obstaja več programskih

Slika 2 : Daljinsko priključeni terminali

paketo za organizacijo, vzdrževanje in upravljanje z bazami podatkov. Naj jih naštejemo le nekaj: DBOMP, DL/I, IMS, DBMS, TOTAL, ADABAS itd.

Tako kot kaže slika 3, je centralna baza podatkov osnova za integralno obdelavo podatkov na poslovnem področju. Posebno skrb je treba posvetiti kvaliteti podatkov v bazi podatkov.

Ali so podatki v računalniku pravilni, je mogoče najbolje kontrolirati ravno z računalniško izpisano delovno dokumentacijo. Služba, ki to dokumentacijo lansira, jo vedno preverja (odpadel pa ji je ročen zapis delovne dokumentacije), saj če so programi dobro pretestirani, je izpisana dokumentacija napačna le zaradi napačnih podatkov v računalniku. Do pravilne dokumentacije pride služba samo na ta način, da napačne podatke v računalniku popravi. S pravilno delovno dokumentacijo si zagotovimo pravilne podatke v računalniku, ki so prvi pogoj za kvalitetne informacije.

Oblikovanje informacij za samoupravno odločanje

Ob oblikovanju računalniško zasnovanih informacijskih sistemov v organizacijah združenega dela je bil izpostavljen tudi vidik določanja vsebine informacij za samoupravno odločanje in poslovno vodenje. Tega področja ni mogoče obvladati z običajnimi izdelanimi predlogi za sistem informacij, kajti vsebino informacij, ki so potrebne za odločanje, določajo dane okoliščine, predvsem subjektivne. Možno pa je določiti nekaj pravil in kriterijev za oblikovanje sistema informacij tudi za samoupravno odločanje. Dovolili smo si postaviti tezo, da bi določeno sistemizacijo informacij po vsebini lahko izvedli, kajti sistem samoupravnega odločanja je v veliki meri institucionaliziran. Bistvo oblikovanja takšnega sistema informacij bi bilo v tem, da ob obilici informacij, ki nam jih lahko da predvsem računalniško zasnovan informacijski sistem, določimo relevantne informacije za sprejemanje določenih odločitev. V nalogi smo izbrali nekaj takšnih informacij.

Skupne računalniške rešitve na operativnem in procesnem področju

Uporaba procesnih računalnikov se v marsičem razlikuje od uporabe računalnika na poslovnem področju:

- Računalniška rešitev je aparaturno in programsko izrazito prilagojena procesu in ne narobe.
- Računalnik(i) dela na osnovi prekinitvev in na klic ter mora biti uporabniku na razpolago v vsakem trenutku, kar odpravi pri preveliki zasedenosti računalnika.
- Uporaba računalnika poteka neposredno in v realnem času. Končni uporabnik (topilec, kalilec, konstrukter, tehnolog...) sam uporablja računalnik brez vključevanja operativnega osebja računalniških centrov, ki pretežno razvijajo nove aplikacije in vzdržujejo stare.
- Pri zaprtotlačnih aplikacijah se inženirske veličine prenašajo neposredno v računalnik ter nazaj na servomotorje, releje in podobno.

Ugotovljene so možnosti za skupne računalniške rešitve na operativnem in procesnem področju v koroški krajini. V dveh ali več delovnih organizacijah se lahko uvedejo sorodne računalniške rešitve za:

- topilnice in livarne,
- kemijske laboratorije,
- operativno vodenje skladišč,
- računalniško programiranje NC strojev,
- računalniško podprto projektiranje,
- raziskovalno delo v tehniki in ekonomiji,
- operacijske raziskave (uporaba metod optimiranja),
- integralno kontrolo kvalitete,
- v nekaterih primerih tudi za terminiranje in planiranje proizvodnje.

Osnovni pogoji za realizacijo skupnih računalniških rešitev so:

- pripravljenost in možnosti združenega dela za vlaganje na tem področju
- sorodna vrsta računalniške opreme in
- povečanje kadrovskih potencialov.

Razmeroma hitro bi lahko začeli izdelovati predprojekte za posamezna področja. V nekaterih primerih in v okviru možnosti bo dobrodošla začetna uporaba računalnika na daljavo s pomočjo terminala in redne telefonske linije (Slika 2).

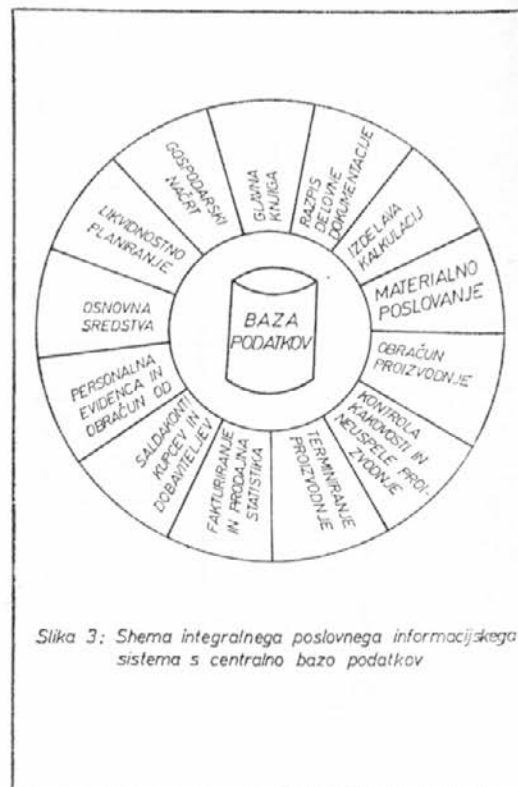
Predlog akcij za hitrejši in usklajen razvoj računalniško podprtih informacijskih sistemov na poslovnem in procesnem področju

Smeri razvoja koordinirane avtomatizacije poslovnih in proizvodnih IS v koroški krajini so:

- frontalno pospeševanje uporabe računalnikov za dvig produktivnosti, racionalizacijo proizvodnje in boljše kakovost izdelkov,
- skrb za kompatibilnost aparaturne in programske opreme med OZD, za večjo možnost izmenjave znanja ter pomoči ob okvarah računalnika,
- pospešeno uvajanje uporabe terminalov, mini in mikro računalnikov na poslovnem in procesnem področju, ki se po potrebi razvijajo v terminalske in računalniške mreže,
- povečanje obsega šolanja in organiziranja kadrov za uvajanje računalnikov ter dopolnilnega izobraževanja končnih uporabnikov za neposredno uporabo računalnikov,
- distribuirana obdelava podatkov, naslonjena na večje računske centre, ki se oblikujejo in razvijajo v skladu s potrebami,
- sedanje službe AOP (APP, ERC) naj se toliko okrepijo, da bodo lahko pomagale tudi manjšim OZD, kjer formiranje lastne službe AOP ne pride v poštev.

Organizacija nenehnega vzpodbujanja hitrejšega razvoja

- Formirati komisijo za pospeševanje uporabe računalništva, lahko je organ občinskih raziskovalnih skupnosti, ali poživiti delo sedanje komisije pri medobčinski zbornici.
- Ta komisija naj skrbi za pospeševanje razvoja ter povezavo in ocenjevanje investicij v tujo in domačo računalniško opremo.

Slika 3: Shema integralnega poslovnega informacijskega sistema s centralno bazo podatkov

- ORS naj podpre uvajanje računalnikov v OZD ali posameznih TOZD koroške krajine tako, da sofinancira tovrstne raziskave.
- Še posebej pomembno je nadaljevanje raziskav iz tega projekta za usmerjeno izobraževanje.
- O investicijah v novo aparaturno računalniško opremo naj se OZD odloči na osnovi strokovne analize.
- Priporočamo, da se izvede razpis za iskanje računalniških rešitev, ki so zanimive za več OZD.
- Pri investicijah mora biti določen delež (vsaj 2%) denarja namenjen za računalniško opremo.
- Priporočamo, da se tudi ta zahteva vključi med kriterije za ocenjevanje investicijskih programov v bankah.
- Podpreti prenos denarja in uporabo domače programske opreme.
- Bankam priporočamo, da preučijo možnosti ugodnih pogojev za investiranje v uporabo računalnika.

Zaključek

Z nekaterimi ugotovitvami iz raziskave smo želeli javnosti predstaviti zaskrbljujoče stanje pri uporabi računalnika. Podali smo možnosti pospešitve razvoja, da bi dosegli večjo produktivnost, racionalizacijo proizvodnje, boljše kvaliteto izdelkov in boljše poslovne odločitve.

Celotno poročilo je na razpolago v Študijski knjižnici na Ravnah in pri Ekonomskem centru Maribor — TOZD Inštitut za gospodarski, socialni in prostorski razvoj Ravne na Koroškem.

Članek je povzetek raziskovalne naloge, pri kateri so sodelovali: Đuro Haramija, Maks Pešl, Vida Potočnik, Avgust Verčko, Vesna Kozlar in Janez Žnidar.

Maks Dolinšek

Še nekaj o nekdanjem Guštanju - današnjih Ravnah

(Nadaljevanje članka, ki je bil objavljen v 1. številki letošnjega Koroškega fužinarja)

KUGA V NAŠIH KRAJIH

Naš kraj so strahovale razne ujme in druge nesreče, tudi kuga mu ni prizanesla. Razsajala je po naših krajih že v 13., 14. stoletju, največ podatkov o kugi pa imamo iz 17. stoletja, ko je (l. 1680) v Labotski dolini in tudi v naših neposredni okolici zbudila strah in pobrala veliko prebivalstva. Leta 1710 je bila deželam notranje Avstrije tako blizu, da je cesar s posebnim patentom določil strog kontumac, širila pa se je kljub temu naprej. Štajerska je bila tedaj leglo kuge, saj je mejila na Madžarsko, kamor so jo prinesli Turki na svojih pohodih. Zato je glavna komisija za zatiranje kuge na Koroškem sklenila, da se meja proti Štajerski zapre in zastraži. Mejo proti Štajerski so na odprtih predelih zaprli s 3 do 4 metre visokimi pregrajami iz suhljic in vej. Od prebivalstva so zahtevali, da se najstrožje drži navodil, ki jih je ta komisija izdala. Vizitacijska komisija, ki si je ogledala mejo, je določila, kje naj se na novo postavijo razne obmejne stražarnice (za zimo in slabo vreme). Za stražarje na teh stražarskih mestih je moralo skrbeti deželno sodišče v Pliberku. V uradu (Oberamt) Guštanj je bil zadolžen za postavitve mejnih straž podkomisar Matija pl. Schoberg. Tu so bile straže pri Valentijem mostu v Podklancu (Landhaus) in pod Mališnikom ob cesti pri Meži (Dobrije). Stražarja sta se morala stalno srečavati. Eden je stražil ob Meži navzdol, drugi pa navzgor. Pri sv. Neži, tik ob štajerski meji na sedlu, je bila prav tako straža. Glavna mejna straža pa je bila pri gostilni »Sedenabagel« (današnji sp. Dular). Tu je bil zadnji vogel gostilne tik ob meji. Klet je bila na Štajerskem, gornji del (vzhodni) hiše pa že na Koroškem. Ta gostilna je bila menda pribežališče mnogih skrivačev in potepuhov. Mimo hiše je peljala znana dobra cesta iz Slovenj Gradca v Guštanj.

V uradu Črna sta prevzela skrb za zavaranje meje Ivan Weber in njegov pomočnik Benedikt Rescher. Tu je bila, kljub razsežnosti, zaradi strmih planinskih predelov meja manj zahtevna. Straže so v črnskem območju stale na prelazu pri križu, pri današnji gostilni »Križan«. Trije možje so kontrolirali mejo do Kramarice (na glavni cesti iz Soštanj čez Zavodnje v Črno) in najbolj uporabno cesto čez Bele vode, na Beli peči, ter končno na Slemenu, prehodu iz Črne v Solčavo. Gospodstvo Pliberk je zaradi obsežne meje dodelilo uradom v Guštanju in filiali v Črni dodatne stražarje, 2 do 4 možje v pomoč. Kljub vsej skrbnosti pa je strašni gost še dalje pustošil po naši dolini. Viri govorijo, da je kuga pobrala v teh letih pri nas okrog 40 odstotkov vsega prebivalstva. V mrliških knjigah prevaljske in črnske župnije je zapisano, da so kmetje svoje mrličke pokopavali v bližini domačij. Na Suškem (pod Goro, na Pogorelcu) je tedaj pobrala kar 5 ljudi, ki so jih pokopali v bližini domačije — in tako povsod po naših dolinah in hribih. V urbanih, strnjjenih naseljih, kakor v Guštanju, je bil uveden strog kontumac. Ljudje se niso sme-

li shajati, ne hoditi v cerkev, ne zahajati v bližino okuženih hiš. Šele l. 1716 je črna smrt prenehala kositi po naši dolini.

VINOGRADNIŠTVO

Vemo, da so v naši okolici poleg neplemenitih vrst sadja (lesnike, tepke...) gojili na ugodnih mestih tudi vinsko trto.

Plačevanje vinske desetine je bilo močno v navadi v vinorodni Štajerski. Tudi iz Koroške je znano, da so plačevali vinsko desetino v deželno-knežjem uradu »Rebrca« (Rechberg), pa tudi v okolici Grebinja in Volšperga. Ali so dajali desetino od vin tudi pri nas, nimamo podatkov. Da pa so trto gojili tudi pri nas, nam dokazuje marsikatera listina.

Tako pravi neka listina iz leta 1426, da je vojvoda Friderik dodelil Eberhartu Kolnizerju poleg 23 kmetij v okolici Guštanj še vinograd na grajskem hribu. Druga, iz leta 1431 pa, da je nadvojvoda Friderik dodelil Jörgu Kolnizerju in bratom poleg drugih, po očetu podedovanih posesti, še vinograd na grajskem hribu. To grozdje pa je preden je dozorelo, zatekla zima. Bilo je seveda kislo. Da pa danes pri nas ne gojimo več vinske trte, je krivo spreminjanje podnebnih razmer, še bolj pa je gojenje trte v naših krajih prekinila železniška proga Maribor—Celovec—Beljak, po kateri so prihajala boljša vina iz mariborsko-ptujske okolice. Tako se pri nas vinogradništvo ni več splačalo. Vinogradništvo, čeravno je dajalo precejšnjo kislico, je bilo nekoliko bolj razširjeno na nekaterih sončnih predelih jugovzhodne Koroške: pri Globasnici, kjer je alpski fen (jug) nekoliko dvigoval povprečno toploto, Dolgi brdi, pa okoli Šempavla, Grebinja in v Podjuni, pa tudi okoli Guštanj.

V Dolgi brdi je bilo kar 11 vinogradov, ki so bili tudi obdavčeni (Urbar Guštanj iz l. 1491).

GUŠTANJSKI TRG IN TRŽANI

Podolgovat (vzdolž nekdanje ceste Slovenj Gradec—Pliberk) guštanjski trg je bil omejen na drugo najnižjo teraso nekdanjega zaježitvenega jezera, vendar ga je ob hudih (predvsem poletnih) nalivih pogosto poplavlila voda. Tu so si prvotni tržani postavljali hiše (kolibe — prvotno le lesene) in tako v manjšem obsegu že zelo zgodaj postavili naselje, katerega prebivalstvo se je zaradi kmetijske okolice ukvarjalo v glavnem z različnimi obrtnimi deli in drobno-posredovalno trgovino. Tržani so si izbrali tudi svoje predstavnik, t.j. tržnega sodnika, ki je opravljal poleg deželnega predstavnika-sodnika v glavnem sodne posle. Guštanjsko tržno sodišče se omenja že leta 1317 (Erleuterungen zum Historischen Atlas-Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie).

Tržani so imeli v okolici trga tudi svoja zemljišča (travnike, njive), od katerih so po Urbaru guštanjskega župnišča na Fari konec 18. stoletja dajali tudi desetino. Za svoje potrebe in pašo so imeli tudi nekaj gozda v občinskem gozdu (gmajtrško).

Kdaj so prebivalci začeli naseljevati kraj, ne vemo natanko. Da pa je kraj obstajal že v začetku 13. stoletja, je gotovo. Kakor vemo, je dobil ime od gradu (gradnikov), ki je stal v Čičmanovem vrhu (Stražišče, kota 513) severno nad krajem.

Od leta 1281 naprej je znano, da se tod nahajajo zgradbe in domovi, stavbišča in pašniki, travniki in gozdovi, da tu živijo ljudje višjega in nižjega stanu. Prav gotovo je pod gradom začelo rasti naselje, v katerem so se naselili kamnoseki, zidarji, tesarji i. dr. Najbrž so bili nemškega porekla. Iz Bavarške so jih pripeljali razni fevdalci (bamberški škofje), kakor trdi Mravljak. O naselju v tem času se ne da povedati nič določenega,

Podoba trga Guštanj iz leta 1688 (iz Valvasorjeve zgodovine: Die Ehre des Erzherzogthums Kärnten)

Pogled z javorniškega griča (nad gradičem Javornik) na Čečovje izpred I. svetovne vojne

ker so bile mnoge pomembne listine uničene (mnogi požari, turški vpadi, razne vojne, pa tudi požari v 19. stoletju — 1854, 1895).

Obrtnikov je bilo v Guštanju in okolici precej. Proti koncu 18. stoletja, pa so se priselili v trg tudi obrtniki iz okolice in od drugod. Združevali so se v cehe, združbe s posebnimi pravili, ki so jih ščitila pred konkurenco. Do konca 19. stoletja so bili stanovsko-cerkvena organizacija (pri nas v jugovzhodnem delu Koroške, ki ni spadal pod francosko okupacijsko cono, še do 1848. leta). Prvotno so vodili ta ceh guštanskih obrtnikov krojači. Obstaja zapis o začetkih te zadruga (a brez vrst obrtnikov), ki pa izvira gotovo iz časov pred 18. stol. V urbarju guštanske fare (18. stoletje), t. j. fare Marije Device na jezeru, je nekaj imen guštanskih obrtnikov. Ustanovna listina tega ceha (Mravljak) je iz leta 1749. Prvi predstojnik ceha je bil cehovski mojster Jernej Močnik, njemu je sledil leta 1754 Andrej Čebul, leta 1874 pa Martin Čan, mesarski mojster. Polagoma se je ceh razširil v splošnorokodelsko (obratno) zadrugo, ki je vključevala guštanske trške mojstre (Markht-maister) in njihove pomočnike. Pomočniki so postali po določeni učni dobi. Ta je bila za različne obrti kaj različna, saj so se nekaterih obrti morali učiti celo 7 let, za nekatere pa se je bilo treba učiti le dve ali tri leta (Aufdingung und Freisprechung). Nezakonski otroci se obrti niso mogli učiti, razen če jih je kak meščan ali mojster sam posvojil. Znana so nam imena nekaterih obrtnikov. Krojača Panse in Pori sta opravljala svojo obrt še do II. svetovne vojne. Usnjar Hlade je bil lastnik stop za drobljenje čreslovine (skorje) v Reki pod Popičem, barvar Mettinger je imel svojo delavnico v hiši v trgu zahodno od Suhe (nekdanja Husarjeva, Fišerjeva hiša — nekdanj Guštanj št. 3 — kast. mapa iz leta 1827). Lončar Vinkel je izdeloval črno glinasto posodje za kuho in peko na zidu (Guštanj 40 — 1827. Tedaj je bilo v trgu še precej črnih kuhinj-dimnic.) v hiši, ki je stala v vrtu nasproti Kavca. Nasploh pa se rodovi družin obrtnikov nadaljujejo celo v današnje dobo. Iz začetka 19. stoletja je znana hiša barvarjev Mettingerjev, ki so ohranjali tradicijo obrti barvarjev od 17. stolet-

ja. Tržani so imeli v okolici trga tudi svoja zemljišča, največ travnikov in njiv, od katerih so po urbarju guštanskega župnišča na Fari konec 18. stoletja dajali tudi desetino in druge dajatve. Za svoje potrebe in pašo so imeli tudi nekaj gozda v občinskem gozdu (gmajtrškem) na Prežihovem vrhu.

Cehovska pravila so močno omejevala proizvodnjo.

Po pravnem položaju prebivalcev se mesta v srednjem veku niso dosti razlikovala od trgov. V urbanem naselju se je izoblikovala posebna samouprava. Volili so jo izvoljeni predstavniki tržanov, katerim je bil na čelu sodnik. Tudi trgi so morali plačevati svojemu gospodu-lastniku zemlje, na kateri je stala meščanska naselbina — določen davek, ki so ga pobirali navadno predstavniki trga sami. Vsak trg (mesto) je imel dohodke od mitnine blaga, ki se je prodajalo v trgu, in od blaga, ki so ga tovorili ali vozili skozi naselje. Zaradi tega je zemljiški gospod zahteval, da so trgovci vozili ali tovorili skozi naselje, in so blago, ki so ga trgovci prevažali ali tovorili mimo naselja, šteli kot kontrabantsko, zato so ga lahko tudi zasegli (Strassenzwang). Najugodnejši položaj so imeli seveda trgi in mesta, ki so bili podrejeni deželnemu knezu.

Skromna sredstva za vzdrževanje cest ter za plače uradnikov prav gotovo niso zadoščala. Zato so si tržani morali priskrbeti nekaj stalnih dohodkov (pobiranje pristojbin ob sejmih in drugo) in so zaprosili za dovolitev sejmov v kraju deželnega kneza ali pa vladarja. Za Guštanj vemo, da je imel pravico do pobiranja mitnine. (Urbarialna dajatev je znašala 12 libdov — po Urbarju za Guštanj iz leta 1491). Pliberk jo je imel od leta 1636.

To je bila naloga sodnika v trgu in predstavništva tržanov trga Guštanj (Richter Rat und Gemain unseres Markts).

Na prošnjo tržanov je cesar Ferdinand leta 1536 trgu dovolil Janezov sejem na nedeljo Janeza Krstnika.

V letu 1588 pa je deželni knez Karel dovolil tak sejem na ponedeljek pred Kolmanovim dnevom.

Leta 1625 je trgu dovolil nadvojvoda Ferdinand »Jurjev« sejem.

Cesar Jožef I. je vse te tri sejme z vsemi pravicami potrdil leta 1782. Pliber je imel svoje sejme (lietne jarmake) na travniku onstran mestnega jarka (izven mestnega obzidja). Zaradi tega je prišlo do prerekanj med Pliberkom in Guštanjem, saj je bil travnik last Ivana in Jurija Guštanskega. Končno so ta spor uredili l. 1606., ko sta mestni sodnik pliberški Ivan Kačnik in celotna mestna občina za pravico uporabe tega travnika za sejme dala lastnikoma malenkostno letno odškodnino.

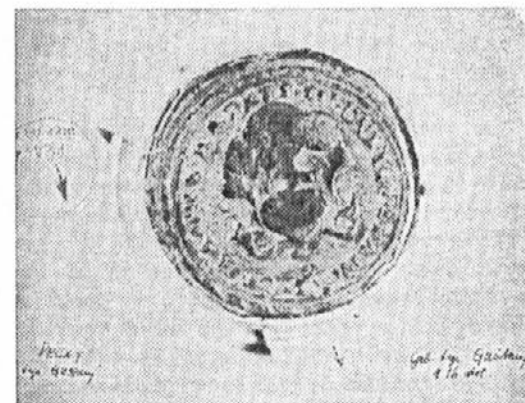
Tudi v Guštanju so imeli letne sejme na »jarmačem«. Pred začetkom sejma ob otvoritvah so prikazovali običaje kakor še danes v Pliberku (pri nas še v tridesetih letih). Pred otvoritvijo so prebrali pravilnik, ki so se ga morali nekdanj držati vsi prizadeti, nato pa postavili na določeno mesto na sejmišču »roko pravice« (shranjena je v muzeju). V sejemskih dokumentih (določbah) je vladar jamčil za varnost in za varno potovanje na sejme in s sejma ter za nemoteno prodajanje na sejmju. Kdor se tega ni držal, je bil hudo kaznovan.

GUŠTANJSKO TRŽNO »OBMIRJE«

Pri pripravi mej pliberškega gospostva so l. 1573 nastali prepri zaradi tržnega obmirja (pomirja) Guštanj. Zato so ga trgu določili

Pečat trške občine (grb trga Guštanj) iz leta 1623

Pečat trga Guštanj z grbom — iz 16. stol.

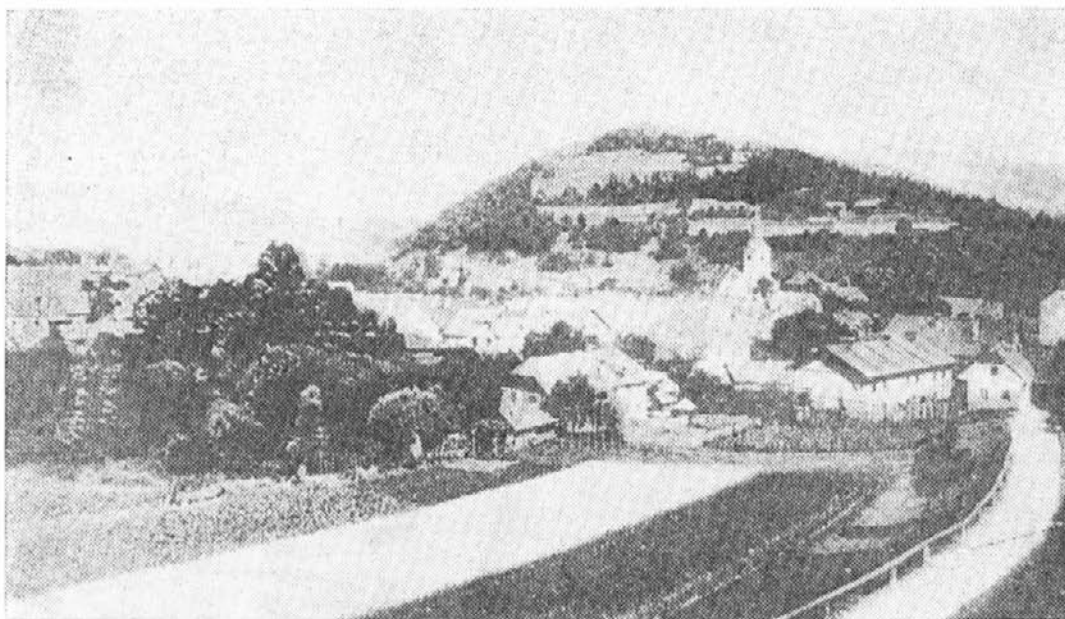
l. 1609. Meje pa v karto niso bile vnesene, ker je bil opis najden šele pozneje. O guštanjskem tržnem sodišču se govori prvič v listini iz leta 1317. Sodniku trga Guštanj je nadvojvoda Ferdinand potrdil obmirje, potem ko so l. 1596 rešili spore in ko je komisija, ki so jo sestavljali: vitez David Ungnad kot tedanji lastnik pliberškega gospostva (Pfandinhaber) in meščanstvo mesta Pliberk, na drugi strani pa guštanjski tržani, glede meje deželne sodnije in grajskega obmirja, določila:

— (Sledi delni prevod opisa iz: Erleuterungen zum Historischen Atlas der Alpenländer — I. Abteilung, II. Teil — Wien 1914).

Meja se je začela pri velikem belem kamnu, ki je stal na deželni cesti iz Guštanj proti Slovenj Gradcu, od koder se je vzpele na javorniške trate oziroma pašnike in se je nato spuščala v Dulski potok. Nato se je vila po njem do izliva v Mežo, kjer je stal strm kamen z velikim vklesanim križem. (Najbrž tam, kjer stoji danes kapelica vzhodno od Votle peči). Nato se je meja nadaljevala po Brusnikovem grabnu (Grausnigg) do kamna, na katerem je bil vklesan križ, od tod dalje pa po poti navzdol do podrtega drevesa (nekdaj) s križem in mejnim kamnom, ter dalje do Lampreta (Lamprechten huben), ki je sodil pod šrotneško gospostvo in katere dimnična hiša je ležala v deželni sodniji, hlev pa je bil v obmirju Guštanj. Od tod dalje se je pod cerkvijo sv. Antona vila na kmetijo »Stain huben«, ki je prav tako pripadala območju deželne sodnije. Tu je bila tedaj še majernija Gaisruckov. Tekla je dalje na Blajmeža (Flaisch), ki je bil podložnik pliberškega gospostva in je njegova kmetija ležala prav tako v pliberški deželni sodniji. Nato se je spustila v dolino do polja s križem in mejnim kamnom in se je dvignila ob travniškem plotu po »grabnu« zopet navzgor — med Gaisruckovo in Krajgerjevo posestjo in leseno šupo do višine, kjer je stal zidan križ pri lipi (morda današnji Krajgerjev križ). Od tod je tekla spet navzdol do velike peči sredi ograje, nato čez Mežo in deželno cesto, ki je peljala iz Pliberka in kjer je stal mejni kamen ob sramotilnem stebru (Falter), nato do prednjega ogla Hebenstreitovega dvorca (Hof) pri nekem starem zidovju — in nato po poljski poti do nekdanje češnje, ki je stala pri Rutnikovem grabnu (danes Plešnikovem grabnu, ki pa ga tudi ni več) proti javorniški pristavi (Zetschev hof), od tod pa naravnost v graben do velikega kamna, ki je omejeval guštanjsko naselje (gemain), nato poševno na »pierpaumb« in nato zopet na veliki beli kamen na cesti, ki pelje proti Slovenj Gradcu — torej izven obmirja »Gornji Guštanj«. To in še obstoječa majernija (Maierhöfl) s posestmi, prav tako tudi dvorec Heberstreit z vsemi stavbami in hlevi, je bilo izločeno iz obmirja trga in izgovorjeno guštanjskemu deželnemu sodišču. Vse, kar je znotraj omenjenega prostora, naj velja za obmirje Guštanj.

Zločinci, oziroma storilci krivičnih dejanj (Malefizpersonen), so morali biti po tržnem sodniku predani tretji dan pri mejnem kamnu (pri dvižnih vratih) pod oglom Heberstreitovega dvorca odgovornemu predstavniku gospostva Pliberk.

Kakor je komisija določila meje pomirju trga Guštanj, tako je določila tudi mejo obmirju gradu Zelena peč (Schloss Nieder Gutenstein-Grienfels). Ta grad je bil zgrajen že pred propadom gradu »Gornji Guštanj«. Gle-

Pogled na Guštanj s hotuljske ceste (zadaj Čičmanov vrh — 513 m)

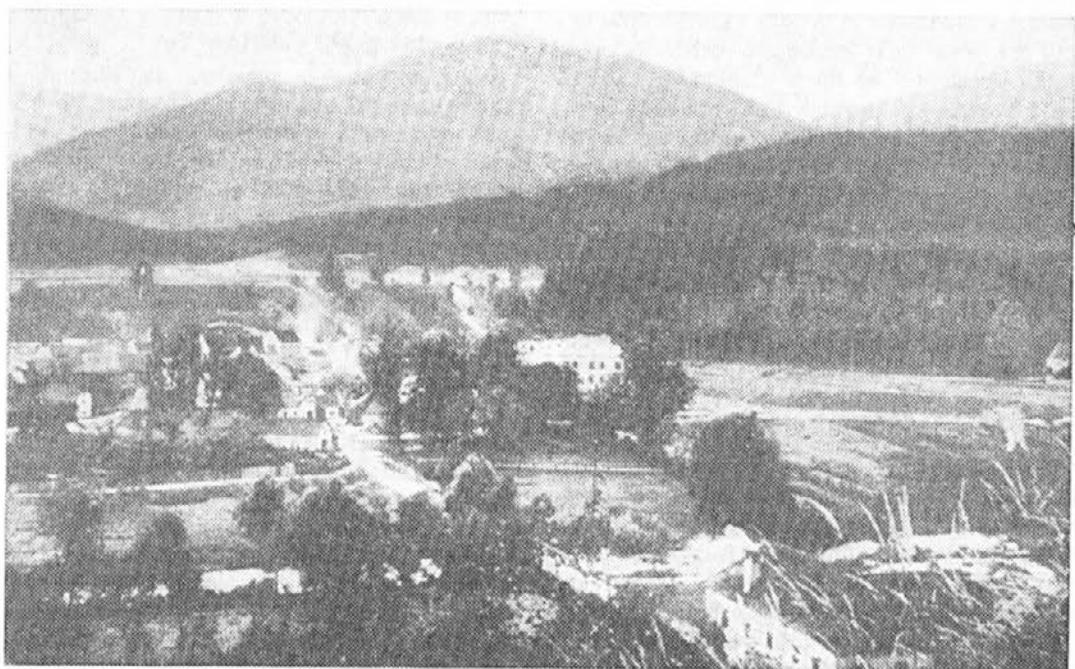
die ribištvu v Meži in obmirja so nastajali številni spori.

Lastnik Sigmund v. Gaisruck, je navedel komisiji za določitev obmirja kupno listino iz leta 1557. Izstavil jo je Krištof Hebenstreit za svojega očeta Gregorja v. Gaisrucka ob prodaji gradu »Grienfels«. Tu se omenjajo tudi besede »purchfrid« (obmirje) in »vischwaiden« — ribolov. Listina pa je bila brez opisa in se je sklicevala na deželnoknežji »Lehenbrief« in na urbar, ki je prešel od Hebenstreita na Gaisrucka. Obeh potrdil pa Sigmund v. Gaisruck ni hotel predložiti, zato je komora sklenila (vrhovno sodno telo v deželi), kakor tudi komisarji, ki so bili isteга mnenja, da ostane sporazum nespremenjen. Sigmund v. Gaisruck je pri obmirju vztrajal, komisarji pa so menili, da ti dokazi niso zadostni. Nadvojvoda obmirja Grienfels tudi ni priznal.

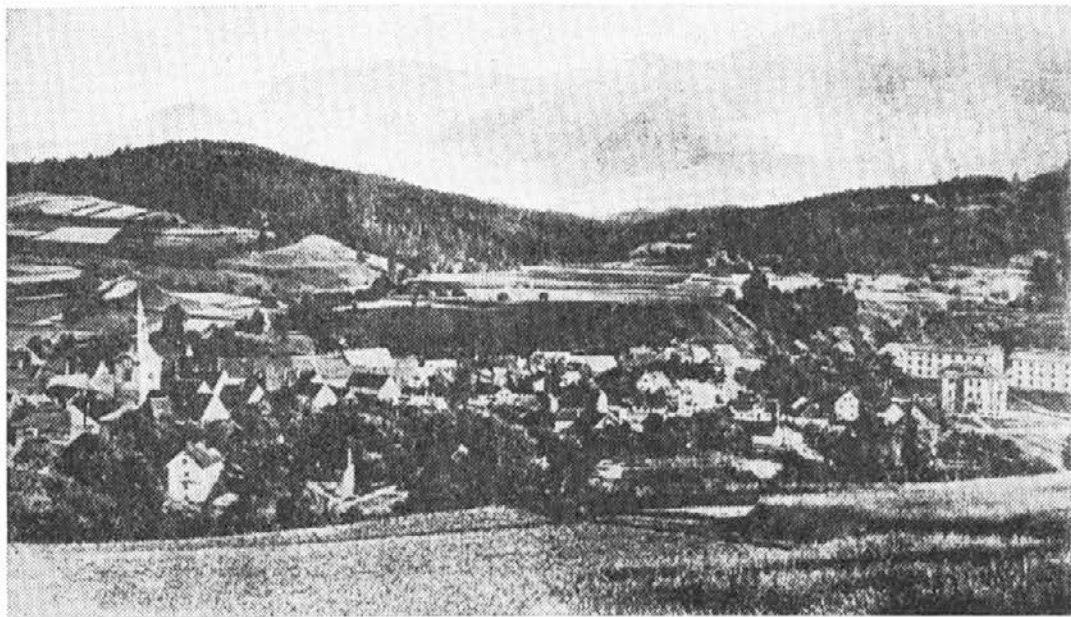
Pozneje stopi na mesto Grienfels — Zelene peči — grad Javornik (Gamsenegg), ki ga je okoli l. 1540 zgradil Lukas Gams. (G. V. Urkunde von 1540 — Jänner 10).

Tudi območju deželnega sodišča in uradu Guštanj je bila na enak način določena me-

ja. Začela se je pri kmetu Marba (pod Lomom-Mežica), se nadaljevala po malem potoku do Poljane. Od tod je tekla po cesti do potoka Reke (Šentanelške), se vila po njej navzgor do križa »Gorditsch«, od tod pa po grabnu »Kurmpach« na Strojno. Dalje je tekla od volčje jame do Lešnikove (Lueschköden) pušče in nato naprej po stari poti skozi gozd »Appetsch«, nato pa navzgor do križa, na Kichnol (najbrž Šteharski vrh 1018 m) in nato po hrbtu Tolstega vrha do Meže. Od Meže dalje je prešla na Selovec, na Konečko hubo, od tod po hrbtu do »Herumb« vrha (najbrž Gruberjevega vrha), nato čez sedlo (zahodno od sv. Neže), po hrbtu Brdinj do Dulerjevega križa. Od tod je tekla čez cesto (ki pelje iz Slovenj Gradca na Ravne) in dalje po poti do Zabernika, nato pa po grabnu na Črni vrh, na Lorencija in križ pod Lorencijem (Domačija je bila za časa okupacije požgana). Tu se je dotaknila meje deželnega sodišča Slovenj Gradec. Od Lorencijevega-Križanovega križa je šla meja po potoku Čemernica-Jazbina do izliva v Mežo, nato po njej dalje do Ručmana (Rudschman), nato pa po grebenu navzgor do kamna, ki je ta gre-

Vzhodni del trga s staro cesto na železniško postajo Guštanj—Ravne (iz leta 1910)

Guštanj izpred I. svetovne vojne

ben delil. Od kamna naprej se je vila meja čez posesti »Andretz« in »Presnik« ter jih delila: na desni strani je bilo območje guštanjanskega, na levi pa črnskega sodišča — do Pikala (Picollo) in dalje v dolino po grabnu do Meže. Nato je tekla po njej do Mavca (Maltz), (Tu se je dotaknila sodišča Črna) in dalje do kmetije Rasečnik, kamor je segalo sodišče Pliberk z malim oglom (ziph).

NOVE DRŽAVNE UREDBE

V naslednjem obdobju — času razvoja manufakture in začetkov industrijske proizvodnje — od srede 18. do srede 19. stoletja, je bilo mogoče gospodarski napredek uresničiti le z omejitvijo izkoriščanja podložnikov od zemljiške gospode in s skrbjo za napredek tako poljedelskih kakor tudi drugih gospodarskih vej.

Sledile so šolske in cerkvene reforme. Absolutna država je potrebovala državne uradnike, zato so po odpravi jezuitskega reda (ki je imel monopol izobraževanja predvsem v srednjih šolah), ustanovili sklad za potrebe organizacije šolstva. Pomembna je bila ustanovitev osnovnih šol. (Splošni šolski red 1774.) V Guštanju in drugih naseljih smo dobili trivialke (pod nadzorom državnih organov). Ustanovili so jih predvsem zato, da bi se v slovenskih deželah razvil znanje nemškega jezika, ki naj bi okrepilo centralne državne organizacije (vojaška služba, razumevanje zakonov...). Tudi cerkvena cenzura je prešla v roke državnih uradnikov, s papeževim dovoljenjem je bilo odpravljenih tudi nekaj praznikov, da bi bilo več časa za delo na poljih in v manufakturah. Uvedena so bila okrožja (na Koroškem: v Beljaku, Celovcu, Velikovcu — sem je spadal tudi Guštanj), ki so zlomila zemljiška gospostva in tudi organe mestnih in trških uprav.

Pri odmeri davkov so se opirali na cene dohodka od zemljišča, ki so ga morala gospostva popisati, pregledale pa so ga posebne cenilne komisije. V rokah zemljiške gospode je ostala le še izterjava davkov. Takoj so uredili tudi naborni sistem za vojsko, ki se je omejeval na ožjo vojaško organizacijo (enotna oborožitev, uniforme, skupni predpisi za vojaške vaje).

NOVAČENJE IN VOJAŠKA SLUŽBA

Zaradi enakomernega novačenja v sorazmerju s prebivalstvom, čeprav še v okviru nabiranja vojaških najemnikov, je Marija Terezija razpisala prvo splošno štetje prebivalstva (razen za ogrske dežele). Na Koroškem so se pri štetju oprli na deželna sodišča (opravljala so tudi krvno sodstvo). Ker je primanjkovalo uradništva, so naložili opravljanje vseh poslov, ki so bili vezani z nabornimi okraji, deligiranim nabornim gospostvom. Štetje je bilo izvedeno leta 1770. Komisije za izvedbo so sestavljali častniki in civilni komisarji, ki so prepotovali dodeljeni okoliš.

Za potrebe štetja so bile župnije razdeljene v številne oddelke (vasi ali skupine zaselkov), v katerih so označili hiše z zaporednimi številkami. To je bila osnova za poznejše katastrske občine. Mnogokje so tako prišla v pozabo tudi starejša krajevna imena. To je omogočalo pri štetju natančnejše izide. Mnogi fantje so se poizkušali izmakniti vojaški službi na najrazličnejše načine.

Guštanjski okoliš (Guštanj, Griefels — Zelena peč, Javornik) je politično spadal v okraj Velikovec in regrutno komisijo deželnega sodišča Pliberk, ki bi moral z Grebinjem vred postaviti 272 mož (dve četi).

Doba francoskih osvajanj je obrambne ukrepe tudi pri nas obnovila. Najbrž so bili tedaj obnovljeni iz turških časov sem opuščeni obrambni okopi na Preškem vrhu — v bližini trga. Leta 1809 je maršal Marmont usmeril svoje enote iz Ljubljane v Gradec. Zaradi ovir pri Konjicah se je nato po ovinku prebil čez Slovenj Gradec mimo Dravograda skozi Laboško dolino in čez prelaz Pack v dolino Mure. Na svoji poti so Francozi prizadejali našemu prebivalstvu mnogo gorja. Nekatere enote so prečkale tudi Guštanj, kjer je menda v gostilni sredi trga (pozneje gostilna Kleinlercher, Cvitanč) neki višji častnik s svojim štabom prenočeval in so menda v spomin na smrt nekega francoskega oficirja postavili kapelico — Mihelaču — ob nekdanji cesti Dravograd — Pliberk (stoji še danes). Naša okolica ni spadala v letu 1809. ustanovljene ilirske province. Meja je potekala južno od nas, po grebenu Karavank. Zadnji Francozi so zapustili Koroško leta 1813, zato cesarju Francu I. v

naših krajih ni bilo treba odpravljati sledov francoskega vladanja. Uvedel je celo marsikatero, zanj koristne novosti iz nekdanjih ilirskih dežel. Cerkvena organizacija se je tako obdržala do 1848. leta.

V času novačenja so se odtegovali obvezniki vojaški službi, ki je trajala od 17. do 40. leta starosti. Pravzaprav so služili v vojski do svoje smrti ali pa do take pohabljenosti, da niso mogli biti več vojaki. V načelu pa si je obveznik lahko priskrbel namestnika ali pa se je odkupil. Gospodarski položaj nabornika je to v največ primerih onemogočal. Tak način novačenja je bil pri nas v navadi skoraj 100 let, dokler tehnični razvoj orožja ni v resnici zahteval splošne vojaške obveznosti. Iz teh časov so znane mnoge dogodivščine o vojaških skrivačih, beguncih, ki so se skrivali v odročnih gozdovih ter se preživljali, kakor so pač vedeli in znali (Koprivna, Solčava.)

Staro meščanstvo je na spodnjem Koroškem hranilo še slabe sledove nekdanjih pravic, ki so zavirale razvoj večjih podjetij (Jožef II.). Pred brezobzirno gospodarsko tekmo s kapitalističnimi podjetji se je zopet zatekalo v varstvo cehovske organizacije. Boj za odpravo fevdalne družbe je lahko vodilo le novo meščanstvo. Razvoj kapitalističnega gospodarstva je rodil predstavnike visoke buržoazije, podjetnike in bogate trgovce. Med te lahko pri nas štejemo družino Rosthornov (lastniki prevajalskih fužin) ter podjetnike fevdalnega rodu — Thurne (lastnike fužin na Ravnah, v Mežici in v Črni (Mušeniku), ki so po nakupu Pliberka (1601) in Guštanja postali tudi lastniki fužin v Črni (1625) so te fužine odkupili od špekulanta Puca (doma iz Volšperga).

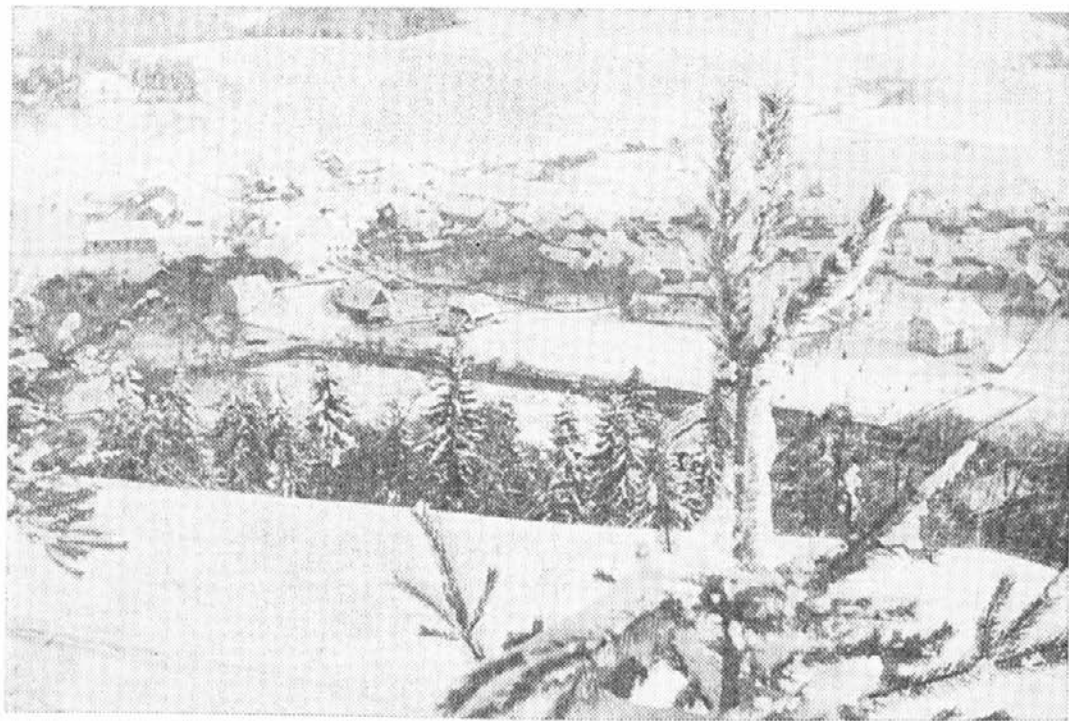
CERKVENA ORGANIZACIJA

Šele z organizacijo šolstva (1774) za časa Marije Terezije je tudi Guštanj dobil svojo osnovno šolo — trivialko. Pred tem je za svoj naraščaj skrbela duhovščina sama. Eden takih je bil župnik Pilat (župnik na Fari), generalni vikar v Dobrli vasi. Ti vikarji so bili že v dobi jezuitov navadno tudi župniki v Guštanju, ki pa je bil podružnica fare Devica Marije na jezeru (St. Maria ob Gutenstein) — na Fari. Guštanj je spadal gor. Zato: pri Fari, na Fari, na Farni vasi...

Ta župnik je 1. januarja 1700 ustanovil »večno ustanovo« za 3 učence v nadvojvodskem seminarju jezuitov v Celovcu. Ustanovno listino je napravil s p. F. Coronijem, rektorjem jezuitskega kolegija v Celovcu, ki je bil obenem tudi rektor proštije v Dobrli vasi. Zadnjega aprila leta 1699 je položil 4000 goldinarjev z namenom, da seminarski predstojnik vzdržuje s petodstotnimi obrestmi v znesku 200 goldinarjev tri gojence s hrano, pijačo, posteljnimi perilom in obleko (t. j. za enega guštajnskega učenca in za 2 iz vipavske fare, od koder je bil Pilat doma). Rektor jezuitskega kolegija je imel pravico, da je lahko učence sprejemal ali pa izključil pod določenimi pogoji. Če v guštanjki župniji ni bilo sposobnega in vrednega učenca, se je prenesla ta pravica na drugega učenca iz katerekoli župnije dobrolske proštije. Zadnji, ki je dobil omenjeno štipendijo, je bil dr. Franc Sušnik.

Ker so bili dušni pastirji od Guštanja oddaljeni, je bilo oskrbovanje kraja s cerkvenimi opravili in drugimi cerkvenimi dolžnostmi zaradi vremenskih nevšečnosti težavno in se je tudi opuščalo, sta se Ivan Andrej pl. v.

Sichten (lastnik gradu na Ravnah in lastnik Doba (ter Gašper Pilat, generalni vikar v Podjuni in župnik pri »naši ljubi Gospe na jezeru« nad Guštanjem, odločila, da se z ustanovo za duhovnika-beneficiata omogoči njegovo stalno bivanje v trgu, za kar so se zavzemali predvsem občinski možje trga. Zato sta aprila 1699 v ta namen določila — volila 4000 goldinarjev: 2000 goldinarjev je dal župnik Pilat, 2000 goldinarjev pa pl. v. Sichten, čigar oče Matija je volil že prej nekaj denarja v ta namen. 5-odstotne obresti v vrednosti 200 fl je dvigoval župnik četrtletno pri fari (50 goldinarjev) in izročal beneficiatu v Guštanju. Določeno je bilo, da beneficiati stanujejo pri cerkvi sv. Tilna (Ilja) v hiši, ki sta jo v ta namen sezidala in je imela v vrednosti 100 fl inventarja. Zato pa so morali vse leto v trgu, ob večjih praznikih pa še pri »fari« in drugih cerkvah, opravljati verske obrede. Tako je lahko beneficiat stanoval v trgu od leta 1699 dalje. Šele l. 1861 pa je postala fara v trgu samostojna. Zato je morala občina trga prevzeti patronat nad cerkvijo. Pokopališče ima trg od l. 1640 dalje. Cerkevica sv. Antona je bila zgrajena (obnovljena) l. 1640 s prostovoljnimi prispevki.

Vzhodni del Guštanja okrog leta 1940, slikano s Čičmanovega vrha

NARODNOSTNE RAZMERE IN ŠOLSTVO

Leta 1848 je prebivalstvo Mežiške doline sprejelo novo konstitucijo z godbo in slavjem. Povorko je organiziralo podjetje na Prevaljah in Ravnah. Delavci so 26. marca 1848 v popolnoma discipliniranem pohodu pod vodstvom direktorja Šlegla (Josef Schlegel) proslavili nastop novih časov. Po proslavi so se srečale ugledne osebnosti Mežiške doline s predstavniki kmetov, fužinarjev in rudarjev pri slovesnem kosilu. V koroški deželni zbor z 72 sedeži je bilo določeno 24 mož deželnih stanov (plemiči in višja duhovščina), 6 zastopnikov veleindustrije, 14 zastopnikov večjih mest in 28 zastopnikov meščanskih in podeželskih občin (imajo le pasivno volilno pravico). Poslanec dunajskega državnega zbora je postal ravnatelj prevaljskih fužin Jožef Šlegel, ki pa je zastopal le interese velekapitala. Kmetje pa niso prišli do zemlje, ki so jo že stoletja obdelovali (brez odškodnine). Dobili so jo šele z zahtevo naprednejših poslancev dunajskega državnega zbora. V tem času na Koroškem še ni bilo strank. Podlaga za volilno pravico so bile premoženjske razmere volilcev. Delavstvo sploh ni moglo voliti. Tedaj še tudi ni bilo organizirano.

Prosvetno življenje v Guštanju je bilo proti koncu 19. stoletja in tja do l. svetovne vojne nemško nastrojeno (Südmärka). Šola v samem trgu (pri gasilskem domu — blizu antonske cerkve) je bila popolnoma nemška. Bila je zgrajena okoli leta 1910. Staro šolo (tudi nemško — pri cerkvi) so zgradili okoli leta 1885. Šolo v trgu so morali tedaj obiskovati tudi otroci iz slovenske okolice — kmečki otroci, ki so bili zelo zapostavljeni. Zato so odborniki slovenske tolstovrške občine z županom Dominikom Kotnikom zahtevali slovensko šolo — dobili pa so le utrakvistično, ki je služila sistematičnemu raznarodovanju, saj je pouk v slovenskem jeziku v prvih razredih služil le temu, da so slovenski otroci v višjih razredih lažje uspevali. K raznarodovanju je posredno prispevalo tudi fužinarstvo, ki se je vse bolj razvijalo in je v kraju povzročalo vse večje doseljevanje nemškega življa iz nemških, industrijsko že bolj razvitih predelov avstrijskega cesarstva (mojstri, strokovni delavci, obrtniki...). Trgovci so

prav tako vplivali na raznarodovanje v trgu, pa tudi v bližnji okolici s pretežno slovenskim prebivalstvom. Razna nemška društva: Deutsches Thurnverein — nemško telovadno društvo, Männergesangsverein (nemško pevsko društvo) so prispevale k temu svoje.

Nekdanja tolstovrška šola (današnji vrtec Marjetka) je bila stavba nekdanjega javorniškega gospostva, kjer so pred l. 1848 pobirali dajatve kmetov, pozneje pa je bila v tej stavbi pisarna tolstovrške občine, ki je odkupila to stavbo in jo preuredila v dvorazredno osnovno šolo za kmečke otroke. V trgu je bil pouk v obeh jezikih do l. 1811 v neki obrtni delavnici. Leta 1810. se je od 62 za šolo sposobnih otrok udeleževalo pouka le 45. Kot učitelj, organist-mežnar je deloval Adam Seiser. S svojo skromno plačo je moral vzdrževati še hlapca. Do l. 1816. je šolo nadzoroval nadzornik iz Pliberka. Spadala je pod šolski okraj Dobrla vas. Od l. 1874 je bila šola enorazredna, od l. 1881 dvorazredna, od l. 1897 trirazredna in od l. 1902 štirirazredna. V novi šoli, ki je bila l. 1910 zgrajena za 62.000 goldinarjev, je postal l. 1905 (do 1925) šolski upravitelj Ferdinand Pečnik. L. 1925 je prevzel šolsko vodstvo učitelj Janko Gačnik. Že l. 1922 je dobila še 6. razred, l. 1937. pa še sedmi razred. Od leta 1937 dalje je bil vodja šole Maks Tomažič.

POLITIČNO ŽIVLJENJE PO 1. SVETOVNI VOJNI

Delavstvo zaradi bednih razmer in nepoučenosti pred in med vojno ni bilo pripravljeno na prevrat proti koncu leta 1918. V času medvladja so bili po vsej dolini neredi. Zaradi obilice odvrženega orožja so ljudje plenili in uničevali imetje bogatinov. Vrstili so se napadi na trgovine.

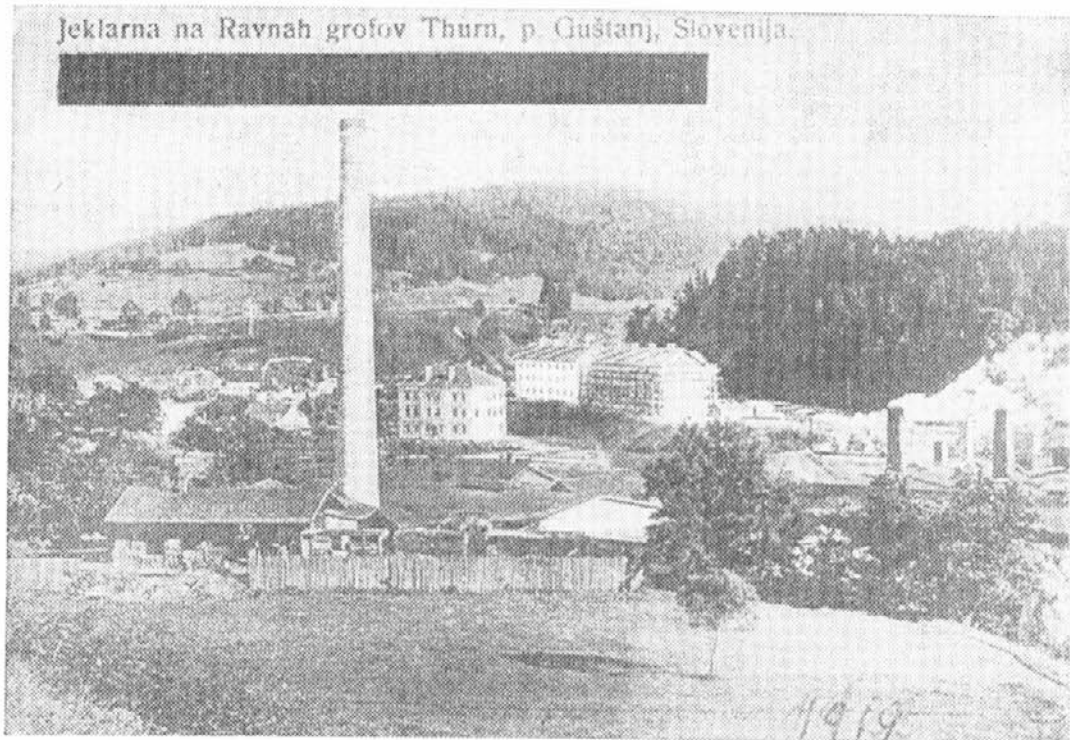
Proti koncu vojne je večinsko slovensko prebivalstvo na množičnih zborovanjih (št. Janž pri Dravogradu) zahtevalo priključitev slovenskega dela Koroške v državo SHS, v majske izjavah pa se je prebivalstvo odločalo za bodočo državo tudi s pismenimi izjavami. Ob neprestanem vrenju ob koncu l. svetovne vojne je buržoazija popadla skrb za svoje koristi. Ustanovila je Narodni svet za

Mežiško dolino, ki naj bi branil »življenjske interese prebivalstva« in si tako podredila s popolno avtoriteto vse pozicije.

Kakor meščanske stranke, tako si je tudi slovensko delavstvo želelo živeti v svobodni državi jugoslovanskih narodov. Na političnem torišču je socialna demokracija (predstavnic delavskega razreda) ni bila sposobna voditi delavskega razreda v boju za oblast. Kakor je bila že v avstroogrski navadna meščanska stranka, tako se je tudi sedaj, takoj ob rojstvu nove države, začela vdinjati novi monarhiji. Narodni svet za Mežiško dolino, ki je takoj povezal odbore (saj so bili skoraj vsi v slovenskih rokah), je obenem z vojaškim posegom poročnika Malgaja umiril razburkane duhove po dolini, obenem pa želel izvojevati prostor v samostojni jugoslovanski državi. Nemška buržoazija se je umaknila v Celovec, od koder je hotela z vojaško intervencijo (Volkswehr) izsiliti »nedeljivost Koroške«. Protiofenziva jugoslovanske vojske (Ljubljanska divizija) je to onemogočila, antanta pa je določila plebiscit 10. 10. 1920, s katerim naj bi se prebivalstvo odločilo za vključitev v kraljevino SHS ali pa v republiko Avstrijo. To mešetarjenje je Prežihov Voranc v mnogih člankih obsodil. 10. oktober je zapečatil usodo slovenske Koroške. Cona A je pripadla republiko Avstriji, z njo vred pa tudi cona B. V Jugoslaviji je ostal le majhen del Koroške (Mežiška dolina in Jezerski kot).

Gospodarstvo v Mežiški dolini se je z novo državno mejo moralo preusmeriti na vzhod države (neurejeno tržišče, pomanjkanje surovin...). Tudi na Ravnah so odpuščali delavce. Draginja je nenehoma naraščala. Krona je bila 4-krat manj vredna. Napredni elementi delavskega razreda so pozivali na ustanovitev »delavske socialistične stranke (komunistov)«. Pod vplivom Prežihovega Voranca je bila ustanovljena dne 1. maja 1920 tudi v Guštanju organizacija komunistov — SDSJ (komunistov). Na ustanovnem občnem zboru je bil navzoč delegat PO KPJ Viktor Koleča iz Ljubljane. Med vidnimi ustanovitelji in prvimi člani je treba omeniti Lovra Kuharja, Ivana Ditingerja, Matijo Gradišnika, Zoreja i. dr.

Jeklarna na Ravnah grofov Thurn, p. Guštanj, Slovenija.

Perzonalni z vzhodnim delom železarne po I. svetovni vojni »zgrajeni I. 1914). V ozadju še zahodni del trga in Čečovje

Aprila 1919 je bil v Beogradu ustanovni kongres KPJ, na katerem so ustanovili Zedinjenje socialistične delavske stranke Jugoslavije (komunistov). V Sloveniji so jo ustanovili 11. aprila 1920 (kmalu za tem je bil železničarski štrajk).

Aprilski štrajk železničarjev 1920 je zajel tudi naše železničarje od Sinče vasi do Dravograda. V dolini se je končal, ko je 23. aprila pripeljal vlak z vojaškim spremstvom (Malgaj). Slabo ravnanje s stavkajočimi in slabe življenjske razmere delavcev v Mežiški dolini so imele nemajhen vpliv na slovenske delavce na Koroškem, ki so bili prav tedaj pred plebiscitnim odločanjem. Neuspeh železničarjev pa ni prestrašil guštajnskih komunistov. Odločili so se poslati iz svoje srede na II. kongres SDSJ — komunistov v Vukovar svojega delegata Metarnika, ki je tam prebral Kuharjevo resolucijo, v kateri je poudarjal pravilno rešitev koroškega vprašanja i. dr. Organizacija KPJ v Guštanju je v tem času imela kar dva politična shoda (22. avgusta in 19. septembra), na katerih je Voranc poročal o političnem stanju doma in na tujem.

Kljub temu, da je bila KPJ dovoljena stranka, so bili odnosi oblasti do komunistov na vseh ravneh sovražni. Proslavljanje 1. maja je bilo prepovedano, delavstvo pa je svoj praznik vseeno proslavljalo, morda z malo okrnjenim sporedom.

21. decembra 1921 je bilo z »Obznanom« prepovedano delovanje KPJ, SKOJ, rdečih sindikatov, celotnega komunističnega tiska in zborovanj komunistov. Komunistično premoženje je bilo zaplenjeno. Vse to je tudi v Guštanju povzročilo zmanjšanje števila članov KPJ. Številčno nekoliko okrnjena — a očiščena, še bolj zagnana, je partija delovala naprej. Ker je bila domača politična literatura prepovedana, so se delavci v glavnem oskrbovali z literaturo iz tujine, največ iz Avstrije. (Dunaj je bil tedaj pomembno delavsko središče). Zloglasni zakon o zaščiti države je guštajnske komuniste prisilil, da so pričeli uporabljati razne dovoljene organizacije in se posluževali novih oblik delova-

nja. Leta 1921 je prejela partijska organizacija na Ravnah (Guštanju) nalog pokrajinskega komiteja, naj vzpostavi kanal, po katerem naj bi domači člani skrivno vodili predstavniške partije in emigrante čez mejo — na poti proti Dunaju in Moskvi. Komunisti okrožja »Sever« so vzdrževali kanale od Pece pa do radeljskega prelaza. Po teh poteh so spravljali v domovino na tisoče kilogramov propagandnega gradiva v raznih jezikih. Od leta 1921 do 1930 so kurirji prepeljali čez mejo že več sto komunističnih voditeljev in emigrantov. L. 1920 pomembne komuniste: Dimitrova, Belo Kuhna, Djura Djakovića, naslednje leto pa Simo Markovića, Filipa Filipovića i. dr.

Zaradi te dejavnosti se člani niso mogli posvečati ideološkemu izpopolnjevanju, zato so bili manj aktivni pri drugih dejavnostih.

Policija je kljub strogi konspiraciji med člani partije aretirala znane komuniste, zato so se leta 1930 morali nekateri umakniti v inozemstvo.

Po literaturo so prihajali iz Ljubljane (France Klopčič in drugi), pa tudi od drugod, ali pa so jo usmerjali na določena mesta kar sami. Skrivališča so imeli pri Rimskem vrelcu in blizu Votle peči (viadukt). Od tod so jo nato z avtomobili odvažali v Ljubljano in Zagreb (Ivan Kokal). Policijske oblasti so slutile, da so bili naši komunisti pri tihotapljenju komunistične literature in prehajanju komunistov čez mejo zelo aktivni. Mesta prehodov so skrbno nadzirali.

Zaradi nesporazumov je prišlo do znanega množičnega vdora do »provale« v organizacijo »Sever«. Policija je ob tej priložnosti aretirala 40 oseb in jih vključene v verige odpeljala na sodišče v Ljubljano, nekatere pa še dalje v Beograd. Vorancu se je posrečilo emigrirati, pri čemer so mu pomagali nekateri Guštanjčani (Razpet, Žagar, i. dr.). Prav tako se je posrečilo uiti policiji še Teršek in Zoreju z družino in še nekaterim drugim (Wankmüller, Stalcer i. dr.). To je bil za organizacijo »Sever« hud udarec. Ker je bila v tem obdobju guštajnska organizacija zelo uspeš-

na, so ji poverili pomembne akcije (organizacijo I. in III. kongresa SKOJ v Okrogelskih mlinih v letih 1923 in 1926 — danes Kefrov mlin). Prav tu je bila junija 1927 tudi legalna konferenca dekalistov, ki je določila za volitve I. 1927 enoten nastop delavskih strank. V organizaciji so zelo uspešno delovali predani komunisti, kot so bili: Lovro Kuhar, Ignac Trešak, Ivan Ditinger, Matija Gradišnik, ter mlajši: Franc Mezner, Ivan Kokal in drugi. Policijske oblasti so imele iz Beograda nalog, da je treba na mejo in komuniste budno paziti, da je treba nadzirati razne izpostavljene komuniste, ki so, kakor Josip Krajger, med delavstvom razpečavali komunistično literaturo in jo s pomočjo Frančiške Laznik spravljali v Velenje.

V tridesetih letih je bilo kulturno življenje v Guštanju zelo aktivno. Najrazličnejše igre so uprizarjala društva, kot »Svoboda«, liberalno usmerjeno telovadno društvo »Sokol« ter klerikalno prosvetno društvo. Skoraj vsako leto so posamezna društva uprizorila vsaj dve gledališki predstavi, Tudi čitalnice je imelo vsako od teh društev. V inventarju KUD »Svoboda« je bilo največ knjig iz nekdanje odkupljene Čebulove knjižnice (knjižničar je bil Anton Čop). Večina teh knjig je bilo nemških, v novejši dobi kupljene pa so bile slovenske. Tudi telovadbo so gojila vsa tri društva. V letu 1924 so člane črnske »Svobode« napadli orjunaši iz Celja in Šoštanj-guštajnski orjunaši se tega podviga niso udeležili.

DELOVANJE FRANCA MALGAJA

Slovenska buržoazija, ki se je po I. svetovni vojni kaj hitro organizirala, se je ustrašila zrevolucioniranega delavstva, ki je bilo brez lastnega vodstva. Bala se je, da bi izgubila svoje pozicije, zato je iskala pomoči pri slovenski vojski. Narodni svet je preveč varoval koristi imovitejših slojev. Ni zaupal socialnodemokratskemu delavstvu, ki je bilo še vedno vezano na svojo nemško strankino centralo v Celovcu.

Andrej Oset, lastnik »Kisle vode« pri Kumru na Dobrijah in predsednik Narodnega odbora na Prevaljah, je dal poklicati iz Celja svojega nekdanjega sošolca Malgaja, ki je z organizirano četo, v katero so stopili tudi mnogi domačini, prišel v Mežiško dolino, da bi uredil razmere v tem delu jugovzhodne Koroške. Maister, tedaj še major, mu je pridobil še 35 vojakov, Srbov, ki so se skozi Maribor vračali iz vojnega ujetništva in so pristali, da pristopijo v četo. Tako je Malgaj razpolagal že s 170 možmi in 9 mitraljezi. Kamor je prišel, je moral urediti tudi civilno upravo. Na čelo občin so bili postavljeni gerenti - Slovenci. Sovražne uradnike, učitelje in orožnike so zamenjali s slovenskimi domačini in z nekaterimi od drugod.

Vprašanje Koroške se je vse bolj zapletalo nam v škodo, posebno zaradi enostransko površnega vmešavanja ameriškega polkovnika Milesa in kljub navideznemu premirju. Po demobilizaciji srbskih enot in po nastopu v vojni tehniki močnejšega nasprotnika, ki je vse pogosteje kršil demarkacijsko črto in premirje, je Narodna vlada brez stika s poveljstvom dravske divizije odredila ofenzivo slovenskih čet na Koroškem. Ni pa marala niti slišati mnenj Maistra in Malgaja in jima ni odmerila pri operacijah nobene vloge.

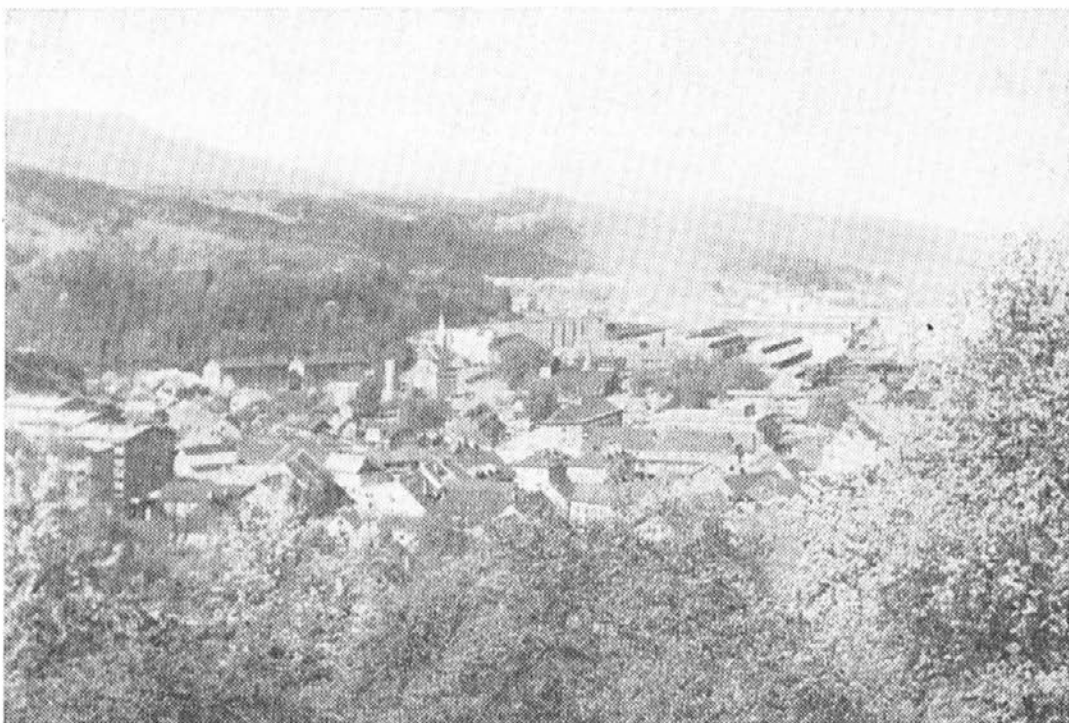
Malgaj je vsekakor branil interese slovenske buržoazije, pomagal pa je urediti razmere v Mežiški dolini in prispeval, da je pripad-

la Mežiška dolina Jugoslaviji — državi SHS — ter da se je prvič v zgodovini Slovencev Mežiške doline pojavila zahteva po državnotvornosti in vključitvi v lastno državo. Tako je pomagal ubraniti Mežiško dolino pred nadaljevanjem avstrijskega gospostva. Istočasno so Mežiško dolino želeli zasesti tudi avstrijski Nemci (Volkswehr). Prisotnost Malgaja in njegove čete je bila za Mežiško dolino pomembna, saj je bila za dolino in sam Guštanj usodna za naslednjih 22 let. V obrambi pred Volkswehrovci sta padli dve žrtvi: Slovenec Ermenc, ki je padel pri Lampretu zadet od krogle in srb Zupandžić, ki se je na mrtvi straži »na Piglu« branil do zadnjega naboja in pri tem ranil komandanta Volkswehrovcev — nadporočnika Steinačerja. Zupandžića so ustrelili na dvorišču guštanskega magistrata.

Ljubljanska vlada je z mnogimi političnimi in gospodarskimi ukrepi na Koroškem zelo škodovala slovenski stvari v republiki Avstriji.

Z močnim delavskim razredom je mali človek na Koroškem videl bolj zavarovano svojo blaginjo kakor pa v gospodarsko in kulturno manj razviti balkanski monarhiji. Tudi je kdo duhovno preveč koreninil v tradicijah temne preteklosti, ki je našega malega človeka podrejala vselej mogočni tuji gospodi. Ljubljanski mogotci pa so nasprotno kot krivca nesreče označevali »zboljševizirane slovenskega vojaka«, ki da se ni hotel boriti. Med 28. majem in 4. junijem 1919 so slovenske čete pregnale Avstrijce z vsega spornega ozemlja s Celovcem vred. Toda Koroški je bila že pisana sodba v Parizu, ki je bila v prid koroškim nemškimi šovinistom

Ravne z železarno okrog leta 1980

(poznejšim nacistom) in je ignorirala vso bridko zgodovino koroških Slovencev. Plebiscit je bil določen za 10. oktobra 1920, ko je rezultat odločil proti nam. Brez glasovanja je bila Jugoslaviji prisojena, razen Jezerskega kota, še Mežiška dolina, prav tista, v kateri je Malgajeva četa uspešno opravila svoje prve akcije.

Malgajevo truplo so na Ravnah izkopali 26. oktobra 1919 in ga prepeljali v domači

Šentjur. Leta 1924 (29. maja) so Malgaju blizu mesta, kjer je padel, postavili spomenik z Maistrovimi verzi, ki so ga nacisti takoj po vpadu v Jugoslavijo 1941. podrli. Danes stoji nov spomenik ob cesti proti Dravogradu pri Blatniku na Dobrijah, na začetku nekdanjega Kumrovega klanca, in povezuje Malgajevo žrtev z žrtvami v narodnoosvobodilni vojni 1941—1945.

Fanika Korošec

Socialna problematika v občini Ravne na Koroškem

Skrb za tiste občane, ki niso sposobni skrbeti zase, je ena izmed dejavnosti v naši družbi, ki ima že v ustavi zapisano načelo solidarnostnega in vzajemnega reševanja. Iz ustavnih pravic in dolžnosti izpeljani zakoni nalagajo občinskim skupnostim socialnega skrbstva vrsto nalog, ki jih izvajajo strokovno usposobljeni delavci Centra za socialno delo. Podružbljanje dejavnosti in odločanje pa je zagotovljeno s tem, da izmed delegatov občinske skupnosti socialnega skrbstva izvoljeni člani sveta za varstvo otrok in družine in sveta za varstvo odraslih sprejemajo konkretne odločitve. Pri tem upoštevajo obveznosti iz zakonov in sporazumov, istočasno pa upoštevajo stališča in smernice delegatskih skupščin glede zagotavljanja pravic v skladu z možnostmi.

Zaostrene gospodarske razmere v svetu in v državi sprožajo tudi v občini spremembe in povečujejo pritisk na različne socialne prejemke. Vendar ni le več potreb po materialni preskrbljenosti, večajo se tudi nematerialne težave, ki zahtevajo več obravnav in posredovanja strokovnih delavcev. Socialni delavci delajo predvsem preventivno pa tudi kurativno. Pozitivni učinek njihovega dela se lahko

ugotavlja šele z analizami za daljše obdobje.

Trenutno želimo prikazati problematiko za krajše obdobje in opozoriti na probleme v zvezi z zagotavljanjem družbene skrbi za občane.

Po zakonu o socialnem skrbstvu (Ur. list SRS, št. 35/79) so UPRAVIČENCI do storitev in pomoči socialnega skrbstva:

1. otroci in mladostniki, prikrajšani za normalno družinsko življenje,
2. otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju,
3. odrasle invalidne osebe, ki so potrebne družbene pomoči, varstva, usposabljanja in zaposlitve pod posebnimi pogoji,
4. odrasle materialno ogrožene osebe,
5. odrasle osebe, ki so potrebne družbenega varstva zaradi pojavov, ki spremljajo staranje,
6. osebnostno in vedenjsko motene in neprilagojene osebe,
7. mladoletniki, ki jim je izrečen vzgojni ukrep, oziroma odrasle osebe, ki jim je izrečen varstveni nadzor ob pogojni obsodbi, in osebe, ki potrebujejo pomoč ob pogojnem odpustu oziroma po prestani kazni,

8. osebe in družine, upravičene do posameznih storitev po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih in po drugih zakonih, po katerih je izvrševanje posameznih nalog poverjeno občinskim skupnostim socialnega skrbstva.

Za posamezne skupine upravičencev so potrebne različne oblike storitev ali pomoči. Pri izbiri najuspešnejše oblike je potrebno upoštevati tisto, ki bo upravičencu omogočila, da bo pri reševanju svojega problema sodeloval in se polnovredno vključeval v delo družbeno življenje.

Prikazujemo problematiko po skupinah opisno in tudi številčno. Za leto 1982 navajamo podatke za 9 mesecev.

1. Otroci in mladostniki, prikrajšani za normalno družinsko življenje

Zaželeno je, da se otroci rodijo in razvijajo v urejenih družinah, kar je porok za ugoden razvoj v urejeno osebnost. Zaradi smrti enega ali obeh roditeljev, zaradi neurejenosti staršev in iz drugih vzrokov pa je nekaterim otrokom potrebno nadomestiti družino na razne načine.

Posvojitev je najpopolnejša skrb za otroka, saj se z njo ustvari razmerje, ki je enako kot razmerje med starši in otroki.

Nov most čez reko Mežo (tako se je začelo)

Za otroke brez staršev je to idealna rešitev, prav tako za otroke hudo bolnih ali neurejenih staršev, vendar morajo le-ti v posvojitve svojega otroka privoliti, kar pa ni enostavno. Neurejeni starši ne doumejo in ne priznajo, da bi lahko posvojitelji za njihove otroke bolje skrbeli in se upirajo odvzemu otroka. Veliko pa je enostranskih posvojitvev, da očim (mačeha) posvoji pastorka in ga izenači z zakonskim otrokom.

V zadnjih letih je bilo naslednje število posvojitvev:

1979	1980	1981	1982
4	7	8	6

Približno polovica vseh primerov so popolne posvojitve, ko tuja družina prevzame skrb za otroka brez staršev ali otroka, ki je bil neurejenim staršem odvzet. So primeri, ko mlade matere brez zaposlitve prvega otroka kar ob porodu oddajo, ker niso voljne in sposobne zanj skrbeti same. Družine, ki želijo posvojiti otroka, skrbijo za prejetega otroka eno leto do sklenitve posvojitvene pogodbe. Večina teh družin ima otroka brezplačno v reji — z namenom posvojitve. Se pa tudi zgodi, da je potrebno z družbenimi sredstvi kupiti otroku opremo ali plačevati rejnino do sklenitve posvojitvene pogodbe.

Skrbništvo je oblika skrbi za otroke brez staršev ali pa starši zaradi neznanega bivališča ali opravilne nesposobnosti ne morejo sami zastopati otroka in skrbeti za njegov razvoj. Skrbnika mladoletniku postavi skrbstveni organ in pri tem upošteva koristi otroka. Včasih je skrbnik otroku istočasno rejnik, torej pravno in dejansko skrbi za otrokov razvoj. Skrbnik mora pri opravljanju svojih nalog sodelovati s skrbstvenim organom in letno dajati poročila o varovančevem razvoju in njegovih dohodkih ali premoženju. Skrbnik ureja za

varovanja vse potrebno do njegove polnoletnosti.

Število stalnih skrbništev:

1979	1980	1981	1982
17	20	21	21

Začasnega skrbnika je potrebno postaviti v primerih, kadar je zaradi sodnega ali drugega pravnega postopka potrebno zaščititi koristi mladoletnika in tega ne morejo ali ne smejo opraviti starši. Običajno se postavi začasni skrbnik mladoletniku zaradi zapuščinske obravnave po umrlem roditelju ali zaradi razdelitve ali odtujitve premoženja.

Število začasnih skrbništev: 9 mesecev 1982

1979	1980	1981	1982
44	12	38	20

Nadzor nad skrbstveno hranilnimi vlogami izvaja skrbstveni organ v primerih, ko mladoletnik pridobi denar in ga roditelj z dovoljenjem skrbstvenega organa troši za posebne namene. To nastopi predvsem v primerih, ko otrok po umrlem roditelju dobi zavarovalno ali drugo odškodnino v večjem znesku in nadzor traja do otrokove polnoletnosti, če denar ni prej porabljen.

V rejniški oskrbi je bilo v zadnjih letih naslednje število otrok:

	1979	1980	1981	1982
skrbstvo ureja in plačuje rejnino	45	50	53	54
skrbstvo nadzoruje rejništvo, ki ga sklenejo starši sami in v celoti poravnava rejnino	63	60	62	62

Občinska skupnost socialnega skrbstva nakazuje rejnino v celoti, starši pa v 22 primerih prispevajo del rejnine, ker so otroka dolžni sami preživljati, vendar je njihov prispevek zelo skromen, pač glede na materialne razmere.

Od leta 1976 dalje se rejništvo ureja z istim zakonom kot ostala družinska razmerja, saj rejniška družina nadomešča lastno družino. Od 1. januarja 1979 dalje pa so vse občinske skupnosti socialnega skrbstva dolžne upoštevati določbe **samo-upravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za določanje višine rejnine**. Po določbah sporazuma obsega rejnina stroške oskrbe otroka in nagrado za rejnično delo. **Posebej** pa se mora rejencu zagotoviti plačilo za prehrano v celodnevni osnovni šoli, prevoz in spremstvo prizadetih rejencev, oskrbnina v vrtcih, stroški šole v naravi in letovanja ter morebitni drugi stroški, ki niso del redne oskrbe v rejniški družini.

Rejnina se določa ob upoštevanju rejenceve starosti, zahtevnosti oskrbe in vzgoje glede na vrsto otrokove prizadetosti in življenjski standard rejniške družine ter obseg dni rejništva. Med materialnimi stroški so kriti stroški prehrane, obleke z obutvijo in stroški nastanitve. Nagrada rejnici za delo z zdravim otrokom je določena enotno, za duševno ali telesno prizadete otroke pa se prizna poseben dodatek, ki za najbolj prizadetega rejenca znesse tudi do 200% na osnovno nagrado. To je določeno v skladu z diagnozo oziroma

Število narašča takole:

1979	1980	1981	1982
14	19	21	23

Rejništvo je oblika skrbi za otrokovo nego in vzgojo v tuji družini. V rejništvo daje skrbstveni organ otroke, ki staršev nimajo ali pa starši zaradi zanemarjanja oskrbe in vzgoje ogrožajo otrokov razvoj.

Pri otrocih brez staršev traja rejništvo do otrokove polnoletnosti. Pri odvzetih otrocih pa je naloga skrbstvenega organa, da v rojstni družini razmere sanira in otroka po določenem času vrne staršem. Vendar se razmere v neurejenih družinah redko toliko izboljšajo, da bi se rejenci vrnili k svojim staršem. Pogosto je v neurejenih družinah alkoholna zasvojenost oziroma druga motnja toliko močna, da otrok prej odraste, kot se njegova starša uredita.

Za otroke, ki zaradi motenj v telesnem ali duševnem razvoju obiskujejo šole s prilagojenim programom, je potrebno urejati rejništvo v kraju šolanja oziroma usposabljanja. Vsepovsod namreč ni zagotovljena zavodska oskrba oziroma je rejniška oskrba primernejša in tudi cenejša. Vendar pa starši svoje otroke ob koncu tedna iz rejniške družine vzamejo domov in tako se stiki med starši in otroki ne pretrgajo.

	1979	1980	1981	1982
skrbstvo ureja in plačuje rejnino	45	50	53	54
skrbstvo nadzoruje rejništvo, ki ga sklenejo starši sami in v celoti poravnava rejnino	63	60	62	62

mnenjem komisije za razvrščanje otrok z motnjami razvoja. Celotna rejnina se določi z rejniško pogodbo. Po sporazumu se morajo rejnine vsako leto valorizirati z odstotkom zvišanja življenjskih stroškov (tako kot preživnine), nagrade za delo rejnic pa v skladu s rastjo osebnih dohodkov. V letu 1981 je bila valorizacija opravljena šele z aprilom namesto z januarjem, v letu 1982 pa smo uspeli valorizirati rejnine šele od 1. maja dalje, čeprav smo bili dolžni to opraviti z januarjem.

Ob upoštevanju določb sporazuma znašajo rejnine od 3050,00 din za zdravega otroka do 7150,00 din za hudo prizadetega otroka. V povprečju so septembra znašale rejnine 4272,00 din, čeprav je povprečni življenjski strošek otroka znašal 5218,00 din (130% na oktober 1981).

Iz teh podatkov lahko zaključimo, da rejniki še svoje dohodke koristijo za oskrbo rejenca, da o nagradi za delo ne govorimo.

2. Otroci in mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju

Analize po svetu ugotavljajo, da je približno 5% otrok, ki so zaradi telesne ali duševne prizadetosti potrebni posebnega šolanja oziroma usposabljanja.

V Sloveniji imamo po zakonu o usposabljanju otrok in mladostnikov z motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Ur. list SRS, št. 5/68) obvezo, da **vsem** prizadetim otrokom zagotavljamo usposabljanje od predšolske vzgoje do vključitve v delo. To

obvezo posamezne interesne skupnosti vključujejo v svoj program in ob sodelovanju vseh in staršev ter otrok v naši občini zajamemo skoraj vse prizadete otroke v ustrezno obliko šolanja oziroma usposabljanja. Izven tega procesa ostane le redko kateri otrok, če se starši nikakor ne morejo odločiti za vključitev otroka v ustreznih zavod, ker se zaradi čustvene navezanosti ne morejo ločiti od otroka.

Stroške šolanja oziroma usposabljanja krijejo izobraževalne skupnosti (občinska in posebne), stroške oskrbe v rejništvu ali zavodu pa skrbstvene skupnosti ob delni soudeležbi staršev. Za predšolsko vzgojo skrbi skupnost otroškega varstva, sistematične preglede in zdravljenje pa zagotavlja občinska zdravstvena skupnost.

Posebna komisija za razvrščanje otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju pri občinski skupnosti socialnega skrbstva vsako leto teamsko pregleda na novo evidentirane otroke in jih glede na vrsto in stopnjo prizadetosti razvrsti ter napoti na ustrezno šolanje oziroma usposabljanje.

V zavode in organizacije za usposabljanje je vključeno:

	1979	1980	1981	1982
Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana	1	1	1	1
Center za korekcijo sluha in govora Portorož	1	1	1	—
Dom upokojencev Konjice	—	—	1	1
Zavod za invalidno mladino Kamnik	3	3	4	4
Šola s prilagojenim programom in internatom Dobrna	3	3	2	2
Zavod Ivanke Uranjek Golovec	1	1	1	1
Zavod za del. usposabljanje mladine Dornava	2	2	2	2
Zavod za del. uspos. mladine Črna	14	13	16	16
Težko duševno prizadeti v domači oskrbi	5	6	6	9

Staršem teh plačujemo za njihovo delo po 1100,00 din mesečno, to je dodatek za pomoč in postrežbo.

Na novo ugotavljamo večje število težko prizadetih otrok s kombiniranimi motnjami, ki bodo šele po določenem času razvrščeni, vendar se že kaže potreba po predšolskem varstvu v organiziranem oddelku.

Za otroke v domači oskrbi poleg socialnih delavk in patronažnih sester skrbijo še strokovnjaki iz društva za pomoč duševno prizadetim z nasveti in strokovnimi napotki za starše.

Za oskrbo otroka v zavodih za usposabljanje plačuje skrbstvena skupnost mesečno od 5463,00 do 9265,00 din, za vzgojo in zdravstveno varstvo pa še posebej plačujejo izobraževalne in zdravstvene skupnosti.

3. Varstvo odraslih invalidnih oseb

Nekateri mladostniki z motnjami v telesnem in duševnem razvoju se ne usposobijo za vključitev v normalno življenje in ostanejo dosmrtno pod družbenim varstvom. Ko dopolnijo 18 let in je nad njimi roditeljska pravica podaljšana (so opravilno nesposobni), ostanejo nekateri v domači oskrbi, nekateri pa so nastanjeni v posebnih socialnih zavodih. V teh so tudi odrasle osebe, ki so zaradi duševne bolezni zrele dobe ali starosti potrebni družbenega varstva, saj so za okolico moteči.

Nekaj starejših mladoletnikov in odraslih duševno manj razvitih oseb je zapo-

laže duševno prizadeti se šolajo v osnovni šoli s prilagojenim programom: na osnovni šoli Juričevega Drejkca na Ravnah je od 1. do 8. razreda vključenih 88 otrok (in še 7 otrok iz občine Dravograd).

Srednje in huje duševno prizadeti otroci so vključeni v Zavod za delovno usposabljanje mladine v Črni, najteže duševno prizadeti pa so v oskrbi staršev ali nastanjeni v posebnih socialnih zavodih izven občine.

Laže telesno prizadeti se šolajo v osnovnih šolah, če jih telesna motnja preveč ne ovira pri spremljanju pouka. Slepí in hudo slabovidni, gluhi in hudo naglušni ter hudo telesno prizadeti otroci pa se šolajo oziroma usposabljujejo v zavodih izven občine.

Razvrščenih je bilo naslednje število otrok:

1979	1980	1981	1982
25	26	22	33

	1979	1980	1981	1982
Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana	1	1	1	1
Center za korekcijo sluha in govora Portorož	1	1	1	—
Dom upokojencev Konjice	—	—	1	1
Zavod za invalidno mladino Kamnik	3	3	4	4
Šola s prilagojenim programom in internatom Dobrna	3	3	2	2
Zavod Ivanke Uranjek Golovec	1	1	1	1
Zavod za del. usposabljanje mladine Dornava	2	2	2	2
Zavod za del. uspos. mladine Črna	14	13	16	16
Težko duševno prizadeti v domači oskrbi	5	6	6	9

slenih pod posebnimi pogoji, drugim v domači oskrbi nudimo še poseben dodatek za nego in postrežbo, nastanjenim v zavodih plačujemo oskrbnino in vsem je potrebno urediti skrbniške posle.

V delavnico pod posebnimi pogoji v Črni na Koroškem je vključenih naslednje število oseb:

1979	1980	1981	1982
12	12	14	13

V posebnih socialnih zavodih imamo vključene:

	1979	1980	1981	1982
Lukavci	6	7	8	8
Impoljca	1	1	1	1
Hrastovec	10	11	11	11

V domači oskrbi je veliko odraslih invalidnih oseb, za katere skrbijo sorodniki. Nekateri od teh prejema po starših družinsko pokojnino, nekateri pa družbeno denarno pomoč. Stroški oskrbe so na tak način zagotovljeni, za delo pa prejema oskrbniki po 1200,00 din dodatka za pomoč in postrežbo invalidne osebe.

Dodatek za pomoč in postrežbo odraslim invalidnim osebam je prejemalo:

1979	1980	1981	1982
20	19	17	14

... in nadaljevalo ...

Zavodsko oskrbo v posebnih socialnih zavodih plačuje skrbstvo, uživalci osebnih ali družinskih pokojnin sicer prispevajo sami, vendar je teh zelo malo.

Mesečna oskrbnina znaša v Impoljci 8060,00 din, Lukavcih 9284,00 din in v Hrastovcu 10.745,00 din.

V delavnici pod posebnimi pogoji za vsakega oskrbovanca — zaposlenega — mesečno prispevamo 3576 din za oskrbne stroške in po 662 din za prevoz, saj si z delom ne poravnajo vseh stroškov tovrstnega usposabljanja oziroma vključitve v delo.

Varovanci v delavnici niso v delovnem razmerju in ne bodo kdaj samostojno skrbeli zase, so pa vključeni v delovni proces po svojih sposobnostih, kar je veliko bolj humano kot aziliranje in tudi ceneje je.

Število odraslih oseb pod skrbništvom je poraslo od 17 v letu 1979 na 23 v letu 1982, čeprav vsem niti nismo predlagali odzivoma opravilne sposobnosti, ker so v zavodih.

Zadnja leta opažamo porast števila duševnih bolnikov in je potrebno veliko sodelovanja med zdravstveno in socialno službo pri urejanju odnosov v okolju in namestitvi v oskrbo v druge družine ali zavode. Število zavodskih oskrbovancev rahlo narašča, ker ni dovolj mest za nastanitev novih.

4. Odrasle materialno ogrožene osebe

Na podlagi zakona in pravilnika o družbenih materialnih pomočeh v socialnem skrbstvu v občini Ravne na Koroškem (sprejet na skupščini občinske skupnosti socialnega skrbstva 15. 12. 1980) se občanom brez dohodkov ali brez zadostnih dohodkov zagotavlja socialna varnost v obliki denarnih pomoči. Pogoj za pridobitev pravice do denarne pomoči je nesposobnost za pridobitveno delo. Nesposobnost je lahko posledica starosti (moški 60 let, žen-

ske 55 let) ali invalidnost. Nezaposlena osebnica se 105 dni po porodu tudi šteje kot nesposobna za delo in je upravičena do denarne pomoči. Gmotno ogroženi občani pa so posamezniki ali družine, ki kljub dohodkom iz tekočega ali minulega dela ne dosežejo na družinskega člana zneska, ki je predviden kot družbena denarna pomoč — edini vir — in so upravičeni do dopolnilnega vira.

Število stalnih denarnih pomoči kot edini ali dopolnilni vir je leta 1977 ves čas do letos upadalo: od 162 primerov v letu 1977 do 116 primerov v letu 1982. Vendar bolj upada število upravičencev do edinega vira, saj jih je nekaj odšlo ob popolni onemoglosti v socialne zavode, nekaj pa jih je umrlo.

Letos pa opažamo porast zanimanja za priznanje denarne pomoči kot dopolnilni vir, saj s pokojninami družine ne shajajo.

Ob letošnji hudi finančni stiski sicer zelo kritično presojamo vložene zahtevke, vendar se čuti pritisk na pomoči ob vseh stikih z občani.

Prav tako se večja število vlog začasne in enkratne denarne pomoči. Po pravilniku imajo pravico tudi pridobitno sposobni občani v izrednih okoliščinah zaprositi za tovrstno pomoč, če zaidejo v hudo gmotno stisko zaradi bolezni, nesreče, smrti v družini ali elementarne nesreče in tudi po odpustu s prestajanja zaporne kazni. Tudi začasno nezaposleni brez možnosti za priložnostni zaslužek so izjemoma upravičeni do denarne pomoči začasnega značaja.

Začasne in enkratne pomoči družini so narasle od 41 primerov v letu 1977 do 74 primerov v letu 1981. Letošnje leto pa zaradi pomanjkanja finančnih sredstev skušamo kar najmanj prošelj rešiti, pa je vendarle v devetih mesecih že bilo izplačano nakazilo v 60 primerih in predvidevamo zadnje tri mesece še večji naval — za nakup ozimnice. Težave nastajajo prav zaradi tega, ker se zaradi zaostrenih gospodarskih razmer, zaradi zviševanja cen nad rast osebnih dohodkov in zaradi manjših možnosti za redno in honorarno zaposlitev gmotne stiske družin večajo, denarja v skupnosti pa je čedalje manj. Prošenj navadno občani ne prinašajo že sestavljenih, zato ob ustnih prošnjah zaradi pomanjkanja denarja odstopijo od svojih zahtevkov.

V občini je evidentiranih tudi 14 občanov-klatežev, ki nimajo stanovanja in zaposlitve, ter se le s priložnostnim delom preživljajo. Ob nastopu zime se pojavlja problem nastanitve in nekateri silijo v socialni zavod, vendar nimajo niti za družbeno denarno pomoč še pogojev. Torej se pojavljajo še novi kandidati za stalno denarno pomoč, čeprav je bilo doslej več možnosti za redno zaposlitev, kot je je danes.

Po pravilniku pripada prejemnikom edinega vira družbene denarne pomoči tudi »zimsko pomoč«, vendar je v letošnjem letu nismo mogli zagotoviti. Vsem rejencem pripada enkratna denarna pomoč za nakup šolskih potrebščin, česar letos prav tako niso dobili. Ugotavljamo, da smo pravilnik o zagotavljanju družbenih materialnih pomoči sicer v delegatski bazi sprejeli, vendar ne združujemo dovolj sredstev za njegovo realizacijo.

Betoniranje

5. Varstvo starostnikov

Zaradi zviševanja življenjske dobe je čedalje več starostnikov in tudi več problemov glede oskrbe v času onemoglosti. Veliko starih ljudi živi samih in so v boleznih potrebni nege oziroma celotne oskrbe. Ker so nekateri brez otrok, nekaterih pa otroci zaradi oddaljenosti in zaposlenosti ne morejo oskrbovati, je čedalje večji pritisk na zavodsko oskrbo. Po svetovnih izkušnjah bi 5% občanov, starih nad 65 let, potrebovalo zavodsko oskrbo, kar bi za našo občino pomenilo približno 132 postelj v splošnih in posebnih socialnih zavodih.

Za posebne socialne zavode smo število primerov že navedli pod tretjo točko.

V splošne socialne zavode pa nameščamo tiste starostnike, ki zaradi starosti in bolezni ne morejo več skrbeti sami zase. Kljub geriatričnemu načelu, naj starostnik ostane kar najdalje v svojem okolju, je nastanitev v socialnem zavodu nujna v času, ko oskrbe v domačem okolju ni mogoče zagotoviti.

V splošnih socialnih zavodih je nastajenih naslednje število starostnikov:

Socialni zavod	1979	1980	1981	1982
Črneče	51	49	55	57
Maribor	2	2	2	2
Poljčane	3	3	2	2
Velenje	2	2	1	2
Polzela	1	1	1	1
Celje-Grmovje	—	1	1	1
Skupaj	59	58	62	65

Če bi sešteli vse oskrbovance splošnih in posebnih socialnih zavodov ter tiste občane, ki živijo v drugih družinah in za njihovo oskrbo plačuje skrbstvo dodatek za nego in postrežbo, še vedno ne bi našli vseh. Ostareli upokojniki, ki dobivajo od skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja dodatek za pomoč in postrežbo, si večkrat sami urejajo oskrbo pri sorodnikih ali sosedih brez posredovanja skrbstvenega organa. Kadar pa si oskrbe doma ne morejo več zagotoviti, želijo v zavod.

Poleg vseh že navedenih primerov je na centru za socialno delo pri svetu za varstvo odraslih trenutno vloženi 11 prošelj

za takojšnjo namestitve v socialni zavod, pričakujemo pa še naval ob nastopu zime. Zaradi tega je razširitev zavoda v Črnečah nujna, saj bodo z dograditvijo prizidka komaj pokrili potrebe za prihodnjih deset let.

Dolgoletna prizadevanja za organizirano nego na domu so še vedno neuspešna, saj v zdravstvu in socialnem skrbstvu zmanjkuje denarja za usposobitev in namestitve negovalk. Zato občani še vedno iščejo sosedsko pomoč, kar bi bilo potrebno še bolj širiti.

Za rekreativno ali kulturno udejstvovanje starejših občanov skrbijo društva upokojencev, kar bi lahko še razširili. Posebno hudo je premagovati osamljenost, ko so starejši ljudje teže pokretni in ždiyo med štirimi stenami lastnega stanovanja. Za aktiviranje starejših občanov bi lahko društva upokojencev sodelovala z aktivisti humanitarnih organizacij ter z mladinsko in pionirsko organizacijo. V mednarodnem letu starejših oseb nismo mogli zagotoviti sredstev za najbolj skromna srečanja.

6. Osebnostno in vedenjsko motene in neprilagojene osebe

Osebnostnih in vedenjskih motenj pri odraslih ne moremo prikazati v celoti, saj primerov ne evidentiramo posebej. Velikokrat je gmotna stiska občana posledica osebnostnih motenj. Tudi alkoholizem in narkomanija, klateštvo ter delomrzištvo so posebne oblike neprilagojenega življenja, kar v končni fazi privede občana in družino (če jo sploh ima) v materialno stisko.

Kljub ogorčenju nekaterih občanov je potrebno v onemoglosti, bolezni in materialni stiski posameznikom priskočiti na pomoč, čeprav so svoje življenjske sile nepravilno usmerjali in si z minulim delom niso zagotovili pokojnine. Za nekatere neprilagojene osebnosti bi bilo potrebno zavodsko varstvo z delovno terapijo, o čemer pa se v Sloveniji še nismo dogovorili.

Alkoholizem narašča pri mladih in odraslih, povzroča ogromno gorja v družinah, vpliva na slab učni uspeh otrok in moti njihov razvoj, pa še vedno premalo storimo za skrčitev tega problema. Socialne delavke pri reševanju družinskih razmer tudi vplivajo na alkoholike, da se pričnejo zdraviti, vendar so uspehi skromni, ker ni celovitega pristopa vseh družbenih dejavnikov do tega problema.

Napotitev na zdravljenje, sodelovanje z zdravstveno službo pri zdravljenju alkoholikov in drugi ukrepi naraščajo, tudi do 40 primerov letno je evidentiranih. Vendar ozdravljenih alkoholikov ni toliko, kot je novih. Sodelovanje družinskih članov, sodelavcev v delovnih organizacijah in socialne ter zdravstvene službe ni dovolj učinkovito in tudi toleranca do točenja alkoholnih pijač in do alkoholikov je prevelika. Premalo strokovnjakov imamo usposobljenih za reševanje te problematike, saj je to sila zahtevno delo.

7. Vzgojni in varstveni ukrepi za mladoletnike in odrasle

Po sodobni kazenski zakonodaji se spreminja pristop do prevzgoje mladoletnih in odraslih prekrškarjev, prestopnikov in storilcev kaznivih dejanj. Psihološka in

druga znanstvena spoznanja o vzrokih za izkrivljeno obnašanje posameznikov so privedla do sodobnih prijemov pri prevzgoji in so naloge socialne službe pri tem čedalje obsežnejše. Nekoč so prestopnike

le kaznovali, danes jih prevzgamajo, kar je zahtevno in dolgotrajno delo. Socialna služba mora sodelovati s sodiščem v pravihljalnem postopku, ob glavni obravnavi in po izreku vzgojnega ukrepa ali kazni.

Obravnavanih je bilo naslednje število primerov:

Vrsta prestopka	1979	1980	1981	1982 9 mesecev
mladoletni prekrškarji	132	86	73	47
mladoletni storilci kaznivih dejanj	141	77	71	49
mladoletniki z asocialnim vedenjem	31	28	24	17

Upad po letih je razveseljiv, vendar je zaskrbljujoče, da naraščajo skupine prestopnikov. Mladi so premalo pozitivno aktivni in praznino nadomeščajo z nepriernim obnašanjem v klapah.

Med kaznivimi dejanji je 80 % tatvin, ostalih 20 % pa so poškodbe tujih stvari, ogrožanje splošne varnosti in drugo.

Med navedenimi prestopniki je ena tretjina stara do 14 let in jih obravnava le skrbstveni organ, dve tretjini pa sta v starosti od 14—18 let in jih obravnava sodišče ob sodelovanju skrbstvenega organa.

Za prekrškarje je potrebno poročilo skrbstvenega organa o mladoletnikovem razvoju, da sodnik za prekrške ob obravnavi primera upošteva vse okoliščine, ki so privedle mladoletnika do storitve prekrška. Običajno zadostuje ta postopek, da se mladoletnik med prekrškari ne pojavlja več.

Med asocialno vedenje prištevamo po-bege od doma in razne konflikte med star-

ši in otroki, kar se ponavadi ureja na pobudo staršev na skrbstvenem organu.

Pri kaznivih dejanjih pa je postopek dolgotrajnejši. Pred obravnavo na sodišču skrbstveni organ podrobno prouči mladoletnikov razvoj, na sodišču sodeluje ob obravnavi in nato izvaja izrečen ukrep.

Včasih zadostuje za mladoletnika že pravihljalni postopek, da spozna negativno plat svojega obnašanja in mu na sodišču izrečejo le ukor, pa se pozneje ne pojavi več med storilci kaznivih dejanj. Strožje nadzorstvo staršev in skrbstvenega organa je potrebno tistim, ki so kazniva dejanja storili večkrat in rabijo dalj časa za spremembo svojega obnašanja, vendar je družinsko okolje sposobno za razvoj mladoletnika poskrbeti. Pri tistih, ki trdovratno ponavljajo kazniva dejanja in družine niso sposobne za prevzgojo svojih otrok (ker so tudi starši neurejeni), pa je potrebno izreči zavodsko prevzgojo.

Izvajanje prevzgoje v zavodih po letih:

Zavod	1979	1980	1981	1982
Sprejemališče Maribor in PMD Ljubljana	4	2	4	—
Vzgojno-izobraževalni zavod Veržej	4	3	3	2
Vzgojni zavod Slivnica	1	3	4	2
Vzgojni zavod Smlednik	1	2	2	2
Vzgojni zavod Gornji Logatec	1	2	1	—
Dekliško vzgajališče Višnja gora	1	1	2	1
Prevzgojni dom Radeče	—	2	2	1
Mladoletniški zapor Celje in pripor	—	—	2	2
Skupaj	12	15	20	10

Otroci do 14. leta so na prevzgoji v Veržeu in Smledniku, kjer obiskujejo tudi osnovno šolo. Mladinci v Slivnici in Logatcu se ob prevzgoji priučujejo za določena dela ali prav poklicno usposobijo, zato je včasih potrebno tudi triletno prevzganje. Mladinke se v Višnji gori usposablajo za nekatere poklice in je prevzgoja s poklicno šolo tudi dolgotrajna.

Zavodska prevzgoja je sicer draga, vendar v nekaterih primerih nujno potrebna in večinoma tudi uspešna.

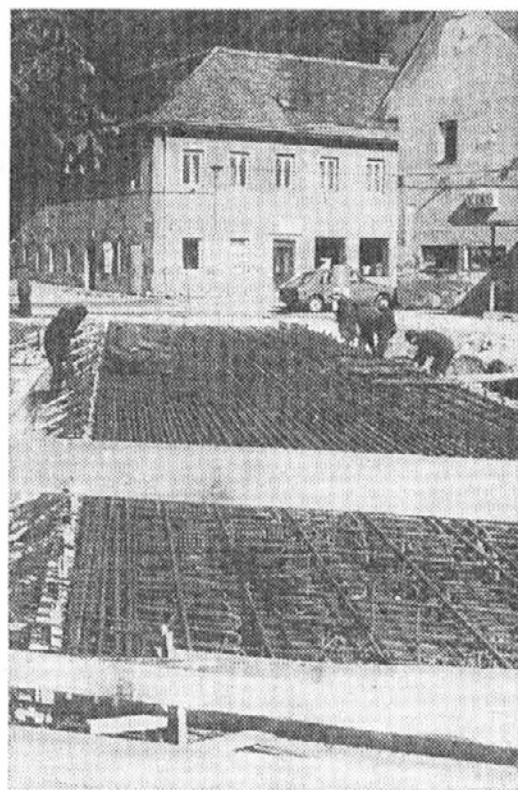
Mesečne oskrbnine v letu 1982 znesejo od 6448,00 din v Smledniku do 8300,00 din v Veržeu. Stroške zdravstvenega varstva in izobraževanja pa pokrivajo zdravstvene in izobraževalne skupnosti. Kljub temu, da je v ceni oskrbnine tudi nekaj denarja namenjenega za obleko, so nekateri varovanci premalo oskrbljeni z vrhnjimi oblačili in jim je treba dodatno odobriti še enkratne pomoči za nakup obleke, ker staršev ni ali pa ne morejo izdatke sami pokriti.

Skrbstveni organ ima po novi zakonodaji velike obveznosti tudi pri spremljanju prevzgoje odraslih oseb, ki so bile pogojno obsojene, oziroma se po prestani kazni ponovno vključujejo v delo in življenje. Za njih je potrebno sodelovati že z upravo kazensko poboljševalnega doma, pomagati pri zaposlitvi in ureditvi stanovanja ter celo pomagati z denarno pomočjo, če je obsojenec po prestani kazni brez sredstev za preživljanje.

Za mlajše polnoletnike ob pogojni obsojbi mora skrbstveni organ izvajati varstveni nadzor, vendar so težave pri pridobivanju svetovalcev, ki bi jih moralo določiti delovno okolje.

Število obravnavanih odraslih obsojenih oseb:

1979	1980	1981	1982
31	49	36	33

Železo je že položeno

Pomoč je potrebna tudi družini, če edini hranilec prestaja zaporno kazen. Velikokrat iščemo drugemu zakoncu zaposlitev, če je ni mogoče urediti, pa je potrebno za preživljanje družine odobriti začasno denarno pomoč. Posluš delovnih organizacij za zaposlovanje občanov po prestani kazni ni ustrezen.

Skupnosti zaposlovanja in stanovanjske skupnosti tudi premalo sodelujejo pri tem

Zlatko Škrubej

Kruh

Ni dolgo še, kar kruh res spoštovan je bil, pred leti, znana je resnica, ta govor še od starcev nam je znan, saj včasih šla je zanj bela petica.

Ga delavec si težko je zaslužil, ker plače takrat majhne so bile, ko je v tovarnah za družino služil, le kmet ga v krušni peči peknel je.

A danes, kaj se z nami je zgodilo, da razmetavamo ga vsepovsod? Mar se življenje res je spremenilo, da kruhek zlati mečemo za plot?

Ni daleč dan, ko zopet spoštovan bo kruhek, kot je bil v preteklih časih saj položaj v svetu nam je znan, to beremo že v časopisih naših.

POPRAVEK

Zahvala, ki so jo v prejšnji številki izrekli Kokalovi za vsestransko solidarno pomoč, je pomanjkljiva. Tiskarski škrat je namreč izpustil dve gradbeni podjetji: Gradis Ravne in Stavbenik Prevalje.

Naj prizadeti oprostijo!

delu, zato so velike težave pri zaposlitvi in namestitvi dolgoletnih zapornikov.

8. Storitve po zakonu o zakonski zvezi

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur. list SRS, št. 15/76) nalaga

skrbstveni skupnosti ogromno nalog. Nekatere naloge uvrščamo v preventivno dejavnost, nekaj nalog je čisto kurativnega značaja in še veliko zahtevnega dela je treba opraviti pri nadzoru oziroma spremljanju razvoja odnosov v družinah.

V tabeli bomo nekatere storitve prikazali številčno, kot so v zadnjih štirih letih evidentirane:

Vrsta storitev	1979	1980	1981	9 mesecev 1982
predzakonsko svetovanje	—	329	342	280
zakonsko svetovanje	—	—	—	35
spravni poskusi	—	42	65	44
razveze zakonske zveze	36	41	65	44
dodelitev otrok po razvezi drugemu roditelju	—	2	3	6
urejanje stikov med otroki in razvezanim roditeljem	21	26	28	57
ugotavljanje očetovstva	128	146	119	98+26
sklepanje dogovorov o preživnini za mladoletnike	54	42	42	53
sklepanje dogovorov o preživnini za odrasle (skregani ali razvezani partnerji)	—	1	4	5
valorizacije preživnin za mladoletne	355	443	448	499
valorizacija preživnin za odrasle	47	50	78	58
urejanje odnosov v družini in okolju ter razne pomoči pri reševanju stanovanjskih, zaposlitvenih in drugih problemov pri družinah in razvezanih partnerjih	233	183	190	120
pomoč pri urejanju preživninskih zadev	158	193	195	107

Iz navedenih števil je razvidno, da se nekatere storitve iz leta v leto večajo, ker je življenje čedalje bolj razgibano.

V letu 1980 je skrbstvena skupnost pričela z novo dejavnostjo, to je zakonska svetovalnica, kjer se vršijo svetovanja pred sklenitvijo zakonske zveze in tudi med trajanjem zakonske zveze, če se dva, že preden se odločita za razvezo, posvetujeta pred uradnim spravnim poskusom. To je preventivna dejavnost, ki bo morebitne uspehe pokazala šele z leti, ko bodo zakonci osveščeno reševali probleme ob pomoči strokovnjakov. Ob vsem delu z zakonci pred sklenitvijo zakona in pred razvezo zakonske zveze je osrednja skrb posvečena otrokom, ki zaradi neurejenih odnosov med starši doživljajo stiske in se neugodno razvijajo.

Čedalje več postopkov je glede stikov med otroki in starši (razvezanimi ali nezakonskimi). Opažamo, da očetje želijo za svoje otroke bolj skrbeti, da želijo skupaj z otroki preživljati prosti čas ali dopust, čeprav otroci stalno živijo pri maturah. Nujno je, da se odgovornost obeh roditeljev krepí in da se enakopravnost med moškimi in ženskami izkaže tudi pri skrbi za otroke.

Veliko število nezakonskih rojstev zahteva veliko dela pri priznanju očetovstva, urejanju in valorizaciji preživnin. Vsakoletna valorizacija preživnin je nova naloga skrbstva, kar je prej le na zahtevo strank urejalo sodišče.

Ker nova zakonodaja čedalje bolj ščiti pravice občanov, je potrebno za pomoč pri urejanju teh pravic več strokovnih delavcev. Pred leti je skrbstvene zadeve urejalo nekaj referentov v občinskih upravnih organih, ob razvoju samoupravnega urejanja teh nalog pa se strokovna socialna služba nujno širi.

Naloge po določbah doslej navedenih zakonov pa niti ne zajemajo vseh dejavnosti centra za socialno delo.

Po zakonu o osebnem imenu je skrbstveni organ pristojen dati soglasje za spremembo priimka otroku, če se starša o tem ne moreta sporazumeti in povprečno v dveh primerih letno to opravi.

Po določbah zakonov s stanovanjskega področja iščejo pri skrbstvenem organu prosilci razna potrdila o družinskem stanju — npr. potrdilo o samohranilstvu ali izvenzakonski skupnosti.

Zaradi štipendiranja iščejo prosilci razna potrdila in priporočila. Tudi delovne organizacije po določbah svojih samoupravnih splošnih aktov ob podeljevanju raznih bonitet zahtevajo potrdila ali priporočila skrbstvenega organa.

Zaradi razumevanja imen je potrebno še pojasniti, da skrbstveni organ pomeni strokovno službo občinske skupnosti socialnega skrbstva, ki je samostojno organizirana v centru za socialno delo. Ta služba opravlja vse naloge, ki so navedene v poročilu.

Primerjave o številu problemov v naši občini in drugih občinah Slovenije nismo pripravili, ker nimamo na voljo podatkov. Ko pa smo razpravljali o ustanavljanju centrov za socialno delo v koroški regiji, smo ugotavljali, da imamo v naši občini večje število problemov in da zato tudi za njihovo reševanje potrebujemo več strokovnih delavcev.

Ob koncu poročila o socialni problematiki navajamo še način financiranja te dejavnosti.

Po določbah samoupravnega sporazuma o temeljnih planov občinske skupnosti socialnega skrbstva za obdobje 1981—85 so vsi delovni ljudje v občini sprejeli obvezo, da bodo v obliki prispevne stopnje od bru-

Pešci so ga začeli prvi uporabljati

to osebnih dohodkov solidarno zagotavljali sredstva za izvedbo vseh navedenih nalog.

V letu 1980 je bilo porabljenih v skupnosti 14.751.865,70 din, v letu 1981 pa 21.204.306,15 din ali 43 % več. Tako visok porast sredstev je nastal lani zaradi tega, ker je ob pričetku stabilizacijskih ukrepov po vsej Sloveniji tekla akcija za zaščito življenjske ravni ogroženih skupin občanov in je bila skrbstvu pri dogovorjenih sredstvih priznana prioriteta. Ker ni bilo možnosti iz prispevne stopnje zagotoviti dovolj sredstev, je bil 1 milijon dinarjev po sklepu skupščine občine iz presežkov SIS preteklih let namenjen za potrebe skrbstva. Obenem pa smo v letu 1981 imeli višje prihodke, ker smo soudeležbo občanov pri oskrbnini v zavodih in rejništvu precej povečali. V letu 1980 je znašala soudeležba občanov 559.141,90 din, v letu 1981 pa 1.005.127,35 din ali 80 % več. Ker je za leto 1982 v občini Ravne skupna poraba dogovorjeno porasla za 16 %, smo tudi soudeležbo občanov planirali le za 16 % več. Lanski milijon iz presežkov ni bil vštet v dogovorjeni program in so zaradi tega planirana sredstva za leto 1982 v znesku 23.672.000,00 din le za 11 % večja od lani realiziranih.

Glede na neugodno finančno stanje in še predviden porast izdatkov do konca leta zaradi višjih cen osnovnih življenjskih potrebščin bo nujno treba najti dodatni vir sredstev, da bi se socialna problematika v občini lahko reševala, kot je to sprejeto v samoupravnih aktih.

V izvozu
prihodnost

Anton Ikovec — Ivan Jurač-Branko

PARTIZANSKI SPOMINI

Ostri in visoki, z gostim gozdom poraščeni vrhovi solčavskih planin so že zdavnaj začeli spreminjati svoje lice. Listje je že porumenelo in na pol odpadlo, da je nastala pod drevjem mehka preproga, le tu pa tam še kateri vztrajno kaže svojo svežo zeleno barvo. Kakor da jih je narava obdarovala z večno mladostjo, ki se bo sesula kdo ve kdaj, morda pod udarcem silnih vetrov ali ostre sekire čvrstega drvarja.

Bilo je oktobra 1944. Koroški odred je takrat taboril pod Olševo nad Solčavo, kjer je pričakoval pošiljko orožja in obleke za novo ustanovljeni četi, ki bosta odšli čez Dravo na Svinjo v pomoč Bojevi, Belinovi in Mivškovi četi. Le-te so delovale tam že od poznega poletja 1944. V hladni oktobrski noči, ki se je počasi spuščala nad kotlino, je odred dobil obvestilo, da bo pošiljka prispela. Tihi vetrič je božal počrnele in od partizanskega življenja razorane obraze, ki so goreli od utrujenosti in nemira. Visoko nad našimi glavami je šumelo listje, še više pa se je bočilo nebo, mehko in hladno, posuto z brezštevlnimi svetlimi zvezdami. V bližini je žuborel studenec, ki se je enakomerno prelivaval v dolino. Pozno ponoči so na travniku med kmetijama Meceznik in Ušovnik zagoreli trije kresovi. Kmalu nato je mirno ozračje vznemirilo brnenje zavezniškega letala. Visoko nad Kamniškimi planinami je zakrožilo in se zopet oddaljilo daleč v ostrče neosvobojene Koroške. Vedeli smo, da nas išče, zato smo kresove še bolj naložili. Kmalu se je vrnilo in še nekajkrat zakrožilo nad Savinjsko dolino, nato pa se je spustilo nad kresove. Tedaj mu je zavezniški oficir dal dogovorjeni znak za zvezo. Na nebu so se pokazala bela padala in začela mirno pristajati po travniku in po vrhovih dreves. Vsa padala s tovorom smo znosili na kup ter pošiljko razdelili borcem. Dobili smo tudi dva gumijasta čolna. Večjega smo določili za prevoz čez Dravo, manjšega pa smo skrili. Zjutraj sta se četi zbrali. Bilo nas je petinsedemdeset. Pregledali smo novo orožje in ga očistili. Ko je bilo vse pripravljeno, je bil zaukazan odhod. Poslovili smo se od tovarišev, nato pa odšli čez Koprivno proti Svinji, kjer so nas čakale težavne naloge. Pohod sta vodila komandant bataljona Jože Ulčar-Mirko in komisar Gustl Vršnik-Mitja. Do Drave sta nas spremljala vodiča Jože Gostenčnik iz Kotelj in Samec, doma z Leš, ki je pozneje padel. Dan se je nagibal h kraju. Skalnate gorske planote so zažarele v rdečih in vijoličastih barvah, kotanje so bile kakor jezera, do roba polne goste megle. Tiho polje se je pogrezalo v mrak in hišice so bile videti kakor otroške igračke. Med potjo smo se ustavili pri nekaterih kmetih, da smo se odpočili in založili prazne želodce, nato smo zopet nadaljevali pohod.

Bilo je že temno, ko se je dolga kolona pomikala po grebenih navzdol proti dolini. V koloni je šuštel od ust do ust: »Stroga tišina! Ali je zveza? Vodič naprej!« Treba se je bilo strogo držati povelja, saj nismo bili več na osvobojenem ozemlju Zgornje Savinjske doline. Lezli smo v jekleni obroči sovražnikovih mitraljezov in zased. Mučna tema brez mesečine in zvezd je legla na zemljo in

nevajeno oko počasi prodira naprej korak za korakom. In vendar smo hodili spretno po stezi, ki je bila še podnevi komaj vidna. Težki sivi oblaki so se spustili nizko nad zemljo. Zrak je stiskal pljuča in oteževal dihanje. Vsak trenutek je bilo pričakovati, da bo začelo deževati; vse naokrog temna noč — grobna tišina. Ali se bo utrgal oblak? Hodili smo počasi, molče. Kdaj pa kdaj smo se ustavili, stali nekaj minut in prisluškovali. V daljavi za nami je bilo slišati pasji lajež, potlej pa je vse utihnilo.

Čez polje smo se pomikali v najstrožji tišini in z velikim razmakom. Slišali smo že rahlo šumenje Drave, ki je bila za nas največja težava in strah. Saj so nemške patrolje in zasede skrbno pazile na nočne premike partizanov čez Dravo. Mnogi izmed nas niso znali plavati. Zato je bil strah še večji. Lahko da nas sredi valov napadejo Nemci ter nas s prestreljenim čolnom vred pogoltnejo valovi? Drugim so misli jadrane daleč, daleč. Ta se je mudil pri svoji ženi in ljubkoval svojega sina, drugi je bil pri dekletu, tretji pri svoji materi, četrti se je smehljaj ob prividu, da koraka po osvobojeni zemlji.

Bilo je 15. oktobra ob tretji uri ponoči, ko smo se plazili na obrežje. V grmovju smo poiskali najprimernejše mesto in pričeli z zračno črpalko napihovati čoln. Nato smo ga izročili najbolj izkušenemu in izvežbanemu četnemu kurirju Lojzetu, nekdanjemu jugoslovanskemu mornarju. Prva skupina se je vkrcala v čoln. Prislunhili smo v temo ter odrinili od brega. Lojze je s krepkimi zamahi vesla naglo rezal valove Drave. Toda sredi Drave je čoln začel puščati zrak. Lojze se je naglo znašel in z zračno črpalko napolnil čoln. Luknjo smo zamašili in že smo bili na drugem bregu. Počakali smo, da je Lojze pripeljal še druge tovariše. Ko smo se zbrali, jih je nekaj manjkalo. Zbali so se Drave in Svinje, se skrili in pobegnili nazaj v Savinjsko dolino. Naglo smo se umaknili od obrežja, da nas ne zaloti patrolja. Po nekaj sto metrih smo zagledali nemško patroljo, ki je šla po cesti proti Dravi. Napadli je nismo, ker smo imeli preveč težke nahrbtnike in smo bili na neznanem terenu.

Dež je začel rositi. V zgodnjih jutranjih urah se je počasi pomikala skozi hosto kolona partizanov. Dan nas je zalotil še v dolini, tako da smo se morali utaboriti v gozdiču blizu nekega naseља.

Izmučeni smo bili in tudi v želodcih nam je močno krulilo. Saj že dolgo nismo okusili dobrot partizanskega kotla! Skromen grizljaj suhe hrane, ki smo jo imeli s seboj za najhujše, nas je moral potolažiti. Straže in zasede so se od časa do časa menjale.

Dan se je vse bolj nagibal v noč. Kmalu nas je zagrnila nepredirna tema, ki je bila za nas tu najboljše orožje. Krenili smo na pot. Še uro ali dve, pa bomo tam, kjer bo tudi belih zabeljenih žgancov za vsakega na pretek! Počasi smo se vzpenjali v breg. Nočno tihoto so motili le naši čevlji, udarjajoči ob kamenje. Še vedno se med nami ni razpletel pogovor. Nemo smo šli drug za drugim.

Steza je čedalje bolj strma. Sape primanjkuje. Mesec zastirajo sivkasti oblaki. Ko se iz doline zasliši polnočna ura, se začudeno zdrznemo. Od časa do časa dvigneš glavo in skušaš preceniti, koliko ur je še do vrha. V kratkih odmorih začutiš mrzel veter, ki napihuje odpeto srjaco. Začelo je rahlo snežiti. Četi sta bili v veliki nevarnosti zaradi sledov, zato sta se po sklepu štaba bataljona združili. Jaz pa sem bil postavljen za četnega komandirja. Štab bataljona pa so sestavljali: Jože Ulčar-Mirko, komandant; Gustl Vršnik-Mitja, komisar; Roman Kogelnik-Vojnimir, namestnik komisarja in Rudi Bajec-Januar, sekretar SKOJ v bataljonu.

Skoro danilo se je že, ko smo prispeli do določenega mesta. Bili smo močno utrujeni od dolge poti, težkih nahrbtnikov in orožja. Vsi smo počivali, le kuhar ni imel časa za počitek. Tudi straža je takoj odšla na svoje mesto. Po počitku smo si pod košatimi smrekami uredili naš začasni dom. To je Svinja, gorovje severno od Drave. Visoko in ošabno, molčeče in preteče, kadar ga pozimi pokrije snežna plast. Bujno in prijetno s svojim prostranstvom in gostim drevjem spomladi in poleti, zagonetno jeseni, ko se hladen veter poigrava z meglami med bregovi Drave.

Prve dni po prihodu na Svinjo smo še mirovali. Hrano smo si priskrbovali v glavnem le z lovom na jelene in srnjad. Odhajali smo tudi v patrolje, da smo spoznali ozemlje. Nekako po tednu dni bivanja na Svinji — ob koncu meseca oktobra — sem odšel z enim vodom med kmete, da dobim potrebne podatke in priskrbim hrano za četo. Ko smo se v mraku približevali kmetijam, smo srečali nekega delavca. Hotel sem zvedeti od njega več podrobnosti. Ker smo bili zvečine v nemških uniformah, je mislil, da smo policisti iz bližnje postojanke. S težavo mi je povedal, da je pri vseh kmetih polno policije. Zato smo se to noč umaknili. Naslednji dan pa je druga patrolja odšla kar podnevi. Vodil jo je Ivan Goličnik-Dreno. Dan je bil miren in tih; nebo so le tu pa tam pokrivali drobni oblaki. Obzorje ni bilo še nikoli tako široko in čisto. Pogled na Peco in druge hribe je bil prava slast za oko. Noga se je zdaj pa zdaj ustavljala pred veličastnim prizorom. Dospeli so do prvega kmeta. Že po zunanosti gospodarskega poslopja je bilo videti, da mora biti revež. Vendar so dobili pri njem hleb kruha. Drugi kmet pa jih je napotil kar v nemško postojanko, češ, da je tam veliko posestvo, kjer bodo dobili dovolj hrane. Ker niso vedeli za postojanko, so odšli kar po poti med sadnim drevjem in prispeli v neposredno bližino poslopja. Ker ni bilo slišati in videti nikogar v bližini, je vsem postalo sumljivo. Takoj je komandir Dreno razporedil stražo na vseh važnih mestih. Nato sta s Pavlom odšla v hišo. Bila je enonadstropna. Ker v pritličju ni bilo nikogar, sta hotela v prvo nadstropje. Toda vrata so bila zaklenjena. Hotela sta jih s silo odpreti. Tedaj pa — kot bi razdražil sršene. Iz vseh oken nadstropja so se oglasili mitraljezi in bombe. Tudi stražarji so napadli iz zasede. Hiter protinapad z italijanskimi bombami in brzostrelkami je rešil oba, da sta se umaknila iz postojanke. Sadno

drevje, ki ga je bilo okrog postojanke mnogo, je patrolji omogočalo kritje in umik. Na srečo žrtev ni bilo. Bila pa je to za nas dobra šola. Saj smo v kratkem času spoznali, da moramo biti na tem predelu zelo previdni.

Tisoče smrek je okitala narava s srebrnim sijajem. Sneg je zametaval ozke steze, po katerih so čete in patrolje odhajale v akcije ali se vračale. Brez prestanka, iz dneva v dan je četa odhajala v akcije, in to v najtežjih razmerah na ozemlju, ki so ga Nemci šteli za svoje, pravo nemško ozemlje. To ozemlje je bilo s pravo nemško natančnostjo prepleteno z gosto mrežo gestapa, policije itd. Toda koroški partizani smo nenehno napadali in odbijali nemške udarce.

Dne 28. januarja 1945 so nas izvohali Nemci in pridrveli za nami. Prišel se je nov boj, ki je trajal do popoldneva. V tem boju je bil ranjen Mitja, bataljonski komisar. Na desni roki mu je odtrgalo palec. Pri umiku proti kmetu Matiji smo ujeli nemškega izvidnika. Prenočili smo v lovski koči. Zjutraj so Nemci prišli po gazi za nami. Mi pa smo jim v gazi nastavili italijanske ročne bombe, ki so ob najmanjšem dotiku eksplodirale. Nemci so nas prenehali zasledovati. Umaknili smo se daleč v hrib.

Lovilo nas je nad dva tisoč nemških planinskih lovcev. Pa še visok snež. Morali smo se za nekaj časa umakniti v pripravljeno taborišče, kjer smo imeli v snegu za skalami poskrito zmrznjeno goveje meso in še nekaj druge hrane. Iz našega ta-

borišča se je lepo videlo na cesto, kjer so patroljirali Nemci. Druga ali Brankova četa je imela tod velike težave. Hrano smo morali v glavnem jemati le s silo, kar pa je povzročilo, da je vsaki akciji sledila prijava, nato pa hajka. Četa se je po vsaki akciji umaknila tako daleč, da jo Nemci tisti dan niso zlepa dosegli. Zaradi izdajstev tamkajšnjih kmetov četa ni imela stalnega taborišča niti bolnišnice, zato smo se stalno premikali. Da ne bi Nemci dobili živih ranjencev, so si borci, ki so bili teže ranjeni, raje sami jemali življenje.

Zima se je počasi poslavljal. V dolini so se pojavile kopnice, le na obronkih gole planine je bilo še na debelo snega. V četo smo kmalu dobili nekaj novih borcev — ruskih ujetnikov, ki so delali pri kmetih. Zavezniška letala so nas vsak dan spodbujala s stalnim bombardiranjem bližnjih mest. Fantje so plezali na drevesa, da bi videli učinek bomb.

Po naključju smo se nekega dne srečali s četo, ki sta jo vodila Anton Mivšek in komisar Gojko Gornik-Iztok. Z njimi je bil tudi komandant bataljona Mirko. Da bi četi napravili kar največ uspešnih akcij, je Mirko uvedel med njima tekmovanje. Zato sta kmalu odšli na delo.

Topel vetrič od juga in vroče sonce sta naglo lizala belo snežno odejo po prisojnih pobočjih Svinje. Težko smo čakali dan, ko bomo svobodno korakali z zastavo v rokah po lepi Koroški tja v Celovec in še naprej, tja, kjer teče bistra Zila, tja, kjer se preliva po žilah slovenska kri, da os-

vobodimo zadnji košček slovenske zemlje. Visoko nad Ožboltom na Svinji je pod košatimi zelenimi smrekami ob vsakodnevnih akcijah in borbah hrepenelo po zlati svobodi petinštirideset borcev Brankove čete. Naš dom je bilo milo nebo. Zakaj Nemci so nas zasledovali na vsakem koraku in za vsakim vogalom je ropotal nemški matraljez. Koroška jim je bila draga, niso je hoteli izpustiti iz obroča rajha za nobeno ceno. Bili smo kakor v gnezdu sršenov. Široka Drava nam je preprečevala vsakršen umik in hitro pomoč. Edino, kar nam je preostalo, je bilo: vzdržati do kraja in tolči sovražnika na vsakem koraku. Vsak naboj, vsaka puška in bomba, vse, kar smo imeli za boj s sovražnikom, nam je bilo sveto. Orožje je bilo težko spraviti čez široka polja in Dravo mimo nemških postojank. Le kadar so prišli novi borci, so prinesli s sabo novo orožje in strelivo.

Ivan se je vračal s straže. Bil je razigran in čutil se je tako lahkega, da bi kar splaval po zraku. Morda ga je razveselil dih pomladi, da se je čutil prerojenega. Oh, pomlad, tista pomlad, ki se je je veselil sleherni človek, a partizan še posebej.

Iz planinske kočice Steiner Hütte na Svinji so Nemci napravili močno postojanko. Tu je bila tudi radijska postaja, ki je imela zvezo z nemškim operativnim štabom v Italiji. V njej je bilo kakih dvesto policistov. Postaja je bila trn v peti vsem četam na Svinji. Vsaki akciji, ki smo jo napravili kjerkoli, je takoj sledil pogon, ker je bila cesta, ki je držala do postojanke, tako speljana, da je zajela vse strmo pobočje in smo jo morali pri vsaki akciji prekoračiti. V največji nevarnosti pa smo bili kadar je zapadel sneg, ker sledov nismo mogli dobro zabrisati.

Vreme je bilo pusto in dolgočasno. Čez vrhove planin se je plazila lena megla ter se po razoranih pobočjih razlivala v kotlino. Začelo je ponovno snežiti. V naših mislih pa so se porajali drzni načrti, kako uničiti nemško postojanko.

Sneg nas je prisilil, da smo se umaknili v taborišče, ki smo si ga v največji tajnosti pripravili tik pod vrhom Svinje, v bližini nemške postojanke Steiner Hütte. Kuhali smo samo ponoči. Taborišče ob potoku pod gostimi košatimi smrekami je bilo dobro skrito. Iz taborišča smo hodili kar po potoku do najbližje shojene ceste, kjer so vozniki prevažali les. Ob izstopu smo pri nekem mostu zabrisali sled. Od mosta smo vedno šli v akcijo tako, da smo se vračali na isto mesto z druge strani po zvoženi poti do mostu, od tod pa zopet po vodi v taborišče.

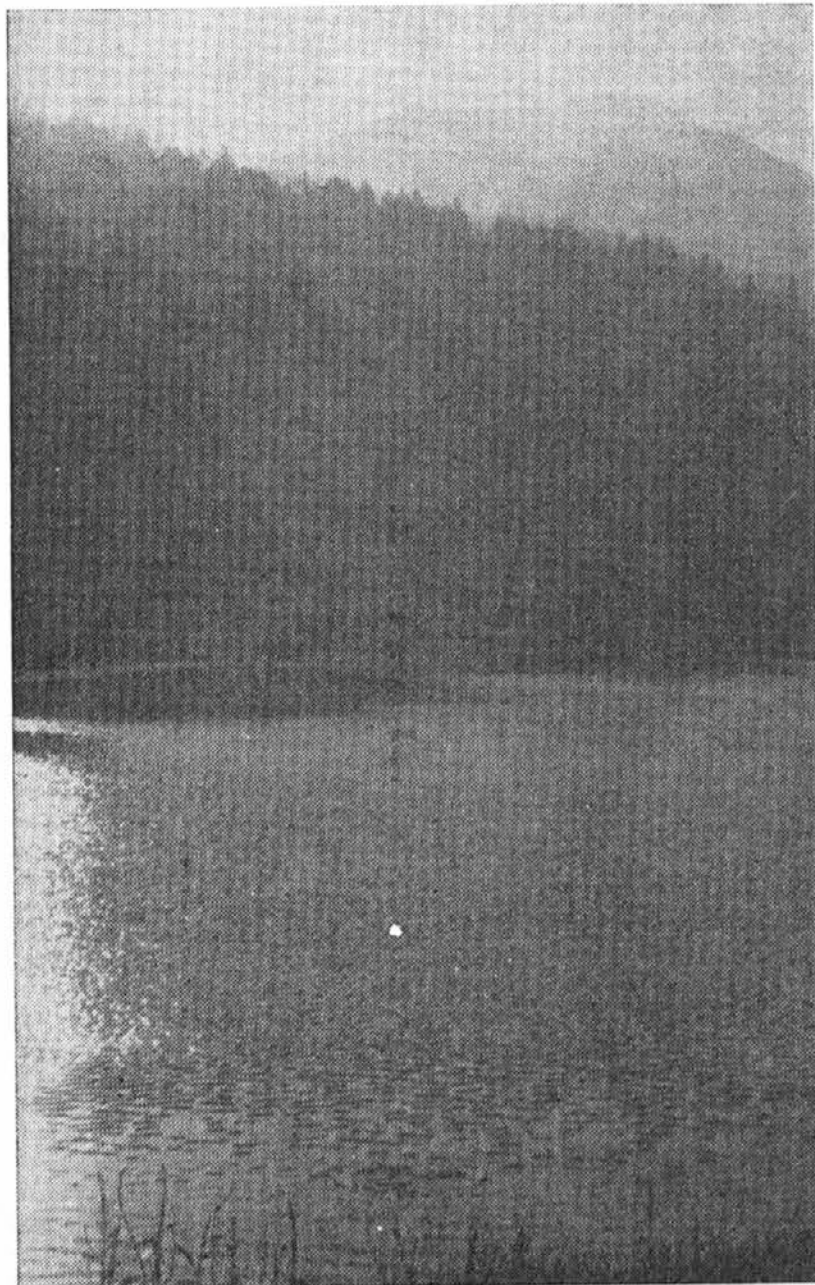
Bilo je 12. marca 1945. Ko se je naredila trda tema, je en vod, okrog deset borcev, krenil v dolino, v bližino Ožbolta, po hrano. Pavel je šel v predhodnici. Napeto je zrl predse, čeprav v gosti temi ni videl niti ped daleč. Z ušesi je lovil vsak šum ob potoku.

Nekemu kmetu, nacističnem pristašu, smo odpeljali telico. V dolini je že bilo tu pa tam kopno. Topel veter je naznanjal zgodnjo pomlad, ki smo jo v mrzlih zimskih nočeh tako težko pričakovali; o kateri smo sanjali na dolgih, utrujajočih nočnih pohodih, v borbah in zasedah.

Telico sta gnala dva. Drugi smo šli za njima, da smo zabrisali sledi. Pri mostu, kjer smo stopili v vodo, pa smo sled premalo zabrisali. Opazili so nas tudi gozdni delavci, ki so se vračali domov, in nas prijavili. Tako sta bila že dva dokaza, kje smo.

Noč je počasi bledela in prva jutranja svetloba je dala videz mirne vsakdanjosti. Ozračje je bilo tiho, mirno. Dopoldne se je megla razvlekla in skozi vrhove dreves je prijetno zasijalo pomladansko sonce.

Ob taborišču smo imeli postavljena tri stražarska mesta. Okrog desete ure je stražar Fortula, ki

Jesen na Ivarčkem jezeru

je stražil na stezi, ki je vodila v taborišče, slišal neko govorjenje. Ob izmeni straže je to takoj javil dežurnemu — vodniku Vinku. Ta pa, namesto da bi to sporočil komandirju, ki bi poslal izvidnico, je stvar obdržal za sebe, ker je dvomil o Nemcih in mislil, da so gozdni delavci. V šali je dejal: »Če pa so Nemci, naj kar pridejo, če si upajo!«

Tako se je straža menjavala brez vsake slutnje do dveh popoldne, ko je nenadoma počil strel na prvem stražarskem mestu, to je na stezi, ki je vodila v taborišče, precej nato pa že na drugem in tretjem stražarskem mestu. Nemci so prišli naravnost po naši sledi. Bili smo obkoljeni. Štab je takoj odločil, da se je treba prebiti skozi nemški obroč, ki je štel osemsto do zob oboroženih mož. Čeprav smo vedeli, da nas čaka hud boj, se nam je zdelo to tako razumljivo, kakor da smo v teh mislih živeli že od nekdaj. Na čelo smo stopili funkcionarji in mitraljezci. Prečkali smo potok, in že so se usuli na nas prvi rafali. Presenečenje je bila kratko. Gozd je zasula svinčena toča. Jurisali smo proti obroču, kjer je regljalo in bučalo kakor v razdivjanem kotlu. Nekateri so tekli z naperjenimi puškami. Bili so globoko sklonjeni k tlu. Drugi so poklekali, merili in zopet tekli. Prvi je bil ranjen Rudi Bajec-Januar — dobil je v roko dumdumko. Med vpitjem, jurišem, drdranjem mitraljezov in brzostrelk so v presledkih treskale tudi granate. S Furtulo, ki je imel mitraljez, sva skočila na rob potoka. Iz neposredne bližine se je usul dolg rafal. Skočil sem nazaj in se skotalil v potok. Fortula je bil zadet. V teku se je zravnal, visoko zakrtil z rokami, mitraljez mu je odletel iz rok in telebnil je na tla kakor izpodrezano deblo. Kmalu nato je padel kurir glavne štaba Matija, ki se je nekaj časa mudil med nami. Vedeli smo, da ima pri sebi pomembno pošto, saj je naročal, če pade, da se mora pošta uničiti, da ne pride Nemcem v roke. Zato sem takoj poslal vodnika Pavla, da se priplazi do njega in uniči pismo.

Ker Pavel ni vedel, da ima Matija pismo v žepu bluze, mu je odrezal torbico in vzel brzostrelko. Ker pisma ni bilo v torbici, je moral ponovno do njega, drugi pa smo ga krili z ognjem. Dobil je pismo in ga z zobmi strgal in potlačil v blato. Naloga je bila izvršena.

Po kratki borbi je bil ranjen v nogo naš drugi najboljši mitraljezec Lesnik. Nemci so ga dobro poznali iz borb in priznali: kadar začne peti mitraljez od »velikega«, je treba skloniti glave. Vodnik Pavel se je zopet priplazil k njemu ter mu vzel mitraljez, da je imel Pavle kar dve brzostrelki in Lesnikov mitraljez. Lojze Meznar, Rudi Bajec-Januar, Aleks Vesničar, Roman Kogelnik-Vojnimir in jaz smo spremljali komisarja bataljona Gustla Vršnika-Mitjo, ki ni bil sposoben za boj, ker je bil že osemindvajsetega januarja ranjen v roko. Njegovo pištolo je tik pred napadom čistil vodnik Aleks in je imel še razstavljeno v žepu. Ko smo se plazili proti jasi, je Mitja nenadoma omahnil, dobil je strel v trebuh. Začutil je skelečo bolečino, potem pa je izginilo vse in zazdelo se mu je, da se pogreza v prijeten sen. Ko se je povnov zavedal, nas je prosil, da ga pregledamo, če je še sposoben za pohod. Ker je bila rana prevelika in vsaka pomoč nemogoča, smo mu s težkim srcem povedali resnico. Odločil se je, da Nemcem ne bo prišel živ v roke. Prosil je za pištolo, ker je bila njegova razstavljena. Nato smo se poslovili. Počilo je.

Ko smo nadaljevali s prebijanjem, sem opazil nad sabo dva Nemca, ki sta se dvignila iz grmičevja in z brzostrelkami merila na nas. Ta hip je že zaropotala moja brzostrelka in oba sta se zgrudila v sneg.

Drugi del čete se je med bojem prebil v drugo smer brez žrtev, le komandant Mirko je bil ranjen v roko. Po nekaj desetih metrih sva dohitela komisarja čete Februarja, namestnika komisarja bataljona Vojnimira, desetarja Stanka, Januarja, Pavleta in komandirja prve čete Boja, ki je bil že poleti 1944 prispel s četo na Svinjo in pozimi 1944—45 izgubil skoraj vso četo v borbah. Priključil se je moji četi z bolničarko Miro in Bosancem Fortulo.

Zbralo je nas je enajst pred drugo oviro. Vzduž pobočja je bila druga široka poseka, čez katero se je bilo treba prebiti. Kratak posvet in čez poseko se je potegnila kolona z velikimi razmikami. Na čelu je bil komisar Februar, za njim Boj, tretji Pavle, za njim pa drugi. Ko je komisar Februar že dosegel rob gozda na drugi strani poseke, so ponovno zaregljali nemški šarci. Bilo mi je jasno, da smo v tretjem, najmočnejšem obroču. Na poseki je obležalo šest naših, med njimi tudi bolničarka Mira.

Sonce, ki se je že dolgo mrenilo, ni dajalo nobene toplote več. Skozi prevleko tenke megle je bilo videti kot blede kroglje. Spustilo se je že čisto na rob obzorja. Nato je začelo lesti za hrbet, dokler se ni povsem skrilo.

Streliva je začelo primanjkovati, treba pa je bilo poskusiti preboj v drugo smer. V gozdiču smo ostali: Vojnimir, ranjeni Januar, Lojze, desetar Stanko. Bertl se je privlekel do nas s prestreljeno nogo. Vprašali smo se, kaj storiti. Streliva ni, ranjenca sta tu, okrog in okrog pa močne zasede. Z Vojnimiro sva naročila drugim, naj malo počakajo, da pregledava teren, če se bo našel kak izhod. Za potokom, ki se je vijugal v jarku pod poseko, sva se iz gozdiča pognala proti skali, na kateri je bila visoka preža za lov. Ko sva se priplazila do skale, se nama je s stojišča na skali zarezal policist z naperjeno brzostrelko. Niti ustavit naju ni, verjetno je mislil, da se mu hočeva vdati. Ko sva ga opazila, sva sunkoma odskočila. Zopet je zaregljalo najmanj pet mitraljezov. Bila sva tik pred zasedo. Vojnimir, ki je tekel za mano, je dejal: »Branko, ranjen sem!« Ustavil sem se, ko pa sem videl, da mi sledi in je tik za mano, mu pomoči še ni bilo treba. Kakor da bi razdražila ose, je brenčalo okrog naju, ko sva dosegla gozd. Veje so padale na naju, kot bi jih rezal s strojem. Zopet smo se sestali, s to razliko, da je bilo streliva manj in eden več ranjen. Vojnimir je imel prestreljeno nogo pod kolenom. Ostali so mi samo trije naboji v brzostrelki in dva v pištoli. To pa je bilo treba prihraniti zase in za prvega, ki se mi bo najbolj približal. Tudi drugi so bili skoraj brez streliva. Lojze je imel samo še nekaj nabojev v pištoli, brzostrelka pa je bila prazna.

Nemci so prenehali streljati, zdaj so obroč previdno stiskali. Že smo jih videli skozi veje, kako so se bližali in vpili, naj pridemo iz gozdiča in se vdamo. Kazalo je, da nas hočejo imeti žive. V boj ni pametno iti brez streliva. Čeprav je sramotno, vendar pride do tega, da moraš včasih dati povele: »Fantje, drugega ne kaže kot skriti se na gosta drevesa ali zakopati se v sneg.« In res vsak naredi po svoje.

Vojnimir s prestreljeno nogo, Januar s prestreljeno roko in Lojze so splezali na smreko. Jaz sem si poiskal prostor kar v potoku pod snegom. Dvignil sem veje košate smreke tik ob robu gozda, stopil skozi debeli sneg v jarek in legel v vodo. K meni je prišel Stanko in me vprašal, kam naj se skriva. Svetoval sem mu, naj se kar v jarek kot jaz, toda bil je prepočasen; komaj se je oddaljil kakih deset metrov in začel plezati na drevo, je že za mano zašumelo in tišino sta pretrgala glasen poziv: »Halt! Hände hoch« ter rafal. Videl

sem, kako je Stanko omahnil in padel z drevesa. Vedel sem, da to čaka tudi mene in prvega, ki me bo zagledal v jarku. Bil sem miren, nisem čutil, kako mi ledeno mrzla voda leze v kosti in jemlje moči. Otrdeli prsti so mirno držali ročaj brzostrelke in pištolo ter čakali na usodni trenutek. Še nekaj sekund in vsega bo konec. Začutil sem se, Nemcem se je k padlemu Stanku tako mudilo, da me je eden celo preskočil. Kot lačni psi so obračali mrliča. Prvi si je prilastil uro, drugim pa je ostal le prazen nahrbtnik. Ko so opravili mrharsko delo, so se zopet s strelski črti v razdalji enega metra pomikali skozi gozd in pretaknili vsak grm. Računali so, da je gozd očiščen.

Na gozd se je zgrnila senca. V bližini se je kdaj pa kdaj slišal še kakšen rafal. Poznal sem po glasu, da je to rafal iz našega mitraljeza, ki so ga zaplenili pri padlem Pavlu in ga verjetno preskušali. Mislil sem že, da sem ostal sam in da so vsi padli tako kot Stanko. Ko se je začelo mračiti, sem v bližini zaslišal pokanje hoste in tiho govorjenje. Gotovo je ostala na bojišču še nemška zaseda, sem si mislil. Po nadaljnjem prisluškovanju sem le ujel nekaj znanih besed. »Pst!« sem zašepetal, nato je vse utihnilo. Čez nekaj minut zopet slišim škripanje snega. Tiho sem vprašal, kdo je. Kmalu se mi približa Lojze in me vpraša, če sem jaz Branko. Povedal mi je, da so tudi oni mislili, da je tu zaseda, ko sem se oglašal. Dvignil me je iz vode. Takrat sem se šele zavedel, da sam niti ne bi mogel vstati, zakaj po treh urah ležanja v ledeni vodi sem popolnoma otrpnil. Prislonjen na smreko, sem se počasi razgibal. Lojze pa mi je medtem pripovedoval, da so bili v gostih smrekah in da jih Nemci kljub temeljiti preiskavi niso našli. Pripovedoval je tudi, kako je ranjeni Januar v smreki držal kapo pod roko, da se je vanjo nabirala kri, ki bi ga drugače izdala, če bi pordečila sneg pod smreko. Ko je bila kapa polna, je strnjeno kri polagal na goste veje. Bolje je bilo za Vojnimira, ki se mu je kri cedila kar v škorenj. Pod Lojzetovo smreko so Nemci našli prazno brzostrelko, ki jo je bil Lojze skrtil v sneg, preden se je povzpел na drevo. Imel pa je pri sebi še pištolo z nekaj naboji.

Torej, ostali smo štirje, smo rekli vsi hkrati, ko smo si stisnili roke. Končano je! Groza... Spomnili smo se mrtvih tovarišev. Nismo jokali, toda oči vseh so bile nabrekle in prsi so hropole od zadržanega ihtenja. Izgubili smo tovariše, borce, s katerimi smo si v najtežjih dnevih skupno bdrili zavest in si delili zadnji košček kruha. Skrbelo me je, kaj je z drugo polovico čete, ki se je prebila drugam. Treba se bo čim prej umakniti. Samo, kako spraviti na varno dva ranjenca, ko sva samo dva zdrava? Pa je šlo. Pregledali smo še padle tovariše. Nekje so Nemci staknili tudi ranjenega Bertla s Podpece, ki smo ga zvečer našli mrtvega, z nogami zavitimi okoli smreke. Videlo se je, da so ga mučili. Nemci so mrtvim vzeli celo čevlje in suknjiče, če so bili le še za rabo.

Krenili smo na slovensko stran Svinje. Globoko v dolini je šumela voda. Iz velike daljave za gozdom so se svetile luči. Kdo ve, od katere samotne kmetije onstran je prihajalo zamolklo lajanje psa. Skozi gole krošnje dreves, ki jih je srebril sneg, so kot skozi omrežje kukale migljajoče zvezde. Tišina, šepetajoča povelja in opozorila... Ura za uro — vso dolgo noč. Oči so uprte v hrbet tovariša pred teboj. Noge samo iščejo njegove stopinje. Vsi gibi telesa so podrejeni varčevanju z močmi. Dolga je še pot, daleč je še naš cilj. Vsa čustva potonejo v človeku, glavo polni ena sama misel — naprej, samo naprej!

Ranjenca sta hodila skoro vso pot sama, le tu in tam sva Vojnimiru pomagala čez kakšno zapre-

ko. Navzdol mu je šlo najbolje, ko se je po zmrzem snegu lahko spuščal od smreke do smreke. Noč je bila jasna in mirna, le sem in tja se je podilo nekaj raztrganih oblakov. Proti jutru smo prišli do revne kmetije visoko nad Djekšami.

Tej hiši smo rekli »Pri črni ženi«. Tu sta res gospodarili dve starejši ženski, ki sta nam v sili večkrat pomagali. Videti je bilo, kot da nista niti vedeli, da se moramo bojevati in skrivati pred Nemci. Pomagali sta pač vsakemu, ki je bil pomoči potreben. Zaprošil sem ju, naj začasno skrijeta Vojnimira in Januarja. Takoj sta bili pripravljene. Oba sta obvezali. Ker nista imeli primerne sanitetnega materiala — povojev, sta rane obvezali kar s krpami, potem sta dobila še jesti.

Medtem sva z Lojzom na skednju pripravila zasilni bunker, tako da sva ob steno prislonila desko in nanje nametala slame, ženski pa sva naprosila in zadolžila, da skrbita zanju. Pridružil se nama je še Ivan Grigorjevič Pampuška iz Kijeve, ki so ga klicali Gustl. Tudi ta se je rešil in prebil iz obroča.

Ko sta Januar in Vojnimir zlezla v začasni bunker, smo se tudi Lojze, Gustl in jaz poslovili in odšli dalje z nalogo, da kar najhitreje poiščemo pomoč za ranjena tovariša.

Gazili smo sneg skozi gozd in se izogibali vsem nevarnim prehodom. Tu in tam smo prišli do gozdnih presekov — goličav, ki so bili dolge po več sto metrov. Tu je bilo treba vse temeljito pregledati; če te zalotijo na taki čistini, ni več rešitve.

Gustl in Lojze sta bila še mlada, kmalu sta vsaj navidez pozabila na naš najstrašnejši dan na Svinji. Drug na drugega sta bila ljubosumna, ko smo prišli do hiše, kjer je bilo kakšno mlado dekle. Če je bil eden deležen bolj prijazen besed kot drugi, že ni bilo prav. Sam pa sem premišljeval le o tistem usodnem trinajstem marcu, ko je zaradi nepazljivosti pri mostu, kjer smo stopili v vodo in odšli po njej v hrib, ostala vidna sled, videli pa so nas še gozdni delavci. Nazadnje je usodno napako zagrešil še dežurni vodnik Vinko, ki stražarjevega opozorila ni takoj sporočil štabu, da bi lahko pravočasno ukrepali in se izognili obkolitvi.

Prvo noč smo prespali v gozdu, kot smo bili že navajeni. Z Lojzom sva imela oba le eno cerado, in to Januarjevo. Dal nama jo je, da bi jo oprala, ker je bila vsa okrvavljena in tudi mokra. Postlali smo si pod košatimi smrekami. Z Lojzem sva ležala skupaj. Vso noč sva pomikala odejo sem in tja, z enega na drugega, ni se hotela prilagoditi telesom, bila je trda kot smrekova skorja. Ko sva jo zgodaj zjutraj zlagala v vojaški »tanister«, bi se skoraj zlomila. (Tanister, ki sem ga nosil 6 mesecev na ruski fronti in ves čas v partizanih, še danes hranim.) Tudi Gustl je noč bolj slabo prespal, vse je zeblo in zarana smo se odpravili naprej, da smo se s hojo zopet ogreli.

Proti popoldnevu smo se približali manjši kmetiji, previdno sem stopil na dvorišče. Lojze in Gustl sta ostala na straži. Kmet ni bil videti preplašen, kazalo je, da je takih obiskov navajen. Vprašal sem ga, če so se pri njem kaj oglasili partizani. Sprva ni hotel nič povedati, ko pa je prišla še hčerka, smo se laže pogovorili in kmalu nam je zaupala, čeprav nas poprej še ni videla. Prosil sem tudi za hrano. Dekle nam je povedalo, da se tu večkrat oglašijo partizani, zato smo sklenili, da jih počakamo, ker je nesmiselno bloditi v prazno pri ljudeh, kjer te nihče ne pozna. Lojze in Gustl sta kmalu navezala prijateljski stik s hčerko, ki je obljubila, da bo prinašala hrano na skedenj kjer smo si v kupe slame napravili ležišče. Kljub navideznemu zaupanju smo imeli tudi vsak njihov korak v obeh in budno smo pazili, da bi le morda kdo od domačih ne odšel v dolino in nas prijavil.

Ponoči je moral Lojze na potrebo, počasi je tipal proti določenemu mestu, ko je naenkrat močno zaropotalo in slišal sem rahlo stokanje. Lojze je začel tudi klicati na pomoč. Po trebuhu sem se splazil proti mestu, od koder sem slišal ropot in stok. Ko sem prilezel do Lojzeta, je iz poda na skednju gledala samo glava, zdrknil je v luknjo za odmetavanje sena na spodnji pod. Na vse načine sem se trudil, da bi ga izvlekel, a zaman. Poklicala sva še Gustla na pomoč, ker pa je bil ljubosumen na Lojzeta, ni prišel. Oba z Lojzom sva opešala in Lojze se je moral spustiti skozi luknjo. Zamolklo je zadonelo, ko je priletel na pod. Vsa sreča, da ni priletel na kakšen stroj. Le brzostrelka ga je pri padcu udarila za vrat, Lojze pa je bil v tem trenutku prepričan, da ga je nekdo

res. Kmalu smo zopet našli ostali del čete, s katero smo se bili v borbi razšli. Pri nekem lovcu smo pozneje zvedeli, da je mrtve borce on pokopal, in sicer po tednu dni, ker poprej Nemci niso pustili. Povedal nam je tudi, da so Nemci ujeli našega ranjenca, ki je imel prestreljeno nogo. Bil je to mitraljezec Lesnik, ki so ga Nemci hoteli pozdraviti in narediti iz njega izdajalca. Vendar se jim načrt ni posrečil. Mladega Ernesta Srota-Metoda, doma z Leš, so ujeli pri nekem kmetu in po štirinajstih dneh nekje pri Volšpergu ustrelili. Od lovca smo zvedeli tudi to, da je bilo v akciji osemsto policistov in da so imeli velike izgube. Padlo je 24 policistov, a naših 9. Bolj je primanjkovalo streliva, bolj redki strelji so udarjali v živo.

Ko sta bila Januar in Vojnimir na skednju »Pri črni ženi«, je prišla tja nemška patrila. Januar je bil zaradi velike izgube krvi tako izčrpan in oslabil, da se mu je že bledlo. Ko so bili Nemci na dvorišču hiše, jih je Vojnimir opazoval skozi špranjo bunkerja in Januarja držal za usta, da ne bi v blodnjah začel govoriti.

Čez teden ali dva so prišli borci bataljona po Januarja in Vojnimira ter ju premestili v nek opuščen mlin, kjer sta ostala nekaj dni. Za ranjenca je v tem mlinu skrbel Franc Germačnik iz Bistre pri Črni, borec Brankove čete, ki je prišel iz Bojeve čete ranjen v desni komolec. Zdravil se je kar med pohodom kot mnogi drugi.

Nekoga dne pa je Vojnimir dejal Januarju: »Jaz grem v bataljon, ker ne morem več zdržati.« Januar je hotel zvedeti za vzrok take odločitve, pa mu je Vojnimir odgovoril: »Po pravici ti povem, ne morem več prenašati smrada tvoje gnojne roke.« Ko so prišli zopet borci k njima, je zaprosil, da bi ponovno odšel v bataljon, ker se je počutil boljše.

Medtem je prispelo tudi obvestilo od »Črne žene«, da Nemci vedo, da sta v mlinu dva partizana in da se pripravljajo na hajko. Zato so proti večeru zapustili mlin in odšli. Vojnimir je odšel v bataljon, Januarja pa so spravili v neko zemljanko. Tu je začel dobivati boljšo hrano; kruh, med, sladkor in s to hrano se je začel vidno popravljanje. Ko se je počutil že dovolj močnega, je tudi on izrazil željo, da bi raje šel v bataljon kot sameval v bunkerju v stalnem strahu. Tudi njemu se je uresničila želja po svobodi. Ko je prispel v bataljon, so ga dobro očistili, kajti imel je že precej uši in tudi kosmat je bil. Šele v bataljonu so mu po treh tednih previli ranjeno in gnojno roko ter odstranili smrdljive, z gnojem prepojene povoje — cunje, s katerimi sta ga obvezali »Črni ženi«.

Pripravili so mu primerno ležišče iz mahu in moral je popiti tudi nekaj žganja. Bolničarka Magda Pavlič (živi v Železni Kapli) se je pripravila k operaciji. Ker je bil povoj na roki ves zlepljen s krvjo in gnojem, ga ni mogla odviti in odstraniti drugače, kot da ga je s škarjami razrezala. Pri operaciji sta ga držala dva borca za roke, dva pa sta se vsedla na noge. Pri prvem previtju mu je bolničarka tudi odrezala mezinec, ki je bil toliko ranjen, da je visel samo še na koži. Tudi oči so mu zavezali. Ko je bila operacija gotova, je Januarja skrbelo, kaj je z mezincem, ker je že ob ranitvi videl, da je močno ranjen. Magda mu je dejala, da je vse v redu in da se bo tudi mezinec zarastel. Po tem previtju — operaciji so ga redno previjali vsak drugi dan in to je trajalo nekako do 20. aprila 1945, ko je bila ponovno vzpostavljena kurirska zveza s Koroškim odredom. Tako so Januarja, Pavla Harkoša iz Rusije, Ivana Goličnika-Drenova in še nekaj ranjenih in bolnih borcev poslali v odred. Ko so prispeli do Drave, so tam imeli Nemci zasede in morali so se vrniti na Svinjo planino. Druga zveza, 24. aprila, je bila

Ivan Hamun

Partizanska mati

**Ko so gozdovi zašumeli,
ko je češnja zacvetela,
ko je sonce šlo za goro,
se je v hribih borba vnela.**

**V koči daleč tam pod hribom
mati sama je ostala,
pet sinov je vzgojila
pa je vse v borbo dala.**

**Ko je sonce posijalo,
se rodil je novi dan,
mati pošto je dobila,
da je ranjen partizan.**

**V hribe mati je hodila
vsak dan zdraviti ranjenca,
skrb za njega je imela,
kot le dobra mati zna.**

**Partizan že ozdravel je,
zahvalil se za njeno delo,
v slovo ji dal poljub je vroč,
šel je v hribe spet veselo.**

**Mater tuje so odgnali,
niso ji dali niti vode,
reva hudo je zbolela,
umrla je na dan svobode.**

pričakal in ga mahnil po glavi. Vse se je srečno končalo, le Gustl je bil deležen kritike.

Naslednji dan smo se poslovili in odšli dalje. V gozdu smo opazili znane sledove in proti večeru smo našli kurirja Ignaca Zdovca, ki mu je bil teren na Svinji kar dobro poznan. Poslal sem Ignaca, naj poišče preostale izgubljene borce in jih pripelje v bataljon. Na javki pri kmetu Matičku je zvedel za komandanta bataljona Mirka, ki je bil ranjen v roko, in za bolničarko Magdo. Ko smo prišli skupaj, mi je Magda zašila močno razcefrane hlače. Medtem sem moral stati v spodnjih hlačah v snegu in potrpežljivo čakati.

Kurir Ignac je bil naprej iskal zveze pri zanesljivih kmetih in javkah na Svinji planini ter zbral razkropljene borce Severnega bataljona, spopadel se je tudi z Nemci. Tako so se počasi zopet zbrali preostali ranjeni in zdravi borci.

Po štirinajstih dneh smo našli nekje nad Grebinjem Mivškovo četo. Pri njej je bil tudi bolničar. Vzeli smo ga s seboj, da je ranjenega Januarja in Vojnimira obvezal. Januar je zgubil skoraj vso kri, rana na roki pa je bila polna slamnatih

uspešna. Že 25. aprila dopoldne so prišli s kurirji v štab Koroškega odreda (komandant Ivan Uranič-Drago, politkomisar Ivan Janžekovič). Odred se je ta dan zadrževal na kmetiji Peršman nad Železno Kaplo. Do Peršmana jih je vodil Luc. Ko je Januar prišel v štab odreda, so ga hoteli takoj poslati v partizansko bolnišnico. Ker se je pa poznal s komisarjem odreda Janžekovičem, s katerim sta bila kolega še izpred vojne, ga je prepričal, da zaradi roke nima pomena, da gre v bolnišnico, ker se že počuti sposobnega, da bo zdržal na pohodu. Verjetno bi ostal v odredu, če ga ne bi ta dan Nemci napadli. Odred se je moral umakniti od Peršmana. Januarja in Pavla pa so takoj poslali v bolnišnico v Robanov kot. (Po pripovedi Ivana Jurača-Branka zapisal Anton Iković, podatke je dopolnil Rudi Bajec-Januar).

NAPAD NA OKLOPNE TRAKTORJE

Nebo so pokrivali črni kopasti oblaki. Včasih je zavel hladen veter in naposled je začelo rositi. Stisnili smo se pod košate smreke in počakali na boljše vreme.

Ker je četi primanjkovalo orožja in streliva, smo predvsem iskali akcije, kjer bi si priborili orožje. Od obveščevalcev smo prejeli obvestilo, da iz rudnika glinje za porcelan vozita dvakrat dnevno dva traktorja glino v dolino ter da jih vedno spremljata dva policista, oborožena z avtomatskim orožjem. Sam rudnik pa straži štirideset policistov. Odločil sem se za napad na traktorja. Zbral sem devet prostovoljcev. 14. aprila 1945 popoldne smo krenili iz taborišča, ker je bilo treba sprispeti na kraj še pred mrakom, ko se bosta traktorja vračala. Previdno smo se spuščali po strmih pobočjih čez goljave, travnike in grape. Dospeli smo do skalnatih, z drevjem in grmovjem poraslih gričev, med katerimi so ležale vijugaste dolinice. Pod bukvami in smrekami so se tu pa tam kazale ozke kopnine. Poznalo se je, da je zemlja odprta proti jugu. Ustavljali smo se vedno pogosteje, sedli ali legli na rjavo, mokro listje in počivali. Ker smo videli, da sta traktorja že odpeljala v dolino, smo se počasi približali cesti. Vsak čas se morata vrniti. Ustavili smo se v gozdčku tik ob kamionski cesti. Dobro smo si ogledali teren in napravili načrt za napad. Mitraljezca Francoza Maksa sem postavil za visok panj ob cesti. Drugi — Aleks, Pavle, Vinko, Rudi, dva Rusa, Miha in Niko ter Poljak Kat — pa so se razvrstili dva do tri metre drug poleg drugega, oboroženi z brzostrelkami, puškami in ročnimi bombami. Jaz pa sem se vlegel za majhno smreko. Imel sem brzostrelko. Minute čakanja so počasi tekle. Hladen veter nas je kmalu rezal do kosti. Prsti so otrdeli, moral sem si neprestano meti roke, da sem jih razgibal in ogrel.

Šele okrog osme ure zvečer se zasliši brnenje traktorja. Svetloba reflektorja je lepo nakazovala smer in oddaljenost. Razdalja se manjša. Srce nam nemirno utriplje, živci so skrajno napeti — nič več nas ne zebe. Že je pripeljal izza ovinka prvi, nato pa še drugi. Še deset metrov, še pet — potem pa je dolg rafal iz našega mitraljeza pretrgal mučno napetost. Traktor je obstal. Šofer in oba policista sta bila ubita. Zaropotalo je tudi po drugem. Ta hip zagledam v svitu reflektorja na prvi prikolicici okrog dvajset policistov, ki so se vračali s patrolje. Bil sem presenečen. Toda brzostrelke so začele kositi policiste na prikolicici. Začela se je srdita borba, tedaj je Aleks s Podpece vrgel na prikolicico angleško ročno bombo, ki je dobro opravila. Policisti so se kotalili iz prikolicice kakor snopi. Vendar jih je nekaj pravočasno poskakalo za traktor in začeli so odgovarjati s takim ognjem, da se jim nismo mogli približati.

Partizanski spomenik

Ker je začelo primanjkovati municije in da ne bi imeli nepotrebnih žrtev, smo se umaknili, saj smo vedeli, da bodo Nemci kmalu dobili pomoč. Nismo bili še daleč v hribu, ko so se ponovno čuli rafali. Prispela je pomoč — toda vzroka streljanja si nisem mogel razjasniti. Morda so se policisti sami spopadli, misleč, da so partizani. Ali pa so streljali iz strahu.

Nekje daleč je v zvoniku počasi udarilo kladivo. Udarci so zapluli skozi ozračje v noč in se lovili med hribi. Ko smo prispeli v četo, smo zapisali v dnevnik novo akcijo: Uničena 2 oklopna traktorja, ubitih 14 sovražnikov, 8 ranjenih.

Pripis: Borce Koroškega odreda prosim, da sporočijo svojim osnovnim organizacijam ZB NOV imena in priimke bolničarjev, ki so bili v koroških enotah ter ranjencev, ki so bili ranjeni v enotah odreda in kje so se zdravili. Podatke potrebujemo za knjigo o partizanskem zdravstvu na Koroškem. Organizacije naj jih pošljejo na naslov: Anton Iković — Solčava 56

Anton Iković

NASTAVILI SO PAST

S Koglerjevo Reziko sva bila dobra prijateljca. Ko nas je prvič videla, se nas je zelo bala. Ker pa smo se pri njej večkrat oglašili, nas je spoznala in postala naša obveščevalka. Pri njej sem večkrat dobil poročila, pa tudi cigarete mi je skrbno prinašala.

Bilo je 15. aprila 1945, ko sva se z Reziko zopet videla. Povedala mi je, da želi priti v partizane neki policijski oficir, in mi dala sto cigaret, rekoč, da jih pošilja ta oficir. Kljub slutnjam nevarnosti sva se domenila, da se dobimo v njihovi hiši čez nekaj dni. Dogovorila sva se za znake. V primeru nevarnosti naj mi na svojem oknu da z zavesami dogovorjeni znak.

Tema brez mesečine in zvezd je legla na zemljo. Ostal sem še nekaj časa in razmišljal o policijskem oficirju, če ga morda ne pošilja gestapo. Nato sva se poslovila. Cigaret nisem oddal tovarišem, čeprav že nekaj dni nismo imeli niti za en sam dim tobaka. Bal sem se, da so morda zastrupljene in sem sklenil, da jih prihranim za policista samega in se tako prepričam. Tovarišem sem predlagal, da ga sploh ne sprejmemo v četo. Ker pa so nekateri tovariši v štabu menili drugače — češ, da bo nam lahko ob kapitulaciji mnogo kori-

stil — sem klonil. Vendar sem jih opozoril na previdnost.

Napočil je dan dogovora. Sonce je že začelo lesti za hrib, dokler se ni povsem skrilo. Skozi gosto grmovje smo se počasi približevali hiši od vseh strani. Kaj, če so nam nastavili zanko. Bili smo pripravljeni na borbo. Toda na Rezikinem oknu je bil dogovorjeni znak, da nas čaka policist in da druge nevarnosti ni. Vstopil sem. Rezika mi je povedala, da je policist v njeni sobi. Njegov spremljevalec, ki je bil Slovenec, pa je bil pri njeni sestri v hlevu, kjer je krmila živino. Previdno sem se bližal sobi z naperjeno brzostrelko. Ko sem odprl vrata, je policist sedel za mizo, na mizi pa je imel pas z bombami in brzostrelko. Pozdravila sva se in pričela pogovor. Rekel mi je, da nemški vojski ne bo več služil, ker vidi, da bo vsak čas izgubila vojno; in ker iz nemške vojske dezertirajo vojaki in oficirji ter se pridružujejo partizanom, bi tudi on rad vstopil v partizane in prispeval svoj delež k zmagi. Imeli smo res že partizansko četo samih Avstrijev in Nemcev, ki so se v bojih dobro obnesli. Zelo ga je skrbelo, kakšno je bilo naše življenje pozimi, ko smo morali prestati toliko borb. Zvedel sem tudi, da je sodeloval v bojih proti nam. V mislih so mi rojili načrti, kako bi ga poslal v »trinaesti bataljon«, če bi bilo po moje. Toda peljati sem ga moral v štab.

Kmalu se je sprijaznil s partizanskim življenjem. Predlagal nam je, da bi napadli Svinec, kjer bi likvidirali nekaj ljudi, nato pa zasedli mesto. Hotel je, da greva s komisarjem Vojnimirom z njim. Ker smo nameravali napasti najbližjo postojanko, smo se takoj pripravili za pot, da prekusimo novinca, kako se bosta odrezala v borbi.

V postojanki je bilo deset mož. Dobro organiziran in hiter napad je Nemce tako presenetil, da se niso mnogo upirali. Policist in njegov spremljevalec sta pri napadu hotela pokazati, da sta dobra borca. Postojanka je bila kmalu naša. Dobili smo mnogo orožja: pušk, streliva, mitraljezov in protitankovsko puško. Policist je bil zelo navdušen, hotel je, da bi še ta dan šli v Svinec in ga zavzeli, ter vztrajal, da greva tja oba s komisarjem. Z njim sta odšla Rus Kozlov, ki je bil dober strelec, in mladi Avstrijec, ki je pred nekaj tedni pobegnil iz delovne službe. Ostali smo krenili z lepim plenom v četo. Pot nas je vodila čez

sveže razorane njive, dokler nismo naposled po pobočju griča prispeli na manjšo livado, kjer se na robu visoko dviga košata smreka. Takoj pod njo izvira potoček in teče neslišno skozi grmičje grebena. Hodili smo počasi, molče. Kdaj pa kdaj smo se ustavili, stali nekaj minut in prisluškovali. To noč nisem mogel zaspati. Težka slutnja in misli so bile vedno pri tovarišu Kozlovu in policistu. Danilo se je, mesec na nebu je popolnoma zbledel. Začeli so se oglašati prvi gozdni ptiči. Prvi jutranji žarki so obsijali visoke smreke. Jutranji vetrič je lahko zašumel po drevju. Bilo je hladno.

Kozlov in drugi se niso vrnili, zato smo se odpravili stran.

Ob kapitulaciji Nemčije sem v Velikovcu srečal mladega Avstrijca, ki mi je pripovedoval, da je tisti večer pobegnil policistu iz mesta, ker ga je hotel odvesti na policijo. Kozlova pa je med potjo v mesto zahrbtno ustrelil. Taka usoda bi bila doletela tudi mene in komisarja. Ker pa je mladi Avstrijec pobegnil, je bil policist prepričan, da se je vrnil v četo, zato je zahrbtno akcijo opustil. Nameraval je najprej likvidirati komandirja in komisarja, druge pa bi ponoči obkolili in pobili. Pozneje smo zvedeli, da je bil ta policist glavni vodja hajk na Svinji.

LIKVIDIRALI SMO POSTOJANKO

Južni veter je naglo talil zadnje ostanke snega v senčnatih grapah in globelih prostrane Svinje. Kadar je posvetilo sonce, so bili že topli dnevi in teloh je že cvetel.

Skoraj ni bilo dneva, da se ne bi spopadli s sovražnikom. Nekega dne je Rudi, komandir druge čete, nekje blizu Preslinga s svojimi borci podrl okrog trideset drogov daljnovoda. Seveda se je dvesto policistov s postojanke Steiner Hütte takoj pognalo na lov. Tega dne, bilo je 16. aprila 1945, me je komandant Mirko poslal v patrolo v Ožbolt. Vzel sem petnajst borcev in krenili smo na pot. Ko smo se v Ožboltu približali neki kmetiji in naročili večerjo, sem med domačini, ki sem jih poznal, opazil tujca, ki ni bil iz te hiše. Vprašal sem ga, od kod je. S strahom mi je povedal, da je delavec iz policijske postojanke pod vrhom Svinje. Takoj sem ga začel zasliševati. Ker sem bil v nemški uniformi, je mislil, da sem nemški vojak, in na vprašanje, koliko je v postojanki policije, mi je dejal: dvesto mož, petnajst francoskih ujetnikov za delo in dve kuharici. Dalje je povedal, da so šli vsi policisti lovit »bandite«, ki so nekje porezali drogeve. Nudila se mi je izredna priložnost, ki smo jo nestrpnost pričakovali, odkar je postojanka obstajala. Med borci sem izbral mitraljezca Maksa in Naceta Zdovca — kurirja bataljona, druge pa sem poslal s hrano v četo. S seboj sem vzel tudi tega delavca. Pri kmetu sem vzel steklenico bencina in odšli smo v noč.

Bilo je megleno, da se je videlo le nekaj metrov daleč. Šli smo kar po sredi kamionske ceste. Ura je nekje v dolini udarila tri. Monotoni kovinasti zvok je splaval skozi tiho noč in v daljavi zamrl. V dolini je bilo tu in tam videti luč. Delavec me je neprestano spraševal, kaj bomo naredili s postojanko. Ko pa sem mu ostreje povedal, naj bo tiho, se je umaknil, le včasih se je boječ ozrl name, ki sem šel tik za njim.

Po dveh urah hoje smo se približali postojanki. Obstali smo za nekaj minut, da sem naročil vse potrebno. Delavcu sem pustil deset metrov pred sabo in mu strogo naročil: če ga kdo ustavi, naj se oglasi in pove, kdo je. Vedel sem, da ga policisti poznajo in da prvi trenutek ne bodo streljali, kajti delavcu nisem verjel, da so res vsi policisti šli za partizani in da niti straže niso pustili.

Ivan Jurač-Branko

Bližali smo se dvema velikima bunkerjema, ki sta bila kakih sto metrov pred postojanko. Prsti so se čedalje bolj oklepali brzostrelke, posebno, ko sem prišel tako blizu, da sem videl luknje, od koder so vedno molele cevi nemških šarcev. Delavec je bil medtem že med bunkerjema. Videl sem, da jih v bunkerju ni. Počasi smo se pomikali dalje. Računal sem, da bo straža vsaj pred postojanko in napeto poslušal, kdaj bo mučno tišino pretresel znani »Halt«! Toda bilo je vse tiho. Partizanski mitraljez je zamenjal nemško stražarsko mesto v postojanki, ki je bila dobro

Franjo Hovnik

Peršmanova domačija - spominski dom

Še esesovci so se sramovali lastnega zločina

Vojne pri nas že dolgo ni več. Grdi, krvavi spomini se umikajo sprotim skrbem in življenju sedanjega trenutka. Pa vendar so stičišča spomina in sedanjega življenja krvave rane, ki se nikdar ne zacelijo. Ena takih ran je Peršmanova domačija na oni strani Pece, nad Železno Kaplo.

Tedaj, ko se je izza obzorja že svetlikala težko pričakovana svoboda, je pod ponorelo SS-ovsko drhaljo ugasnilo nekaj življenj, najmlajšemu je bilo komaj nekaj mesecev, ko je bilo njegovo telo prerešetano od svinčen. Vse to je danes postalo simbol za prestano gorje in trpljenje koroških Slovencev med drugo svetovno vojno in v času nacizma.

Danes je ta domačija, kajti ljudi, skrbnih in žilavih kmečkih ljudi ni več, obnovljena. Še več. Postala je muzej, kjer je v spomin in v opomin ohranjeno od dokumentov in fotografij vse, kot neovrgljiv dokument, ki opozarja obiskovalca, da je bilo vse to res, krvavo res. Že ob misli, da bi se iz črnih misli in mraka ponovno zgodilo nekaj takšnega,

utrjena z mrežasto ograjo in bunkerji. Prišli smo pred vrata. Tudi tu je bila potrebna previdnost, kajti kuhinja je bila razsvetljena. Delavcu sem naročil, naj odpre vrata, jaz pa sem vstopil tik za njegovim hrbtom. V kuhinji je nastalo presenečenje, ker so dobili tako zgoden obisk nepričakovane gosta. Poleg ženske tridesetih let je bilo tu še pet francoskih ujetnikov. Treba je bilo opraviti hitro. Na hrano, ki bi je bilo za nekaj tednov dovolj za celo brigado, nismo smeli misliti. Iskali smo orožje in strelivo, a nismo našli ničesar.

Z Maksom sva pohitela. Kuharici sem naročil, naj umakne svoje stvari, nato sva stekla po stopnicah v prvo nadstropje. V eni izmed mnogih sob sva prebudila neko »gospodično«, ki mi je rekla, da je na letovišču. V postojanki pa na letovišču, sem si mislil. Ko sem zvedel, da je celo Slovenka, je pri odhodu s kovčkom po stopnicah dobila čedno brco, da je bil kovček prej pod stopnicami kot sama. Bilo je očitno, da je policistom delala družbo. Odprla sva okna, da je nastal prepih.

Potem pa so začele goreti policijske postelje. Maks je škropil z bencinom, jaz pa sem s trskami kuril. Tako sva šla iz sobe v sobo. Nazadnje sva jo morala že pošteno ubrati po stopnicah, ker je bil plamen že na hodniku. Tudi dim naju je že dušil. Zadnji bencin sva porabila še za mize in stole v veliki leseni verandi pred poslopjem. Kuharica se je šele sedaj zavedela, da gre zares. Ko smo se ob jutranjem svitu in v soju goreče postojanke umikali v gozdove pod obronkom Svinje, smo se oddahnili. Čez dobro uro sem že prispel v četo in z veseljem sporočil komandantu Mirku: »Postojanka na Svinji je likvidirana!« Njegovo resno lice je spreletel dvom in smehljaj, ker ni mogel verjeti, da smo trije likvidirali najbolj vročo točko. Ob sedmi uri zjutraj se je vrnilo z lova dvesto policistov. Dim in porušeno zidovje jim je nemo pričalo, da Brankova četa še živi.

Od takrat smo bili svobodnejši, saj so bili vrhovi in gozdovi Svinje naši.

tako groznega, se človeku orosi oko. Če ne bi bilo prepričljivih dokumentov, človek, ki je zrasel po vojni, v svobodni domovini, vsega tega ne bi mogel verjeti.

Ob nedavnem slavnostnem odkritju tega muzeja na Peršmanovi domačiji smo se srečali tudi z nekdanjimi koroškimi partizani, ki so bili tedaj, bilo je 25. aprila 1945. leta, na Peršmanovem. Takole se spominjajo tistih dogodkov.

Ivan Stanta-Janez, doma iz Črne. V NOV je stopil avgusta 1944. leta, bil je bolničar v III. koroškem bataljonu. Na Peršmanovo domačijo smo prišli proti večeru. Komandir čete Alojz Fajmut je nas trojico določil, da smo šli na obhod. Nenadoma me je iz zasede od zadaj zgrabil pes volčjak, trenutek za tem že tudi esesovec. Z menoj je bil ujet tudi soborec, imena se ne spominjam. Vem, da je bil doma s slovenske Koroške. Enega pa so na begu ustrelili. Mene so odgnali v Pliberk, nato v Celovec. Tu pa sem izrabil priložnost ter ušel. Pot me je vodila nazaj

Obnovljena Peršmanova domačija nad Železno Kaplo, kjer je danes muzej v spomin in opomin na žrtve okupatorja, ki je le dobrih štir najst dni pred svobodo zverinsko pomoril enajst članov Peršmanove domačije, njih dom pa zažgal

k partizanom, kjer sem potem ostal do osvoboditve.

Rudi Roter-Aki, doma iz Žerjava. »Bil sem med najmlajšimi partizani. Puška, ki sem jo nosil, je bila večja od mene. V zvezi z dogodki na Peršmanovem bi rad povedal, da so Nemci potem, ko so zverinsko pobili vso družino, domačijo upepelili, govorili okrog, da smo mi, se pravi partizani, pobili Peršmanove. Teh laži si ne morem predstavljati drugače, kot da je bilo celo Nemce sram pred javnostjo, kot da so se sami sramovali svojega zločina, ko so se zverinsko znesli nad nedolžnimi ljudmi. Resnica je kljub temu kmalu prodrla v javnost, sicer pa tudi nihče od zavednih koroških Slovencev tej njihovi propagandi ni verjel...«

Filip Burjak-Filip, doma iz Tople. »V NOV sem šel novembra 1944. leta kot 16-letni fant. Kmalu po večerji, ki jo je pripravila Peršmanova mati, kot že tolikokrat poprej, sem šel s skupino tovarišev v prehrambeno akcijo. Nazaj grede smo zaznali vonj po dimu. Komandir je mene in še enega poslal naprej, da ugotoviva, kaj se je zgodilo. Ko sva se previdno približala domačiji, ki je gorela, sva z grozo ugotovila, da so esesovci bili željni slovenske krvi. Nisem mogel verjeti, da so lahko ubili celo dojenčka, ki je ležal v mlaki krvi poleg svoje matere. Takoj sva s soborcem obvestila komandirja o tem, kaj sva videla. Odredil je, da smo šli na domačijo. Žal pa nismo mogli kaj pomagati, ker so bili ljudje vsi mrtvi. To je bil strahoten prizor, ki ga ne bom nikoli pozabil...«

Filip Lesnik-Lipš, doma iz Jazbine. V partizanih je bil od maja 1944. leta. »April je bil tedaj že ves v pričakovanju pomladi pa tudi vsem je bilo že jasno, da bo vojne vsak trenutek konec, da bo vsak čas prišla svoboda. Določen sem bil, da odnesem pomembno sporočilo. Pot me je vodila mimo Peršmanove domačije. Peršmanova mati je dejala, da bo vojne kmalu konec. »Ko bo izginil zadnji sneg, bo tudi one v dolini pobralo. Pazite se, fantje, mladi ste in pred vami je vse najlepše.« Odšel sem naprej. Nekaj dni kasneje smo slišali izpod Pece rafale strojnic. Vedeli smo, da se nekaj dogaja. Kaj, nismo niti

slutili. Ob vrnitvi smo z grozo ugotovili, da Peršmanove družine, pa tudi kmetije, ni več. Na dvorišču smo ugledali Peršmanovo mater, ki je še v smrtni grozi držala svojega otroka. Nedaleč vstran so bili še drugi, vsi nemi in negibni. V zraku je še lebdel duh smrti. Tako bledih obrazov, kot sta jih tisti trenutek kazala kurirja, s katerima sem bil skupaj, še nisem nikoli videl. Verjetno sem bil enak tudi jaz. Klecajoč je bil naš korak, ko smo nadaljevali pot, vsak s svojimi mislimi...«

Naši rojaki, ki živijo onstran meje, so z odkritjem Peršmanove domačije kot spominskega doma, svetovno javnost opozorili na mnoge žrtve, ki so jih prispevali med drugo svetovno vojno za svojo svobodo in tudi zato, da je Avstrija, ki so jo Nemci okupirali že 1939. leta, sedaj svobodna. V Peršmanovi domačiji so uredili spominsko sobo, dom pa bo uporabljala tudi slovenska mladina za najrazličnejša srečanja, izmenjavo mnenj, za učne ure o zgodovini slovenskega naroda in sploh o grozotah vojne.

Francka Povh-Slavka

Iz partizanskih dni

V partizane sem vstopila 15. aprila 1943, in sicer v I. koroški bataljon. Pozneje sem bila v Kamniško-zasavskem bataljonu do 6. avgusta 1943, ko je bila ustanovljena 6. slovenska brigada Slavka Šlandra. Bila sem dodeljena v to brigado in v njej sem ostala do 20. novembra 1944, ko sem bila ranjena. Najprej sem bila četna, pozneje pa bataljonska bolničarka. Dosegla sem čin starejšega vodnika. Bila sem v borbenih enotah in sodelovala sem v vseh borbah svoje enote. Obvezala sem veliko ran, malih in velikih. Veliko je bilo ran, ki bi bile lahko usodne za borce, če ne bi bilo hitre pomoči, precej pa je bilo tudi borcev, ki so

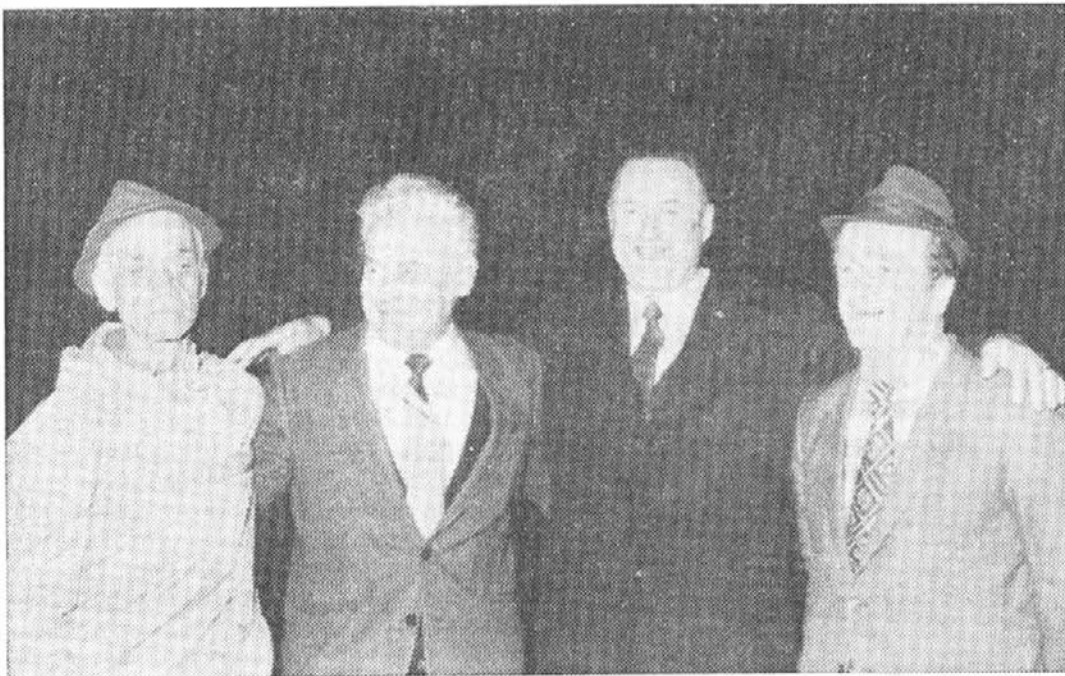
mi v rokah izkravavali. Videla sem veliko mrličev, sovražnikov in tudi naših, mojih soborcev in dobrih tovarišev.

Za svoje delo in ponašanje sem prejela medaljo za hrabrost lastnoročno od Franca Rozmana-Staneta. To je bilo 24. oktobra 1944, ko smo se že nekaj dni zapored borili z belogardisti iz Stične, Šentvida in Zagradca. Na večer je pripeljal avto na naš položaj, iz njega je izstopil komandant glavnega štaba za Slovenijo Franc Rozman-Stane, ki nam je ob svitu ognja pripenal odlikovanja. Na avtomobil bi borci že skoraj užgali, ker so mislili, da se z avtomobilom lahko pripelje le sovražnik.

Na Dolenjskem smo se pretepali z belogardisti in Nemci še tudi v novembru. Imeli smo precej izgub, ker so bile prilike vojskovanja na Dolenjskem precej drugačne kot na Štajerskem. Veliko domačinov je bilo v beli gardi, zato so vedeli v postojankah za vsak naš premik in zaradi domačinov, naklonjenih beli gardi, je bila otežena tudi preskrba s hrano. Lakota, ki nas je pestila, pa je imela za nekatere tudi svojo dobro plat, to lahko trdim za sebe in za mitraljezca Miha iz Prebolda, kar nameravam opisati v naslednjih vrsticah.

Že dva dni, to je 18. in 19. novembra, je bil naš bataljon na položaju. Bili smo močno utrujeni in lačni, saj na položaj nismo dobili nobene hrane. Imeli smo s seboj lažje ranjene in ožuljene borce, ki bi jih bilo treba prevezati. Ko smo 20. novembra dopoldne končno dočakali izmeno, smo se umaknili v prazne hiše izseljenih kočevskih Nemcev. Tam so kuharji pripravljali hrano, bolničarke smo prevezovale ranjence, borci pa so čistili orožje in sebe, večina pa jih je pospala. Tako so kuharji skuhal nekakšen neslan močnik, v katerem je plavalo tudi nekaj manjših kosov mesa. Ko so začeli deliti hrano, je pritekkel kurir in povedal, da so iz Kočevja krenili belogardisti ter nameravajo zasesti naše položaje. Takoj je odšel na položaj namestnik komandanta brigade Franc Zavasnik-Božič s kurirjem, da bi pregledala položaj in obvestila borce na položaju, da pridemo takoj, tačas pa naj bi zadržali sovražnika. Belogardisti pa so medtem že pregnali naše in zasedli položaje. Ker je bil Božič prepričan, da so na položajih še naši, je zabredel med belogardiste, tako da so ga hoteli prijeti kar z rokami, on pa je z brzostrelko užgal po njih in se rešil za ceno prestreljene roke.

Jaz sem tudi že stala v vrsti za hrano, pa sem rekla kuharju, naj mi da vsaj košček mesa, katerega bom pozneje pojedla. Dal mi ga je, a pojedla ga nisem nikoli. Ko sem pritekla na položaj, sem najprej obvezala Božiča, ki se mu je roka držala še samo na dveh krajih z malo kože. Obvezala sem ga, kolikor sem mogla, in poslali smo ga k brigadnemu zdravniku Tarasu. Pisal se je Jan Vanek, menda je bil po rodu Čeh. Takoj zatem sem obvezala še mitraljezca Miha Strgarja, iz Prebolda, ki je dobil strel od zadaj skozi trebuh, krogla pa mu je ostala v roki. Bil je težko ranjen. Ko smo še njega odpremili k brigadnemu zdravniku, ki je ordiniral malo više v gozdu, kjer je bilo zbirališče za ranjence, sem pogledala proti zidani kapelici, ki je stala blizu gozda. Bili smo na čistini na travniku, sovražnik pa je imel položaje v gozdu na naši levi strani. Proti kapelici je tekla ko-

Od leve proti desni: Ivan Stanta, Rudi Roter, Filip Burjak in Filip Lesnik

mandant našega bataljona Ivan Mušič-Štefan. Ker so se pri kapelici začeli zbirati borci v kritje, vendar bi zaradi koncentracije lahko prišlo še do večje katastrofe, je Štefan hotel skupino razgnati. Še preden je prišel do borcev, se je prijel za nogo in vedela sem, da je ranjen. Vstala sem in nameravala steči k njemu. Takrat pa me je neka sila tako grdo vrgla po tleh, da si sprva nisem znala razložiti, kaj bi lahko to bilo. Kmalu pa sem spoznala, da sem ranjena. Ko sem poskušala vstati, me je močno zabolelo v križu in trebuhu. Boleli sta me tudi desna roka in noga in tako sem ugotovila, da sem popolnoma nepokretna. Kako sem ranjena, pa še vedno nisem vedela. Le po tem, ker sem ležala na trebuhu in sem začutila, da se mi zbira kri na hrbtu, ko je je bilo tam dovolj, pa se je razlila po bokih proti trebuhu, sem vedela, da sem jo skupila v hrbet. Pokalo je, kot bi orehe prespal in vedela sem, da imam zelo malo možnosti za rešitev. Pripravila sem si pištolo ter jo držala kar v roki z namenom, da se ustrelim, če bi me morali dobiti v roke belogardisti. Blizu mene je bil na položaju borec s partizanskim imenom Brico, in ko je prišlo povelje za umik, je vstal in pritekkel k meni, da bi me odnesel. Ko pa se je sklonil k meni, mu je že pritekla kri, bil je ranjen v ustnico. Odšel je, vendar je povedal, kje ležim. To se je dogajalo od trinajste do štirinajste ure. Izpod neba je čisto na drobno padal dež s snegom. Minute so dobile nepričakovano razsežnost in vedela sem, da rešitve ne morem pričakovati pred nočjo. Življenjske sile so se mi že iztekale, ko je končno padel mrak. V mraku pa je prišel pogledat za ranjenci komandir čete, ki je bil takrat in do Štefanove ozdravitve komandant II. bataljona, imena pa se ne spominjam. Rekel mi je, naj še malo potr-pim, da se bo kmalu vrnil. Hotel mi je odvzeti pištolo, pa mu je nisem dala, rekel mi je, naj jo vsaj zakočim, kar pa tudi nisem storila prej, da so prišli po mene. Ko se je stemnilo, sta prišla po mene neki borec in Pavla Tomšič, doma iz Trbovelj, ki je bila od takrat dalje bataljonska bolničarka namesto mene. Zavila sta me v odejo in me odnesla. Na zbornem mestu ranjencev sva

se zopet srečala z mitraljezecem Mihom, s katerim sva bila enako ranjena. Prenesli so nas v neko požgano hišo in nas namestili kar po tleh. Tam smo ostali kar precej časa. Zvedela sem, da imam ranjeno hrbtenico in zaradi dum-dumke raztrgana čreva. Raztrgana čreva sta imela tudi Miha in še en borec, katerega imena pa se ne spominjam. Ker smo bili ranjeni v čreva, nismo dobili hrane in to, da smo imeli ob ranitvi prazna čreva, nam je omogočilo ostati pri življenju.

Za božične praznike so nas obiskale kmetice in mladinke iz sosednjih vasi in nam prinesle nekaj hrane. Dobili bi vsak nekaj jabolk, kos potice in pol klobase, vendar z Mihom nisva vzela drugega kot jabolka, ki sva jih dala v kuhinjo, kjer so nama skuhalo kompot, le tega sva smela pojesti nekaj žlic. Omenjeni borec pa je vzel tudi klobaso, jo skrtil in na skrivaj pojedel. Nato je dobil hudo vročino in kmalu tudi umrl. S tem hočem povedati, da je včasih tudi lakota lahko koristna.

Bila sem zelo slaba in sem bila kar tiho, zato so včasih mislili, da sem nezavestna. Ko so tovariši iz Šlandrove pisali v brigado, kakso se imamo, so za mene napisali, da sem zelo slaba in je vprašanje, če bom preživela. Borci iz brigade pa so odpisali: »Pa Slavko pozdravite, če še živi.« Jaz sem to slišala, ker so čitali na glas in pa, ker sem še živela in živim še danes, po sedemtridesetih letih.

Prišli so nas tudi obiskat. Obiskal nas je Mirko Jerman, prejšnji komandant brigade, ki je bil takrat v oficirski šoli. Prišel nas je obiskat tudi Titov sin Žarko, ki je bil takrat že invalid. Invalidski pevski zbor nam je prišel zapet nekaj pesmi. Jaz tega zbora nisem bila prav nič vesela, ker sem komaj dihala in sta mi prijala le mir in tišina.

Iz Črešnjevca so nas konec decembra preselili v Zagradec, od koder naj bi nas z letalom prepeljali v Bari v bolnico. Dvakrat smo bili pripravljene za transport, pa enkrat letalo sploh ni pristalo zaradi megle, drugič pa niso vzeli vseh, ker je bilo nekaj snega in so se bali, da se letalo ne bo moglo dvigniti, če bo preobremenjeno. Tako

smo ostali v Zagradcu do januarja 1945, takrat pa so organizirali transport proti Zadrju. Že prej, ko so nas pripravljali za prevoz v Bari, je prišel k meni Božič in mi rekel, naj mu posodim pištolo, ker gre on nazaj na Štajersko, jaz pa jo v Bari itak ne smem vzeti. Že prej sem mu jo kdaj posodila, kadar smo bili v nevarnosti, takrat pa sem mu jo tudi dala s težkim srcem, saj je bilo zelo malo verjetnosti, da jo bom dobila nazaj, čeprav mi je zagotovil, da mi jo bo poslal takoj, ko pride na Štajersko.

V Zagradcu so nas naložili na vozove, gare in sanke, kar so pač mogli dobiti, in začela se je težka pot. Na vozu sva bila dva. Z menoj je bil borec Franc Stanko iz Mozirja, ki je bil ranjen v obe nogi. Za spremstvo so nam dodelili člane vojaške in partijske šole iz Črnomlja. Vsak ranjenec je imel za spremstvo dva borca. Težko je bilo z nami, ki smo bili popolnoma nepokretni. Bili smo na milost in nemilost prepuščeni drugim. Kadar smo se peljali po cesti, ki je bila še dokaj v redu, je še kar šlo, ko pa smo prišli na kakšno hribovsko cesto, kjer je bilo kamenje, pa je bilo zelo hudo. Troslo nas je in premetavalo, da smo bili kar solzni. Pri Brodu na Kolpi so nas prepeljali čez Kolpo. Bila je noč in ko so nas zapeljali na brod in je bilo nekaj časa vse mirno in tiho, nismo bili čisto prepričani, da nas res peljejo čez reko; ko so vozovi na drugem bregu zopet zapeljali na trda tla, smo vedeli, da so nas res prepeljali.

V vaseh, kjer smo se ustavili in malo počivali, so nam domačini prinašali hrano in pijačo. Takrat sem prvič videla hrvatsko narodno nošo. Dekleta v belih oblekah, starejše ženske pa v črnih. Prinašale so nam, kar so imele, a jaz nisem mogla vzeti drugega kot čaj in mleko. Imela sem hudo vročino in sem bila samo žejna. V spremstvu smo imeli tudi zdravnike, ki pa med potjo tudi niso mogli veliko pomagati. Bila sta zdravnik Peter in zdravnica Zvezda ter medicinska sestra Marija. Za mene se je posebno zanimala zdravnica Zvezda, ki mi je venomer hodila merit vročino in je skrbela zame.

V Topovskem pa smo počivali en dan in eno noč, da smo si malo opomogli. Ležali smo v neki vojašnici. Od tam so nas odpeljali s kamioni, naloženimi s slamo in senom. Kljub temu, da smo bili zakopani v slamo ali seno, nas je vseeno zelo zeblo. Na tem potovanju sem ozebla v noge, da mi je še dolgo teklo iz njih.

Okrog desetega januarja smo po mučni vožnji le pripotovali v Zadar, v pravo bolnico, kjer smo se vlegli v postelje, kot se bolniku spodobi. Nekje sem brala, da je bilo nas ranjencev okrog sto, bo najbrž kar držalo. V bolnici so me položili v posteljo ob oknu s pogledom na morje. Ko so druge tovarišice hodile gledat morje in ladje na njem ter vse to občudovale, je tudi mene premagalo. Vstala sem z veliko težavo, vendar sem, oprijemajoč se za posteljo, le zlezla do okna in pogledala na morje, takrat pa sem se onesvestila in padla po tleh. Tako se je končal moj prvi pogled na naše morje, o katerem smo v partizanih toliko govorili. Od takrat dalje pa sem začela po malo vstajati. Ko sem že po malem hodila, nas je prišel obiskat brigadni intendant Jože Humer-Lipah in mi po pozdravih rekel: »Slavka, nekaj sem ti prinesel, ugani, kaj«. Rek-

la sem: »Pištolo«. In čisto zares mi je prinesel pištolo iz Štajerske v Zadar. To je bilo veliko priznanje poštenosti naših borcev.

Mislím, da je bilo aprila meseca, ko so priplule v Zadar ladje z mornarji kralja Petra II. kot pomoč pri osvoboditvi Jugoslavije. Bili so to mladi, zdravi fantje, mi pa smo že toliko pretrpeli. Nekaj dni so jih pustili stati v Zadru, nato pa smo imeli člani partije sestanek in tam so nam povedali, da jih bodo zavrnilí, ker so prišli samo na »likof«, prej pa, ko smo mi krvaveli v borbi, jih pa ni bilo. Nekaj nas je bilo takih, ki smo bili mnenja, da naj bi se tudi ti zlikani mornarji malo zgrabili z Nemci, pa so jih vseeno zavrnilí.

V Zadru je imela takrat zbor V. prekomorska brigada. Ravno pod našo bolnico so imeli zbor in od tam so krenili proti Trstu. Tisti čas je prišel nekdo v našo bolnico in nas vprašal, če je kateri sposoben, da bi šel v pomožni štab glavnega štaba Slovenije na pohod proti Sloveniji pripravljat teren za naše bolnice, ker se bomo pomikali proti Ljubljani. Meni se je na hrbtu še vedno gnojilo, pa vseeno sem se prijavila v želji, da pridem čim prej v Slovenijo. Tako smo prišli konec aprila 1945 v Biograd. Tam smo se zbirali za naprej. Tam smo tudi dočakali kapitulacijo Nemčije. Tisti večer sva šli, kot običajno, spat s tovarišico Marijo, doma nekje s Koroške, in ko sva komaj zaspali, je nastal zunaj strašen hrup. Ljudje so vriskali, vpili in streljali. To naju je predramilo. Takrat pa je v sobo vstopil neki tovariš in nama povedal, da je vojne konec. Šli sva ven in se z drugimi veselili konca te strašne vojne. Objemali smo se in poljubljali od veselja, obenem pa jokali za tovariši, ki jim ni bilo dano učakatí ta srečni trenutek.

V Biogradu so formirali prištabno sanitetno četo za transport ranjencev, v kateri sem bila tudi jaz. Vkrkali smo se na ladjo, s katero smo se peljali mimo bolnice v Zadru v kraj Novi, kjer smo organizirali prostore za druge ranjence. Tam smo se zadržali nekaj dni, nato pa smo krenili dalje proti Trstu. V Trstu smo pripravili prostore v neki vojašnici, kjer je bila v času nemške okupacije tudi ječa. Razkužili smo in pripravili zasilna ležišča. Po nekaj dneh pa smo pripravili transport ranjencev — z vlakom naj bi se peljali v vojaško bolnico v Ljubljano. Ker se je moja rana še vedno gnojila, sem šla tudi jaz na pregled. Ugotovili so, da bom morala še enkrat na operacijo. Tokrat sem bila tudi rešena poslanstva bolničarke, saj smo bili v že urejeni vojaški bolnici. Ko sem čakala na operacijo, nas je prišla obiskat Vida Tomšič. Vpraševala nas je, kako se počutimo in od kod je katera doma. Ko sem jaz povedala, da sem iz Logarske doline, mi je rekla, da je pravkar namenjen v Logarsko dolino na karavlo avto glavnega štaba Slovenije in če hočem, lahko grem z njimi pogledat domov. Ker nisem bila doma že od poletja 1944, konec istega leta pa so Solčavo požgali, domači pa o meni niso vedeli drugega, kot da sem bila ranjena, me je ta ponudba zelo razveselila. Tako sem se odpeljala s kurirji glavnega štaba domov. Zgovorili smo se, da me bodo obvestili o vrnitvi v Ljubljano. Ko sem prišla domov, smo bili

vsi skupaj zelo veseli, vendar nas je motilo to, da dveh mojih bratov še ni bilo od nikoeder. Ko pa so kurirji poslali pošto, da se moram vrniti, sem se doma poslovila in odšla proti karavli. Ko sem šla skozi skalno sotesko, imenovano Jezero, sem srečala partizana brata Petra, ki je tudi šele takrat prišel pogledat, kako je doma. Od veselja, da sva še oba živa, nisva vedela kaj

drugega, kot da sva pričela streljati v zrak. Za to pa sva morala kar hitro na karavlo na zagovor. Posledic zaradi tega ni bilo. Mene pa so kurirji odpeljali nazaj v Ljubljano, kjer sem bila operirana. Od takrat dalje sem 70 odstotni invalid.

Iz opisa ste lahko spoznali, da je bila moja mladost zelo okrnjena, vendar sem ponosna, da sem bila v Titovi armadi.

Pavla Simčič

Moj nekdanji dom

Še zelo mlada, stara komaj sedemnajst let, sem morala pred devetintridesetimi leti na silo, ki se ji takrat ni bilo mogoče upreti, zapustiti moj topli dom, na katerega se nisem mogla nikoli več vrniti. Na dom so mi ostali le še spomini iz mojih otroških in mladostnih let. Ker pa gredo spomini z leti v pozabo, jih želim nekaj obuditi v tem sestavku.

Moj rod izhaja iz Jazbine, iz hribovitega predele med Uršljo goro in Javorjem. Tu sta na velikem posestvu, po domače pri Hlevniku, žvela in gospodarila Ivan in Marija Srebre. Leta 1897 se jima je rodil prvi sin. Pozneje sta se Hlevnikovima rodila še dva sinova, Martin in Maks, ter dve hčerki, Johana in Marija.

Sin Ivan in leto dni mlajši brat Martin sta bila leta 1914, ko se je začela prva svetovna vojna, vpoklicana v avstroogrsko vojsko in poslana na fronto. Oba sta bila ranjena in ujeta, vendar sta se po kapitulaciji avstroogrske vojske srečno vrnila domov. Po očetovi smrti je Hlevnikovo kmetijo prevzel sin Martin.

Ivan pa je začel zahajati k Lavtarjevi hčerki Amaliji pod Uršljo goro. Čeprav je od Hlevnika

do Lavtarja dobri dve uri hoda, ga to ni motilo. Pri Lavtarju je takrat živel in gospodaril Kristijan Plesnik z ženo Frančiško. Leta 1901 se je priselil iz Solčave. Imela sta pet otrok, tri sinove — Janeza, Franca in Antona — in dve hčerki — Amalijo in Marijo. Lavtarjevo posestvo je prevzel sin Anton, ki je kot borec NOV padel leta 1944. Sedaj pa gospodari tam njegov sin Kristi.

Leta 1921 sta se Hlevnikov Ivan in Lavtarjeva Malka poročila in si pri Obretanu pod Uršljo goro uredila dom. Rodilo se jima je devet hčera in četrta med njimi sem jaz. Oba, oče in mama, sta bila pridna in zelo skrbna. Mama je gospodinjila in z nami otroki opravljala skoraj vsa kmečka dela, oče pa je bil zaposlen kot gozdar pri grofu Thurnu, uprava Mušenik pri Črni na Koroškem.

Obretanovo posestvo je bilo zelo lepo, čeprav leži precej visoko pod Uršljo goro. Živo se spominjam, kako smo kot še zelo majhni otroci plezali po hribu, ki smo ga imenovali Kugel. Ta hrib je bil za nas pravi raj. Čim je skopnel sneg, se je med skalami razbohotil lepi jeglič ali ženitelj, kakor ga domačini radi imenujemo. Takrat

Ivan in Amalija Srebre s svojimi devetimi hčerkami

je bil ves hrib odet v lepo rumeno barvo. Otroci, čeprav navajeni vseh vrst planinskega cvetja, smo ob tem času ure in ure strmeli v prekrasno cvetje, ki nas je omamljalo s svojo lepoto. Kot bi trenil, si je hrib nadel že drugo oblačilo, tokrat je bil odet v vijoličasto obleko. Pričelo je cveteti vresje. Za vresjem uršelje in redko planinsko cvetje. Da pa bi bilo veselje za nas otroke še večje, so sredi poletja začele zoreti borovnice in takoj za njimi rdeče črnice ali netek. Koliko lepote in dobrote se lahko skriva na tem Kuglu, ve samo tisti, ki je tam nekaj časa živel. Če si šel bolj potih, si lahko uzrl cele črede gamsov, ki so se pasli na travniku, ki je ležal le streljal pod hribom. Travniki smo imenovali Rupe. Dolgo smo večer sedeli na tem hribu in opazovali divjačino ter poslušali ptičje petje, ki se je oglasilo s prvim svitom in zamrlo z nočjo. Velikokrat smo plezale v skalovje, ne zavedajoč se, da bi lahko kateri zdrsnilo in bi padla, kar bi bilo verjetno usodno zanje. Vedno nas je zmamilo prelepo cvetje. Marsikdaj je katera izmed sester obtičala kje v skalovju in le s težavo se je izmotala ter se pridružila ostalim. Ta kraj je danes zame še vedno nepozaben in najlepši na vsem svetu. Tudi dne 28. 7. 1979, ko je organizacija ZZB NOV Ravne na Koroškem pri Obretanu pod Uršljo goro, na mojem nekdanjem domu, odkrila spomenik štirim padlim borcem NOV in zaznamovala poznejšim rodovom druge dogodke iz časa NOB, ki so se dogodili na tem kraju, mi spomin na Kugel iz otroških let ni dal miru, morala sem po tolikih letih videti ta prečudoviti in do sedaj še neokrnjeni naravni svet.

Spominjam se, ko sem bila stara štiri leta, košnja je bila v polnem zamahu, da so prišli Rožankovi iz Kotelja k nam po seno. Ko so se vrnili domov, so mene brez vednosti staršev posadili na voz sena in me odpeljali s seboj. Ko se je doma zvečer zbrala družina k večerji, so ugotovili, da me ni med njimi. Začelo se je iskanje in klicanje in ker me ni bilo, so sumili, da sem padla v vodnjak, ki je bil blizu hiše in je bil precej globok. Na dnu tega vodnjaka ali štepaha je izvir čist studenec, tako, da smo imeli vedno mrzlo in zdravo pitno vodo. Obup je napolnil vso hišo. Zadnje upanje je še bilo, kaj če so me Rožankovi fantje, ki so bili tudi vseh muh polni, odpeljali s seboj. Oče je takoj vzel pot pod noge in šel k Rožanku. Tam me je ravno dobil pri večerji. Bil je tako presenečen in vesel, da me vidi živo in zdravo, da še govoriti ni mogel. Seveda je bilo Rožankovi materi silno nerodno in se je opravičevala očetu, češ, ta mladina pač ne pozna skrbi staršev, sicer take neumnosti ne bi napravili. Doma so me bili seveda veseli, ko me je oče pozno ponoči pripeljal domov.

Bilo je leta 1932, ko nas je bilo rojenih že sedem deklet, starih od enajstih let do dveh mesecev, ko nam je zbolela mama. Sosedje so se v naši navzočnosti pogovarjale, da bo z mamom kmalu konec, in da nanjo ne smemo več računati. Najbolj so mi ostale v spominu besede Kosove matere, ko je rekla očetu, da morajo najprej pripraviti mamo za večnost nato pa druge za življenje. Vsi otroci smo morali poklekniti in glasno moliti rožni venec in med Zdravo Marijo smo goreče prosili, da bi nam mama ozdravela. K hiši se je približeval gospod dekan s Prevalj s svojim spremstvom in z nežnim zvončkljanjem naznanjal, da prinaša zadnjo popotnico. Ko je prestopil hišni prag, je stopil med nas otroke, razširil roke in rekel: »Bog usliši vašo prošnjo, če otroci molijo, so gotovo uslišani.« Dolgo smo še molili, dokler se gospod dekan ni poslovil od mame. Kmalu potem so našo mamo odpeljali v črnsko bolnico, kjer je ležala šest mesecev. Takrat je bila stara petintrideset

let. Noben jok ni pomagal, morale smo poprijeti za vsa dela, kolikor je bilo v naših močeh. Živina nas je čakala v hlevu, treba jo je bilo nakrmiti, pomolsti in odnesti tudi po dvajset litrov mleka vsak dan v Jerjav. Oče pa je moral iti vsak dan v službo, da je bil vsak mesec denar pri hiši. Spominim se, ko sem šla s starejšimi sestrami krave molst, da nisem niti z nogami segla do tal, če sem sedla na molzni stol. Skratka, bilo je zelo hudo za nas vse, za mammo, očeta in za nas otroke. Starejše sestre pa so morale hoditi v šolo v Kotlje. Vsakokrat, ko je bila mama v bolnici, bila je tudi po več mesecev, in to nekaj let zapored, smo otroci, čeprav še majhni, opravljali vsa kmečka dela. Ko pa se je mama vrnila iz bolnice, smo bili otroci presrečni. Z mammo se je vrnila toplina v naš dom. Zopet nam je sijalo sonce in še z večjo zagnanostjo smo poprijele za vsako delo, samo da bi bila mama vedno med nami. Ko je nekoč prišla k nam na obisk Dvornikova mati iz Kotelja, je rekla, da tako pridnih otrok, kot smo mi, ni daleč naokrog. Večkrat smo pomagale tudi pri Dvorniku, ko smo pri nas končali z delom.

Naša domačija je bila sicer na samem, kljub temu pa nismo bili nikoli sami. Vedno so nas radi obiskovali, posebno še lovci, ker je bil tudi naš oče lovec. Po več tednov so bile pri nas cele družine. Zelo rad je prihajal Gustinčič, ki je imel tovarno kmetijskih strojev v Mariboru. Ženo in dvema sinovoma, Jurijem in Justinom, je bil naš stalni gost. Danes je Justin zdravnik v Reki, Jurij pa novinar v Ameriki. Vsakokrat, ko ga vidim na malem ekranu, od koder se pogosto oglašča, se spominim na tisti čas pred mnogimi leti. Prihajal je tudi kapetan Gošler s tremi otroki, Funk iz Zagreba itd. Ta je imel še posebno rad našega očeta. Po cele dneve sta bila na lovu in ko je leta 1939 ustrelil divjega petelina, je dal očetu tisoč dinarjev napolnjen. Seveda je bila to precejšnja napolnjenina, če upoštevamo, da je tisti čas stala krava devetsto dinarjev.

V posebnem spominu mi bo ostal učitelj Ramšak iz Maribora, ki je pogosto in zelo rad prihajal k nam. Navadno je pripeljal s seboj družino in ostal pri nas cele počitnice. Lepo smo se razumeli z njegovimi otroki. Čeprav so bili mestni ljudje, z drugimi navadami, smo se kot bratje in sestre skupaj igrali, pasli živino in delali. Učitelj nas je naučil veliko lepih pesmi in sestavljal zbor, da nas je bilo veselje poslušati. Zadnja pesem, ki nas jo je naučil, je bila: »Tam, kjer lunica, zvezdica mi za goro gre...« Ob nedeljskih popoldnevih smo radi posedali pred hišo, pod košato lipo, in prepevali pesem za pesmijo. Neke nedelje pa, ko smo tudi tako sedeli in peli, se je kdo ve od kod pojavil nam popolnoma tuj možki. Bil je močne postave in ko je videl, kako smo se ga ustrašili, se je blago nasmehnil in rekel: »Ne bojte se me, otroci, ko bi vi vedeli, kako dolgo sem vas že poslušal, še sam bi rad zapel z vami. Zapomnite si, da kdor ljubi pesem in petje, ga imajo povsod radi.« Na njegovo željo smo zapeli še nekaj pesmi. Tedaj se je na hišnem pragu pojavil naš oče, kajti pes Špijon je s svojim laježem naznanil, da je prišel tujec k hiši. Nato sta se moza pristrčno pozdravila, videč, da se dobro poznata. »Kaj pa tebe nosi okrog, Voranc?« je vprašal oče. »Veš, Anzi, srečo iščem, srečo.« V živahnem pogovoru sta se nato odpravila v hišo. Takrat smo otroci spoznali Prežihovega Voranca.

Njegove besede smo si dobro zapomnile. S pesmijo v srcih in na ustih smo šle skozi življenje. Dekleta smo odrasčale, bila smo vedno dobre volje in zakaj tudi ne? Vajene smo bile dela, skromnega življenja in doma smo se radi imeli ter spoštovali drug drugega. Nepozabni so bili zimski večeri, ko smo sedeli v topli kmečki »hiši«.

Oče nam je pogosto igral na harmoniko, me pa smo pletle, šivale in predle.

Prišel je april leta 1941 in s tem druga svetovna vojna. Jugoslovanski vojaki so se razbežali na vse strani. Tudi mimo našega doma jih je precej bežalo, vsi pa so prosili le za civilno obleko. Kar smo imeli, smo jim dali, da so lahko slekli vojaško suknjo in bolj varno šli domov. Eden takih beguncev je bil tudi Slemnikov Gustl-Grega z Raven. Oblekel je očetovo obleko in ko so prišli Nemci, je kot naš brat krmil živino v hlevu. Pustili so ga, ker so nam verjeli, da je naš, on pa se je čez nekaj dni srečno vrnil domov na Ravne. Meseca avgusta pa se je oglasila pri nas Savinjska četa Borisa Čizmeke-Bora, poznejšega komandanta Koroškega bataljona. Takoj smo se vključili v delo osvobodilne fronte. Februarja 1943 pa so prišli partizani Matjaž, Stane, Luka in Gogo, vsi premočeni in prezeblji. Na topli krušni peči so posušili mokra oblačila, se najedli in spočili, kajti naslednji dan so nadaljevali pot proti Uršlji gori. Skoraj ni minil dan, da se ne bi oglašali pri nas partizani. V neposredni bližini doma so imeli logor, ki je bil dobro skrit, saj do konca vojne ni bil izdan. V tem logorju so se zadrževale posamezne partizanske enote, politični aktivisti in borci narodnoosvobodilne borbe. Mi pa smo po svojih močeh skrbeli zanje in prenašali pošto, kamor je bilo potrebno.

Bilo je maja 1943. leta, ko me je Matjaž poslal z važno pošto k Vinklerju na Ravne. Ubrala sem jo po bližnjici mimo Kosa, Lubenca in po strmini do Jerjava v Podkraju. Ko sem prišla na dvorišče, sem s strahom ugotovila, da je tam vse polno Nemcev. Kamor sem pogledala, se je premaknila človeška postava v zeleni uniformi. Naredila sem se brezskrbno in na njihov klic, da naj stojim in dvignem roke, sem začela glasno peti: »Pozdravljam te, cvetoči maj, pozdravljam te, mladostni raj...« Zelene postave so se mi vedno bolj približevale, nakar zaslišim povelje, seveda v nemščini, da naj me pustijo pri miru, saj vendar vidijo, da sem zmešana. Glasno sem pela in se hitro oddaljevala od njiv, ko pa sem prišla v gozd, sem začela teči, kolikor so me noge nesle in tako sem srečno oddala pošto Vinklerju. Domov sem se vračala skozi Kotlje, ker si nisem upala po isti poti. Toda pri Toniju me je zopet ustavila policija in nad Srotnekom druga. Še danes ne vem, zakaj so me pustili naprej, ne da bi me preiskali. Domov sem prišla proti večeru, kjer so me v skrbeh čakali partizani in moji domači, kajti medtem so zvedeli, kako zastražene so bile tisti dan vse poti tam naokrog. Takih in podobnih poti je bilo nič koliko. Ko je bilo treba na pot, te ni nihče vprašal, če bo šlo, moralo je iti. Velikokrat se je zgodilo, da so partizani komaj odšli, že so se pojavili Nemci in še prijazni smo morali biti z njimi, da ne bi kaj posumili. Naše delo smo vestno izpolnjevale, kajti maja 1943 nas je Stane Mavrič sprejel v SKOJ.

Prišel je december 1943, ki je bil za nas usoden. Kot po navadi je bilo pri nas polno partizanov. Še danes vidim mammo, kako je s sklenjenimi rokami prosila in rotila partizane, naj vendar bežijo, dokler je še čas. Imela je grozne slutnje, da se bo tisti dan nekaj strašnega zgodilo. Partizani so jo še nekaj časa tolašili in se šalili z njo, češ, kako je vraževerna, nazadnje pa so jo le ubogali in odšli. Kmalu zatem so prišli Nemci. Okrog sto do zob oboroženih nemških vojakov in policistov je obkolilo hišo. Policisti so si naložili v nahrbtnike vse, kar jim je šlo v slast, tudi očetove lovске trofeje so si naložili zraven. Ko so odšli, so odpeljali s seboj očeta ter sestri Ivanko in Štefko. Da pa bi bilo gorje še večje, so se čez nekaj dni vrnili in odpeljali še sestro Lenčko ter mene. Tu-

di mamu so hoteli odgnati, ker pa je bila obkrožena od šestih, majhnih, jokajočih otrok, se je nemočno usedla na klop ob krušni peči ter prosila, da naj jo kar tam ustrelijo, ker ve, da se nikoli več ne bo vrnila. Morda jih je ganil žalostni prizor, kajti po kratkem posvetovanju so jo vendarle pustili doma, namesto nje pa so odpeljali petnajstletno sestro Marijo. Ko so prišli do sosedu Macigoja, so jo nagnali nazaj domov. Nas pa so odpeljali v celovške zapore, od tam pa naprej, očeta v Dachau, nas štiri sestre pa v Ravensbrück. Vozili smo se v živinskih vagonih tri dni in dve noči in ko smo se peljali skozi Berlin, smo doživeli bombni napad. Kako je bilo v zapori, ne mislim pisati, kajti o tem so veliko pisali že drugi. Pač pa bom omenila le dogodek, ki se je pripetil prve dni marca 1945. leta. Nebo se je potemnilo od nešteti letal in takoj zatem se je oglasila sirena, vsi smo morali bežati v bunkerje. Tam smo se našle v skupini same Slovenke. Me štiri sestre smo potihem začele prepevati neko partizansko pesem. Takrat se je oglasila naša soštrpinka, danes znana pisateljica Branka Jurca-Potrč, in predlagala, da bi napravile majhen program za bližnji praznik 8. marec, torej za dan žena. Res nam je uspelo, da smo ga praznovali, sicer bolj skromno — za zidovi in bodočo žico.

Ob tej priložnosti pa bi se rada prisrčno zahvalila vsem, ki so se nas spomnili, ko smo bili daleč od doma, ko smo že skoraj pozabili, da smo ljudje, tam smo bili le številke. V taborišču je stala baraka za sprejemanje pošte in ko je pri-

spel paket za katero, so tisto osebo klicali k okencu, ki je služilo samo za to. Pred njo so odprli paket, ga pregledali in pobrali iz njega vse, kar je bilo boljšega. Obleko, kolikor je niso pobrali, seveda, če jo je katera dobila, so zaznamovali z velikim barvastim križem na hrbtu. Nikoli ne bom pozabila dneva, ko je, danes že pokojna, sestra Štefka dobila paket. V njem so bili med drugo hrano tudi buhteljni. Ko je policist šaril po paketu, se je pred njim odprl buhtelj, ki je imel namesto marmelade pismo iz domačega kraja, z domačimi novicami. Policist je pismo takoj dal neki zapornici, Slovenki, ki je bila z njim v baraki, da ga je prevedla. Na veliko srečo pa ga je prebrala drugače, kakor je na njem pisalo. Policist je pismo odložil ter izročil sestri paket. Od strahu nismo vso noč zatisnile oči, kajti vedele smo, kakšna kazen sledi za najmanjši prekršek. V mislih smo se že poslovile od tega sveta. Jutranji apel bo zapečatil našo usodo. Toda zgodilo se ni nič. Tista Slovenka, kakor nam je povedala, je napisala drugo pismo in ga priložila namesto prejšnjega. Seveda je s tem ogrozila tudi svoje življenje. Od veselja, da se je vse srečno končalo, nismo vedele, kaj bi počele, solze in smeh so se prepletale. Spet v drugem paketu je bil listek z domačimi novicami v hlebu domačega kruha, ki ga nam je poslala dobra Anžkova mama s Tolstega vrha.

Prav posebno pa bi se rada zahvalila naši mami. Nemci so ji odgnali vso delovno silo, nas, starejše štiri hčere in moža, našega očeta. Ostala je sama s šestimi majhnimi otroki, oziroma petimi

hčerkami in vnukom. Kljub grozi, ki jo je morala prestopiti, ko so jo z otroki preselili oktobra 1944. leta in požgali dom, je z največjo ljubeznijo skrbel za otroke doma in za nas, ki smo bile v taborišču. Kako je to zmogla, ve samo mati.

Svoboda se je bližala, to smo čutili tudi v taborišču. Vse je bilo nekam živčno in zbegano. 27. aprila 1945 pa so nas vse interniranke nagnali iz barak in nas kot preganjane živali gnali v neznan. Končno pa so nas 1. maja 1945 osvobodili Rusi. Začela se je pot proti domu. Potovale smo skozi Nemčijo, Poljsko, Madžarsko in po dveh mesecih potovanja smo prestopile mejo nove Jugoslavije.

Že v Mariboru smo izvedele, kaj se je zgodilo z domačimi in da oče ni preživel grozot taborišča. Umrl je v Dachau, star sedemštirideset let.

Vrnile smo se po dveh letih trpljenja v svobodo, vendar smo bile kar nekam razočarane. Ni bilo več našega očeta, ne doma. Nikoli se nismo mogle vživeti v novem domu in se tudi ne bomo. Čeprav pravi pregovor, da se mlado drevo prime, kjer ga vsadiš, pa to ni res. Naš dom, naš pravi dom je še vedno pri Obretanu. Kadar me pot zanese na Koroško in če je le mogoče, obiščem tudi moj nekdanji dom. Ob spominih na nekdanje lepe dni se mi trga srce. Še teže pa mi je, ko gledam našo mamu, ki je danes stara že petinosemdeset let in še vedno bistrega duha, kako ji pogled venomer uhaja v eno in isto smer. Gleda v vrh, ves poraščen z macesni in smrekami — za njim namreč leži Obretanovo.

Albert Konečnik-Modras

Kako smo pregnali Nemce z vrha Obirja

Večkrat sem imel namen, da bi opisal, kako smo likvidirali nemško postojanko na vrhu Obirja. Povod za to mi je dala tudi knjiga Gamsi na plazu, ki jo je napisal pokojni Karel Prušnik-Gašper in v njej na kratko omenja tudi to borbo.

Od tega dogodka je preteklo že precej let, vendar se ga še dobro spominjam. S Toneom Okrogarjem-Nestlom, narodnim herojem, takrat namestnikom komandanta Vzhodnokoroškega odreda, sva se večkrat pogovarjala, kako bi pregnali Nemce z močno utrjene postojanke na 1500 m visokem Obirju v Avstriji. Tej postojanki na Obirju smo partizani pravili kar Luft Sitz Vafe. To je bila posadka štiridesetih okupatorjevih vojakov, ki so bili posebej izurjeni za kontrolo preletov sovražnih avionov. Omeniti moram, da se ta posadka ni menjavala, to se je zgodilo le v primeru, če je kateri od njih zbolel ali pa dobil dopust. Za preskrbo s hrano jim je bil določen poseben kordon policije iz Železne Kaple, ki jim je enkrat na teden dostavljal hrano in drug potreben material. Vse blago so tovorili na mulah, preskrbovali pa so jih redno vsak četrtek. To smo partizani dobro vedeli, ker smo jih že večkrat opazovali. Samo postojanke na vrhu ne bi imele smisla napadati, ker bi imeli preveč žrtev, saj je bila močno utrjena z bunkerji in žično oviro, ob napadu pa ne bi imeli nobenega kritja. Zato smo si izmislili bolj prebrisan načrt: Preprečili jim bomo preskrbo s hrano in tako bodo prisiljeni zapustiti postojanko, mi pa ne bomo imeli nobenih žrtev.

Domenili smo se, da bomo čakali kolono iz Železne Kaple v zasedi, ko jim bo prinašala hrano. Če nam ne bi uspelo prvič, bomo to poskušali tako dolgo, da bo uspeh naš, poraz pa na sovražnikovi strani.

Poudariti moram, da je bilo za nas zelo pomembno, da bi z likvidacijo te postojanke uspeli, predvsem zato, ker so naši kurirji in obveščevalci stalno padali v zasede, ko so hodili tod po kurirskih poteh od ene do druge kurirske postojanke. Velik pomen za nas je imela tudi zelo ugodna lega nemške postojanke, saj je bilo to zelo primerno mesto za začasno bolnišnico, ker je bil teren daleč naokoli najbolje zavarovan, torej primeren za take namene.

To sem navedel bolj za uvod, sedaj pa bom opisal priprave za akcijo. Takrat sem bil že štiri mesece komandant II. bataljona VKO, komisar bataljona pa je bil Girardon-Maks-Grega. Oba sva imela za seboj že kar precej uspešnih vojaških akcij, zato se tudi te nisva ustrašila in sva bila prepričana, da jo bova ob uspešnih pripravah in dobrih borcih tudi zmogla.

Bilo je v juliju 1944. S svojim bataljonom sem bil v Kortah, v bližini Železne Kaple, pri kmetu Smrtniku, partizansko pri Citrah. Tako sta to prijazno kmetijo krstila Ivan Uranič-Drago, komandant odreda, in Nestl, ker je bilo pri hiši šest ali sedem sester, vse pa so lepo igrale na citre. Pri tej kmetiji smo se utaborili, da bi se malo odpočili, naslednji dan pa se je že pojavil Nestl s svojim kurirjem. Nestl se je rad zadrževal v mojem bataljonu, ker sva

bila zelo dobra tovariša, pa tudi borci so ga spoštovali, saj so nam zelo koristile njegove bogate borbene izkušnje, kar je pri borcih dvigovalo borbena morala.

Bil je zelo razpoložen in takoj po prihodu mi je rekel: »Modras, kam gremo napadat Švabe, da jim dobro podkurimo? Veš, moram krstiti mojo parabolo, ki sem jo pred kratkim zaplenil gestapovcu Velcu v Bistrici pod Peco!«

Odgovoril sem mu: »Nestl, prišel si kot naročen! V štabu bataljona smo že pripravili načrt za napad na Nemce, ki tovorijo hrano na nemško postojanko na Obirju.« Z Gregom sva mu nato natančno razložila načrt napada. Nestl je bil navdušen: »Odlična zamisel! Z vami grem, pa četudi takoj crknem!«

V sredo smo določili borce, ki naj bi se udeležili napada oziroma zasede. V bataljonu je bilo precej borcev, ki so bili ranjeni ali kako drugače poškodovani in bolni, in jih je bilo treba pustiti v taboru. Po bočja Obirja so zelo strma in skalnata in težko dostopna, zato so bili za akcijo primerni le zdravi in močni borci, posebej pa je bilo treba upoštevati zapletljaj pri umiku, kajti ta bo moral biti zelo hiter. Obstajala je tudi velika možnost, da nam bodo druge nemške enote v bližini takoj za petami. Tako težak pohod za borce, ki so bili bolni in izčrpani, ni prišel v poštev. Zelo težko pa je bilo to dejstvo razložiti prav tem hrabrim borcem, saj so v tem, da so morali ostati v taboru, videli nekakšno zastavljanje in so menili, da so po našem

mnenju premalo hrabri in borbeni. Zato smo določili komisarja Grego, da mora ostati z njimi v taboru, kajti med borci je bil zelo priljubljen in jih je vedno znal prepričati, tako da je bilo vse v redu. Pred postrojenim bataljonom sem prebral načrt za potek akcije in pozval štirideset prostovoljcev, ki bi bili pripravljeni sodelovati v boju. Javili so se skoraj vsi, razen teže ranjenih.

Kot sem že omenil, je bila sreda in kuhar nam je v kotlu pripravil celo ovčjo juho z obilnimi porcijami mesa. Tega smo vzeli tudi s seboj saj je bila akcija načrtovana za četrtek in smo potrebovali rezervo za pot. Na toplo hrano iz kotla smo lahko računali šele naslednji dan, po vrnitvi.

Pot do kraja napada še malo ni bila lahka. Na srečo so bili v bataljonu fantje, domačini, kot je bil Jerebov Filip, ki je poznal vsako skalo in stezo na Obirju. Filip je bil tudi mitraljezec prve čete, bil je zelo hraber in je k nam dezertiral iz nemške vojske.

Končno smo iz Kort krenili proti Obirju. Pot je bila težka, vendar pa smo bili veselo razpoloženi in popolnoma prepričani, da nam bo akcija uspela, zato smo z lahkoto premagovali strmine in oglašajoče se želodce. Na cilj smo prispeli čez štiri ure. Vreme je bilo zelo lepo in toplo, zato nismo jemali odvečnih odej in druge opreme, ki smo jo pustili v varstvu tovarišev, ki so ostali v taboru. Najbolj pomembna je bila vsekakor dovolj velika količina streliva. Tako smo imeli napol prazne nahrbtnike, sicer pa smo že vnaprej računali, koliko plena bomo zajeli in jih temeljito napolnili s hrano, orožjem in strelivom. Celo nato smo mislili, če bi nam napad spodletel, bi Nemce pogнали v beg, mule pa bi zajeli in kljub temu pridobili vsaj nekaj plena. Cilj je bil določen že vnaprej. Ta kraj se imenuje Počele, tik pod vrhom Obirja. To mesto so predlagali fantje, ki so bili tu domačini in so teren poznali do podrobnosti. Nekaj od teh fantov se še dobro spominjam. To so bili: Vlado Želodec-Lado, njegov brat Johan, Karel Knez-Bogdan, Lipe Olip-Filip, pa Srečko, Feliks in Jur, ki so tam dirvarili. Priimkov treh fantov pa se ne spominjam več, vem, da so bili dezertarji iz nemške vojske in da so bili zelo hrabri.

Ko smo si teren ogledali, smo ugotovili, da si primernejšega mesta res nismo mogli izbrati, saj je bil prava past. Bila je to planinska jasa, dolga kakih 500 m in z vseh strani obdana z gozdom. Če nam bo sreča naklonjena, bomo tukaj Nemcem priredili pravi planinski raj, smo si želeli v napetem pričakovanju.

Utrujeni smo se najprej nekoliko odpočili, potem pa smo pričeli s temeljitimi pripravami za napad. Časa smo imeli dovolj, zato smo lahko dobro maskirali in utrdili naše položaje, določili mesta za zasede in ostalo. Ob napadu bo treba vsako mesto neslišno zasesti in se prikriti, zato smo morali vse temeljito in dobro pripraviti in premisliti vsako podrobnost.

Za vse to smo rabili kar precej časa. Ko je bilo vse postrojeno, je vsak borec vedel za svoje mesto in nalogo, vsak izmed nas se je kar najbolj potrudil in zares temeljito pripravil na odločilni trenutek. Že s tako temeljitimi pripravami smo opravili velik del naloge, vedeli smo, da smo brez skrbi,

da bi nas kdorkoli odkril, saj smo bili temeljito prikriti in zamaskirani.

Utrujeni smo se odpravili k počitku, vendar pa nismo mogli brezskrbno zaspati. Čeprav smo bili lačni, nismo čutili želje po hrani, sicer pa je tako nismo imeli v izobilju in smo jo morali prihraniti še za naslednji dan. V vsakem izmed nas je tlela nestrpnost, kaj bo naslednji dan prinesel, ob pričakovanju se je v nas prikradel tudi rahel dvom in bojazen, kaj bo, če nam napad ne bo uspel. Pripravljeni smo morali biti na vse.

Komandir prve čete je bil določen, da straži do polnoči, po polnoči pa je to nalogo prevzel njegov namestnik Bogdan. V tej noči je bila varnost bataljona odvisna od njune budnosti, še posebej pa sta morala paziti, da se ne bi našim položajem približal kak nepovabljen gost, saj smo Nemce in njihovo taktiko dobro poznali, predvsem smo morali upoštevati, da so imeli predel od Bele pa do Obirja nenehno pod nadzorstvom, posebno pa še ravno pred dnem, ko so dostavljali hrano posadki na Obirju. Zato je bila v našem taboru potrebna popolna tišina in menjava straže brez najmanjšega šuma. Če bi se kdo pojavil v naši bližini, bi ga morali prav tako neslišno ujeti in zadržati, vendar pa, na srečo, nikogar ni bilo.

Skoraj vso noč smo prebedeli, saj nihče ni mogel spati, pa tudi zeblo nas je, ker smo bili brez odej, zato smo se stisnili skupaj in v rahlem šepetu pričakali jutro.

Nestl je bil že ob prvem svitu ves nared in opasan s štirimi krajevškimi bombami, s svojim najljubšim orožjem v rokah, seveda je bila to njegova parabola, od katere se sploh nikoli ni ločil. V prvi jutranji pozdrav mi je dejal: »Veš, Modras, danes jim bomo priredili pravi hudičev ples tukaj pod Obirjem, da se ne bodo nikoli več prikazali sem gor!« V šali sem mu odvrnil: »Kaj pa, če bo ravno narobe in bomo mi plesali?« V sebi pa sem upal in vedel, da se to ne sme zgoditi in da se tudi ne bo.

Z Nestlom sva še enkrat vse temeljito pregledala in preučila, vsem borcem sva strogo naročila, naj temeljito pregledajo svoje orožje, kajti vse prerado se zgodi, da ti odpove takrat, ko ga najbolj potrebuješ. Pozneje mi je ves razkačen pripovedoval borec Milan Ferik, da se mu je zgodilo ravno to. »Tri metre od mene je bil Švaba, pa se mi zatakne naboj v puški!« Na srečo je bil to spreten in izkušen borec, pravi čas se je znašel in ga položil na tla. Nestrpno smo pričakovali trenutek, ko nam bo naša izvidnica, ki sem jo poslal na ogled proti Beli, sporočila, da se bliža tisto, kar tako težko pričakujemo.

Čakamo in čakamo, Nemcev pa od nikoder. Ob enajsti uri prideta še kurirja in poversta, da Nemcev še ni. Nestl je bil že ves razkačen, sumil je, da so kaj zaslutili ali izvedeli. Pomirim ga, da to ni mogoče, saj smo vse pripravili v največji tajnosti, prepričan sem bil, da bodo prišli. Če pa jih ne bo danes, jih bomo čakali do jutri, saj ne bomo čakali prvič, pa tudi lačni ne bomo prvič in nas zato prav gotovo ne bo vzel hudič.

Približno pol ure zatem prideta druga dva kurirja z veselo novico, da je naša izvidnica že opazila Nemce, kako se premikajo po cesti iz Železne Kaple proti Beli. Z

Nestlom sva še zadnjič obhodila zasede in borec dajala poslednja navodila in povelja. Nestlu se je kar samo smejalo, ko je videl tako imenitno nastavljeno past in čvrsto sklenjen obroč, v katerega se bodo ujeli Nemci. Okrog trinajste ure se je vrnila tudi naša izvidnica s kurirji. Sporočila je, da se Nemci vse bolj bližajo našim zasedam, vendar pa točnega števila sovražnika še ni mogla ugotoviti. Znano je bilo le, da ima sovražna kolona v sredini pet natovorjenih mul in pa enega konja, ki ga je jezdil Nемец v predhodnici, na čelu kolone.

Kmalu se bo zgodilo tisto, kar se mora zgoditi. Prišel je težko pričakovani trenutek, zavladala je tišina, do skrajnih meja se je povečala naša budnost pred odločilnim udarom. Že zaslišimo topot natovorjenih mul in rožljanje orožja in brezskrbni smeh in pogovor Nemcev, ki so brez najmanjše slutnje lezli v spretno nastavljeno past. Nato smo jih zagledali. Prvih pet Nemcev z nasmejanimi obrazi in zavihanimi rokavi, ki so brezskrbno stopali po poti, za njimi pa še vso kolono, ki je vodila natovorjene mule. To je bil plen, namenjen sovražniku, varno čakajočemu za utrdbami postojanke na Obirju, ki se mu še sanjalo ni, da prav ta plen pričakujemo tudi mi in da bo nam pomenil še mnogo več kakor njemu. Nihče od Nemcev takrat prav gotovo ni pričakoval, da bo vsak čas iz zasede počila partizanska puška, še najmanj pa mitraljez, ki bo prinesel v njihovo vrsto smrt in razdejanje, kajti možnosti za umik in kritje niso imeli nobene. Ko se je kolona Nemcev, dolga približno sto metrov, znašla že v našem obroču, sva z Nestlom dala znak za napad. Bila sva vsak na svoji strani obroča, tako da sva oba imela dober pregled nad celotnim območjem zasede in napada.

Borci, vsi, kot eden, vžgejo po sovražniku, najlepše pa je bilo slišati pesem zbrojevke, ki jo je nadvse spretno vodil naš mitraljezec Filip. Med streljanjem silovito zavpijejo napad na juriš, ki je popolnoma presenetil sovražnika. Sploh ni imel časa, da bi uporabil svoje orožje, streljal je le Nемец na konju, ki je bil v predhodnici in ta čas že izven našega obroča, vendar je njegova brzostrelka kmalu utihnila. Dva naša borca, Franc Primožič-Danilo in še nekdo, sta ga napadla in mu potem zalepila brzostrelko. Povedati moram, da juriša ni bilo potrebno uresničiti, dovolj je bilo že to, da smo vsi hkrati kričali, saj so Nemci popadali pokošeni pod našimi strelji, obležali so v krvi na tleh sredi travnika. Izhoda iz obroča niso imeli, saj je bil vsakih nekaj metrov na utrjenem položaju partizan. Boj je bil kmalu končan. Nekaj časa smo še počakali, potem pa smo se mrtvim Nemcem počasi približali, da bi jim odvzeli plen. Morali smo biti kar se da previdni, saj smo nemško taktiko predobro poznali. Izgubili smo že več tovarišev, ki so se neprevidno približali ranjenim Nemcem, ki so se potuhnili, potem pa iz bližine streljali na partizane, čeprav so bili že napol mrtvi.

Sredi jase so ležale tri otovorjene mule, vse prestreljene in ranjene, vendar še žive. Da bi jim olajšali muke, smo jih takoj postrelili. Vsak borec je natančno vedel, kaj je njegova prva in najvažnejša naloga, čeprav za to ni imel prejšnjih navodil. Po

pravilnih partizanskega bojevanja je vsak borec moral težiti za tem, da si je pridobil kar največ in kar najboljše orožje.

Plen je bil za nas naravnost čudovit in je presegal prejšnja še tako velika pričakovanja. Tako smo dobili en mitraljez-šarca, kajti brez njega Nemci nikoli niso zapustili postojanke, dve brzostrelki, devetnajst skoraj novih pušk-mauzeric, eno raketno pištolo, veliko streliva in drug vojaški material, npr. daljnogled busolo, karte specialke, te so bile za nas zelo koristne, saj so bile na njih označene vse poti in vse kmetije po imenu ter vsa druga važnejša znamenja.

Naša izvidnica je najavila pet mul, sredi travnika pa so mrtve ležale le tri, zato smo po pravici sklepali, da sta dve v strahu med bojem pobegnili. Šli smo ju iskat. Res smo ju našli skriti v grmovju in ranjeni. Tudi tema smo odvzeli tovor in ju ustrelili. Zajeli smo tudi dva nemška vojaka, vendar pa nista bila ranjena. Kot vsi ujeti Nemci sta zatrjevala, da sta bila na silo mobilizirana, da imata doma družini in prosila, naj ju ne ustrelimo.

Po krajšem posvetu smo sklenili, da ju spustimo, vendar pod pogojem, da odneseta naše sporočilo in opozorilo na štab 85. policijskega regimenta v Borovlje. Sporočilo smo napisali kar v slovenskem jeziku in je vsebovalo opozorilo, da bomo odslej vsakokrat ogrožali oskrbovanje postojanke na Obirju, ker imamo v tem predelu močne partizanske enote, zato je bolje, da posadko od tod umaknejo. To naj bi bila vsebina v grobem, sicer pa se je do potankosti ne spominjam več.

Po uspelem napadu je bila spet naša prva skrb, da se čim prej in uspešno, brez izgub umaknemo s položajev. Imeli smo tudi obilen plen, zato bi se težko upirali sovražniku, če bi nas napadel. Vedeli smo, da se moramo z bojišča takoj umakniti, čakala pa nas je tudi težka in strma, skalnata pot nazaj proti Kortam in Selam.

Borci so bili veseli in dobro razpoloženi, ker nam je akcija tako lepo uspela, nismo imeli nobenih izgub, pa tudi ranjencev ne, zato smo se v takem razpoloženju tudi pričeli vračati. Ustrašili se niso niti težkega bremena, ki smo ga imeli zaradi obilnega plena. Vsak se je otovoril do skrajnih zmogljivosti in še pomislil ni, kako bo tovor prinesel do cilja. Čeprav smo hiteli, je minila dobra ura, preden smo zapustili kraj napada. Med potjo smo morali večkrat počivati, ker smo bili preobremenjeni. Poslušali smo daljne eksplozije min, ki so obmetavale naše položaje na gozdni jasi, kjer smo imeli zasedo. Bili smo zadovoljni, saj za nas niso pomenile nobene nevarnosti več, naj le streljajo in zapravlajo municijo. Zavedali pa smo se, da moramo zelo hiteti in se umakniti v varno zavetje, kajti nevarno je bilo, da nas bodo napadle sovražne enote iz Železne Kaple.

Pod vznožjem Obirja smo s pomočjo domačih fantov poiskali varna skrivališča in na več mestih skrili del plena. S tem smo si pot zelo olajšali. Bili smo bolj okretni in lažji, dragoceno blago pa je bilo varno spravljeno. Že vnaprej smo vedeli, da nas bodo Nemci čakali v zasedi, ko bomo hoteli prečkati glavno cesto, ki pelje od Železne Kaple na Obir. To se je tudi zgodilo. Na

cesti je bila blokada, ki jo je sovražnik stalno nadzoroval z oklopnimi vozili.

Vnel se je boj, v katerem je bil težje ranjen borec Lovro Pačnik-Kostja. Ta boj je obširneje opisal že Milan Ferik s Prevalj v Koroškem vestniku, v članku z naslovom Reševanje hudo ranjenega partizana. Pri preboju smo morali sovražnika prelisičiti in se v manjših skupinah pretolči čez cesto. Končno nam je to uspelo in zbrali smo se na prej dogovorjenem mestu. Tam nas je pričakoval ostali del bataljona, ki je ostal v taboru na čelu s komisarjem Gregom.

Ko je bilo vse to za nami, sem šele pričel dojemati dogodke z občutkom, kako je vse hitro minljivo. Ko visoko pod mogočnim Obirjem čakaš v zasedi, v popolni tišini, v

prvem svitu poletnega jutra zreš v goro, poslušáš brezskrbno ptičje petje in klokanje ruševca, rukanje srnjaka in vse te čudovite glasove narave, ne veš, kaj ti bo prinesel naslednji trenutek. Ali boš preživel ta in naslednji dan? Ali je to čudovito poletno jutro zadnje, kar boš doživel in ne veš, ali je morda pesem ruševca tudi tvoja zadnja pesem.

Ta akcija na Obirju je bila uspešna tako za nas, kakor tudi za nadaljnji potek bojevanja na Koroškem. Nemci so postojanko na Obirju zapustili, tako da odtlej ni več ogrožala naših obveščevalcev. Njihov prehod po teh pobočjih je postal mnogo varnejši.

Ignac Zdovc

TRAGEDIJA PRI ŠAHMANOVEM BUNKERJU

Pod vznožjem Uršlje gore leži Plat nad Mežico. V teh krajih še životarijo posamezne kmetije in zidane hiše iz kamena dajejo videz malih graščin. Kraj je skalnat, obraščen z grmovjem, vmes pa segajo visoko v nebo mogočne smreke. Ljudje se tu pečajo večinoma z živinorejo. Nekdaj so tod sejali žito in si s tem pridelovali vsakdanji kruh. Danes na zapuščeni njivah pridelujejo seno za živino. Pri vsakem kmetu imajo traktor in druge poljedelske stroje.

V nedeljo, dne 29. avgusta, so se pri kmetu Ladiniku zbrali vojaški invalidi iz občine Ravne. Kljub slabemu vremenu je bilo razpoloženje na tem srečanju na višku. Občudoval sem prostore, v katerih smo se sestali. Vidi se, da tu že od nekdanj biva rod Ladinikov — strastnih lovcev.

Lovske trofeje krasijo slaherni košček zidu na stenu. Med številnimi gosti sem poiskal Oberovega sina Anzija s Plata in umaknila sva se v spalnico. Prosil sem Oberovega Anzija, da mi pove svoje doživljaje iz časa NOB v teh krajih, predvsem pa me je zanimal dogodek pri Šahmanovem bunkerju.

Anzi se je globoko zamislil. Slednjič je le spregovoril. V teh krajih pod Uršljo goro je bilo močno razgibano partizansko življenje. O tem pričajo številni pomniki po vsej tej dolini. Že zgodaj leta 1943 so se v teh krajih pojavili partizani Pavle Žaucer-Matjaž, Marjetka in drugi. Tu je Matjaž vsejal seme upora, ki je dobro vzkalilo. Ves Plat, ki šteje več kmetij, je sodeloval z NOB, razen enega kmeta, katerega v tem pogovoru ne bom

Spomenik pri Šahmanovem bunkerju

imenoval, je pritrdil Oberov Anzi. Povedati moram, da tudi ljudje iz Mežice in okolice niso bili slabi. Prave fašiste-gestapovce bi lahko preštel v Mežici na prste. Kljub temu je bil gestapo v Mežici buden. Slutil je, da se v okolici nekaj dogaja. Na vse strani je poslal svoje vohune, katerih naloga je bila, da bi se vtihotapili med partizane in poročali gestapu o partizanskem delovanju.

V oktobru 1944 je prišel na to področje iz Mežice mlad fant v partizane. Nihče ni slutil kaj slabega o njem. Bil je domačin iz Grabna pri Marholčevih bajtah. Vendar je bil gestapovski vohun. Videti je bil zvest in pogumen, zato ga je vodstvo postavilo za spremljevalca. Svojo nalogo je opravljal do meseca decembra 1944.

V mesecu decembru je izginil in se navidezno skrival doma pri materi. Nato se je zaposlil pri mežiškem rudniku. 7. februarja 1945 je prignal policijo do Šahmanovega bunkerja. O tem dogodku kasneje. Bližala se je zima 1944—1945. Jugoslovanska in ruska armada sta potiskali nemško vojsko z Balkana proti nemški meji. Tu ob avstrijsko-jugoslovanski meji pa so fašisti računali, da bodo ustanovili drugo frontno linijo, ko je bila sremška fronta razbita. Zategadelj se je iz dneva v dan kopičilo vojaščin v teh krajih. To so pa občutili tudi partizani, saj so bile hajke proti partizanom vse hujše. Kurirji in obveščevalci na Platu so dobili nalogo, da naredijo nekje v gozdu manjšo bolnico. Ker pa je bila huda zima in ker ni bilo na tem območju večjih borb, ni bilo ranjencev, zato so ta bunker porabili za kurirje in terence. V tem bunkerju je bil tudi sekretar za Mežico Franc Šahman-Žagar. Občinski komite KP Prevalje pa je imel svoj sedež v Javorju in njegov sekretar je bil Ivan Hercog-Tim. Omeniti moram, da so ti podatki za drugo polovico leta 1944 in leto 1945.

Ta bunker je bil zgrajen jeseni 1944 in zanj je vedel tudi že omenjeni izdajalec. Bunker je bil oddaljen približno pol ure od kmeta Ladinika.

Ko je izdajalec pobegnil od partizanov, je treteta vsa okolica Mežice, posebno pa še kmetje na Platu. Saj imenovani je vedel za sodelovanje med kmeti in partizani. Vedel je tudi za vse kurirske javke in poznal vse partizanske funkcionarje na tem območju.

Ker se skoraj dva meseca ni nič zgodilo, so se partizani vrnili v hudi zimi in visokem snegu nazaj v bunker. V času napada na bunker, bilo je 7. februarja, je bilo v bunkerju 11 partizanov. Partizani so bili oboroženi z eno brzostrelko, tremi mavzericami in tremi lovskimi puškami ter dvema pištolama. Izdajalec je privedel policijo iz Žerjava ponoči, obkoli so bunker ter čakali jutra. Partizani pa ponoči niso imeli straže, spali so v bunkerju na pol slečeni ter bos. Ko so zjutraj z vseh strani Nemci z orožjem napadli bunker, je v njem nastala popolna zmeda. Borci so napol goli in bos skakali v meter visok sneg. V tem boju sta padla dva borca, šest jih je bilo ujetih in trije so pobegnili.

Tu sta padla sekretar za Mežico Franc Šahman-Žagar in Julka Božič.

Ujeti so bili: Jože Ladinik, Mira Bastič, Jože Triplat-Slavko, Jože Štefič, Marija Rastočnik in Anton Močilnik.

Pobegnili so: Ivan Štern, Oberov sin s Plata, Gusti Ladinik — Ladinikov sin s Plata in Dušan Korošec, doma z Ljubnega.

Po končanem dejanju so Nemci bunker zažgali in ujete partizane peljali najprej v SS kasarno v Celovec, nato pa v razna koncentracijska taborišča.

Ivan Štern, Oberov sin s Plata je poudaril: »Nevaren je tujj sovražnik, toda nevarnejši od

njega je domači izdajalec, ki je pripravljen izdati tudi svojega brata za krivično in nepošteno stvar.« To se vidi iz opisanega primera, ko je izdajalec pahnil v smrt pri Šahmanovem bunkerju dva borca in šest borcev v ujetništvo.

Mesec dni pozneje je v bunkerju okrajnega komiteja v Javorju padlo osem tovarišev in tovarišic.

Slednjič sem našel Jožeta Triplata-Slavka iz Mežice, ki je bil ujet kot kurir na postaji K-TV 14 pri napadu na Šahmanov bunker.

»Dobro sem poznal izdajalca saj sem ga kot kurir imel za pravičnega borca.

Ko so Nemci napadli, sem spal v bunkerju. Vsi so pobegnili iz bunkerja, jaz pa sem iskal čevlje, da bi se obul. V tem trenutku Nemci planejo v bunker, mi zvežejo roke na ramenih in porinejo med ostale ujete v sneg. Tam sem slišal kričanje,

Ivan Žunko

V spomin padlim

(Govor ob odkritju dveh spominskih plošč v Kotu pri Ravnjaku in Pečniku)

Zbrali smo se tu, pod vzožjem naše gore, za katero je pokojni dr. Franc Sušnik dejal:

»Kar je v dolini premalo lepote, vsa je vzkipela v našo goro: v sinji baržun njenih lesov in v rdeče slapove šenturšelj; v mogočno veličastvo njenih vih, v mir njenih mehkolasih trat in v svobodne razglede njenega vrha. In ko ji sonce zjutraj oblije teme s poljubom prve ljubezni in ji sname megleno odejo z naročja in izpod nog, se zmezijo sive skale ko ovčje črede, sence bežijo v divje globače Pogorelca in Rup, gams vodi družino v Suške frate, v Črnem vrhu, v Plešivški kopji zahtijo sekire in smreke zastočejo od bridke sle; jutro raste na Vernerici, raste in cveti na požganišču v Šeserju in pri Jelenu, cveti in prede zlato kodeljo od Ivartu do Prežiha, in zvon zatrepče po sončni tenčici in dan je razsut v razkošne dalje!«

In ko smo se danes svobodni zbrali tu, ne moremo mimo tega, da je prav ta naša Gora igrala važno vlogo v najtežjih dneh v zgodovini naših narodov — ko smo se uprli okupatorju in našim domačim izdajalcem. Prav v nedrjih naše gore so našli zatočišče in dom številni borci in aktivisti, tu je bil sedež okrožja, tu so bile tudi razne konference, kjer so bili sprejeti sklepi za nadaljnjo borbo in razvoj naše ljudske oblasti. Tu je bila tehnika, od koder se je širila pismena beseda, ki je vzpodbujala borce v borbi, ljudem pa naznanjala, da slovenski narod ni klonil in da bije srdit, a zmagovit boj za naše lepše in samostojno življenje.

Toda vsaka borba terja tudi žrtve. Borba za osvoboditev naše domovine je terjala 1,700.000 žrtev. Toliko najboljših sinov in hčera naše domovine je moralo žrtvovati svoja življenja za temelj novi zgradbi, ki smo jo gradili v težki in neneški štiriletni borbi, skoraj goloroki proti najmoderneje oboroženemu okupatorju, ki so ga podpirali domači izdajalci. Navedel sem, da smo bili skoraj goloroki. Orožje smo morali trgati iz rok okupatorju, toda imeli smo čudovito orožje —

jokanje in tarnanje ujetih. V snegu pa sem videl ležati sekretarja Šahmana in Julko Božič, ki sta bila že mrtva. Izdajalec pa je stal ob strani, nas zmerjal za banditske svinje in nam grozil, da nas bo vse pobil. Jaz sem bil po sodbi v SS kasarni v Celovcu prepeljan v taborišče Dachau, kjer sem bil obsojen na smrt. Posrečilo se mi je pobegniti iz Dachau in po končani vojni sem se vrnil domov.«

Ob spomeniku so se 29. avgusta zbrali vojaški invalidi iz občine Ravne ter se spomnili na padle tovariše. Najprej je navzoče pozdravil predsednik komisije za vojaške invalide pri OO ZZB NOV Ravne Zdravko Jamar. Invalidi so pred spomenik položili venec. Otroci iz šole v Mežici so z zborno recitacijo počastili mrtve. Ivan Štern pa je udeležencem ob spomeniku pri Šahmanovem obnovljenem bunkerju pripovedoval o dogodku, ki smo ga opisali.

imeli smo trdno vero, da bodo pod vodstvom Komunistične partije, na katere čelu je stal naš genialni vodja maršal Tito, našo domovino osvobodili ter ustvarili novo — socialistično Jugoslavijo. Podpirali so nas naši kmetje in delavci, ki so se zavedali, da se borimo za lepšo in srečnejšo bodočnost vseh naših slojev, ter so nas kljub grožnjam in terorju okupatorja izdatno podpirali.

Žrtve pa so padale tudi tu, na kraju, kjer smo se danes zbrali z namenom, da odkrijemo dve spominski plošči — dva pomnika borcem, ki so na pragu svobode, v cvetu mladosti, omahnili za vedno v naročje Gori. Nas in mlajše rodove bodo ti pomniki spominjali na štiri borce, ki so na tem območju izgubili svoja mlada, a plodna življenja.

22. novembra 1944 je padel pri Pečniku partizan Florjan Kotalo-Rudi. Rojen je bil 2. 5. 1926 na Brdinjah pri Kotljah. Kot 18-letni mladenič se je pridružil partizanom. Usodnega dne opoldne je prišel s tovarišem k Pečnikom. Po stari navadi so jima postregli s kosilom. Hišo je obkolila policija ter ju pozvala na predajo. Toda partizana sta odgovorila z ognjem, saj za pravega partizana predaje ni bilo. V boju je Rudi obležal smrtno zadet. Domačini so ga zasilno pokopali kar v sneg ter šele na pomlad globlje v zemljo. Po osvoboditvi pa so ga svojci prekopali ter ga pokopali na hotuljskem pokopališču.

21. januarja 1945 sta padla tu pri Ravnjaku dva partizana: Pavle Mešl-Gams in Jože Knez-Telin.

Pavle Mešl-Gams je bil rojen 23. januarja 1914 v Šempetru pri Dravogradu. Bil je sin rudarja, ki je garal v rudniku na Lešah. Obrti se je izučil v takratnem Guštanju, kjer se je leta 1931 zaposlil kot strugar v železarni. Med delavci v železarni se je navzel naprednih idej. Bil je izreden fant in se je v mladosti oprijel znanega pravila: »Zdrav duh v zdravem telesu«. Ukvarjal se je s telovadbo in športom. Ko je imel 18 let, je veljal za najboljšega smučarja na Koroškem. Zmagoval je v tekih, smuku in slalomu in celo skokih. V letu 1935 je bil prvak v smuku z Uršlje gore. Pri Sokolu se je izkazal kot izvrsten rodnostelov-

Spominski park v Kraljevu — 4000 žrtvam zločinov nacizma

dec. Bil je izreden planinec in je prehodil vse koroške gore. Komunist je postal že leta 1940, zato je ob okupaciji takoj vedel, kje je njegovo mesto. Delal je kot aktivist v osvobodilnem gibanju, v oboroženo enoto pa je vstopil 16. septembra 1944. V bataljonu VDV je opravljal razne funkcije, padel pa je kot komandir Narodne zaščite. V bližini Ravnjakove domačije so ga pokosile krogle gestapovske policije 21. januarja 1945, dva dni prej, ko bi dočkal 31 let svojega plemenitega življenja.

Jože Knez-Telin je bil rojen v delavski družini 11. avgusta 1910 v Guštanju.

Bil je delavec — predvojni komunist tega kraja in je sodeloval s Prežihovim Vorancem. Veliko je pomagal osvobodilnemu gibanju na Koroškem kot aktivist. V oboroženo enoto je vstopil 16. septembra 1944 — istega dne kot Pavle Mešl. Prekaljeni komunisti so bili tisti partizani, ki so se v prvih vrstah upirali okupatorju in njihovim pomagačem. S svojim zgledom so privabljali mlajše ljudi v partizane. Ob preboju iz obroča je padel Knez skupno z Mešlom, star 34 let.

Samo dan poprej, 20. januarja 1945, je prav tako na tem območju omahnil zadet od izdajalske krogle Cvetko Štornik-Florjan. Rojen je bil 27. februarja 1922 v Zagradu pri Prevaljah. Kot 22-letni mladinec je 20. avgusta 1944 vstopil v partizanske vrste — v Bračičevo brigado. Bojeval se je v Savinjski dolini, kjer so bile v decembru v hudi zimi 1944 velike bitke. V ofenzivi je v velikem snegu in mrazu ozebel, zato je prišel na teren OF Prevalje, da bi se za silo pozdravil. 20. januarja 1945 je tu v bližini padel, zadet od izdajalske krogle.

36 let je minilo od teh dogodkov, toda nam borcem so še vedno živo v spominu.

Ti in podobni pomniki pa naj bodo v opomin našim mlajšim generacijam, na katere prenašamo tradicije narodnoosvobodilnega boja, da bodo budno čuvali njegove pridobitve, predvsem bratstvo in enotnost naših narodov.

Zato polagam naši mladi generaciji na srce, naj čvrsto stopa naprej po poti, ki nam jo je začrtal naš voditelj in učitelj maršal Tito.

Časi, v katerih danes živimo, tudi niso preveč rožnati. Svetovna gospodarska kriza tudi nam ni prizanesla. V povojnih letih smo res dosegli zavirljiv napredek. Zgradili smo nove tovarne, nastala so cela nova mesta, dosegli smo zavirljivo življenjsko raven, Jugoslavija pa je pod vodstvom

Mojca Potočnik

Borci in njihova organizacija

Na straneh našega časopisa smo brali že veliko spominov nekdanjih koroških partizanov na doživetja med narodnoosvobodilnim bojem, zato bi kdo utegnil pomisliti, da nekdanji partizani živijo le še v spominih na težke, toda junaške vojne čase. Vendar ni tako: borci in njihova organizacija — Zveza združenj borcev NOV — so krepko vpeti v današnje družbeno dogajanje in v našo stvarnost. To so izpričale letne konference krajevnih združenj ZB kot tudi letna delovna skupščina občinskega odbora ZZB NOV Ravne na Koroškem, ki je bila v soboto, 24. aprila 1982, v Družbenem domu na Prevaljah. Tako izveni tudi poročilo predsednika OO ZZB NOV Ivana Močnika, ki je v uvodu dejal, da je ZB v preteklem obdobju reševala lastne naloge, v fronti organiziranih sil ZK in SZDL pa se je vključevala v reševanju temeljnih vprašanj razvoja naše socialistične samoupravne družbe. Taka bo dejavnost organizacije tudi v prihodnje.

»Program našega dela je dolgoročen, posamezne naloge pa je moč tudi uresničiti, če so hotenja za akcije enotna in konkret-

predsednika Tita pridobila v svetu velik ugled kot neuvrščena država, ki se bori za enakopravnost in pravico do samoodločbe vseh narodov sveta.

Toda tudi mi smo zašli v gospodarske težave, kajti v preteklosti smo zajemali s preveliko žlico — jedli smo več, kot smo pridelali. Ko se danes sprašujemo, zakaj smo zašli v težave, moramo pomisliti, da smo temu krivi prav vsi. Poglejmo okrog sebe, pa bomo videli, koliko je bilo zgrajeno novega. Da smo to dosegli, je vsak od nas poskušal dobiti kar največ kredita, in to seveda dolgoročnega, tako za gradnjo hiše, nakup avtomobila in raznih drugih stvari. To pa ne more iti v nedogled in nekoč je treba to plačati. Danes smo na tem in zato smo se zavestno odločili za gospodarsko stabilizacijo. Seveda pa to marsikomu ni po godu, saj se je treba pač odpovedati ugodnostim. Toda zavedati se moramo, da je le od nas odvisno, kdaj bomo naše gospodarstvo stabilizirali. Pri tem pa naj nam bodo vedno za vzgled ti naši borci, ki so za našo lepšo in boljšo bodočnost dali največ, kar so mogli, svoja mlada življenja.

Njih žrtve so obrodile ogromne sadove, ki jih moramo očitati. Ti in drugi pomniki naj bodo v spomin padlim in opomin vsem tistim, ki bi si drznili ogroziti svobodo naše neuvrščene samoupravne, Titove Jugoslavije.

Prepričani smo, da bo naša mlada generacija znala braniti svobodo, za katero je bilo prelite toliko dragocene krvi najboljših hčera in sinov naše domovine.

Slava vsem znanim in neznanim junakom, ki so nam priborili svobodo!

na. Ob vseh nalogah, smo dajali poseben poudarek stabilizaciji. V minulem obdobju smo si nabirali izkušnje tako v materialnem in družbenem razvoju kot tudi v slabostih, o katerih smo na naših sejah in v drugih družbenopolitičnih organizacijah kritično in odkrito razpravljali. Med delovnimi ljudmi in med člani naše organizacije se je okrepilo prepričanje, da sedanje gospodarske težave lahko premagamo le z večjimi lastnimi naporji. To pa pomeni, da moramo boljše gospodariti in urejati družbene zadeve. Izboljšati moramo tehnološko bazo, usposobljenost strokovnjakov, izobraževalno raven delovnih ljudi in tudi socialistične samoupravne odnose. Naša največja naloga v letu 1982 bo še vedno boj za gospodarsko stabilizacijo. Zavedati se moramo, da to terja nove napore in odrekanja. Z boljšim delom in večjim varčevanjem si moramo vsi — tudi borci, udeleženci NOV — prizadevati za uravnovešeno plačilno bilanco, zmanjšanje inflacije in za krepitev položaja naše države v mednarodni menjava.«

Nato je predsednik Močnik osvetlil mednarodno in domačo politično sceno:

Politična situacija pri nas in v svetu je resna. Blokavska delitev sveta ustvarja nenehno nevarnost in strah tudi pred tretjo svetovno vojno.

Dotaknil se je nekaterih nevarnih križnih žarišč v svetu in negativnih pojavov v Jugoslaviji ter nadaljeval:

Zaradi neuvrščene politike ima naša država v svetu velik ugled.

»Takšni negativni pojavi nam zmanjšujejo tudi gospodarske uspehe in stabilizacijska prizadevanja. Če bomo hoteli uspeti, se bomo morali otresti birokratskih metod in omejitev ter nacionalistične ozkosti in vseh drugih pritiskov in postkusov ovirati naš razvoj. Vsak delovni človek in občan mora doumeti, da je neprestano odgovoren in dolžan tudi sam sodelovati pri gospodarski stabilizaciji in zmanjševanju družbene porabe.

Občinski odbor ZZB NOV zato podpira prizadevanje za uresničevanje in odpravo primanjkljaja v plačilni bilanci in za zmanjšanje vseh oblik porabe. Odločno se zavzemamo za stabilizacijo v naši družbi, podpiramo vse napore republike in občine, da bi letna stopnja inflacije ne bila večja od 15 %.

Od splošne problematike je prešel Močnik k domači stvarnosti:

»Želimo, da bi v naši občini posvetili posebno skrb razvoju kmetijstva. S hitrejšim razvojem le-tega lahko močno okrepimo gospodarsko stabilizacijo. Splošno varčevanje mora postati trajna akcija vseh družbenih sil. Ne moremo in ne smemo ostati samo pri političnih deklaracijah in zahtevah. Borčevske organizacije moramo dajati zgled pri varčevanju, še posebej ob raznih proslavah, postavljanju spomenikov, ob pohodih itd., vendar ne na škodo kvalitete in prenašanja revolucionarnih tradicij na mladi rod.

Nas borce v zadnjem času skrbi tudi naraščanje nezaposlenosti, še posebej med mladimi z dokončano izobrazbo. To je problem, ki bi ga morali sproti reševati, da se nam ne bi nakopičil in postal nepremagljiv in kritičen.

Malodušje in pomisleki, ki se širijo v naši javnosti, tu in tam tudi med udeleženci NOV, ob neučinkovitosti naše družbene ureditve, moramo odpraviti z vsemi močmi, vendar pa predvsem z večjo odgovornostjo. Streznitev o naši gospodarski situaciji ni dosegla vseh v zadostni meri, še vedno se nekateri obnašajo tako, kot da se ni nič spremenilo. Še vedno mnogi, tudi tisti na višjih položajih, niso dojeli, v kakšnem ekonomskem položaju smo in kaj je treba storiti in kako se obnašati. Vsak misli, da to velja za drugega, ne pa zanj. Tudi v naši občini se prepočasi sporazumevamo. To pa zato, ker vsak postavlja na prvo mesto svoje interese. Ali položaj še vedno in dovolj resen? Odvisno je predvsem od ljudi — posameznikov pa vse do političnih organizacij in forumov — ZK, SZDL, ZSMS do ZZB NOV. Vsa naša družba in sleherni občan mora dojeti da tako ne gre več naprej ni da se moramo otresti iluzije, da bo nekdo tretji pomagal rešiti naše naloge.

Vendar pa ne smemo biti črnogledi. V minulem letu se je kljub vsem težavam stanje malo že zboljšalo, tudi v gospodarstvu, tako da smemo upati, da bomo s skupnimi

močmi lahko krenili naprej po načrtani poti.

Zadnji del poročila je predsednik Močnik posvetil problematiki borcev:

»Delo naše organizacije se je v minulem obdobju poglabilo, ter prešlo iz ozkih okvirov skrbi za borce in VI v širši krog družbene skrbi za vso borčevsko problematiko. azumljivo je, da se naša struktura naglo stara, predvsem zdravstveno slabi in prav s tem se porajajo določeni socialni problemi. Skrb za zdravje naših borcev je bila še kar zadovoljiva. Dispanzer za borce redno deluje, za kar se moramo zahvaliti službi zdravstvenega doma Ravne na Koroškem in posebej dr. Oblaku.

Letos je stanje nekoliko slabše. Zdravstvena skupnost naše občine je lansko leto zaključila s finančnim primanjkljajem. Ta primanjkljaj naj bi letos pokrili z določenimi ukrepi, tudi na račun zdravstvenega

Viktor Levonik

Da bo naše srce podobno domovini

**Da bo naše srce tako, kot si ti, Domovina.
Potem bo vse drugače.**

**V svetu ne bo več človek varal človeka,
mož bo ostal zvest ženi,
matere ne bodo ubijale svojih otrok.
Otroci bodo spoštovali starše.
Bratje in sestre se ne bodo prepirali.**

**Naj bo naše srce podobno Domovini,
ki je nova in mlada zrasla iz krvi!
Potem bo vse drugače.
Predstojnik ne bo nikoli ponižal podrejenega.
Delavec se ne bo nikoli surovo vedel.
Trgovec ne bo goljufal.
Šofer ne bo prehitel kolone na nepreglednem ovinku.**

Ljudje se ne bodo več morili.

**Naj bo naše srce, kot si ti, Domovina!
Potem bo na svetu vse drugače.
Noben otrok ne bo lačen.
Noben starček ne bo umiral sam in zapuščen.
Noben bolnik ne bo zaman prosil kozarca vode.
Noben siromak ne bo trkal na zaklenjena vrata.
Svetu bo zavlada velika, neskončna ljubezen.**

varstva borcev in vojaških invalidov NOV, predvsem z zmanjšanjem varstva borcev in vojaških invalidov NOV, predvsem z zmanjševanjem zdraviliškega zdravljenja. Stališče nas, udeležencev NOV, je enako stališču republiškega odbora ZZB NOV SRS, republiške konference SZDL in skupščine Slovenije, da se pravice borcem in VI v tem stabilizacijskem obdobju ne bodo širile, ne bodo pa se tudi zmanjševale. Strinjamo se, da je treba v zdravstvu bolj varčevati predvsem pri porabi zdravil, ki jih v Sloveniji zmečemo v odpad kar za 60 starih milijard letno. Naše članstvo opozarjamo na to, to smo poudarjali na letnih skupščinah naših združenj v občini. Prepričani smo, da porabimo preveč zdravil, s tem pa nastaja ogromna materialna škoda. Smo za vse vrste varčevanja, vendar ne samo na

račun zdravja borcev. Tudi zbori skupščin so razpravljali o problematiki borčevskega varstva in so se izrekli za vsaj takšno število mest za zdravljenje v naravnih zdraviliščih, kot je bilo v lanskem letu. Priznavalnine in socialna pomoč borcem in VI v občini so v zadnjih letih dobro urejene. Zato gre zahvala prizadevanju skupščine občine in njenih organov, ki z razumevanjem spremljajo in pomagajo reševati borčevske socialne probleme. To problematiko so obravnavali vsi zbori občinske skupščine.

Od 1771 borcev, članov naše organizacije, ki imajo priznan status borca, prejema 238 članov stalno priznavalnino, enkratno priznavalnino je prejelo 110 članov. V te namene je bilo v proračunu občine za leto 1981 zagotovljeno in porabljen 4,600.000,00 dinarjev za leto 1982 je predvideno 5,297.065,00 dinarjev.

V razpravi so nekateri borci izrazili obžalovanje, ker borčevske priznavalnine pogosto pomenijo nujno socialno pomoč za reševanje težkega socialnega stanja nekaterih bivših borcev, namesto da bi pomenile le nagrado in priznanje za udeležbo v NOV. Toda tudi to je del današnje družbene stvarnosti, ki ga borci zavestno sprejemajo in želijo z vsemi močmi sodelovati, da bi se stanje izboljšalo. To so še posebej poudarili v svojem delovnem programu za prihodnje obdobje. Prizadevali si bodo, da se bo »družbenopolitično angažiral vsak borec NOV, tako kot med NOV in socialistično revolucijo«.

Kljub temu se predstavnikom borcev iz gornjega dela Mežiške doline ne zdi prav, ker so delavci rudnika Mežica ekonomsko prizadeti zaradi slabega gospodarskega položaja te delovne organizacije. Kljub težkemu delu, ki ga opravljajo v jami, imajo zaradi nizkega osebnega dohodka — po dolgoletni delovni dobi — zelo nizke pokojnine. To bi morali v občini solidarnostno urediti. Problem je pereč zlasti zato, ker je večina nekdanjih borcev NOV že upokojenih, ostali (v rudniku Mežica in železarni Ravne je še 90 aktivnih borcev) pa se bodo upokojili v bližnji prihodnosti, neskladja med zaposlenimi v tej in oni delovni organizaciji pa so več kot očitna.

Delegati skupščine so razpravljali o priznanju posebne dobe koroškim borcem tudi po 9. 9. 1943. Menili so, da so bile razmere na Koroškem med vojno bistveno drugačne kot v drugih predelih Jugoslavije, kjer se je v zimi 1944/45 vojna že končevala, pri nas pa je bilo tedaj najhuje. Pri nas je večina borcev vstopila v NOV šele po datumu, ki je odločilen za odmero borčevskih pravic. Značilno je, da je v občini Ravne le en imetnik »partizanske spomenice 1941.«

Kakor krajevna združenja Zveze borcev skrbijo za posamezne probleme borcev v svojem kraju, tako komisije pri občinskem odboru ZZB vodijo posamezna področja dejavnosti borčevske organizacije v občini. Deluje vrsta komisij, npr.: za interniranje, izseljenje in bivše politične zapornike; za ugotavljanje posebne dobe, za SLO in DS, za zdravstveno skrb borcev NOV, za odlikovanje, za stanovanjska vprašanja, za VI in druge.

Še posebej aktivna je komisija za negovanje tradicij NOB. Ta skrbi za prenašanje izročila NOB na mlade po šolah in v mladinski organizaciji, sodeluje pri pisanju

članov v KF in TV 15, sodeluje z Zvezo koroških partizanov v Celovcu in skrbi za gradnjo in vzdrževanje spomenikov in spominskih plošč borcem NOV.

Borci se zavedajo, da je gradnja spomenikov draga in je sami, brez pomoči družbe, ne bi zmogli. Vedo tudi, da je treba pri tem tudi v prvi vrsti varčevati. Vseeno pa ne morejo razumeti, zakaj se republiški in zvezni organi ne zavzemajo za gradnjo spomenika na Poljani, kjer so bile dokončno premagane sile fašizma. Danes, ko se v svetu vse bolj širi gibanje za mir, bi tudi mi morali dostojno zaznamovati kraj, kjer je bil po šestletni vojni v Evropi dosežen mir.

Tudi med našimi borci se razplamteva misel o miru. Začeli so že več akcij za šir-

jenje te ideje, vendar ni bilo pravega odziva. Zakaj?

Zelo pomembno je povezovanje naših borcev z mladimi. Nekateri sodelujejo s krožki NOB na šolah, kjer mladim pripovedujejo o svojih doživetjih v času NOV in jih vodijo na izlete v kraje, znane po zgodovinsko pomembnih dogodkih. Mnoge mladinske organizacije so že prevzele skrb za posamezne spomenike NOB, to pa daje borcem upanje in zagotovilo, da partizanska tradicija pri nas ne bo zamrla, kajti živela bo naprej — v mladih. Z njo pa bodo v naši družbi še naprej živeli ideali, za katere so nekdanj padale žrtve: svoboda, pravična družbena ureditev in človeka vredno življenje za vse.

Milan Ferik

Aktivist in borec Karel Aberšek - Pero

Med revolucionarne ljudi, aktiviste in borce NOV, zaslužne družbenopolitične delavce na Prevaljah — lahko nedvomno prištevamo tudi 77-letnega upokojenega borca Karla Aberška-Pera s Prevalj.

Kot sin kmečkih staršev izpod Uršlje gore je moral v ranih letih okusiti mnogotere grenkosti. Najhujše pa je skupno s starši, brati in sestrami moral preživeti po vdoru nemškega okupatorja v našo deželo leta 1941 in ves čas do osvoboditve domovine.

Kot večini borcev narodnoosvobodilne vojne, sodelavcem ter vsem delovnim ljudem, Karlu Aberšku tudi v povojnem obdobju v izgradnji do tal porušene domovine ni bilo prav lahko. Prežet z revolucionarnim duhom ter vsekakor še zadovoljivega zdravja se je ves predal toku družbenopolitičnega in gospodarskega življenja. Bil je povsod, kjer ga je družba najbolj potrebovala.

Karel Aberšek se je rodil 31. 10. 1905 v Radušah pri Slovenj Gradcu. V družini je bilo sedem otrok, živeli pa so v zelo težkih življenjskih razmerah, tako da skoraj niso poznali kruha. Kadar je šla njegova mati delat na kakšno veliko kmetijo, je vzela vedno nekaj otrok s seboj, tako da so vsaj tam dobili kaj jesti. Njegov oče je večkrat menjal službo, pa tudi popival je rad, da je še tisto napravil, kar so imeli. Karla je mati dala na neko kmetijo za pastirja. Tako je hodil v šolo, v prostem času pa je pasel živino. Njegova mladost mu ni bila z rožicami postлана. Ko je končal ljudsko šolo, je moral iti služiti za hlapca na kmetijo. Tam je ostal na željo staršev pet let. Vedno so mu govorili, da ga imajo ravno tako radi, kot da je njihov sin, samo, da je garal za nje. Ko pa je šel stran, mu niso dali nič za njegovo petletno delo. Nato se je odločil, da gre delat h grofu Thurnu kot gozdni delavec. Tam je delal sedem let, do leta 1933. Nato se je poročil in z ženo sta vzela v najem kmetijo grofa Thurna. Kljub temu, da je vzel v najem kmetijo, je še dalje delal kot gozdni delavec pri grofu.

Že pred okupacijo se je v njihovi hiši zadrževal trgovec Grošelj, ki je pri njih razpečeval rusko literaturo. Tako je imel stike tudi z Benom Kotnikom in Rožnikom, zato je lahko hitro začel sodelovati v osvobodilnem gibanju.

Pomagal je izbrati teren za bunker nad njihovo domačijo — »Macigojevo«, ki so ga tudi oskrbovali s hrano do 10. januarja 1944, ko je bil bunker izdan, njega pa so hoteli aretirati fašisti zaradi sodelovanja s partizani. Uspelo se mu je skriti, zato so namesto njega odpeljali v taborišče Ravensbrück ženo in tri sosedove hčere. Tam so ostale do konca vojne.

Novembra 1944 je bil bunker ponovno izdan. Nemci so izvedeli, da je njegov oče vozil material za bunker, zato so nameravali vso družino izseliti. Dobil je pošto, da naj pride in spravi premoženje, ker jih bodo selili. Skupina VDV, ki je bila pri Godcu, je šla z njim in so vse imetje spravili v partizane. Bilo je 14 glav goveje živine, par konjev, 10 svinj, 20 ovc in okrog 1000 kg žita. Ko je prišla nemška policija, je našla kmetijo prazno, zato so domačijo požgali. Ostal je brez vsega, za kar je garal s svojo družino leta in leta.

Njegova starša sta bila stara 70 let, ko sta odšla v partizane, sin pa je dopolnil sedem let. Pri njem je stanovala tudi ženinina sestrična Terezija Podgoršek, ki je prav tako odšla v partizane.

Ko je bil februarja 1944 sprejet v partijo, je dobil prvo funkcijo. Postal je sekretar okraja Prevalje-Ravne. Od takrat, ko je odšel v partizane, in do sprejema v komunistično partijo, je organiziral že devet članov. Sekretar okrožja je bil do konca maja 1944, nato pa so ga poslali v partijski tečaj v Kočevje, kjer je bil tri mesece. Medtem pa se je organiziralo okrožje Dravograd. Po vrnitvi iz Kočevja je bil član Okrožnega komiteja Dravograd vse do osvoboditve.

Po osvoboditvi je bil član okrožja Maribor, pozneje oblastnega odbora Maribor, zatem sekretar notranje uprave, nato predsednik za kmetijstvo. Ko pa se je za-

Karel Aberšek-Pero

čela agrarna reforma, je postal predsednik te komisije. Ker se je tukaj najbolje izvedla agrarna reforma višinskih kmetov, je bil poslan še v Mozirje, da bi pomagal izvesti agrarno reformo višinskih posestev tudi tam. Nazadnje je moral iti s podobno nalogo še v Sukan. Tam je bil samo tri mesece, obenem pa je bil predsednik krajevnega odbora Prevalje. Bil je še predsednik evakuacijske komisije za evakuacijo državnega posestva Radlje — pri komiteju Slovenj Gradec, podpredsednik okraja Slovenj Gradec ter poverjenik za gozdarstvo.

Okraj Slovenj Gradec in komite Slovenj Gradec sta ga določila za predsednika komisije za posek 100-metrskega obmejnega pasu.

Ko se je razformiral okraj, je bil predlagan za direktorja Tovarne lesovine in lepenske Prevalje, istočasno pa je bil član občinskega odbora Ravne in član komiteja.

Direktor je bil 11 let. V tem obdobju je bil družbenopolitično zelo aktiven, svoje delo je opravljal vestno in odgovorno, boril se je za razvoj socialističnih samoupravnih odnosov, za oblast delavskega razreda in za uresničevanje skupnih interesov delovnih ljudi.

V obdobju do upokojitve je imel naslednje funkcije:

- član občinskega komiteja
- član občinskega odbora ZB
- podpredsednik krajevnega odbora ZB Prevalje
- predsednik krajevnega odbora socialnega varstva starejših
- član občinskega odbora za pomoč borcem
- član komisije za posebno dobo
- član domicilnega odbora aktivistov OF (je še sedaj)
- prototnik sodišča Slovenj Gradec (tri mandatne dobe)
- član kadrovske komisije pri socialistični zvezi, bil pa je tudi član kadrovske komisije pri občinskem komiteju Ravne na Koroškem.

— Kurirčkovo pošto vodi od ustanovitve, to je 19 ali 20 let.

— Sodeluje z osnovno šolo Franja Goloba Prevalje in več kot 10 let s taborniki.

Njegovo plodno delo med narodnoosvobodilnim bojem ter v povojni graditvi domovine — socialističnega sistema in napredka — povečujejo njegova številna vojaška odlikovanja, delovna odlikovanja in priznanja.

Ob počrtnovalnem delu je Karel Aberšek gojil kar dva konjička hkrati. Že vsa povojna leta je bil zelo prizadeven planinec. Še danes je član nadzornega odbora

planinskega društva. Hkrati pa ima veliko veselje do lovstva. Bil je več let predsednik lovske družine na Prevaljah. Še nedavno je gojil tudi čebele. Vedno je imel po več panjev čebel v svojem vrtu, toda to je moral opustiti. Čeprav je že več let v pokoju in je zadnje čase slabega zdravja, njegova aktivnost v društvih kakor tudi v družbenopolitičnih organizacijah še ni popustila.

Tak je naš Pero. Borci, sodelavci in drugi člani krajevnega odbora ZB Prevalje mu ob 77. letu čestitam in želimo, da bi bil še dolgo med nami.

Marjan Linasi

Razstava o partizanski saniteti na Koroškem

Dva dni pred praznikom Osvobodilne fronte slovenskega naroda — 25. aprila letos — smo v koroškem pokrajinskem muzeju revolucije v Slovenj Gradcu odprli stalno razstavo o saniteti na Koroškem in na mislinjsko-pohorskem območju. Razstava je pomembno obogatila razstavni prostor v našem pokrajinskem muzeju. Pomembna pa je predvsem zato, ker smo se končno tudi pri nas lotili proučevanja te pomembne človekoljubne dejavnosti med narodnoosvobodilnim bojem. Kot je zapisal univerzitetni profesor Metod Mikuš, je bila partizanska saniteta na Slovenskem ena najpopolnejših partizanskih dejavnosti med NOB. Mislim, da smo se tudi na našem območju dovolj dosledno držali načela, ki ga je med vojno izrekel Tito, namreč, da »skrb za ranjence mora biti učinkovita; ranjence moramo rešiti in jih ne smemo pustiti na milost in nemilost sovražniku.« Ravno organizirani sanitetni službi med NOB se moramo zahvaliti, da je bilo ozdravljenih mnogo težko ranjenih borcev, da jih je zelo malo prišlo sovražniku v roke in da je bila umrljivost med našimi ranjenci razmeroma zelo nizka, kljub zelo skromnim materialnim možnostim, ki jih je partizansko zdravstvo imelo na razpolago. Zasluge za to imajo številni partizanski bolničarji, zdravniki in osebje bolnišnice, ne smemo pa prezreti vloge kmečkih domačij.

Razstava je razdeljena na dva dela, in sicer na koroški ter na mislinjsko-pohorski del. Prvega sta uredila Anton Iković iz Solčave in avtor tega prispevka, drugega pa Bogdan Žolnir. Razstava je zelo bogata, saj prikazuje okrog 500 fotografij in dokumentov na panojih, poleg tega pa še mnogo instrumentarija in raznih medicinskih pripomočkov ter originalnih zvezkov s seznamami ranjencev in osebja bolnišnic — v vitrinah ali pa zunaj njih. Med materialnimi ostanki pritegujejo posebno pozornost pripomočki iz Pavčkovih bolnišnic: operacijska miza, nosila ter kompleten zobozdravstveni pribor, ki ga je daroval muzeju partizanski zobozdravnik dr. Rutar.

V tem zapisu se bom omejil na koroški del razstave. Zelo velike zasluge za postavitev tega dela razstave ima Anton Iković iz Solčave, ki je med NOB deloval kot bolničar, kurir in obveščevalec v partizanskih bolnišnicah na Solčavskem, po vojni je vrsto let zbiral najrazličnejše gradivo o partizanski saniteti na Koroškem — od fotografij do pričevanj ranjencev in osebja bolnišnic. Prav njegova zasluga je, da je tudi ta del bogat z različnimi fotografijami in drugim gradivom, ki bi ga bilo sicer za to območje težje dobiti. Iz njegovega gradiva povzemam tudi podatke o razvoju partizanske sanitete na Koroškem.

Fotografsko gradivo je razstavljeno na šestih panojih različnih velikosti v skupni površini 12 m². Seveda je treba že na začetku povedati, da je v to območje zajet tudi predel okrog Solčave (Matkov kot, Logarska dolina, Robanov kot, Solčava); čeprav je to del Štajerske, je bil med NOB vseskozi najtesneje navezan na Koroško; posebno se je to čutilo ob osvoboditvi Zgornje Savinjske doline 1944, ko je Solčava postala nekakšno središče koroškega partizanstva. Tu so imeli tedaj svoj sedež najvišji vodstveni organi NOB za Koroško. Glede partizanske sanitete pa je bil ta predel za Koroško še posebej pomemben, saj so bile v Matkovem kotu, Robanovem kotu in Logarski dolini partizanske bolnišnice, kjer so se zdravili partizanski ranjenci s cele vzhodne Koroške.

Razstavljeno fotografsko gradivo je urejeno po geografskem načelu: vsak pano obravnava sanitetno dejavnost na določenem geografskem območju, in sicer:

1. pano: Vse območje Koroške do prihoda XIV. divizije
2. pano: Partizanska saniteta po prihodu XIV. divizije v Matkovem kotu
3. pano: Saniteta v Robanovem kotu
4. pano: Saniteta v Logarski dolini
5. pano: Saniteta v Mežiški dolini
6. pano: Saniteta na avstrijskem Koroškem

Oglejmo si torej razstavo po panojih: Na prvem panoju (velikost 2,40 × 1,20 m) je razstavljena sanitetna dejavnost med

Viktor Levovnik

Nesrečno dekle

Ko rahlo sneg je naletaval,
se zima je začela,
v topli sobi fant, dekle
sta srčno se objela.

Solzne bile so oči,
srce polno bolečine,
fant dekle zapuščal je,
šel v borbo je v planine.

Še preden jo zapustil je,
obljubo ji je dal,
za domovino in za njo
se on bo žrtvovat.

Hraber bil je partizan,
je branil domovino,
na tihem željo je imel,
če zdrav domov se vrne,
si ustvaril bi družino.

Čez leto dekle gre za njim
tja v hribe, v hudo zimo,
se borila je za nas,
da v miru zdaj živimo.

Se bližal je svobode dan,
bila sta vesela,
kovala že načrte sta,
kako bosta živela.

Takrat iz gozda počí strel,
on mrtev se je zgrudil,
za vedno je zaprl oči,
nič več se ni prebudil.

Ostala ona sama je,
sama, brez družine,
saj vse najdražje dala je
za blagor domovine.

NOB na območju celotne Koroške v obdobju do prihoda XIV. divizije na Štajersko.

Prihod XIV. divizije namreč pomeni pomembno ločnico v razvoju sanitetne dejavnosti tako na Štajerskem kot tudi na Koroškem. Do takrat ni bilo na tem predelu Slovenije potrebe po širši in bolj organizirani sanitetni dejavnosti. Na Koroškem so delovale manjše partizanske enote, ki so izvajale manjše akcije. Bile so tudi bolj gibljive in so se laže izmikale sovražnikovim obkolitvam, zato so imele tudi manjše izgube. V tem obdobju je bilo na Koroškem nekaj posameznih ranjencev; laže ranjeni so se zdravili kar v enotah, težje ranjence pa je bilo treba skrivati pri kmetih in v bunkerjih kurirjev in političnih delavcev. Tam so jih zdravili, kakor so vedeli in znali. Iz zahodne Koroške so jih pošiljali tudi v ambulanto »D« na Mežaklji. Na prvem panoju so torej — poleg vodilne legende za vso razstavo ni velikega zemljevida Koroške z vrisom sanitetnih postojank — prikazane fotografije posameznih ranjencev iz tega obdobja: Peter Tomazin-Skala, Karel Polenik-Don, Franc Pasterk-Lenart, Franjo Kastelic-Džon, Matija Verdnic-Tomaž. Seveda je bilo ranjencev v tem obdobju še več, ven-

dar njihovih fotografij zaenkrat ni bilo mogoče dobiti, pa tudi podatki o ranjenicah iz tega obdobja so zelo nepopolni. Prav tako so na prvem panoju prikazane partizanske domačije, ki so skrivale in oskrbovale ranjence (Encnova, Rožankova, Žažetova in Kuheljnova domačija), pa tudi bolnišnica v Črni na Koroškem, ki je bila zelo pomembna za partizansko zdravstvo v Mežiški dolini. Pri tem sta imeli posebne zasluge zdravnica dr. Marija Ramšak in sestra Dora Klopčič-Akvila (por. Marinkovič), ki sta tudi prikazani na panoju. Od zdravstvenega osebja, ki je že v tem času skrbelo za ranjence, pa so poleg teh dveh prikazani še: bolničarka Anica Eržen-Pepca (por. Tomazin), medicince Boris Lečnik-Igor, dr. Viktor Marčič z Jesenic in dr. Janez Kmet-Mirko.

Na drugem panoju (velikost 1,55 × 1,20 m), s katerim se začne obravnava partizanske sanitete na območju Koroške v obdobju po prihodu XIV. divizije, je prikazana sanitetna dejavnost v Matkovem kotu. Na vsakem panoju — tako tudi na tem — sta najprej prikazana panoramski posnetek območja, ki ga obravnava, in pa kratek zapis dogajanja, nato sledijo fotografije. Na območje Solčavskega je po veliki februarjski ofenzivi 1944 prišel del XIV. divizije (na Sveti Duh pod Olševo — najvišje naselje v Sloveniji). Tu je del divizijskega štaba prišel v stik z enoto VOS za Koroško in zmenjeno je bilo, da bodo koroški borci poskrbeli za ranjence XIV. divizije. Teh je bilo precej; nekaj so jih oddali posameznim kmetom, 16 najtežjih pa so namestili v drvarsko kočjo ob potoku Ručniku v Matkovem kotu. Na panoju je to ustrezno prikazano: panoramski posnetek Matkovega kota, naselje Sv. Duh, Žibovtova in Covnikova domačija, kamor so prišli borci XIV. divizije z ranjenci, seznam ranjencev XIV. divizije, ki so se zdravili v drvarski koči ob Ručniku, maketa te kočje, fotografije devetih ranjencev, brigadni zdravnik Šerčerjeve brigade dr. Jože Benigar-Bene.

Drvarska kočja ob Ručniku ni zadostovala potrebam po organizirani saniteti; bila je tudi premalo skrita, zato je bilo treba zgraditi nov objekt. Zgradili so ga do sredine marca 1944 na zemljišču kmeta Matka v Matkovem kotu. Na panojih je prikazana skica tega objekta — po spominu Antona Ikovica. Objekt je dobil ime SVPB-SZC (Slovenska vojno-partizanska bolnica, severozapadni center).

K ranjencem je prišla bolničarka Anica Eržen-Pepca, ki je do takrat zdravila ranjenega Petra Tomazina-Skalo. Že pred tem je začela pisati dnevnik, ki ga je nato pisala do konca vojne in pomeni zelo pomemben vir za proučevanje partizanskega zdravstva na tem območju. Je šifriran in zato edinstven v vsej Sloveniji, če že ne v Jugoslaviji. Fotokopije strani dnevnika so prikazane v spodnjem desnem kotu panoja, dnevnik sam pa je razstavljen v posebni vitrini. Na panoju so prikazane tudi domačije v Matkovem kotu, ki so skrbele za bolnišnico: Gradišnikova, Matkova, Vrlovčnikova, Perkova in Kočarjeva domačija. Prikazano je osebje bolnišnice, ostanki objekta po vojni, fotografija znamenitega štajerskega zdravnika dr. Petra Držaja in sanitarni referent Koroške grupe odredov,

absolvent veterine Tone Hudopisk-Zvone, ki je imel nalogo strokovno nadzirati ranjence v bolnišnici v Matkovem kotu. Upravnik bolnišnic na Solčavskem je bil medicince Savo Vrtačnik-Krn, ki je prikazan že med ranjenci XIV. divizije (prvotno se je zdravil zaradi ran, dobljenih na pohodu na Štajersko, nato je prevzel vodstvo bolnišnic).

Na tretjem panoju (velikost 1,23 × 1,20 m) je prikazana sanitetna dejavnost v Robanovem kotu.

Zaradi lokalne nemške ofenzive je bilo namreč treba 23. maja 1944 bolnišnico z ranjenci umakniti iz Matkovega kota.

Bolnišnično barako so nato Nemci našli in jo zažgali, osebje pa je ranjence evakuiralo naprej v Logarsko dolino; tja so prispeli po petdnevnem potovanju. Najtežjega ranjenca Rada Lipičarja so skrili pod skalo in ga zakrili z listjem in vejami. Ranjenci so ostali pri Plesniku do konca maja, potem pa so odšli v Robanov kot, kjer je gradbena ekipa zgradila bolniško barako ob potoku Knezjak — v bližini električne centrale kmeta Kneza. To je prikazano v zgornjem delu panoja. Tudi na tem panoju so prikazane domačije v Robanem kotu, ki so skrbele za ranjence: Havdejeva, Knezova, Robanova, Govčeva, Vršnikova, Tovstovršnikova in Račnikova. V tej bolnišnici sta se zdravili dve Črnogorki — prvoborki: sestri Popović. Prikazana sta najtežja ranjenca Konrad Mlačnik-Karel in Lovro Pačnik-Kostja.

Gradbena ekipa je v avgustu začela graditi v Robanovem kotu dva nova bolniška objekta, in sicer SVPB-SZC I. in II. Objekt II je bil večji in zgrajen na levem bregu Robanovega kota, nizko nad dolino, objekt I pa na desnem bregu, visoko nad dolino. Ta je bil težje dostopen, a dokaj dobro zamaskiran in primeren za sprejem težkih ranjencev, če bi jih bilo treba evakuirati iz objekta II. Bolniškemu osebju se je pridružila bolničarka Rezka Pavalej, še prej pa srbski zdravnik dr. Milorad Hadžić, ki je pobežnil iz taborišča na Dunaju in nato deloval na Koroškem do osvoboditve. Za prehrano bolnišnic je skrbel sanitetni ekonomat, ki je tudi ustrezno prikazan na panoju, z zdravili pa so se bolnišnice oskrbovale iz »terenskih apotek« (TA »Viharnik« v Podvolovljeku in TA na Suhodolski pustoti).

Na območju Robanovega kota je delovala tudi premična bolnica za lažje ranjence, ki se je premikala od Oferske bajte na kmetijo Tovstovršnik in k Podradušniku, dokler se ni pozimi 1944/45 premaknila v Logarsko dolino; od tam se je predstavila v zgornji del Mežiške doline, spomladi 1945 pa se je spet vrnila v Robanov kot.

Saniteta na območju Logarske doline je prikazana na 4. panoju (velikost 0,86 × 1,20 m). Tu se je nekaj časa zadrževala premična bolnica; vanjo je januarja 1945 prišlo 17 ranjencev in ozebljih borcev 1. bataljona Zidanškove brigade, ki so opravili izredno težko pot čez Belsko planino. Ta pano je še nekoliko nedodelan in ga bo treba še nekoliko spremeniti in dopolniti.

Sanitetna dejavnost v Mežiški dolini je prikazana na 5. panoju (velikost 1,40 × 1,20 m). V dolino Bistre sta avgusta 1944 prišla Anica Eržen-Pepca in Peter Tomazini-Ska-

la, ki sta se pred tem v Robanovem kotu poročila. Tu sta skupaj z delovno ekipo zgradila bolnišnico B-11, ki se je nato premikala iz kraja v kraj. Fotografija obnovljenega objekta je v levem zgornjem kotu panoja, premiki bolnišnice pa so prikazani na posebnem zemljevidu. V zgornjem delu panoja sta tudi fotografiji Ferda Flajmiša-Iztoka, prvega ranjenca v tej bolnišnici, in Franca Mozgana-Ljuba, najtežjega ranjenca. Prikazane so tudi Rojakova, Prosenčeva, Kančnikova in Haderlapova domačija ter zasilna bolnica »Mirta« v Rožankovem gozdu.

Na šestem — in največjem — panoju (velikost 2,86 × 1,20 m) je prikazana sanitetna dejavnost na avstrijskem Koroškem. Za to območje je težko dobiti ustrezen fotografski material — sploh pa za območje severno od Drave, čeprav je sanitetna dejavnost tudi tod obstajala. Ranjenci z vzhodnega dela avstrijske Koroške — predvsem z območja vzhodno od Jezerske ceste — so se zdravili v glavnem v bolnišnicah na Solčavskem in v Mežiški dolini; torej je na tem panoju prikazana sanitetna dejavnost le na območju »zahodne Koroške« (zahodno od Jezerske ceste). Severno od Drave (na Gurah in na Svinjski planini) organizirane sanitetne dejavnosti v vsem času vojne ni bilo. Lažji ranjenci so se zdravili kar v enotah, težji pri kmetih, mnogi pa so si sami vzeli življenje, da ne bi prišli živi sovražniku v roke. Na panoju so torej prikazani panoramski posnetki Svinjske planine, Djekš in Obirskega. Prikazani sta partizanski bolnici »Krtina« nad Juzerskim in »Amerika« nad Selami na Koroškem. Nadalje je obstajala leta 1945 na Obirju bolnica »Za mlino«, nekaj pa je bilo na Obirju tudi manjših sanitetnih bunkerjev; v enem od teh sta se zdravili mladinski funkcionarki na Koroškem, Marjeta Vasič in Olga Červan (poročena Vipotnik). Prikazane so tudi fotografije posameznih borcev, ki so bili ranjeni ali so ozebli na Svinjski planini, ter Georgija Dvoržaka-Đura, ki je bil dvakrat ranjen v Ziljski dolini. Tudi za fotografijo župnika Franca Šmona, ki je bil referent za Rdeči križ za Koroško, smo našli mesto na tem panoju. Pozabili tudi nismo znane koroškega politika in zdravnika dr. Franca Petka, dr. Franca Brumena, ki je delal v bolnici »Amerika« in dr. Vlada Weingerla, ki je bil referent za saniteto v Lackovem odredu in je tako večkrat šel čez mejo. Prav tako nismo pozabili političnega vodstva NOB na Koroškem, ki je posvečalo veliko pozornost skrbi za partizanske ranjence (glej sliko inž. Pavleta Žaucerja-Matjaža in Karla Prušnika-Gasperja). Na razstavi je predstavljena tudi skrb koroške mladine rajona Velikovec za zbiranje sanitetnega materiala.

Po končani vojni je nekaj časa delovala v Celovcu tudi naša Vojno-partizanska bolnica, kjer so se zdravili naši ranjeni borci še potem, ko so se partizanske enote že umaknile s Koroške. Njen upravnik je bil dr. Završnik, močno oporo pa je bolnica našla v angleškem majorju in zdravniku dr. Chromu, ki je bil član KP Anglije (glej fotografije poročila VPB Celovec, seznam osebja in ranjencev, fotografijo zaščite VPB in fotografijo dr. Završnika in dr. Chroma).

Na žalost je za koroško območje prikaznega mnogo manj sanitetnega instrumentarija in pripomočkov kot za mislinjsko-pohorski del razstave. Mnogo tega instrumentarija — posebno za solčavsko območje — je že od leta 1957 v celjskem muzeju in bi ga morda kazalo vključiti v našo razstavno zbirko. V vitrini je razstavljen le šifriran dnevnik Pepce in Petra Tomazina ter nekaj pripomočkov, ki sta jih uporabljala pri zdravljenju ranjenec.

Na koncu je treba poudariti, da se je sanitetna dejavnost na ozemlju koroških partizanskih enot razvijala v najtežjih raz-

merah na vsem slovenskem ozemlju. Premoč sovražnikove vojske je bila neprimerljivo večja, pritisk na civilno prebivalstvo izreden. Koroška je bila del nemškega Reicha, zato so Nemci še posebej reagirali na vsakršen poskus upornosti in ga skušali takoj zatreti. Gestapovski obveščevalni aparat je bil mnogo močnejši kot drugod. Na drugi strani tudi ni bilo primernih materialnih možnosti za sanitetno dejavnost in primanjkovalo je zdravstvenega osebja. Kljub temu pa je partizansko zdravstvo na tem območju uspešno in častno opravilo svoje humano poslanstvo.

Nemcem in četnikom in je izvajal različne diverzantske akcije. Od septembra 1941 pa do osvoboditve domovine je Marković kot borec prehodil dolgo in težko pot.

Ko je bilo osvobojeno ozemlje legendarne Užiške republike, je bil Kopaoniški odred določen, da ga varuje. Oktobra in novembra l. 1941 je Marković sodeloval pri napadu na Kraljevo, ki so ga Nemci zelo dobro utrdili. Borci so sicer prodrli v središče mesta, a ga niso mogli osvoboditi predvsem zaradi tega, ker so jih izdali četniki, čeprav je bil pred tem z njimi dosežen sporazum o skupni akciji proti Nemcem. Ko se je začela nemška ofenziva proti Užiški republiki oziroma enotam NOV na tem območju, se je Marković z drugimi borci Kopaoniškega odreda prebijal proti Užicam. Sovražnik je utrpel hude izgube, precejšnje pa je imel tudi Kopaoniški odred. Po ukazu VŠ NOV in POJ so se nekatere enote (med njimi tudi Kopaoniški odred) umaknile iz zahodne Srbije v vzhodno Bosno. Premikali so se proti bosanskemu mestecu Rudu. Marković se še živo spominja, da so morali borci pred prihodom v Rudo prebresti reko Lim v izredno mrzlem vremenu. Mokri in premraženi borci so prišli v Rudo okrog 20. decembra 1941 in tu se je Marković srečal z borci iz drugih območij Jugoslavije. Kljub mrazu in prestanim naporom je bilo to snidenje izredno veselo, tovariško in bratsko. Po ukazu tovariša Tita oziroma VŠ NOV in POJ so se prispeli borci začeli razvrščati v čete in bataljone za formiranje Prve proletarske brigade, prve regularne enote NOV Jugoslavije. Med drugimi je bila v Prvo proletarsko brigado vključena tudi četa slovenskih borcev »Ivana Cankarja«. Marković je bil dodeljen 2. četi 4. Kraljevskega bataljona. Glede formiranja Prve proletarske brigade je tovariš Marković povedal, da je prvič slišal o tem že v prvi polovici decembra 1941, ko je Tito obiskal borce Kopaoniškega odreda. Markoviću je ob formiranju Prve proletarske brigade najbolj ostal v spominu trenutek, ko je razvrščeni brigadi na trgu v Rudu govoril Tito, ki je s svojo navzočnostjo borce še posebej opogumil. Brigada je 21. 12. 1941 popoldne odšla na pohod in že naslednji dan izbojevala pomembno zmago proti sovražniku pri vasi Gaočič.* Po tej zmagi se je Prva proletarska brigada usmerila proti Romaniji oziroma osrednji Bosni.

Eden izmed najtežjih pohodov je bil meseca januarja 1942, t.i. igmanski pohod, ki je bil dolg okrog 100 km. Borci so se prebijali v izredno hudem mrazu (-32°C). Tudi to preizkušnjo je Prva proletarska brigada uspešno prestala. Vse bitke proti sovražniku so bile težke, toda najtežja preizkušnja je bil preboj na Sutjeski. Za Markovića je bila ena izmed najhujših bitk na hribu Zlati bor (na gori Vučevu), kjer je bil tudi lažje ranjen in dvakrat kontuziran zaradi eksplozij granat. Na Sutjeski je borce moril še en sovražnik — lakota. Zavedno prebivalstvo je borcem na njihovi poti dajalo tako rekoč zadnji grižljaj. Toda na Sutjeski, ko so bile enote NOV v obroču, hrane ni bilo, zato so borci jedli travo »sremušo** ali pa žvečili bukovu listje. Po preboju na Sutjeski se je enota, v kateri je bil Marković, prebijala proti Miljevini in Kalinoviku. Do osvoboditve se je Marković s svojo enoto boril v Bosni. Aprila 1944 je bil sprejet v

Risto Stojanović

Vasiljko Marković - borec Prve proletarske narodnoosvobodilne udarne brigade

V obdobju krvavih Hitlerjevih in Mussolinijevih vojnih grozot se je v okupirani in razkosani Jugoslaviji rojevala prva regularna enota jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske. To je bila Prva proletarska brigada, ki je bila ustanovljena 21. 12. 1941 v bosanskem mestecu Rudu. Njeni prvi borci so bili delavci, kmetje, šolska mladina iz raznih krajev Jugoslavije. Ob ustanovitvi je tovariš Tito še posebej poudaril, da »v sestavo te brigade prihajajo vsi narodi Jugoslavije, kajti to predstavlja borbeno enotnost vseh naših narodov v boju za končno osvoboditev izpod osovražnega okupatorja in njegovih domačih hlapcev«. Borci Prve proletarske brigade so do osvoboditve prehodili težko in krvavo pot. Skupaj z borci drugih brigad naše NOV so v boju prehodili čez 20.000 km, osvobajali našo domovino ter kovali bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti.

Prva proletarska brigada je prejela številne pohvale, VŠ NOV in POJ pa jo je odlikoval tudi s petimi vojnimi odlikovanji. Njeno bojno zastavo krasijo: red narodnega heroja, red narodne osvoboditve, red partizanske zvezde I. stopnje, red bratstva in enotnosti I. stopnje in red zaslug za narod I. stopnje. Med NOB se je v Prvi proletarski brigadi bojevalo več kot 17.000 borcev. Dala je 81 narodnih herojev; 3.000 njenih borcev je odšlo na vodilne položaje v druge enote ali na partijske dolžnosti v zaledje. Brigada pa je imela tudi veliko žrtev: padlo je 1.968 borcev, ranjenih je bilo 4.436 in pogrešanih 1.073 borcev. V času NOB Prva proletarska brigada ni prihajala na ozemlje Slovenije, imela pa je nekatere stike s Slovenijo oziroma s Slovenci. Prvo srečanje je bilo že takrat, ko se je skupina 26 slovenskih borcev, večina delavcev, vključila v začetno sestavo brigade v Rudu l. 1941. Čeprav je bila ta skupina majhna, je častno zastopala slovenski narod in spletala prijateljske vezi z borci iz drugih krajev Jugoslavije. Do drugega srečanja je prišlo ob prihodu skupine slovenskih prekomorcev, ki so se vključili v Prvo proletarsko brigado in se pogumno bojevali v njenih vrstah. Tretje prav tako zelo pomembno srečanje

Prve proletarske brigade s Slovenijo, je bilo maja 1945, ko je skozi Ljubljano odhajala proti Trstu. Tudi tedaj so bili v vrstah Prve proletarske brigade pripadniki vseh naših narodov in narodnosti.

Eden izmed njenih borcev od ustanovitve pa do osvoboditve je bil tudi Vasiljko Mar-

Vasiljko Marković

ković, nosilec Spomenice 1941 in številnih drugih odlikovanj. Sedaj živi v Slovenji Gradcu. Njegova življenjska pot — pot borca in revolucionarja — je bila težka, a bogata in vzorna. Ves čas, tako v NOB kot v povojni socialistični graditvi naše domovine, ga krasita predvsem skromnost in poštenost.

Vasiljko Marković se je rodil l. 1. 1915 v vasi Tadenje (občina Kraljevo), v revni kmečki družini, kjer je bilo pet otrok. Že kot otrok je občutil zatiranje in krivice režima stare Jugoslavije. Že v septembru 1941 je Marković vstopil v vrste NOV, postal je borec Kopaoniškega odreda. Ta odred je imel v tem času težke boje proti

Zvonko Robar

Spomini in doživetja

(Po pripovedovanju Benedikta Žagarja)

TRI DNI V PODZEMELJSKEM BUNKERJU

Ozračje je bilo napeto, ko so ljudje v Mežiški dolini zvedeli, da je Nemčija napadla Jugoslavijo. Prvo pokanje, ki je prihajalo od državne meje, jih je prepričalo, da se je vojna resnično začela. Benedikt Žagar se je umaknil s svojo družino v 500 m oddaljeno zaklonišče. Kmalu je začelo pokati po gozdovih okoli Mežice. Nemci so lezli s hribov kot ščurki. Z vseh strani so se približevali. Po kratkem streljanju in nekaj eksplozijah je bil boj končan. Nemci so zasedli Mežico. Žagarjevo družino je kljub temu čakalo presenečenje. Topovska granata jim je razušila zgornji del stavbe, v kateri je stanovala. V pritličju, kjer je bilo njihovo stanovanje, so bile razbite šipe in polomljeno vse pohištvo. Med tem, ko jih ni bilo doma, so vdrli v stanovanje Nemci, razbili pohištvo in pokradli vse, kar jim je prišlo v roke in je imelo vsaj kakšno vrednost. Tako je ostala Žagarjeva družina brez strehe, brez stanovanja in brez pohištva. Začasno se je Žagar s svojo družino zatekel v podzemeljsko luknjo na Glačniku, kjer je prebival tri dni, dokler niso dobili na Poleni sobico, v katero se je stlačila petčlanska družina. Tako so že prve dneve okusili breme okupacije.

Na hiše v Mežici so Nemci nalepili plakate v slovenskem in nemškem jeziku:

»Tako oddajte orožje v najbližji policijski postaji! Vsako prekrivanje orožja se kaznuje s smrtjo!«

Nemci so prepovedali delovanje delavsko prosvetnega društva Vzajemnost (Svoboda). Ob razpustu društva so zaplenili vse imetje in prapor, ki je bil najlepši v mariborskem okraju.

KPJ. Pred osvoboditvijo je bil pomočnik političnega komisarja bataljona v XXIII. diviziji JLA. Po osvoboditvi je bil službeno premeščen v Novo mesto, nato pa v Borovnico, kjer se je poročil s Slovenko. Iz Borovnice je bil službeno premeščen v Slovenj Gradec, kjer je bil načelnik vojaškega odseka. Leta 1956 je bil upokojen kot kapetan I. razreda (sedaj ima čin majorja). Toda kljub upokojitvi je Marković ves čas družbenopolitično aktiven v SZDL, KS itd. Skupaj z mladino se udeležuje pohodov po poteh NOB in v šolah učencem pripoveduje o težkih vojnih časih.

* V spomin na formiranje Prve proletarske brigade in njeno prvo zmago (22. 12. 1941), slavimo 22. december kot dan JLA.

** Ta trava je bogata z vitamini, ima okus po česnu; znana je tudi pod imenom planinski luk ali planinski česen.

Kot član delavske organizacije je Benedikt Žagar vsak dan čakal, da ga bodo nekega dne z družino selili. Vsako noč so vozili črni kamioni. Naslednji dan so ljudje šepetali, da so ponoči selili in zaprli tega in tega. Žagarjeva družina je imela pripravljene cule s perilom in kosom kruha za prvo silo, če bi prišli ponoči po njih. Skozi naoknice so preplašeno zrlili na kamione, ki so drveli po cesti po nesrečne ljudi...

PRVE TROJKE

Tudi v Mežici so začeli nekateri razmišljati o uporu proti okupatorju. Drugo nedeljo v juniju so se zbrali v Pustnikovem gozdu Stanko Šahman, Mirko Svanjak in Benedikt Žagar ter ustanovili prvo trojko. Trojke so ustanovili po vzoru članka »Za kulisami japonskega imperializma«, ki je bil objavljen v nekem slovenskem časopisu. Časopis si je Žagar izposodil od Francke Črnovšek iz Žerjava, 1942. leta je Benedikt Žagar ustanovil še tri trojke, in sicer: eno v Žerjavu — v njej je bil Rudolf Skerlovnik (Prošek), drugo v Mušeniku — vodil jo je Jože Ilgo-Duh, tretjo pa na Pristavi; to je vodil Franc Juvan-Kor. Trojke so hitro napredovale ter združevale ljudi, da niso pozabili, da so slovenske krvi. Nemci so takoj stopili v akcijo in na hiše nabili plakate v slovenskem in nemškem jeziku, da se vsako zbiranje v skupine in zadrževanje orožja kaznuje s smrtjo. Trojke so Slovence odvrnile od okupatorja, ki je marsikoga v začetku s svojimi organizacijami in obljubami zaslepil. Iz teh trojk so kasneje nastali aktivni člani OF, ki so na razne načine pomagali partizanom in celo kmete pripravili, da so se vključili v OF in dajali zatočišče in hrano partizanom. Klice upora Slovencev v Mežiški dolini segajo že v 1941. leto. Razširil pa se je šele 1943. leta, ko so prišli na Koroško sposobni revolucionarji.

SESTANEK NA SMREKOVCU

Meseca septembra 1941. leta je bil Benedikt Žagar povabljen na Smrekovec. Rajšter iz Šoštanja je sklical na Smrekovcu sestanek. Na sestanku je bilo 50 do 60 ljudi, ki so prišli s štajerske in koroške strani. Največ jih je bilo iz Šoštanja in Velenja. Nekaj jih je bilo tudi iz Ljubnega ob Savinji. S koroške strani so se udeležili sestanka Jože Ovnič, ki je bil zaposlen v rudniku Mežica in je zdaj kmet v Libučah pri Pliberku, Benedikt Žagar, rudniški delavec in Ivan Žagar iz Mežice.

Navzočim je najprej govoril Rajšter, nato Rado Brunet ali Rastko iz Ljubnega, tretji govornik je bil Mežnar iz Radmirja ob Savinji.

Rajšter je bil španski borec in se je moral že leta 1941 zateči v gozdove, da ga ne bi okupator uničil.

SESTANEK S STARIM PRIJATELJEM

Na sestankih predsednikov strokovne organizacije Zveze rudarjev se je Benedikt Žagar seznanil in spoprijateljil s Poldetom Eberlom-Jamskim. Jeseni 1942. leta se je Polde Eberle-Jamski pojavil med prvimi partizani na Koroškem. Večkrat je povabil Benedikta Žagarja na sestanek. Prvič je odšel na sestanek na Pistočnikov vrh v Jazbini. Na sestanku sta si podala roke kot stara prijatelja. Polde Eberle je vprašal Žagarja, če je še vedno istega prepričanja, kot je bil nekdanj.

»Mojega prepričanja mi ne more nihče odvzeti!« se je nasmehnil Žagar, »niti Nemci!« Polde Jamski je zaupal Žagarju, da je komandant slovenske partizanske vojske, Franc Leskošek-Luka, na Veliki ravni na Smrekovcu, kamor je bil povabljen tudi Benedikt Žagar. Na sestanku je Žagar peljal s seboj štirinajstletno hčerko, ki ga je vsak dan prosila, naj jo pelje s seboj, da bo videla, kakšni so partizani, ker so jih Nemci slikali na plakatih in v časopisih grde kot največje razbojnice.

Na poti na Smrekovec ju je srečala kmetica Marija Stakne (Hrust) s Št. Vida nad Šoštanjem ter ju vprašala:

»Kam gresta?«

»Po brusnice na Smrekovec,« ji je odgovoril Žagar.

»Nikar ne hodita dalje, Nemci pripravljajo veliko hajko. V okolici Št. Vida jih je čisto zeleno,« ju je opozorila.

S pospešenim korakom sta nadaljevala pot, da bi čim prej prišla na mesto in o tem obvestila partizane. Vsa upehana sta prihitela na Visoko raven, toda partizanov ni bilo nikjer. V travi sta opazila ognjišče, ki je bilo še toplo in po tem sta sklepala, da še ni dolgo, odkar so partizani odšli. Prepričana, da jih je nekdo že obvestil o bližajoči se nevarnosti, sta se odpravila v dolino. Spotoma sta kmalu srečala partizane, ki so se odpravljali proti Št. Vidu, Uršlji gori, Kotljam. Ko sta jim povedala, kaj jima je dejala kmetica, so takoj spremenili smer pohoda in se odpravili proti Mozirskim planinam.

Zvečer sta se vrnila srečno na svoj dom. Hčerka je bila potešena, ker je prvič v življenju videla partizane in se na lastne oči prepričala, da niso takšni, kot so jih slikali Nemci.

VZPOSTAVIL ZVEZE

Benedikt Žagar je šel večkrat na sestanek, na katerega ga je povabil Polde Jamski. Na enem izmed sestankov je dobil nalogo, da vzpostavi zvezo med partizani in upravo rudnika, da dobi sposobnega človeka, ki bo partizanom popravil orožje, in da organizira krojača, ki bo Poldu naredil obleko. Polde mu je določil čas in kraj, kamor naj pridejo na javko. V Voja-

kovem lesu jih bodo ob določeni uri čakali partizani.

Benedikt Žagar je napisal pisma ter jih vrgel v Mežici na pošto. Prvo pismo je napisoval na direktorja rudnika, doktorja Černeca, drugo na Kajžerjevega Tineta — Martina Vrčkovnika, in tretje na krojača Antona Bernekerja, ki še živi v Mežici. Polde Jamski je nato zaupal Benediktu Žagarju, kakšen uspeh je imela izvedena akcija. Doktor Černec se je opravičil, da kot zapriseženi oficir nima nič proti partizanom, ki se z orožjem v roki borijo za svoj narod, ne more pa sodelovati v partizanskem gibanju, ampak bo do njega lojalen. Na javko s partizani je poslal Karla Čeha, ki je potem redno prihajal na zveze s partizani in se dogovarjal, kako bo uprava rudnika sodelovala s partizani. Martin Vrčkovnik je tudi prišel ob določeni uri na javko in je verjetno potem popravljal za partizane orožje. Anton Bernekar, ki je na videz simpatiziral z Nemci, je že na prvem sestanku umeril obleko Poldu Jamskemu, na drugi sestanek mu jo je prinesel že narejeno iz toplega suknja. Na vprašanje, koliko stane obleka, je odgovoril?

»Partizanom ne računam nič.«

Anton Bernekar je postal navdušen sodelavec NOB in tako podpiral partizane, da so mu prišli Nemci na sled in ga zaprli.

POLICIJSKI PES GA JE OVOHAL

Šahman, ki je stanoval nekoliko izven Mežice, na cestnem ovinku proti Žerjavu, je bil najbolj zaupljiv prijatelj Benedikta Žagarja. Večkrat je prišel k njemu na dom in sta razpravljala o vojni in o političnih razmerah pod okupacijo. Oba sta bila trdno prepričana, da bodo Nemci doživeli poraz. Sodelovala sta v prvi trojki in imela stike s partizani. Neki izdajalec je Nemcem zatožil, da Šahman sodeluje s partizani, zato so hoteli njega in družino seliti. Ponoči so prišli s črnim kamionom po Šahmanovo družino. Tovornjak se je ustavljal pred hišo, policija pa je hišo obkrožila. Policija je poklicala Šahmana in mu dejala, da mora z njimi. On se ni upiral. Ob vstopu v kamion pa je zbil policista, se pogнал v strugo deroče Meže in stekel po strmih pobočju. Noč je bila temna, zato je Nemcem kmalu izginil izpred oči. Nemci so začeli za njim hajko. Tekli so čez reko v hrib z namenom, da ga ulovijo. S seboj so imeli policijskega psa. Šahman je bil na begu ranjen, zato je na pobočju kmalu omagal in se zavlekel v skalno votlino. Nemci so tekali po hribu sem ter tja, kričali in svetili s svetilkami. Šahman je negibno ždel v votlini. K njemu je pritekel policijski pes in ga ovohal. Šahmanu je skoraj zastalo srce, ko je zagledal ob sebi ogromno žival. Ni se ganil. Pes se je obrnil in odšel naprej...

Kmalu zatem so utihnili tudi glasovi nemške policije. V dolini pod seboj je videl, kako se zbirajo Nemci ob kamionu. Oddahnil si je šele, ko je videl, da je kamion odpeljal proti Mežici.

BUNKER PRI VODNEM MOŽU

Šahman se je zdravil v bunkerju Pri vodnem možu. Žagar se je odpravil k njemu na obisk. Z njim je hotela tudi njegova žena, čeprav ji je Žagar branil, češ,

da je predaleč in preveč naporna pot. Lahko ju dobijo tudi Nemci.

»Hočem videti Šahmana, hočem z njim govoriti!« je vztrajala žena pri svoji odločitvi.

Na njeno željo sta se odpravila oba na pot po jazbinski cesti prav na Uršljo goro. Na nasprotnem hribu je bil bunker Pri vodnem možu. Naprej sta morala hoditi po gozdu, da ju ne bi kdo opazil z vzpetine ali z nasprotnega pobočja. S posebnim občutkom sta šla po gozdu, ker sta se bala, da bi se na kakršenkoli način izdala. Celo na suho hosto sta se bala stopiti, da ne bi počila.

Polovico poti je bilo že za njima, ko je pokukalo sonce izza Uršlje gore. Nekaj trenutkov sta počivala in zrla na nasprotni hrib, ki je bil poraščen s smrekami in bori. Na Kuhelnovem vrhu je bil partizanski bunker Pri vodnem možu. Bunkerju sta se neopazno približala. Iz njega je prvi pogledal Franc Šahman. Z ženo sta si podala roke, ker se že dolgo nista videla. Obema so se orosile oči.

»Kako si upata priti tako daleč?« jo je vprašal Franc Šahman.

»Hotela sem te videti,« mu je dejala žena, »če ne bi imela majhnih otrok, bi bila že davno v partizanih.«

»To je lepo,« se je nasmehnil on.

»Nemški privrženci nas gledajo postrani,« je nadaljevala ona, »in govorijo, da bi nas morali že davno seliti, ker smo komunisti in ker sodelujemo s partizani.«

»Tudi njim bomo postrigli peruti!« je odločno dejal Šahman.

Partizani so jima postregli s srnjakovo juho, ki je bila izredno okusna.

Na poti proti domu sta se oglasila pri Petriču v Jazbini. Proti večeru sta se srečno vrnili domov. Kmalu potem je domači izdajalec dosegel, da so Nemci Žagarja in njegovo ženo aretirali.

NA OBISKU PRI MRAVLJINČKIH

Obretanu pod Uršljo goro so pravili partizani v začetku Pri mravljiničkih, ker je morala cela družina tako pridno delati kot mravlje, če se je hotela preživeti na tej nerodovitni hribovski zemlji. Kasneje so domačijo začeli imenovati Pri mokrem jopi-

ču, ker so prišli partizani nekega dne k hiši popolnoma premočeni in so na krušni peči sušili svoje jopiče.

Zadnje oktobrsko nedeljo 1943. leta so imeli partizani miting v koroški vasi Kotlje. Za popoldan istega dne je bil napovedan miting pri Mravljiničkih. Povabili so tudi Benedikta Žagarja in njegovo ženo.

Zgodaj zjutraj sta se odpravila na pot. S seboj sta nesla v nahrbtniku šest hlebov kruha, dve štruci sira. Žagar je nesel v nahrbtniku 15 kg pisalnega papirja, 13 trakov za pisalni stroj in nekaj škatel cigaret. Tako obložena sta se odpravila na pot.

Ob 3. uri popoldan sta prišla k Obretanu. Na veliko začudenje niti v hiši niti zunaj ni bilo partizanov. Doma so bili samo domači in štirje neznanji moški. Ivan Srebre — gospodar — je Žagarju tiho zaupal, da so nepoznani moški partizani in da sta lahko brez skrbi. Popoldne sta se iz Kotelj vrnili dve Obretanovi hčerki in pripovedovali, kako je bilo na hotuljskem taboru. Zbranim Hotuljcem so govorili Matjaž, Polde Jamski in Bor. Povedali sta, da so ljudje z velikim navdušenjem sprejeli partizane.

Žagar in njegova žena sta gledala na uro. Postala sta nestrpna, ker ni partizanov od nikoder. Štirje partizani so posamič neopazno izginili iz hiše. Žagar in njegova žena sta začela ugotavljati, da so partizani verjetno spremenili prvotni načrt, zato sta se začela odpravljati na pot. Ivanu Srebetu sta izročila, kar sta prinesla s seboj in mu naročila, da naj vse odda partizanom.

Rahlo se je že začelo mračiti, ko sta odhajala od domačije proti gozdu. V gozdu je bilo že tako temačno, da sta komaj našla pot, ki je vodila v dolino. Srečno sta pripela domov.

Naslednji dan je prišla k Žagarjevimi Srebetova hčerka in povedala, da so kmalu zatem, ko sta ona dva odšla, prišli k hiši Nemci. Skoraj prepričani so bili, da so ju spotoma ujeli in zaprli.

Po zborovanju v Kotljah se je začela velika nemška hajka za partizani v gozdovih Uršlje gore. Na Rimski vrelec pa se je vsečila nemška policija, da bi Nemci še naprej obdržali oblast nad Kotljami in okolico.

Prisrčen sprejem

ARETACIJA ČLANOV OF

4. novembra 1943. leta se je ob 8. uri začela množična aretacija članic OF. Iz Celovca so se pripeljali štirje kamioni gestapovcev in začeli z aretacijo članov OF v Mežici, Žerjavu, Črni in Podpeci. Aretirali so 36 članov OF in jih odpeljali v mežiško šolo, kjer so jih zasliševali. V mraku so gestapovci nagnali aretirance na dvorišče, kjer so jih čakali svojci in domači izdajalci. Domači izdajalci so začeli vpiti:

»Zdaj imate prave komuniste, bandite, pobijte jih!« Kričali so kot obsedeni in aretirancem pljuvali v obraz, da so jim pljunčki tekli po licih. Žalostno pa je, da so bili med temi tudi domači rudarji, ki niso znali niti dobro nemško govoriti. Z gestapom sta pri aretaciji sodelovali mežiška policija in SA. Iz Mežice so aretirane odpeljali naravnost v celovške zapore, kjer so jih najprej zasliševali. Sreča je bila, da med aretiranci ni bilo izdajalcev. Tega dne so bili aretirani med drugimi naslednji: Terezija in Bendikt Žagar, Danica in Ivan Krivočenko, Franc Tomazin in njegova žena, inž. Linš in njegova žena, Franc Borovnik, Franc Petrič, Pavel Mavrič, Miha Mlakar, Štefan Peruš, Filip Sašl, Vinko Ajzing, Leopold Kraševc, Ervin Podosteršek, Ožbalt in Luka Prosen, Maks Mlinar, Alojz Trdina, Sliivnik, Nurjak, Pudgar, Žuntar in Lesjak iz Maribora.

Najbolj aktivne člane OF so poslali 29. novembra v zloglasno taborišče Dachau.

Ob prihodu v taborišče so jih nagnali v kopalnico, kjer so bile klopi, da so se lahko po dolgem času zopet vsedli. Esesovci so odšli, v prostor je prišel velik možki, oblečen v jetniško obleko. Na levem rokavu je imel širok rdeč trak, na katerem je pisalo »Lager Polizei«. Na hrbtu je imel z velikimi črkami zapisano KL (koncentracijski lager). Prisedel je k internirancem in se začel z njimi pogovarjati. Najprej jih je vprašal, če razumejo nemški. Ko so mu pokimali, je začel pripovedovati:

»Zavedajte se, da ste v koncentracijskem taborišču Dachau, ki je svet zase. Tukaj ni besede stoj. Če stojiš na prepovedanem mestu, je samo strel. Tukaj človek ni več človek, ampak črviček, ki samo čaka, kdaj mu bo esesovec stopil za vrat in ga pokončal. Najprej niso mogli verjeti, da lagerski policaj govori resnico, ampak so mislili, da jih samo straši. Šele kasneje so zvedeli, da so njega Nemci zaprli že 1941. leta v koncentracijski lager, ker je bil komunist. Po rodu je bil Nемеc in po poklicu zobozdravnik.

V sobo, v kateri je bilo prostora za 80 ljudi, so strpali 227 internirancev. Življenje v tesni baraki, kjer so skoraj hodili drug po drugem, je bilo nezno.

Benedikt Žagar se je zgrozil, ko je zagledal v taborišču žive okostnjake. Oblečeni so bili v progaste obleke, vlekli so voz z gumijastimi kolesi, na katerem so vozili zelje za kuhinjo.

Že tretji dan je izvedel, da obstaja v taborišču močna protifašistična organizacija, h kateri se je brez pomisleka vključil. Jugoslovane je v taborišču tolažila misel, da bomo zmagali v NOB. Komando v sobi je imel 15-letni Rus, ki je surovo postopal s svojimi sotrpini.

ZA ZAHVALO V TABORIŠČE SMRTI

Aretirane člane OF so gestapovci 4. novembra 1943. leta privedli v gostišče Vinca Ajzingerja v Žerjavu, kjer je bilo zbirališče. Gostilničar se je hotel v zadnjem trenutku izkazati do vseh. Brezplačno jim je prinesel na mizo izdatno malico in čaj. Gestapovci so njegovo gostoljubnost samo opazovali.

Pred gostilno se je ustavil tovarnjak. Aretirance so nagnali nanj. Ko so bili vsi na tovarnjaku, je rekel komandant gestapovcem:

»Zdaj pa pojdite v gostišče po gospodarja, ker je aretirance gostil!«

Brez ugovaranja je moral z njimi in so ga z ostalimi pripeljali v mežiško šolo in nato v taborišče smrti Dachau.

LEŽAL JE POLEG MRTVEGA

Vinko Ajzinger je bil precej zajeten možiček. V taborišču je spal skupaj z nekim Čehom, ki je bil že zelo slaboten, in je imel nalogo, da ga ponoči greje s toploto svojega telesa.

Zjutraj so morali hitro v zbor. Drug čez drugega so skakali, da so prišli pravočasno na dvorišče, kjer je bil apel. Kape so kot zmešani vpili:

»Schnel, schnell...!«

V zboru je Vinko Ajzinger opazil, da Čeha ni. V strahu, da si je mož zaspal, je stekel nazaj, ga zaklical in hotel zbuditi tako, da ga je stresel. Šele takrat je začutil, da je mrtev, ker je bilo telo že trdo in hladno. Z olajšanjem je priteknel v zbor. Tovariši pa so ga zaskrbljeni vpraševali:

»Kje je kamerad?«

»Z njim ni več kaj!« je zamahnil z roko. Vsem se je zresnil obraz, ker so razumeli, da je z njim konec.

ROJEN POD NESREČNO ZVEZDO

V taborišču se je Benedikt srečal z Brankom Diljem, s katerim sta bila stara znanca. Več let sta skupaj delala v rudniku, le da je bil on rudniški inženir in Žagar navaden rudar.

Branko Dilj je bil med rudarji priljubljen, ker je bil vsakemu pripravljen pomagati. Celo rudniška uprava je vedela, da je komunist. On tega tudi ni skrival. V upravi rudnika so bili večinoma nacionalisti in antikomunisti, zato so Dilja zasmehovali, da je »salonski komunist«.

Nekdo iz uprave ga je že v stari Jugoslaviji ovadil pri oblasti, da je komunist in je bil zaradi tega zaprt v celjskih zaporih (Obtožbo je bral Ivan Hercog, ki mu je prišla v roke po osvoboditvi). Tudi okupator je zvedel za njegovo dejavnost in prepričanje, zato so ga Nemci takoj 1941. leta odpeljali v internacijo. Nihče ni vedel, kje je, ali še živi ali je mrtev. Žagar je presečen obstal, ko je zagledal med okostnjaki svojega starega znanca. Dilj je nosil obleko interniranca in na hrbtu veliki tiskani KL. Daleč v tujini sta si stisnila roko. Nista dosti govorila. Žagar ga je vprašal:

»Zakaj si tukaj?«

»Kaj bi ti pravil,« je zamahnil Dilj, »rojen sem verjetno pod nesrečno zvezdo.«

Nato je Žagar Dilju povedal, da se bije v naših gozdovih boj za svobodo. V njegovih očeh je videl samo iskrico upanja, čeprav ni videl nasmeha na njegovem obra-

zu. Gotovo je od 1941. leta videl v taborišču toliko grozot, da mu je nasmeh izginil z obraza.

»Nekaj ti bom prinesel,« je dejal in izginil. Čez nekaj časa se je vrnil. V roke mu je stisnil podolgovato škatlo, v kateri je bilo polno koščkov kruha.

»Tole sem ti prinesel od taboriščnikov, ki ne morejo več jesti,« je zaskrbljeno dejal in izginil nazaj v barako...

SREČNA VRNITEV

Iz taborišča smrti Dachau so bili Benedikt Žagar, Filip Sušl in še nekateri premeščeni v taborišče Zubland, ki je bilo na samoti v gozdu na nadmorski višini 1200 m. V petih barakah se je zbralo okoli 200 ljudi vseh starosti. V bližini je bil vojaški rudnik volfenita, v katerega so hodili vsak dan na delo. Dnevno so delali 9 ur. Hrana v taborišču je bila slaba. Še sreča, da so lahko sprejemali pošiljke od doma. Poleg Žagarja sta delala v rudniku Albert Gombač in Ivan Teršenko, ki je bil doma iz Dnje-propetrovska v SSSR. V rudniku je bila močna organizacija komunistov, katere sekretar je bil Fran Germadnik, po rodu avstrijski Slovenec iz vasi Fefernitz ob Dravi na Gornjem Koroškem. Slovenci so se organizirali v OF.

31. 5. 1945 se je Benedikt Žagar vrnil po stranskih poteh skoraj peš v Mežiško dolino. Ves izčrpan je prispel srečno v svoj domači kraj k svoji družini.

NEVARNOST TIK PRED SVOBODO

Naslednjega dne, to je 6. maja 1945. leta, je pridrla v Žerjav Bračičeva brigada in ga v naletu osvobodila. Nemci so se iz Žerjava spretno umaknili skozi rudniški rov proti Mežici.

Benedikt Žagar in njegova hčerka sta bila v štabu brigade, ki je bil pri kmetu Brsu. Ljudje v Žerjavu so bili srečni, ker so dočakali svobodo. Šivilja Grošljeva je imela polne roke dela, ker je vsaka hiša hotela razobesiti jugoslovansko zastavo. Partizani so rudarjem delili hrano iz nemškega skladišča, ker so menili, da bodo boji trajali več dni.

Popoldne je dobila brigada povelje, da mora iti naprej. Partizani so odšli, Nemci pa so se kmalu začeli vračati v Žerjav. Zaprli so vse izhode in ceste iz kraja z namenom, da se maščujejo nad prebivalci. Ljudje so hitro snemali zastave in se poskrili, kamor se je kdo vedel in znal.

Žagarjeva hčerka je dobila od partizanov okoli 5 kg mesa, za očeta, ki je prišel ves izčrpan iz taborišča. Po stranski poti je tekla med hišami proti domu. Nenadoma se pojavi pred njo Nемеc z naperjeno brozostrelko.

»Halt!« zakriči. »Kam greš?«

»Domov,« je v strahu odgovorilo dekle ter pokazalo na sosedovo hišo, kot bi bila tam doma. Do vhoda je bilo še samo dvajset korakov, zato jo je Nемеc spustil naprej. V hiši je hitro skrila meso. Nato se je vsa prestrašena odpravila domov, ker se je bala, da bodo Nemci ustrelili očeta.

»Kje je oče?« je vprašala, ko je zagledala mamo.

»Oče je že na varnem,« jo je mati potolažila.

Nemci so tega dne hodili od hiše do hiše, delali preiskave ter z naperjenim orožjem

pretili ljudem. Nekaj so jih odgnali za topilnico ter jih ob skalovju postrelili. Med njimi tudi Selišnika in njegovo ženo. Ona je bila tako zadeta, da je prišla k zavesti in se je zavlekla v skalnato luknjo nad Žerjavom, kjer je dočkala svobodo. Popolnoma izčrpano so našli domačini in ji pomagali.

ROSNE OČI

1941. leta so Nemci prepovedali delovanje delavsko prosvetnega društva Svobode in zaplenili vse imetje. Odnegli so tudi društveni prapor, ki je bil v ponos vsem Mežičanom, ker je bil najlepši v takratnem mariborskem okraju. Nemci so zaklenili prapor na podstrešje občinske zgradbe.

Po zaupnih ljudeh je Benedikt Žagar zvedel, kje je prapor, zato je sklenil, da ga

mora odnesti in ga zavarovati pred uničenjem. Neke noči se je neopazno povzpel na streho občinske stavbe, razkril nekaj opek in izvlekel iz podstrešja prapor na streho. Streho je ponovno zakril in prapor odnesel Tereziji Kočan, ki ga je skrila na svinjak. Tam je prapor dočakal svobodo.

Po osvoboditvi je zopet začelo delovati delavsko prosvetno društvo Svoboda. Ob svečani otvoritvi so prinesli prapor pred zbrano množico. Rudarji in njihove žene ter mladina so vzklikali, ko so zagledali po dolgih štirih letih zopet svoj prapor. Mnogim so se orosile oči — bili so srečni, ker so dočakali ta veliki trenutek.

Mežičani so potem dali svoj prapor v varstvo muzeju ljudske revolucije v Slovenj Gradcu.

Antonija Wlodyga

Julka Kamnik

V Podgori nad Kotljami je dočkala svoj 92. rojstni dan med svojimi dragimi Julka Kamnik, ki je ena izmed najstarejših žensk v Kotljah. Rodila se je leta 1891 kot hčerka »Pavšerjevih«-Ivartnikovih iz Podgore. Delala je doma na kmetiji, dokler se ni poročila z Metarnikovim sinom, z njim sta se odselila k Mihevu, kjer je Julka služila kot dninarica; rodila mu je 6 otrok. V potu svojega obraza si je služila dninarski kruh, ki je bil takrat prav grenak. Mož ji je kmalu nato med potjo na »šiht« v železarno oslepel. Zopet je imela Julka eno breme več. Negovala je še svojega moža do njegove smrti.

Jesen svojega življenja preživlja pri svoji hčerki in njeni družini.

Vsi ji želimo še veliko lepih let!

Ignac Zdovc

Slovesnost v Solčavi

V nedeljo, 24. oktobra, je minilo 38 let, odkar so fašisti z močno ofenzivo zavzeli Gornjo Savinjsko dolino in požgali Solčavo z okolico. Prebivalce, kolikor so jih ujeli, so poslali v taborišča smrti, od koder se mnogi niso vrnil.

Odbora ZZB NOV v Solčavi in Mozirju sta ob obletnici tega dogodka priredila v Solčavi slovesnost, na katero sta povabila koroške borce iz raznih krajev Slovenije. Po koroških borbah so poimenovali družbeni dom in na njem odkrili spominsko ploščo.

Slavnostni govornik, komandant Vzhodnokoroškega odreda — Drago, je opisal vse večje akcije te partizanske enote na Koroškem.

Slovesnosti sta se udeležila znana koroška prvoborca Matjaž in Marjetka, iz avstrijske Koro-

ške je prišla skupina tovarišev s predsednikom koroških partizanov Janezom Vutijem-Lucem. Cibani, mladina, oktet iz Solčave in godba na pihala iz Velenja so pripravili pester kulturni spored. Mladinska pesnica in koroška borka Vida Brest je prebrala telegram, ki so ga udeleženci srečanja poslali mladinskemu kongresu v Novo mesto.

Udeležbo borcev iz ravenske občine je omogočil kolektiv prevaljskega tozda Integral, ki je tokrat že osmič organiziral brezplačen prevoz zanje, in to kljub temu, da gospodarski položaj tudi zanje ni lahek. Zato prevaljskemu Integralu — iskrena hvala.

Igra Grudica, ki so jo leta 1928 igrali učenci osnovne šole v Kotljah na odru v šoli. Spredaj od leve na desno sedijo: učiteljica hči Nada, Zabrčki Franci in Pratekerjeva Tončka. V drugi vrsti stoji Mlatijeva Zofka — sedijo: Dvornikova Katrea, Rumov Lovrenc, Zabrčki Pepi, Kavčič Jože, Janeči Bertil, Pratekerjeva Tilka, Rakovnikova Pepca, Žerjavla Ela, Podpeška Greta in Jenš Frida. V zadnji vrsti stojijo: Kotnik Nanti, Mihevov Anzi, učiteljica Sokol Antonija, učitelj Sokol Adolf, učiteljica Kuhar Vida, Černjakov Franci, z brki je Protičev Anzi, Gruberjev Pepi in Harum Alojz.

Tereza

Dedek in onuk

Dedek, dedek, kaj se ženiš,
jmlješ novo si ženo?
Si pozabil, da babico
lani pokopali smo?

Kaj pomaga, kaj pomaga
v mojih letih mi spomin!
V starosti so dolge zime
sam se jih močno bojim.

Dedek, dedek, kaj se ženiš,
jmlješ drugo si ženo?
Saj bi mi za te skrbeli,
mama kuhala ti bo.

Rad bi jedel, rad bi jedel
jed domačo: vse, kar bo
skuhala mi moja žena —
to bo meni teknilo.

Dedek, dedek, kaj se ženiš,
jmlješ tujo si ženo?
Prostor imaš pri naši hiši,
z nami ti prijetno bo.

Tvoja mama ima tebe,
ima svojega moža;
mladi skupaj, stari skupaj —
to za vse najbolj velja.

Dedek, dedek, kaj se ženiš,
jmlješ mlado si ženo?
Mene pa pri srcu stiska:
imel bom staro mačeho!

Pobič, pobič, kaj sprašuješ
toliko me dan za dnem?
Nič hudega ne bom ti storil,
zdaj za vselej ti povem:

Jaz dobil si bom ženico,
ti pa novo babico.
Rada bova jo imela,
ona nama dobra bo.

Marija Suhodolčan

Bibliografija pihalnega orkestra ravenskih železarjev

Bibliografija obsega samostojne tiske in prispevke v periodičnem in drugem tisku od leta 1946 do oktobra 1982.

Obe poglavji sta urejeni po letih po abecednem vrstnem redu avtorjev ali stvarnih naslovov.

SAMOSTOJNI TISKI

70 (Sedemdeset) let godbe ravenskih železarjev.

Ravne na Koroškem, (Pihalni orkester ravenskih železarjev) 1972. 80 str. 8°. Ilustr. Vsebina: Dr. Fr. Sušnik: Uvodna beseda. — Ivan Strumčnik: Sprema beseda. — Franc Fale: Sprema beseda. — Maks Viternik: Sprema beseda. — Erwin Wlodyga: Naših sedemdeset let. — Sestav pihalnega orkestra ob 70-letnici. — Predsedniki in tajniki ravenske godbe. — Važnejši nastopi godbe 1945—1971. — Dobitniki Gallusovih značk. — Ivan Gradišek: Ravenski dirigenti. — Mitja Šipek: Iščem prijatelja. — Ivan Gradišek: Glasbena šola vzgaja tudi za orkester. — Jožko Herman: Od godbe na pihala do pihalnega orkestra. — Jožko Herman: Ali je za obstoj kvalitetnega pihalnega orkestra dovolj samo strokovno vodstvo. — Jožko Herman: Zgodovinski oris vojaških in turških godb. — Jožko Herman: Dirigent. — Jožko Herman: Nekaj splošnega o glasbi.

Naših 30 (trideset) let v sliki (uredil uredniški odbor: Pavel Arnold... et al.). — Ravne na Koroškem: Pihalni orkester ravenskih železarjev, 1975. — 36 str.: ilustr.; 24 cm

Vsebina: Franc Fale: Uvodna beseda. — Rudi Vrčkovnik: Sprema beseda. — Tone Golčer: Sprema beseda. — Maks Viternik: Sprema beseda. — Ivan Gradišek: Naš včeraj in danes. — Fotografije. — Sestav pihalnega orkestra ob proslavi. — Poklicni glasbeniki iz naših vrst. — Jožko Herman: Zaključna beseda.

Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrrov Kerkrade Holandija. — Ravne na Koroškem: (Železarna), 1978. — (22) str.: ilustr. 18 × 21 cm

Vsebina: Franc Fale: Uvodna beseda. — Jože Humar: Sprema beseda. — Janez Mrdavič: Sprema beseda. — Rudi Blatnik: Zgodovinski oris pihalnega orkestra ravenskih železarjev. — Ivan Gradišek: Sprema beseda. — Upravni odbor, nadzorni odbor, častno predsedstvo organizacijskega odbora, organizacijsko tehnični odbor, strokovni odbor. — Ero iz onega sveta (finale iz opere). — Poslovnik. — Sestav pihalnega orkestra. — Jožko Herman: In sedaj... — Kje vse smo bili.

80 (Osemdeset) let pihalnega orkestra ravenskih železarjev. 1902—1982. — (uredil uredniški odbor: Janko Petrač... et al.). — Ravne na Koroškem: Pihalni orkester ravenskih železarjev, 1982. — 20 str.: ilustr.; 24 cm Vsebina: Gvido Kac: Uvodna beseda. — Franc Tušek: Sprema beseda. — Andrej Logar: Sprema beseda. — Fotografije orkestra. — Zasedba orkestra ob 80-letnici. — Organizacijski odbor slavnostnih prireditev. Strokovni odbor. Upravni odbor. Nadzorni odbor. —

Ivan Gradišek: Mejniki naših osemdeset let. — Program prireditev ob 80-letnici. — Program koncerta ob 80-letnem jubileju.

PRISPEVKI V PERIODIČNEM IN DRUGEM TISKU

1946

Brišnik Miloš: Jubilejni koncert godbe ravenskih železarjev. Godba ravenskih železarjev je priredila v Titovem domu na Ravnah slavnostni koncert v proslavo 20-letnega delovanja pod vodstvom dirigenta Hermana. — Vestnik (Maribor) 1. IX. 1946.

Drugi koroški festival v Guštanju — praznik ljudske kulture in dela. — Ljudska pravica 17. IX. 1946 št. 217 str. 4

Dvajsetletnica kovinarske godbe. — Vestnik (Maribor) 6. IX. 1946 št. 53 str. 6.

Slavje ljudske kulture v Guštanju. Drugi koroški festival v Guštanju. — Vestnik (Maribor) 20. IX. 1946 št. 55 str. 9.

Wölle Rudolf: Kulturna razgibanost v Guštanju. — Vestnik (Maribor) 14. VI. 1946 št. 41 str. 5 Podpis: R. W.

1947

cj: Instrumentalni koncert kovinarske godbe. — Vestnik (Maribor) 7. II. 1947 št. 6 str. 6.

1948

Ob drugi reviji sindikalnih kulturno-umetniških društev Slovenije. — Delavska enotnost 14. V. 1948 št. 20 str. 3.

Pregled dela sindikalnih kulturno-umetniških društev Slovenije ob tretji republiški reviji. — Delavska enotnost 3. XII. 1948 št. 49 str. 4.

Pahor Karol: Godbe na III. republiški reviji SKUD Slovenije. — Delavska enotnost 24. XII. 1948 št. 52 str. 3.

1949

Godbe na pihala so tekmoval pred kolektivom Tovarne avtomobilov. — Vestnik (Maribor)

i.c: Ob IV. koroškem festivalu. — Ljudska pravica 22. X. 1949 št. 250 str. 4.

Oblastna tekmovanja SKUD v Mariboru. — Ljudska pravica 21. XII. 1949 št. 301 str. 4.

1950

d.: SKUD »Prežihov Voranc« s ponosom nosi ime našega velikega rojaka. — Vestnik (Maribor) 21. XI. 1950 št. 276 str. 2.

K.: Zaključeno je republiško tekmovanje kulturnoumetniških skupin. — Ljudska pravica 15. I. 1950 št. 12 str. 4.

1953

Ajlec Rafael: Koncert ravenske godbe. — Ljubljanski dnevnik 7. V. 1953 št. 104 str. 2. O koncertu, ki je bil 25. aprila 1953 v filharmonični dvorani v Ljubljani.

Herman Jožko: Nekaj pripomb in samokritike h koncertu naše godbe v Ljubljani. — Koroški fužinar 1953 št. 8—10 str. 21—22. Podpis: J. H. Ilustr.

Šegula Jakob: Prodoren uspeh godbe na pihala ravenskih železarjev na koncertu v Ljubljani. — Koroški fužinar 1953 št. 5—7 str. 16. Ilustr.

1954

Globočnik Ivan: Ravenska godba na pihala. — Koroški fužinar 1954 št. 3—4 str. 19—21. Ilustr.

1955

Globočnik Ivan: Gostovanje naše delavske godbe v Avstriji. — Koroški fužinar 1955 št. 7—9 str. 15—17. Ilustr.

1959

Nastop godb na pihala. — Koroški fužinar 1959 št. 10—12 str. 28.

Naš pozdrav godbi železarjev z Raven. — Slovenski vestnik 21. VIII. 1959 št. 34 str. 4. Ilustr.

Viternik Maks: O glasbi in petju v deželi. — Koroški fužinar 1959 št. 4—9 str. 43.

1960

Golob Vlado: Ravenska godba je koncertirala. Edinstveno sodelovanje. — Večer 15. XII. 1960 št. 291 str. 3.

Herman Jožko: Gostovanje v Podjuni. Pozni zapisek. — Koroški fužinar 1960 št. 4—6 str. 34. Ilustr.

Kuhar Avgust: Racionalizacija nad vse. — Koroški fužinar 1960 št. 7—12 str. 52. Podpis: Ratio Anza.

Pojasnilo. — Koroški fužinar 1960 št. 12a str. 21.

1961

Gostovanje godbe ravenskih železarjev. — Slovenski vestnik 31. III. 1961 št. 13 str. 4.

Kuhar Avgust: Zagodli so, kakor se spodobi. — Koroški fužinar 1961 št. 1—3 str. 15.

1962

Kolar Marjan: 60 let ravenske godbe na pihala. — Koroški fužinar 1962 št. 12a str. 37—38. Podpis: n.r. Ilustr.

Petrun Jože: Koncert železarske godbe. Velik kulturni dogodek na Ravnah. — Koroški fužinar 1962 št. 5—7 str. 23—24.

1963

Globočnik Ivan: Naši godbeniki in graditelji. — Koroški fužinar 1963 št. 6—10 str. 19.

1966

Herman Jožko: Vtisi s V. svetovnega glasbenega tekmovanja v Holandiji. — Koroški fužinar 1966 št. 4 str. 33—37. Ilustr.

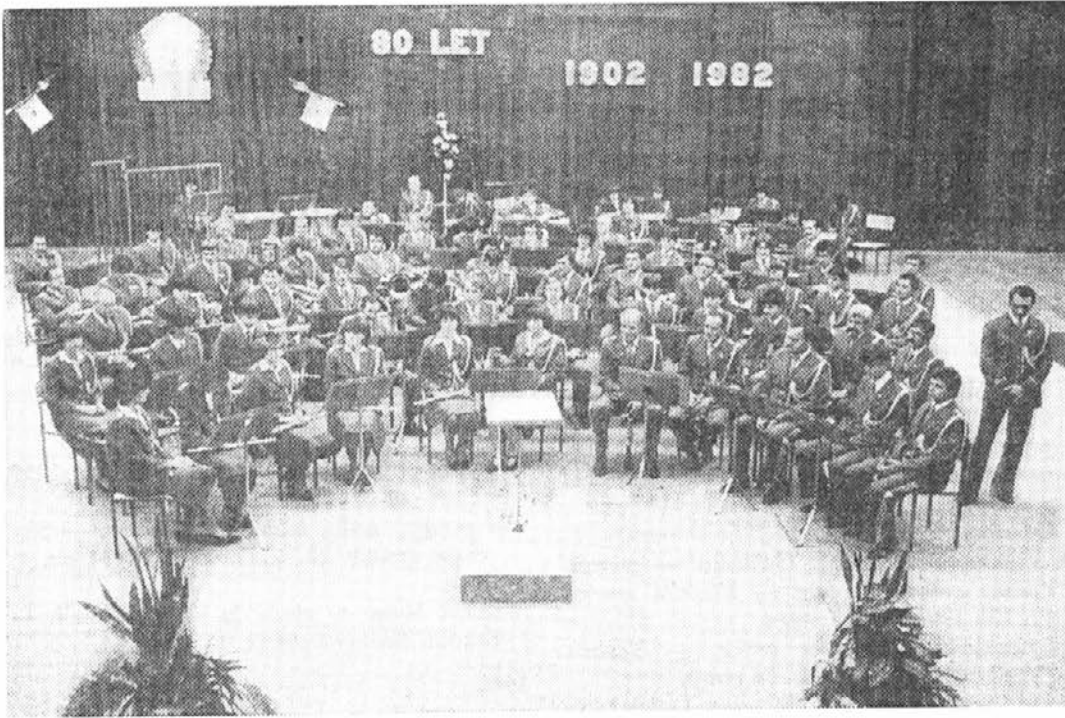
Šipek Mitja: 20 let dela ravenske godbe pomeni 20 let glasbene dejavnosti na Ravnah. — Koroški fužinar 1966 št. 1 str. 32—33. Ilustr. Uspel promenadni koncert. — Informativni fužinar 1966 št. 8 str. 16.

1968

Gradišek Ivan. Godba in naš čas. — Koroški fužinar 1968 št. 2 str. 21—22. Ilustr.

1969

D. I.: Ravenski godbeniki priredijo koncert. 31. januarja 1969 bo koncert godbenikov v Titovem domu. — Večer 29. I. 1969 št. 23 str. 4. G. G.: Igrali so ob morju. — Delo 1. VII. 1969 št. 178 str. 6. Zaključek tekmovanja slovenskih pihalnih orkestrrov v Koprju. Nagrade za najboljšo. Godba iz Trbovelj ter pihalni orkester ravenskih železarjev si delita prvo mesto v 1. težavnostni stopnji.

Naša godba — naš ponos!

Gabrijelčič Marjan: Tekmovanje pihalnih orkestrorov. — Delo 10. VII. 1969 št. 186 str. 5.

Gradišek Ivan: Medobčinska revija pihalnih orkestrorov. — Informativni fužinar 1969 št. 7. str. 16—17.

Gradišek Ivan: Naš pihalni orkester — prvi v Sloveniji. — Informativni fužinar 1969 št. 8 str. 14—15. Ilustr.

Gradišek Ivan: V enem mesecu štirje koncerti. — Informativni fužinar 1969 št. 11 str. 15—16. Podpis: I. G.

Jutri koncerti pred domom železarjev. Srečanje pihalnih orkestrorov koroških občin. — Večer 7. VI. 1969 št. 132 str. 2.

Jutri zvečer koncert godbe ravenskih železarjev. — Večer 30. I. 1969 št. 24 str. 4.

Klipšteter Otmar: Ravenska godba druga v Sloveniji. — Večer 6. III. 1969 št. 54 str. 4. Ilustr. Podpis: O. K.

Lovec Vladimir: Priznanje resnemu delu. II. republiško tekmovanje pihalnih orkestrorov. — Primorske novice 5. VII. 1969 št. 28 str. 3. 20. XII. 1949 št. 297 str. 3.

Prvo mesto si delita Rudarska godba iz Trbovelj in Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naši godbeniki — slovenski prvaki. — Informativni fužinar 1969 št. 7 str. 17.

Koncert železarske godbe. — Delo 30. I. 1969 št. 28 str. 5.

Srebotnik Franjo: Koncert ravenske pihalne godbe. — Večer 14. X. 1969 št. 240 str. 4. Podpis: S. F.

Srebotnik Franjo: Prispevek za ravenske godbenike. Upravni odbor sindikalne podružnice ravenske železarne je pozval delavce, naj postanejo podporni člani godbe. — Večer 20. III. 1969 št. 66 str. 4. Podpis: S. F.

Srebotnik Franjo: železarska godba še vedno brez podpornih članov. — Večer 19. IV. 1969 št. 92 str. 8. Podpis: S. F.

Šipek Mitja: Dobrodošlica. — Informativni fužinar 1969 št. 7 str. 17. Ob medobčinski reviji pihalnih orkestrorov.

1970

Gradišek Ivan: Naša godba v Kapfenbergu. — Informativni fužinar 1970 št. 11 str. 15—16. Ilustr.

Gradišek Ivan: Praznik glasbe na Holandskem. S 6. svetovnega prvenstva pihalnih orkestrorov.

— Koroški fužinar 1970 št. 4 str. 14—16. Ilustr.

Gradišek Ivan: Tudi Gora je prisluhnila. — Informativni fužinar 1970 št. 6 str. 15—16. Srečanje pihalnih orkestrorov in pevskih zborov.

1971

Gradišek Ivan: Avstrijci so godli pri nas. — Koroški fužinar 1971 št. 4. str. 35—36. Ilustr. Godbeniki tovarne elektrod Steeg.

Gradišek Ivan: Beseda o glasbi na koncertu ravenskega pihalnega orkestra 22. aprila. — Informativni fužinar 1971 št. 5 str. 14—15.

Gradišek Ivan: Družbeni dogovor in godba. — Informativni fužinar 1971 št. 4 str. 15—16.

Gradišek Ivan: Koncert naše godbe. — Informativni fužinar 1971 št. 1 str. 18.

Gradišek Ivan: Ravenčani so godli v Avstriji. — Koroški fužinar 1971 št. 3 str. 32—34. Ilustr. Gostovanje v Bad Goisernu na povabilo tovarne elektrod »Steeg« 22. in 23. maja 1971.

Gradišek Ivan: Srečanje pihalnih orkestrorov. — Informativni fužinar 1971 št. 8 str. 14

Ivič Tomislav: Pihalni gostje iz Avstrije. — Večer 2. X. 1971 št. 229 str. 2. Podpis: T. I.

Klipšteter Otmar: Orkester železarjev — solistični koncert. — Večer 13. IV. 1971 št. 86 str. 4. Podpis: O. K.

Krevh Vinko: Kaj je družbeni dogovor. — Informativni fužinar 1971 št. 3 str. 18—19. Podpis: K. V.

Srebotnik Franjo: Pihalni orkester iz Steega na Ravnah. — Večer 5. X. 1971 št. 231 str. 4. Podpis: S. F.

V.: Tretja revija pihalnih orkestrorov. — Večer 2. VI. 1971 št. 126 str. 4.

1972

Dobitniki Gallusovih značk. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 38.

Fale Franc: Sprema beseda. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 5.

Gradišek Ivan: Glasbena šola vzgaja tudi za orkester. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 49—51.

Gradišek Ivan: Glasbena šola vzgaja tudi za orkester. — Informativni fužinar 1972 št. 2 str. 19—20.

Gradišek Ivan: Koncert godbe. — Informativni fužinar 1972 št. 3 str. 10. Podpis: I. G.

Gradišek Ivan: Junjski glasbeni dogodki. — Informativni fužinar 1972 št. 9 str. 11—12. Ilustr.

Gradišek Ivan: Ravenski dirigenti. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 39—43. Ilustr.

Gradišek Ivan: Ravenski dirigenti. — Informativni fužinar 1972 št. 2 str. 18—19.

Herman Jožko: Ali je za obstoj kvalitetnega pihalnega orkestra dovolj samo strokovno vodstvo. — Informativni fužinar 1972 št. 3. str. 10—11.

Herman Jožko: Ali je za obstoj kvalitetnega pihalnega orkestra dovolj samo strokovno vodstvo. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 55—57.

Herman Jožko: Dirigent. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 65—68. Podpis: J. H.

Herman Jožko: Nekaj splošnega o glasbi. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 69—80.

Herman Jožko: Od godbe na pihala do pihalnega orkestra. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 52—54.

Herman Jožko: Od godbe na pihala do pihalnega orkestra. — Koroški fužinar 1972 št. 1. str. 25—26.

Herman Jožko: Zgodovinski oris vojaških in turških godb. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 58—64.

K.: 70 let godbe ravenskih železarjev. — Koroški fužinar 25. IV. 1972 št. 2 str. 47—48.

Predsedniki in tajniki ravenske godbe. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 35.

70 (Sedemdeset) let godbe ravenskih železarjev. — Koroški fužinar 1972 št. 2 str. 47.

Sestav pihalnega orkestra ob 70-letnici. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 33—34.

Strmčnik Ivan: Sprema beseda. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 4.

Sušnik Franc: Uvodna beseda. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972, str. 3.

Šipek Matija: Iščem prijatelja. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 44—48.

Važnejši nastopi godbe 1945—1971. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 36—38.

Viternik Maks: Sprema beseda. — 70 let godbe ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972 str. 6.

Wlodyga Erwin: Delovanje ravenske godbe na pihala od 1902—1941. — Koroški fužinar 1972 št. 1 str. 24—25. Ilustr. ravenskih železarjev. Ravne na Koroškem, 1972, str. 7—32.

Wlodyga Erwin: Ravenska godba od 1945—1971. — Koroški fužinar 1972 št. 2 str. 14—18. Ilustr.

1973

Gradišek Ivan: Izbrana tekmovanja in republiški finale pihalnih orkestrorov Slovenije. — Informativni fužinar 1973 št. 8 str. 14.

F. K.: Ravne na Koroškem. Ravenčani gredo v Portorož. — Večer 13. VI. 1973 št. 135 str. 8. Finalno tekmovanje pihalnih orkestrorov bo 22. junija v Portorožu.

Gabriječič Marijan: Spodbudni zvoki. Ne samo zlatokategorniki, marveč tudi druge slovenske pihalne godbe so v Portorožu pokazale visoko raven. — Delo 27. VI. 1973 str. 6.

Gradišek Ivan: Koncert ob dnevu JLA. — Informativni fužinar 1973 št. 8 str. 13.

Gradišek Ivan: O našem uspehu in problemih. — Informativni fužinar 1973 št. 8 str. 14—15.

Herman Jožko: Nevšečnosti pri delu s pihalnim orkestrom. — Koroški fužinar 1973 št. 2 str. 18—20.

Iz glasila švicarskih pihalnih godb povzel Jožko Herman.

Sušnik Franc: Jožko Herman. (Ob sedemdesetletnici). — Koroški fužinar 1973 št. 3 str. 30. Portret.

V. B.: Rudarski orkestri najboljši. Nekaj misli ob IV. tekmovanju pihalnih orkestrom Slovenije. — Večer 7. VIII. 1973 št. 181 str. 5.

1974

Kolar Marjan: Šesto srečanje pihalnih orkestrom občine Ravne. — Informativni fužinar 1974 št. 8 str. 26. Podpis: n.r.

1975

Fale Franc: Uvodna beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 3.

Fotografije pihalnega orkestra ravenskih železarjev. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 8—32.

Golčer Tone: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 5.

Gradišek Ivan: Naš včeraj in danes. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 5.

Gradišek Ivan: Naša 30. pomlad v svobodi. — Informativni fužinar 1975 Prvomajska budnica. Televizijsko snemanje. Proslava na Poljani. Radenthein. Drugo srečanje godb slovenskih železarjev.

Gradišek Ivan: Žetev in razmišljanja ravenskega godbenika. — Koroški fužinar 1975 št. 1 str. 32.

Herman Jožko: Mojster Cipci med nami. — Večer 4. VIII. 1975 št. 178 str. r5.

M: Pihalni orkester ravenskih železarjev. — Delo 25. IV. 1975 št. 97 str. 18. Ilustr. Prvomajski koncert za Jugoslovansko radiotelevizijo.

Pihalni orkester ravenskih železarjev (za JRT, Ljubljana). — Stop 26. IV.—2. V. 1975 št. 17 str. 28. Ilustr. Prvomajski koncert.

Poklicni glasbeniki iz naših vrst. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 35.

Rotar Franc: Godbeniki v novih uniformah. Pihalni orkester ravenske železarne je v novih uniformah zaigral kolektivno. — Večer 5. XI. 1975 št. 257 str. 9. Ilustr.

Rotar Franc: 30 let ravenske godbe. — Večer 23. XII. 1975 št. 296 str. 9. Ilustr.

Sestav pihalnega orkestra ob proslavi. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 33—34.

Strgar Zlatka: Naši godbeniki pripovedujejo. — Koroški fužinar 1975 št. 4 str. 68—70. Ilustr. Pripovedovali so Janez Plohl, Ivan Gradišek, Pavel Arnold, Lojze Lipovnik in Jožko Herman.

Viternik Maks: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 5.

Vrčkovnik Rudi: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev. Naših 30 let v sliki. Ravne na Koroškem, 1975 str. 4.

1976

Achleitner S.: Naša godba — naš ponos. — Informativni fužinar 1976 št. 1 str. 31. Ilustr. Avstrijsko-jugoslovansko glasbeno prijateljstvo. Gostovanje v Bad Ischlu. — Informativni fužinar 1976 št. 1 str. 31. Ilustr.

Iz »Salzkammergut-Zeitung«.

Rotar Franc: Jubilej godbe. — Večer 8. I. 1976 št. 5 str. 8. Ilustr.

Rotar Franc: 30 let naše godbe. — Informativni fužinar 1976 št. 1 str. 31—32. Ilustr.

O slavnostnem koncertu.

1977

Čestitka. — Informativni fužinar 1977 št. 24 str. 17.

Predsednik Tito je odlikoval pihalni orkester ravenskih železarjev z redom dela z zlatim vencem za uspešno in dolgoletno delovanje na kulturnem področju.

Ivič Tomislav: Kapelnik iz železarne. Življenje z glasbo. — Večer 13. IX. 1977 št. 212 str. 9. Portret.

O Jožku Hermanu.

Ivič Tomislav: Na svetovno prvenstvo. Dvojna počastitev ravenskih godbenikov. — Večer 19. XII. 1977 št. 292 str. 2.

Ivič Tomislav: Od bobenčka k pozavni. Ob visokem odlikovanju godbenikov železarne Ravne. — Večer 14. XII. 1977. Ilustr.

Predsednik Tito je odlikoval orkester z redom dela z zlatim vencem. Pogovor s Petrom Šteharnikom.

Klančnik Gregor: Pihalnemu orkestru železarne Ravne. — Informativni fužinar 1977 št. 15 str. 12.

Lorbek Drago: Peto tekmovanje pihalnih orkestrom Slovenije. — Kulturni poročevalec 1977 št. 29 str. 47—49.

Lotrič Tone: Tekmovanje godb. Štirinajst pihalnih orkestrom iz Slovenije se je merilo v Rogški Slatini. — Delo 1. VII. 1977 št. 151 str. 7.

Waltl Kristl: Odlikovanje ravenski godbi. — Večer 13. XII. 1977 št. 287 str. 9. Podpis: kw.

Godbeniki ravenskega pihalnega orkestra prejeli visoko odlikovanje predsednika Tita in Gallusovo priznanje.

Praprotnik Ivan: Odlikovanje ravenskemu orkestru. Predsednik Tito je odlikoval pihalni orkester ravenskih železarjev. — Delo 15. XII. 1977 št. 289 str. 9.

Praprotnik Ivan: Ravenski orkester gre na Nizozemsko. — Delo 19. XII. 1977 št. 292 str. 2.

Praprotnik Ivan: Tito odlikoval orkester. Na koncertu v Titovem domu na Ravnah bodo pihalcem ravenske železarne podelili red dela z zlatim vencem. — Delo 16. XII. 1977 št. 290 str. 10.

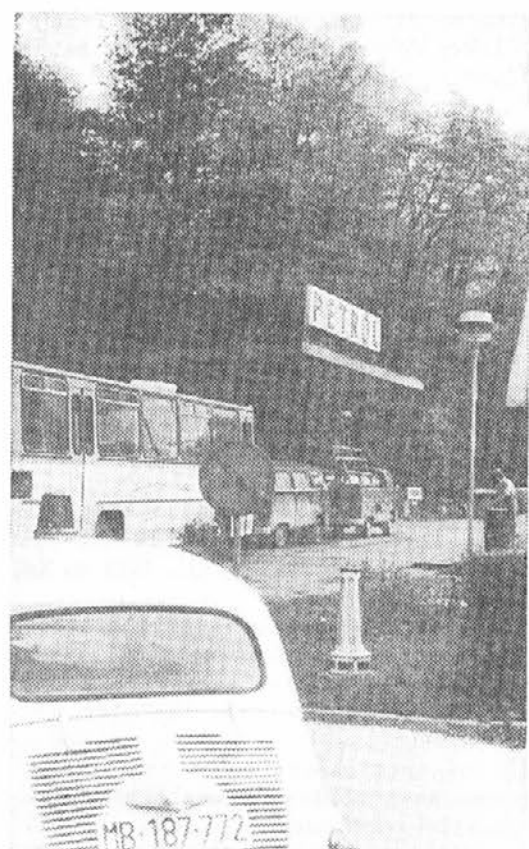
Studijeva promenada. — Studio 21. V.—27. V. 1977 št. 685.

26. maja 1977 je bil na drugi »Studijevi promenadi« na Zrinjcu v Zagrebu gost Pihalni orkester ravenskih železarjev.

Waltl Kristl: Odlikovanje ravenski godbi. Začetek leta 1902. — Večer 13. XII. 1977 št. 287 str. 9.

1978

Blatnik Rudi: Zgodovinski oris pihalnega orkestra ravenskih železarjev. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8.

Bencin je — bencina ni!

svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. (7—8).

Blenkuš Branko: Srečno pot! — Antena 15. VI. 1978 str. 32. Ilustr.

Pihalni orkester ravenskih železarjev gre kot uradni zastopnik Slovenije na 8. svetovno prvenstvo v Kerkrade na Nizozemsko.

Breznik Silva: Vrančevi dnevi '79. Prežihove plakete za leto 1978. — Koroški fužinar 1979 št. 2 str. 60—61. Ilustr.

Jožko Herman je prejel zlato Vrančevo plaketo, pihalni orkester ravenskih železarjev je prejel srebrno Vrančevo plaketo.

Fale Franc: Uvodna beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 3.

Gradišek Ivan: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 9—10.

Herman Jožko: In sedaj... — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 21.

Humer Jože: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 4.

Kje vse smo bili. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 22.

Kolar Marjan: Uspeh našega pihalnega orkestra na svetovnem prvenstvu. — Informativni fužinar 1978 št. 16 str. 17. Podpis: M. K.

Mrdavšič Janez: Sprema beseda. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 5.

Poslovnik. — Pihalni orkester ravenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrom Kerkrade, Holandija 1978 str. 14—15.

Praprotnik Ivan: Dobro pripravljeno. Pihalni orkester slovenskih železarjev odhaja na svetovno prvenstvo na Nizozemsko. Nastop v prvi skupini. — Delo 12. VII. 1978 št. 159 str. 2.

Praprotnik Ivan: »Zlati« godbeniki doma. Ravenčani pripravili veličasten sprejem svojim pihalcem. Uspeh je rezultat dolgoletnega neutrudnega dela. — Delo 19. VII. 1978 št. 165 str. 8.

Rotar Franc: Uspehi pihalnega orkestra v ponos vsem železarjem. — Informativni fužinar 1978 št. 1 str. 11. Ilustr. Podpis: Rotar F.

Sestav pihalnega orkestra. — Pihalni orkester ravnenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrów Kerkrade, Holandija 1978 str. 17—19.

Skalicky K. — Orešek D.: Soproge so se hudovale. Ravnenski pihalni orkester na svetovnem prvenstvu. — Večer 14. VII. 1978 št. 161 str. 9. Ilustr.

Razgovor z dirigentom Jožkom Hermanom pred odhodom na tekmovanje v Holandijo.

Šater Jože: Naša godba — naš ponos. — Koroški fužinar 1978 št. 3 str. 41—42. Podpis: urednik. Ilustr.

Upravni odbor, nadzorni odbor, častno predsedstvo organizacijskega odbora, organizacijsko tehnični odbor, strokovni odbor. — Pihalni orkester ravnenskih železarjev, Ravne na Koroškem. 8. svetovno prvenstvo pihalnih orkestrów Kerkrade, Holandija 1978 str. 11.

1979

Grandovec Helena: Pihalni orkestri. — Večer 20. VI. 1979 št. 142 str. 6. V Artičah pri Brežicah je bilo prvo tekmovanje pihalnih orkestrów Slovenije v koračnicah in figurativnem nastopu. Najboljši je bil pihalni orkester ravnenskih železarjev. Podpis: H. G.

Ivič Tomislav: Slovo dirigenta. — Večer 29. I. 1979 št. 23 str. 2. Ilustr. Dirigent Jožko Herman je imel poslovljni koncert.

Ivič Tomislav: Železarske godbe. Ravne na Koroškem: srečanje pihalnih orkestrów. — Večer 26. V. 1979 št. 121 str. 2. Podpis: T. I.

Ivič Tomislav: Življenje z glasbo. Ob odhodu dirigenta. — Večer 30. I. 1979 št. 24. str. 7. Portret.

Lotrič Tone: Slovenski in jugoslovanski kvalitni vrh. VI. srečanje pihalnih orkestrów slovenskih železarjev na Ravnah na Koroškem 26. V. 1979. — Delavska enotnost 2. VI. 1979 št. 22 str. 12.

Lotrič Tone: Prvo tekmovanje v koračnicah. Pihalni orkestri Slovenije so počastili letošnje politične jubileje. — Delavska enotnost 23. VI. 1979 št. 25 str. 12. Podpis: T. L.

Prvo mesto je zasedel pihalni orkester ravnenskih železarjev.

Pihalni orkester ravnenskih železarjev Ravne na Koroškem. — Koroški fužinar 1979 št. 3 str. 4. Priznanje občine Ravne na Koroškem za leto 1979.

Poslovljni koncert. Slovo od dolgoletnega dirigenta. — Večer 25. I. 1979 št. 20 str. 7.

Poslovljni koncert dirigenta Pihalnega orkestra ravnenskih železarjev, Jožka Hermana, v športni hali na Ravnah na Koroškem.

Praprotnik Ivan: Dirigentovo slovo Jožka Hermana. — Delo 26. I. 1979 št. 21 str. 10.

Praprotnik Ivan: Vse podredil taktirki. Potem ko so železarji na Ravnah zaigrali svojo himno, je dolgoletni kapelnik Jožko Herman odložil taktirko. — Delo 2. II. 1979 št. 28 str. 10. Ilustr.

Prežihove plakete za leto 1978. — Koroški fužinar 1979 št. 2 str. 60—61. Prejela sta jih Jožko Herman in Pihalni orkester ravnenskih železarjev.

Rotar Franc: Dobitnik občinskih nagrad in priznanj OF. — Informativni fužinar 1979 št. 9 str. 3.

Rotar Franc: Zadnji nastop Jožka Hermana. — Informativni fužinar 1979 št. 3 str. 18—19. Ilustr. Podpis: F. Rotar.

Življenje polno glasbe. — Slovenski vestnik 9. II. 1979 št. 6 str. 3. Ilustr. Poslovljni koncert Jožka Hermana.

1980

-ar: Naši godbeniki navdušili Italijane. — Informativni fužinar 1980 št. 14 str. 13.

Ivič Tomislav: V spomin na 14. divizijo. — Večer 26. I. 1980 št. 21 str. 4. Koncert pihalnega orkestra ravnenskih železarjev...

Lotrič Tone: Orkester ravnenskih železarjev v Italiji. Na otvoritvi kmetijskega centra EGS. — Delavska enotnost 5. VII. 1980 št. 26 str. 16. Ilustr.

Lotrič Tone: Orkester ravnenskih železarjev v Italiji. — Koroški fužinar 1980 št. 3 str. 64—65. Ilustr.

Lotrič Tone: Srečanje delavskih godb. VII. srečanje pihalnih orkestrów slovenskih železarjev. — Delavska enotnost 24. V. 1980 št. 20 str. 15. Ilustr.

Skube Miro: Sedmo srečanje pihalnih orkestrów SOZD SZ. — Informativni fužinar 1980 št. 11 str. 11. Ilustr.

Srečanje pihalnih orkestrów SOZD. — Informativni fužinar 1980 št. 10 str. 17.

1981

Golob Vlado: Prezahteven program. Pred koncem republiškega tekmovanja pihalnih orkestrów. — Večer 21. V. 1981 št. 115 str. 6. Predtekmovanje pihalnih orkestrów za Koroško v Radljah se je izteklo. Najboljši je bil pihalni orkester ravnenskih železarjev.

Golob Vlado: Veliki finale na Bledu. Pihalni orkestri sklenili tekmovanje. Večer 17. VI. 1981 št. 138 str. 6. Ilustr.

Gostovanje pihalnega orkestra z Raven. — Kulturni poročevalec 1981 št. 47 str. 121. Gostovanje v okolici Stuttgarta.

Ivič Tomislav: Najboljša na Bledu. Tekmovali pihalni orkestri. — Večer 19. V. 1981 št. 113 str. 8.

Ivič Tomislav: Pihalni orkester. — Večer 28. I. 1981 št. 21 str. 8. Pihalni orkester ravnenskih železarjev bo imel koncert.

Kušar Peter: Razcvet pihalnih orkestrów. Po tekmovanju na Bledu. — Dnevnik 17. VI. 1981 št. 163 str. 5.

Mihelčič Pavel: Presenetljiva kakovost pihalnih orkestrów. Uveljavil jo je sklepni del VI. tekmovanja, ki ga je pripravil Bled. — Delo 16. VI. 1981 št. 137 str. 6.

1982

Gradišek Ivan: Mejniki naših osemdesetih let. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982, str. 3.

Gradišek Ivan: Mejniki naših osemdesetih let. — Informativni fužinar 1982 št. 10 str. 23—24.

Ivič Tomislav: Vorančevi dnevi. — Večer 29. I. 1982 št. 23 str. 8. Slavnostni koncert orkestra ravnenskih železarjev. Podpis: T. I.

Ivič Tomislav: Plodna življenjska pot. Orkester ravnenskih železarjev praznuje lep jubilej — 80 let obstoja. — Večer 12. X. 1982 št. 238 str.

Fotografije orkestra. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982, str. 6—8 in 10—11.

Kačl Gvido: Uvodna beseda. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 3.

Logar Andrej: Sprema beseda. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 5.

Organizacijski odbor slavnostnih prireditev. — Strokovni odbor. — Upravni odbor. — Nadzorni odbor. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 12.

Praprotnik Ivan: Začetek kulturnega slavlja. Ravnenski orkestralni zvoki za uvod v Vorančeve kulturne dneve. — Delo 1. II. 1982, št. 25 str. 2. Podpis: I. P.

Praprotnik Ivan: Častitljiv jubilej ravnenskih godbenikov. Pihalni orkester železarjev bo s petkovim koncertom proslavil 80-letnico. — Delo 13. X. 1982 št. 239 str. 8.

Program prireditev ob 80-letnici. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 18.

Program koncerta ob 80-letnem jubileju. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 19.

Tušek Franc: Sprema beseda. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 4.

Zasedba orkestra ob 80-letnici. — 80 let pihalnega orkestra ravnenskih železarjev. 1902—1982. Ravne na Koroškem, 1982 str. 9 in 12.

Franc Razgoršek st.

Rimski vrelec

Bili smo sosedje te nekdanje tako dobre in tako močne slatine. Pri nas se je reklo pri Kovaču. Mati nam je pripovedovala zgodovino te vode.

Ko so jo začeli ljudje piti in nositi na domove, je bila na izviru samo s kamenjem obložena jama. Moral si poklekniti na tla in s posodo zajemati vodo, ki je bila tako močna, da je udarjalo v nos, ko so pokali mehurčki na površini.

Pozneje je hotuljska slatina zaslovela daleč po svetu. Pošiljali so jo na Dunaj in na Angleško, letoviščarji so prihajali od vsepovsod na oddih in zdravljenje želodca, mehurja in raznih bolezní.

Sosedje in drugi smo mogli dobiti kislo vodo le opoldne, ko je lastniki niso natakali za odpošiljanje. Nekoč me je v kleti zasačil upravnik Osjander. Vzel mi je vrč in vodo zlil po tleh. Vodo smo namreč morali odslužiti z delom: od vsake hiše je moral delati moški pol dni (košnja), ženska pa ves dan. Naša hiša vode ni odslužila, zato je tudi piti nismo smeli.

Zdaj je hotuljska slatina izgubila vso svojo moč, ostalo je samo ime, a še to so prekrstili: nekdanji Kiseli vodi pravijo zdaj Rimski vrelec.

Franc Razgoršek st.

Zeleni kader

Kdor je bil kdaj vojak, še ve, kaj je kader. To je tista ustanova, kjer te dresirajo nekaj mesecev, da postaneš zrel in sposoben za pobijanje drugih ali za »topovsko hrano«.

Proti koncu prve vojne pa sem zvedel za nekaj novega, kar se je tedaj dogajalo na Štajerskem. Vozil sem se iz bolnice na dopust. V Celju sem čakal na vlak proti Savinjski dolini.

Hodim po peronu sem in tja, pa pripelje dolg vlak z živinskimi vagoni. Bili so zaklenjeni. Komaj vlak obstane, že poskačejo z njega vojaki z nasajenimi bajoneti na puškah in začnejo stražiti. Pa le vprašam enega, kaj neki vozijo, da morajo tako stražiti. Prvi me ni razumel, drugi pa mi je pojasnil, da so v vagonih sami dezertarji, ki so jih polovili v krajih ob hrvaški meji. Povedal je, da so našli in spraznili tudi zeleni kader. Vprašal sem ga, kam jih peljejo. Rekel je, da na fronto. Razdelili jih bodo po njihovih enotah. Rekel sem, kakšen smisel ima to, saj bodo ob prvi priložnosti pobegnili na drugo stran ali se pustili ujeti. Zmignil je z rameni in odšel od mene.

Tako sem proti koncu prve svetovne vojne zvedel za zeleni kader.

Ajznik

Pavel Hojnik - Kneps

Koroški Fužinar izhaja redko, zato prinese tudi kakšno zapoznelo novico.

Sedemintridesetkrat je izšel od tistikrat, ko je objavil osmrtnico z istim naslovom:

Pavel Hojnik-Kneps

Pavel Hojnik-Kneps. V devetih letih je torej Knepsov grunt izgubil dva gospodarja. Prvi je umrl prehitro, drugi veliko prezgodaj. V najlepših letih!

Odšel je nenadoma. Sredi žetve. Pustil je napol požeto njivo rži, kateri se pri Knepsu še niso izneverili. V skrbi za dober pridelek ji je le malo preveč postregel.

»Bil je dober človek«, se je pogosto čulo takrat, ko je bil nad zemljo. K tej pohvali bi dodal še nekaj: bil je tudi dober sosed! Kot njegov najbližji in tudi najstarejši sosed, to lahko trdim. Rad je izgovarjal besedo sosed, vendar ni imel te besede samo na jeziku, ampak je tudi z dejanji in z odnosom do drugih dokazal, da misli resno.

Vsestransko dobro situiran sodoben človek ne čuti več potrebe ali želje do stikov z drugimi, na sosesko da zelo malo ali nič. Prav zato je ta vrlina mladega Knepsa tako opazna in vredna posnemanja!

Zemlja, ki je ne bo mogel več obdelovati, naj mu bo lahka!

Tone Sušnik

V spomin

Umrla je dr. Marja Boršnik, literarna zgodovinarica, redna profesorica na ljubljanski filozofski fakulteti — mnogi koroški slavisti so zoreli ob njej, njenem pronicljivem duhu in topli materinski skrbi za študente.

Z dr. Boršnikovo smo Korošci zgubili svojega velikega prijatelja in občudovalca, občudovalca koroške samoraslosti, zvestobe svojim ljudem in zemlji. Občudovala je razgibano kulturno dejavnost in povezanost z delovnimi kolektivi.

Veliko prijateljev je imela med Korošci. Najprej je med njimi Prežihov Voranc. Prisluhnila je njegovi kljeni besedi Boja na požiralniku in odslej je ostala zvesta občudovalka in spremljevalka njegovega literarnega dela. In del njenega znanstvenega dela je prav Prežihu posvečen. Zadnjič se je z njim »srečala« na Plenumu kulturnih delavcev 1979, ki je bil posvečen Prežihu.

»Imela sem srečo, da sem ga srečala kot človeka že leta enainštridesetega. Takrat je zvedel, da si ga želim srečati. Zvedel je, ali pa morda ni zvedel, da sem že takrat raziskovala njegovo delo, da sem napisala prvo drobno študijo za Sodobnost, in to za njeno predvojno številko, ki ni nikoli izšla, in da sem želela še marsikaj zvedeti o njem. Bil je tako preprost in tako skromen, da je prišel na moj dom...«

Eno poslednjih pisem Prežihovega Voranca je bilo napisano njej... »Tvoj prijatelj...«

Potem so še Prežihinja in Gustelj pa dr. Sušnik. Z njimi je odkrivala Kotlje.

»Ono leto sem spremljal profesorico Marjo h Kotnikovi bajti. Bil je že julij. Na vsem lepem je postalo črno nad nami,

oblak je bil ognjeno obrobljen, kot pest, taka toča se je usula, enkrat, drugič in spet, vmes je lilo od zgoraj in vrelo od spodaj: voda do kože, voda v čevljih, izpod vsakega kamna na poti je kipela voda, tonila, vrela, drla: — Zdaj vem, kaj so požiravniki! — je rekla.« Tako je pisal o teh hutuljskih poteh z Marjo Boršnikovo dr. Sušnik.

Naj ji bodo te vrstice v spomin in hvaležnost.

Jerica Skrivarnik

Veronika Rečnik

Mračen jesenski dan je bil 25. september 1982. Mračen in žalosten tudi za krajevno organizacijo Zveza borcev Prevalje. Zakaj? Proti večeru se je razvedelo, da je umrla naša članica Veronika Rečnik, bolje povedano, naša nekdanja aktivistka Rečnikova bica. Tako smo jo imenovali vsi, ki smo jo poznali. Pretreslo nas je, nemi smo obstali, ko je odšla od nas tako nenadoma tja, od koder ni vrnitve.

Nikoli več ne bo posedala pred hišo in kramljala z nami. Prijetno jo je bilo poslušati, saj je znala vsako pripovedovanje obrniti na šalo, vedno je dejala: »Oh, nekako pa že bo«. Vsi smo jo klicali Rečnikova bica. Zelo jo bomo pogrešali.

Rojena je bila 1. januarja 1899. leta v Šentilju pri Mislinju. Bila je hči malega kmeta. Po domače se je reklo pri njih pri »Kruku«. Kljub temu, da je bila od leta 1945 na Koroškem, so ji misli vedno uhajale tja na zeleno Pohorje, kjer je preživljala svoja mlada leta. Njeni starši so na Legnu kupili majhno kmetijo. Tukaj se kar ni mogla vživeti, s svojimi mislimi je bila spet in spet na Pohorju. V življenju ni poznala drugega kot pa samo delo in trpljenje in garanje. V letu 1928 se je poročila. Vzela je Škudovskega Tonija iz Tomaške vasi. Rodila je dva otroka, sina in hčerko. Nekaj časa je z družino stanovala v Slovenj Gradcu, malo pred začetkom druge svetovne vojne pa se je preselila na Graško goro, kjer sta z možem vzela v najem manjšo kmetijo.

Z možem sta garala, da sta preživela svojo družino in še plačevala najemnino za zemljišče. Pri vsem tem pa ni nikoli izgubila svojega humorja. Trpljenje je prenašala hrabro in tako se je prebijala skozi življenje. Najbolj pa nam bo ostalo v spominu, da je bila med prvimi na Graški gori, ki je sprejela v svojo borno domačijo borce, ki so se borili za osvoboditev domovine.

Že septembra 1941 se je pri njeni družini oglašil Franc Rozman — komandant Stane s spremstvom (Silasom, Tonetom Ulrihom-Kristlom, Borisom Čizmakom-Borom, dr. Francom Polhom-Izakom) in še z drugimi. Takoj je bila pripravljena na sodelovanje z njimi, kljub temu, da sama ni živela v izobilju.

Komandant Stane je dal njeni hiši partizansko ime pri »KOŠTRUNČKU«, zato

Veronika Rečnik

ker jim je dala prvo ovco in jim tudi kuhala.

Zelo veliko borcev bi lahko našli, ki so že v zimski 1941-1942 trkali na njena vrata in okna. Vse pogosteje so se oglašali pri njihovi hiši. Vedno je bila pripravljena storiti vse. Urnih nog je včasih v mrazu, dežju in snegu odbrzela v dolino, kamor je hodila na ogled in raznašala ter prinašala pošto partizanom. Ničesar se ni ustrašila. Pa ne samo ona, tudi njena družina je pomagala. V njeni hiši so se borci počutili kot domači, oprali, najedli in odpočili so se brez skrbi, medtem ko je bila ona s svojo družino na straži. To je opravljala, vse dokler fašistična drhal ni zapustila naše domovine.

Bila je tudi zaprta, vendar so jo izpustili, ker ji niso mogli ničesar dokazati, znala se je obraniti in si rešiti življenje. Tudi takrat ni klonila, ko so ji fašisti ob nekem spopadu s Tomšičevo brigado, v letu 1944, požgali domačijo. Ni rešila drugega kot le golo življenje. Z družino je potem do osvoboditve romala od hiše do hiše, da je preživela. Mož ji je bolehal, tako da je bil večji del skrbi na njenih ramenih.

Ne samo v naših mislih, tudi v knjigah o zgodovini NOB je zapisano o delovanju Koštrunčkove hiše za našo vojsko med NOB, za borce, ki so bili lačni, prezebli. Ko je bilo krog in krog vse polno gestapovcev, policistov in tudi domačih izdajalcev ni manjkalo. Ni se ustrašila ničesar, skrbela je za borce, kot da bi bili njeni otroci. Za svoje požrtvovalno delo je prejela po vojni odlikovanje »Medaljo zasluge za narod«.

Po vojni je obiskala borce, ki so preživeli vojno: Toneta Ulniša-Kristla, Borisa Čizmek-Bora, dr. Franceta Polha-Izaka. Sprejeli so jo odprtih rok, hvaležni so ji bili za vse, kar je storila s svojo družino za partizane, za osvoboditev domovine.

Žalost pa jo je zajela, ko ji je umrl mož. Bilo ji je toliko laže, ker sta bila otroka že odrasčena. Prebrodila je tudi to žalost, tolažila se je z delom, ker ga je bila vajena. Kljub temu, da ni bila več mlada, je hodila h kmetom na dnine. Prejemala je izjemno republiško pokojnino za borce.

Žalostni smo se 28. septembra 1982 na pokopališču »Barbara« poslednjikrat poslavljali od Rečnikove bice. Zelo je trpela za boleznijo na nogah in le s težavo je zadnja leta prikrevsala na klopec pred hi-

šo, da je pokramljala enkrat z enim, drugič z drugim, za vsakega pa je imela prijazno besedo; če je bil še tako slabe volje, ga je znala spraviti v smeh.

Člani borčevske organizacije, smo z njo zopet izgubili zavednega, predanega člana, saj je kljub svoji bolezni še vsako leto prišla na naš občni zbor ali konferenco. Odslej ne bomo več glasno kramljali z njo, le v mislih se bomo pogovarjali z njo, ko bomo ob njenem grobu prižigali svečke.

Viliju Meznerju v slovo

Onemeli smo, ko smo zvedeli, da je kruta usoda za vedno iztrgala iz med nas našega sodelavca, dobrega tovariša in marljivega delavca Vilija Meznerja. Vest je boleče odjeknila med delavci upravnih or-

Vili Mezner

ganov skupščine občine Ravne in med vsemi tistimi, ki so po telefonskih zicah zaznavali njegov glas in vztrajno voljo ustreči vsem in vsakomur. Bil je vzor delovnega tovariša, ki je z neizmerno ljubeznijo do svojega dela, z veliko srčnostjo in kulturo vedenja ustvaril pravi lik delavca.

Njegova življenjska pot ni bila lahka. Že v ranih otroških letih je začel prenašati tegobe, ki mu jih je življenje naložilo. Malo je bilo sreče v njegovem otrostvu. Po prerani izgubi staršev se je ob pomoči sestre Gretke in bratov Adolfa in Ernesta uspešno prebijal skozi življenjske težave. Ko si je končno ustvaril svoj dom in ko bi naj v polni meri užival v sadovih svojega dela, je sredi neuresničenih načrtov omahnil v smrt.

Človeško življenje je vredno toliko, kolikor ga napolniš z delom. Z njim se vključuje v okolje in ustvarja svojo srečo. Kakšna sreča je bila za vse nas, njegove sodelavce, delati z njim! V sebi je imel neko posebno življenjsko moč. Njegova srčnost, poštenost in predanost delu je izžarevala ogenj, s katerim je ogrel vse okoli sebe. Pa če je bil ropot telefonskih preklopnikov in signalov še tako hrupen in ubijajoč, je vztrajal v svoji ljubeznivosti, in ni dal čutiti nikomur, kako ubijajoče je to zmehanizirano poslovanje.

Večkrat smo se spraševali, kako vse to zmore in ga občudovali. Vemo, da smo bili tudi dostikrat na tem ali onem koncu žice nestrpni, ko nas je povezoval s svetom ali svet z nami. Pa če je bilo od časa do časa še tako zapleteno, je vztrajal in ko smo slišali njegov glas: »Še malo, še malo počakajte,« smo vedeli, da bo zmogel.

Ko bi mogel svoji zahrbtni bolezni ukazati: »Še malo, še malo počakaj...« Pa glej, se ni dalo. Zveza je bila prekinjena. Smrt je v trenutku prekinila vse upe in načrte.

Ne bomo ga pozabili, v nas bo ostal spomin na njegovo zgledno delavnost, skromnost in dobroto.

Fotografije so prispevali: Gretka Mlačnik, Rok Gorenšek, Edvard Klep, Mirko Angeli, Franc Rotar, Jerica Skrivarnik, Ignac Zdovec, Franc Kamnik, Pavla Simčič, Franjo Hovnik, Anton Ikovec, Maks Dolinšek, Jože Segel, Ajnžik in Fotoarhiv Koroškega fužinarja.

Listnica uredništva:

Obveščamo vse bralce in ustanove, ki so do sedaj Koroškega fužinarja dobivali po pošti, da morajo za leto 1983 obnoviti naročnino.

Pismena naročila za leto 1983 pričakujemo v uredništvu do 10. januarja 1983. leta.

Gradivo za 1. številko Koroškega fužinarja 83 pričakujemo do 25. decembra 1982.

Rokopise in fotografije ne vračamo.

Za vsebino člankov s tematiko iz NOB odgovarja občinski odbor ZZB Ravne na Koroškem.

Izdaja delavski svet železarne Ravne. Uredniški odbor: Silva Sešel, Jože Kerč, Fanika Korošec, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Sipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Zunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitinger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kuček, Janez Mrdavič, Franc Rotar in Ivan Žunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72 in mnenju sekretariata za informacije SRS 421/72 prosto plačila prometnega davka.